

000000

ako sociálny problém vo vylúčených
rómskych osídleniach

Daniel Škobla, Richard Filčák (eds.)

research
to practice
výskum
pre prax

Odpad ako sociálny problém vo vylúčených rómskych osídleniach

Editori:
Daniel Škobla, Richard Filčák

Autori:
Dušana Dokupilová, Richard Filčák, Zuzana Polačková, Prognostický ústav Centra spoločenských a psychologických vied SAV, v. v. i.
Edita Rigová, Daniel Škobla, Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.
Maroš Matiaško, Univerzita Palackého, Právnická fakulta, Fórum pro lidská práva
Sandra Sakolciová, Univerzita Komenského, Právnická fakulta, Fórum pro lidská práva

Recenzenti:
James Grellier, University of Exeter Medical School; Instytut Psychologii, Uniwersytet Jagielloński
Václav Walach, Ústav politologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

© Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, v. v. i., Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.
Bratislava

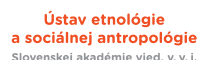
Publikované v edícii Forecasting Works: Research TO Practice / Výskum PRE prax

Táto publikácia je založená na výsledkoch výskumu pre Nadáciu otvorenej spoločnosti / Program verejného zdravia a pre projekt MARGIWORK / APVV-17-0141 (Analýza bariér v prístupe k zamestnaniu pre marginalizované skupiny obyvateľstva: vybrané regióny Slovenska v sociálno-ekonomickom, geografickom a sociálno-antropologickom výhlade).

Jazyková korektúra: Marta Blašková Maňáková
Design © Zuzana Chmelová
Photo © Daniel Škobla
Tlač: Polygrafické centrum, s. r. o.

Fotografie použité v tejto publikácii sú ilustračné a nevzťahujú sa k diskutovaným lokalitám.

ISBN 978-80-89524-68-6
DOI 10.31577/2022.978-80-89524-68-6

ODPAD

ako sociálny problém
vo vylúčených rómskych
osídleniach

Daniel Škobla, Richard Filčák (eds.)

Obsah

- 6 _ Úvod: Environmentálna spravodlivosť a sociálne vylúčenie Rómov
Richard Filčák, Daniel Škobla
- 22 _ Manažment odpadov a environmentálnej záťaže ako otázka ľudských práv
Maroš Matiaško a Sandra Sakolciová
- 64 _ Odpady a rómske komunity vo svetle kvantitatívnych dát
Dušana Dokupilová
- 126 _ Miestna samospráva v systéme manažmentu komunálneho odpadu
Zuzana Polačková
- 156 _ Hospodárenie s odpadmi v obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami. Kvalitatívna analýza
Edita Rigová
- 206 _ Z mesta na skládku. Prípady mestskej osady, kde je sociálna marginalizácia Rómov sprevádzaná environmentálnou nespravodlivosťou
Daniel Škobla, Richard Filčák
- 228 _ Fotografická príloha
- 248 _ Literatúra

Úvod: Environmentálna spravodlivosť a sociálne vylúčenie Rómov

Richard Filčák, Daniel Škobla

Žijeme vo svete rastúcich nerovností. Podľa organizácie Oxfam vidieť, že bohatí stále viac bohatnú a chudobní chudobnejú. Podľa aktuálnej správy Oxfamu v roku 2021 klesli príjmy 99 % svetovej populácie a zaniklo 125 miliónov pracovných miest na plný úväzok. Priemernej osobe v chudobnejšej polovici populácie by trvalo 112 rokov, kým by za rok zarobila to, čo získa niekto z horného 1 % za jeden rok. Príjmy najbohatších sa už rýchlo zotavili z úderu, ktorý utrpeli na začiatku pandémie, zatiaľ čo príjmy najchudobnejších narastajú pomalšie, čo zvyšuje príjmovú nerovnosť. V roku 2021 až 40 % najchudobnejších zaznamenalo najprudší pokles príjmov. To vedie k rastúcej príjmovej nerovnosti, ktorá meraná indexom Gini klesala od roku 2000, ale ktorá sa v roku 2020 opäť zvýšila o 0,3 % v rozvojových a rozvíjajúcich sa ekonomikách (Oxfam 2022).

Nielen príslušnosť k spoločenskej triede, ale aj charakteristiky ako etnicita majú značný vplyv na životné šance, možnosti uplatnenia sa alebo prístup k vzdelaniu či zamestnaniu. Nie je tomu inak ani v prístupe k bezpečnému a zdravému životnému prostrediu. Na mnohých miestach planéty sú chudobní nútení usadiť sa v rizikovom a nevyužitelnom teréne, na strmých svahoch hôr, pri riekach v záplavových oblastiach. Hľadajú útočisko v neosídlených lokalitách, v smrtiacom tieni rafinérií, chemických tovární, toxických skládok, alebo pri železničných tratiach, resp. diaľniciach (Davis 2004).

V správe Kvalita životného prostredia a sociálna deprivácia tím nezávislých expertov uvádza, že tri najzávažnejšie oblasti prelínania sa kvality

životného prostredia a sociálnej deprivácie sú: záplavy, lokalizácia priemyselných podnikov a kvalita ovzdušia. Vo všetkých troch našli experti súvislosť medzi výškou príjmov a stupňom vystavenia environmentálnym rizikám (Walker et al. 2003). Podľa tejto správy žilo v záplavových oblastiach osemnásobne viac ľudí z najnižšieho príjmového decilu v porovnaní s tým najvyšším. V skupine 3,6 milióna obyvateľov, ktorí žijú do vzdialenosti jedného kilometra od priemyselných podnikov klasifikovaných podľa smernice IPPC, bolo šesťnásobne viac ľudí z najnižšieho príjmového decilu než z toho najvyššieho. Výsledky štúdií uskutočnené mimovládnu organizáciou Priatelia Zeme vo Veľkej Británii a v Škótsku potvrdili, že lokality, v ktorých obyvatelia nemajú ekonomickú a politickú moc, budú s väčšou pravdepodobnosťou vybrané ako miesta na umiestnenie environmentálne škodlivých aktivít (Stephens et al. 2001). Je to najmä problematika odpadového hospodárstva a skládok odpadu, ktorá ohrozuje ľudské zdravie a ich manažment, a ich umiestnenie je jedným z významných aspektov environmentálnej spravodlivosti. Ako uvádza v svojej analýze Gould et al. (2004) znečistenie a odpady sa v priebehu času stali negatívnou externalitou tak pre robotníkov, ako aj pre strednú triedu. Negatívne vplyvy a dôsledky tejto externality sa však priestorovo odstraňovali z blízkosti osídlení vzráhajúcej sa strednej triedy a čím ďalej viac sa presúvali do blízkosti robotníckych štvrtí.

Nielen príslušnosť k sociálnej triede, ale aj etnicita diferencujú distribúciu environmentálnych rizík. Empirické dáta o dôsledkoch environmentálneho znečistenia sa stali jedným zo silných argumentov, ktoré upriamili pozornosť na environmentálne znevýhodnenie etnických skupín. Robert Bullard uvádza, že v Spojených štátoch žije až 15 miliónov Afroameričanov v lokalitách, kde jestvuje jedna alebo viacero starých environmentálnych záťaží. Z celkového počtu oficiálne povolených skládok komunálneho odpadu sa až 60 % nachádzalo v prevažne afroamerických alebo latinoamerických komunitách (Bullard 1993). To, kde sa nachádzajú obydlia sociálne alebo etnicky marginalizovaných obyvateľov, nie je náhoda, a životné prostredie zohráva v rozhodovacom procese svoju úlohu. Hurikán Katrina mal v New Orleanse v roku 2005 devastujúce účinky na pobrežné oblasti, ale najväčšie bremeno dôsledkov znášali chudobní obyvatelia predmestí afroamerickej populácie. Na pilieroch

sociálnych hnutí tak postupne vzniklo hnutie za environmentálnu spravodlivosť, ktoré hľadalo spojnicu medzi otázkami sociálnej spravodlivosti, sociálnej rovnosti, environmentálnej a verejnej politiky.

Publikácia Manažment odpadu v obciach a životné podmienky v rómskych osadách tematizuje problematiku sociálneho vylúčenia skupín rómskej populácie a otázku odpadového hospodárstva a životné prostredie znečisťujúcich skládok komunálneho odpadu na Slovensku. Problematika, ktorej sa venuje, sa pohybuje na priesečníku troch teoretických okruhov: problematiky sociálneho vylúčenia, environmentálnej spravodlivosti a otázky spravovania spoločnosti (*governance*). Publikácia sa snaží upriamiť pozornosť na to, že problematika sociálneho vylúčenia a environmentálna otázka sú vzájomne úzko prepojené. Jednotlivci, domácnosti, rodiny či celé skupiny obyvateľstva, ktorí majú veľmi nízke príjmy a sú ekonomicky znevýhodnení, spravidla zároveň žijú v znečistenom a rizikovom prostredí. Preto v snahe zlepšiť životné podmienky marginalizovaných Rómov je okrem zabezpečenia rovných šancí v prístupe k primeranej práci potrebné pôsobiť aj na zlepšovanie podmienok bývania a zabezpečenie štandardného manažmentu odpadu v lokalitách, kde bývajú.

Existuje niekoľko definícií environmentálnej spravodlivosti. Definícia, ktorá bola po prvý raz formulovaná na konferencii Prvý národný etnický samit lídrov v oblasti životného prostredia (First National People of Color Environmental Leadership Summit) v USA roku 1991, znie takto:

„Environmentálna spravodlivosť je rovné zaobchádzanie so všetkými rasami, kultúrami a príjmovými skupinami vo vzťahu k rozvoju, prijímaniu a vykonávaniu environmentálnych zákonov, nariadení, programov a politik. Rovné zaobchádzanie znamená, že žiadna národnosť, etnická alebo sociálna skupina by nemali mať neprimeraný podiel negatívnych environmentálnych následkov, ktoré sú výsledkom činnosti priemyselných podnikov, samospráv alebo komerčných podnikov, alebo sú výsledkom federálnych, štátnych, miestnych a kmeňových programov a politik.“

David Schlosberg (2007) definoval environmentálnu spravodlivosť ako „spravodlivé rozdelenie environmentálnych rizík a prínosov dosiahnuté

prostredníctvom spravodlivej a zmysluplnej účasti na rozhodovaní o životnom prostredí“.

Definícia vyplývajúca z výsledkov seminára pod názvom Prvá stredoeurópska a východoeurópska dielňa o environmentálnej spravodlivosti (The 1st Central and Eastern European Workshop on Environmental Justice), ktorý prebehol v Budapešti v roku 2003, hovorí o environmentálnej spravodlivosti takto:

„Environmentálna nespravodlivosť existuje, keď sú členovia znevýhodnenej etnickej alebo inej skupiny neprimerane vystavení environmentálnemu riziku alebo nebezpečenstvu na lokálnej, regionálnej alebo celoštátnej úrovni. Keď neprimerane trpia a sú vystavení porušovaniu základných ľudských práv vyplývajúceho z environmentálnych faktorov, a keď sa im upiera prístup k životnému prostrediu a k prírodným zdrojom, keď sa im upiera prístup k informáciám, k rozhodovaciemu procesu a ku spravodlivosti v záležitostiach týkajúcich sa životného prostredia. Podmienky environmentálnej spravodlivosti existujú vtedy, keď sú environmentálne riziká, nebezpečenstvá a investície rovnomerne rozložené bez priamej alebo nepriamej diskriminácie na všetkých úrovniach, keď je prístup k životnému prostrediu a prírodným zdrojom rovnaký, keď sú informácie, účasť na rozhodovacom procese a spravodlivosť v environmentálnych záležitostiach prístupné všetkým rovnako.“

Často pri umiestňovaní environmentálne problematických projektov ide o ekonomické záujmy v pozadí. Teória mesta ako generátora rastu sa týka rastu miest z perspektívy distribúcie ekonomických aktivít a osídlenia. Podľa Harveyho Molocha (1976) sa mesto alebo ľudské osídlenie neriadi jednoduchou logikou trhu. To znamená, že voľné parcely, ktoré majú komerčnú alebo sociálnu hodnotu, čakajú na to, kedy sa stanú predmetom záujmu developerov alebo občanov. V skutočnosti je rovnako (ak nie viac dôležité), či parcely vzrastú na cene, ak dôjde k rastu. Mestá a osídlenia preto musia byť analyzované z perspektívy svojej organizácie, štruktúry riadenia a lobingu, a z pohľadu toho, ako sa prijímajú rozhodnutia. To, ako vyzerá osídlenie, tak nie je len predmetom neosobného trhu alebo geografických obmedzení, je to aj výsledok

sociálnych procesov a nerovnosti príležitostí. Environmentálne aspekty pritom hrajú dôležitú a niekedy aj rozhodujúcu úlohu.

Investori sú usmerňovaní ekonomickými záujmami majiteľov a zároveň hľadajú pre problematické aktivity, napríklad postavenie skládky alebo prevádzky so silnými negatívnymi vplyvmi na životné prostredie miesta, kde je najvýhodnejšia cena pozemkov a najnižší predpokladaný odpor obyvateľov. Rezistencia voči navrhovanej stavbe do značnej miery závisí aj od ekonomickej a politickej sily, ktorú sú ľudia schopní vygenerovať. Tá je rozdielna v chudobnom predmestí s vysokou nezamestnanosťou ako v bohatých štvrtiach miest, kde býva miesta mocenská elita. Výsledkom je postupné lokalizovanie environmentálne problematických projektov v chudobných oblastiach, pričom zároveň sa tieto oblasti stávajú priestorom ďalšej koncentrácie chudoby. Tí, ktorí majú zdroje, odchádzajú. Následný pokles cien láka nových obyvateľov, ktorí si nemôžu dovoliť drahšie bývanie.

Otázka environmentálnej spravodlivosti sa týka veľmi podstatných dimenzií (nielen) environmentálnej politiky. Závažným problémom je, že vplyvy ekonomických aktivít a rozvojových paradigiem sú priestorovo aj časovo distribuované veľmi rôznorodo. Štáty, firmy, ktoré vytvárajú problém a majú z neho prospech, nie sú vždy tí, ktorí pociťujú dôsledky svojich aktivít a nesú bremeno riešení. Preto je problém využívania prírodných zdrojov v perspektíve časovej a priestorovej distribúcie environmentálnych vplyvov činnosti človeka taký dôležitý. Otvára mnohé ďalšie sféry diskusie o rozvoji a budúcnosti. Je zároveň kľúčový pre chápanie kontextu využívaných nástrojov environmentálnej politiky, motívácie aktérov a možností a limitov inštitúcií.

Perspektíva environmentálnej spravodlivosti nám pomáha pochopiť, ako prítomnosť environmentálnej záťaže vedie k sociálnym a ekonomickým nerovnostiam, ktoré sú niekedy zakorenené v rasovom a etnickom kontexte, alebo na ne vplýva. Existuje mnoho typov štvrtí miest alebo rurálnych osídlení, v ktorých chudobní, migranti alebo etnické menšiny hľadajú miesta, kde by sa mohli usadiť, alebo kde sa dostávajú v dôsledku kombinácie ekonomických, sociálnych mechanizmov a aj politických

rozhodnutí. Zvyčajne sú charakterizované ako zmes preľudnenosti, chudobného alebo neformálneho bývania, neistoty držby, nejasných vlastníckych práv, problematického povolenia na pobyt a nedostatočného prístupu k nezávadnej vode a sanitácii.

Zatiaľ čo tieto mechanizmy sú popísané najmä v kontexte západných kapitalistických krajín a trhových ekonomík, nedávne štúdie nachádzajú nápadné podobnosti so spoločenskými procesmi, ktoré viedli k podobným výsledkom už počas éry socialistických centrálne plánovaných ekonomík. Finančné záujmy síce zohrávajú významnejšiu úlohu v systéme trhovej ekonomiky, no neboli úplne irelevantné ani v režimoch plánovaných ekonomík. Boli to často najmä etnické predsudky, ktoré boli koreňmi segregácie a ktoré hrali kľúčovú úlohu pri umiestnení niektorých rómskych osád v blízkosti skládok.

Definícia environmentálnej spravodlivosti, ktorá vznikla v Budapešti, bola ovplyvnená aj empirickými dátami z výskumov životných podmienok rómskej populácie v Maďarsku a na Slovensku. Mnohí výskumníci a účastníci seminára potvrdili, že prípad segregovaných rómskych osád na Slovensku je príkladom tak triedne, ako aj etnicky ovplyvnenej nerovnomernej distribúcie environmentálnych rizík. Rómske osady bývajú často postavené práve v nevyhovujúcom teréne, v blízkosti skládok a v záplavových oblastiach, keďže sú to jediné miesta, kde majoritné obyvateľstvo toleruje ich umiestnenie. Rómske osady nájdeme na miestach kontaminovaných priemyselnou výrobou alebo v blízkosti veľkých komunálnych skládok odpadu (Filčák Steger 2014; Škobla, Filčák 2016; Filčák et.al. 2020; Filčák, Škobla 2021; Filčák, Ficeri, 2021). Dediny a mestá na Slovensku ako Rudňany či Kropachy predstavujú učebnicovú ukážku nerovnej distribúcie negatívnych environmentálnych vplyvov. Chudobní a marginalizovaní obyvatelia týchto obcí sa postupne koncentrovali v miestach kontaminovaných bývalou banskou ťažbou a priemyselnou výrobou a v blízkosti starých environmentálnych záťaží. Osady v Jarovniciach či Hermanovciach sa zase nachádzajú v záplavových oblastiach, kde bolo Rómom umožnené sa usadiť, pretože pôda nemala žiadne iné využitie.

Odpady a odpadové hospodárstvo sa v uplynulých dvoch desaťročiach stali pre mnohé samosprávy na Slovensku jednou z najdôležitejších výziev. Rastúce množstvo odpadu a odpor väčšinovej populácie v obciach a mestách proti výstavbe nových skládok v blízkosti ich obydli vyústili do situácie, že záťaž odpadového hospodárstva sa môže stať diskriminačnou a nerovno zaťažuje nižšie sociálne triedy alebo znevýhodnené etnické skupiny. Táto diskriminácia či nerovná záťaž sa objavuje v dôsledku skutočnosti, že uvedené skupiny obyvateľov majú slabšie vyjednávacie pozície, nemajú rozhodovaciu moc, majú slabý sociálny kapitál a nedostatočné sociálne siete, ktoré by presadzovali ich záujmy.

V obciach sú na jednej strane dominantní politickí aktéri a inštitúcie, ktoré majú značnú moc rozhodovať, čo sa v obci deje. Na druhej strane, niektoré obce sú obývané marginalizovanými Rómami, ktorí sú symbolicky i materiálne vytlačení na okraj spoločnosti. Tí, ktorí sú pri moci, majú silu nielen diktovať pravidlá, politiky alebo konať, ale aj vnucovať diskurzy, ktoré reprodukovujú a posilňujú stigmatizáciu už marginalizovanej skupiny. Zistenia z predchádzajúcich výskumov (Škobla, Filčák, 2016; Škobla, Filčák 2020) poukazujú tiež na inštitucionálnu diskrimináciu a veľmi slabé mocenské postavenia Rómov na lokálnej úrovni. Život v rómskych osadách bez vody a vybudovaných kanalizácií, kde sa hromadí a rýchlo sa rozkladá komunálny odpad, prináša vysoké zdravotné riziko pre obyvateľov. Taká je každodenná realita v obci Svinia, v Hermanovciach, Chminianskych Jakubovanoch a mnohých ďalších obciach. Ako dokladá napríklad absencia základnej fyzickej infraštruktúry v mnohých osadách, ich obyvatelia majú slabú moc ovplyvniť samosprávy v otázkach štrukturálneho charakteru, ako je rozhodnutie o výstavbe vodovodu a kanalizácie.

Faktom však je, že mocenská pozícia marginalizovaných Rómov je veľmi slabá, a z tejto nedostatočnej pozície vyplývajú aj mnohé problémy, ktoré sa dotýkajú odpadov a odpadového hospodárstva obcí. Vyskytujú sa situácie, že obec rezignuje na štandardný zber odpadu a v osadách umiestni veľkokapacitný kontajner. V médiách zľudovali obrázky rómskych osád zasypaných odpadkami. V prípadoch mnohých obcí a miest dlhodobo zanedbávané problémy a zlyhávajúce politiky odpadového

hospodárstva vyústili do nahromadenia problémov spojených so zberom odpadu. Zatiaľ čo obce začali oficiálne vyberať poplatky za odpadové hospodárstvo väčšinou koncom 90. rokov, po období legislatívnych medzier v tejto oblasti, domácnosti často neboli riadne informované o svojej povinnosti platiť poplatky, a teda aj dlhy za ich neplatenie. Nesprávne riadené procesy viedli k situácii, keď sa zadlženosť za odvoz odpadu, najmä rómskych domácností, stala bežným javom. Napríklad vo veľkej rómskej osade v blízkosti okresného mesta v roku 2017 individuálny dlh za odvoz komunálneho odpadu v osade stúpol na 4 500 €, čo je enormná suma pre nízkopríjmové domácnosti. Podľa oficiálnych zdrojov obce bolo v marci 2017 približne 1400 jednotlivcov – prevažne z rómskej osady – zadlžených za likvidáciu komunálneho odpadu. Zber, spracovanie a zneškodňovanie odpadov spravuje a prevádzkuje mestský podnik. Tento však nemusí vyjednávať alebo vychádzať v ústrety záujmom externých aktérov, ako sú štátne či súkromné firmy, keďže zodpovednosť a právomoc rozhodovať o poplatkoch za odpad a vymáhaní pohľadávok je plne v rukách obce (Škobla, Filčák 2020).

Rómska osada vo vnímaní miestnej samosprávy často predstavuje „škvŕnu“ na „čistom tele“ obce. Odpad a smeti sa často tematizujú majoritným obyvateľstvom a slúžia ako diskurzívny tróp na esencionalizáciu miestnych Rómov. Hovorí sa, že Rómovia sa nevedia postarať o čistotu a sú leniví upratať si okolie. Analýza vzťahov medzi postavením Rómov a postavením obce, ktorá predstavuje legitímnu formu autority však naznačuje, že politiku odpadového hospodárstva možno chápať aj ako ilustráciu štrukturálneho útlaku. Často sme tu svedkami začarovaného kruhu, ktorý demonštruje šikovné používanie prefikovaných taktík na dosiahnutie cieľov, ktoré podporujú populizmus v prospech tých, ktorí majú moc. Nezaplatené poplatky za odvoz odpadu, ktoré často vznikali za nejasných okolností, sa stali primárnym zdrojom pasce zadlženia väčšiny miestnych Rómov. Táto zadlženosť zase spätne slúži ako zámkienka pre samosprávu, aby upustila od štandardného odpadového hospodárstva v osadách a častiach obcí obývaných Rómami. Preto je problém manažmentu odpadu často rámcovaný ako etnický problém naznačujúci neporiadok a inštrumentálne sa využíva na stigmatizáciu Rómov, na symbolické vyľúčenie celej skupiny z obce a uzavretie v segregovanej osade na okraji.

V otázke manažmentu odpadového hospodárstva v obciach sa často hodnotovo neutrálne manažérske a technokratické otázky, v svojej podstate bez etnických konotácií, premieňajú na etnický a kultúrny problém. Výsledkom je v konečnom dôsledku pretrvávajúce a posilňovanie rómskych stereotypov a predsudkov. Rómovia sú v rámci tohto rámcovania vnímaní ako tí chudobní, ktorí si nezaslúžia pomoc, a ktorí v podstate stelesňujú kultúrne predispozície k neporiadku, čím predstavujú riziko pre ostatných. Táto transfigurácia etnicky nezaradeného na etnicky relevantné je jedným zo spôsobov, ako obce často komunikujú problémy s nakladaním s odpadmi a prekrývajú vlastné opomenutia v odpadovom hospodárstve.

Obce a mestá sa však často stretávajú aj s problémami, ktoré nie sú generované lokálnou dynamikou inter-etnických vzťahov a sú exogénne, a majú skôr inštitucionálny charakter. Zuzana Polačková v kapitole v tejto publikácii upozorňuje na situáciu malých obcí v súvislosti so zberom komunálneho odpadu na území obce. Obce s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít v porovnaní s inými obcami obyčajne vykazujú vyššiu mieru chudoby svojich obyvateľov, a preto sú výnosy z miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady obyčajne nižšie a pokrývajú menšiu časť nákladov ako v prípade iných obcí. Problémom je často i vyššia miera skládkovania odpadu vyplývajúca z nižšej miery triedenia, čo následne navyšuje ceny odpadu. Podobne autorka Edita Rigová v svojej kapitole upozorňuje na určitý začarovaný kruh. Pre samosprávy sú výzvou najmä náklady spojené s vývozom odpadu a s nízkou mierou triedenia odpadu, ale výška dotácií zo štátneho rozpočtu sa odvíja od miery vytriedenosti odpadu a v dôsledku nízkej miery triedenia sú obciam pridelené nedostatočné prostriedky.

Na základe terénneho výskumu zameraného na rurálnu chudobu na východnom Slovensku je možné identifikovať štyri typy distribúcie environmentálnych rizík: (1) pôsobenie nebezpečných látok a nebezpečných chemikálií, (2) ohrozenie záplavami, (3) nedostatočný prístup k pitnej vode, (4) diskriminačný spôsob nakladania s odpadmi (Filčák, Steger2014).

Miesta vyčlenené pre rómske chudobné osady majú tendenciu prerásť do vylúčených lokalít, kde je povolená akákoľvek aktivita neželaná majoritou v obci. Len čo sa vybuduje priestor, v ktorom zdanlivo neplatia zákony o odpadoch alebo verejnom zdraví, mesto je náchylnejšie na ovplyvnenie nerovným zaobchádzaním pri rozdeľovaní environmentálnych výhod a škôd napríklad vo forme praktík odpadového hospodárstva. Nerovnosti zohrávajú významnú úlohu vo vývoji vzorov a pri prijímaní územných plánov a rôznych menších politických decízií na lokálnej úrovni. Súťaž však neprebíha vo vzduchoprázdne a ekonomické, sociálne a environmentálne politiky, programy a projekty poskytujú zázemie pre situáciu na lokálnej úrovni dedín.

Závazky vyplývajúce z členstva v Únii prinútili krajinu urýchlene prijať a implementovať okrem iného rámcovú smernicu o vode, smernicu o pitnej vode, smernicu o čistení komunálnych odpadových vôd, smernicu o dusičnanoch a európske odpadové politiky. Všetky vyžadujú značné investície na realizáciu. Investície do environmentálnej infraštruktúry a implementácia spoločnej environmentálnej politiky sú podporované na celom území EÚ pomocou štrukturálnych a kohéznych fondov. Politika hospodárskej súdržnosti týmto spôsobom zároveň pomáha zlepšovať environmentálne normy a kvalitu životného prostredia v zaostávajúcich regiónoch. Kohézne krajiny tak profitujú z environmentálnej politiky. Tieto benefity môžu byť vo forme zdravotných vplyvov, ochrany prírodných zdrojov alebo vytvárania pracovných miest.

V tejto publikácii sa venujeme dvom aspektom odpadového hospodárstva vo vzťahu k rómskym osadám. Ten prvý sa týka záťaže, ktorú spôsobujú uskladnené odpady v blízkosti obydľí, napr. z priemyselnej činnosti či skládok. Druhý aspekt je manažment odpadov, ktoré produkujú samotné obydľia v konkrétnych koncentráciách ľudí, napr. v obciach či v ich častiach. Predkladaná publikácia sa snaží pozrieť na tieto aspekty odpadového hospodárstva cez prizmu viacerých perspektív a viacerých teoretických a praktických prístupov. Je rozdelená na päť kapitol, ktorých autori a autorky sú výskumníci a odborníci z oblasti práva, sociológie, ekonómie a verejnej správy.

Autor Maroš Matiaško a autorka Sandra Sakolciová v svojej kapitole tematizujú otázku manažmentu odpadov a skládok v kontexte problematiky ľudských práv. Venujú sa špecifickému právnemu kontextu manažmentu odpadov, a to z dvoch perspektív. Tá prvá sa týka ľudsko-právneho rámca, ktorý je aplikovateľný v kontexte manažmentu odpadov a odpadového hospodárstva. Druhá perspektíva sa týka odpadového hospodárstva a jeho právneho rámca v Slovenskej republike, na úrovni zákonov a podzákonných právnych predpisov. Podľa autorov sa tieto dve roviny prekrývajú a vytvárajú sieť konkrétnych povinností pre orgány verejnej správy, ktoré majú svoju obsahovú stránku. Skladajú sa z negatívnych (zákaz konania) a pozitívnych povinností (príkaz konať) a majú časovú stránku. Implikujú konať okamžite alebo konať v určitom časovom horizonte, postupne. Autori v kapitole sumarizujú právne rámce práva na bývanie a práva na zdravie v kontexte odpadového hospodárstva vrátane pozitívnych a negatívnych povinností orgánov verejnej správy, ako aj povinností okamžitej povahy a progresívnych povinností.

Autorka Dušana Dokupilová na základe dát z Atlasu Rómskych komunít a štúdií pripravených Inštitútom environmentálnej politiky MŽP SR kvantitatívnym spôsobom analyzuje situáciu odpadového hospodárstva a skládok vo vzťahu k obciam. Kládne si tieto otázky: Aká je situácia s riešením odpadov v rómskych komunitách? Existuje rozdiel v riešení odpadov v obciach s prítomnosťou RK v tejto komunite a v samotnej obci s prevažne majoritným obyvateľstvom? Aké je priestorové umiestnenie oficiálnych a neoficiálnych skládok komunálneho odpadu vzhľadom na prítomnosť príbytkov majoritného obyvateľstva a RK? Prichádza k záveru, že v 24 obciach Slovenska sú rómske komunity bez zberu odpadu, nevykonáva sa tu zber ani pomocou kuka nádob, ani prostredníctvom veľkokapacitných kontajnerov. Upozorňuje na nerovnosti v tom, že samotné nerómske časti obcí majú však zber odpadu zabezpečený, či už kontajnermi alebo kuka nádobami. Viac ako 8 000 ľudí žije v osídleniach, kde je zber odpadu zabezpečený maximálne iba pre polovicu domácností. Pričom všetky domácnosti odpad produkujú, ale nevhodnou manipuláciou a ukladaním odpadu dochádza k zvýšeniu rizika z hľadiska zamorenia vody, pôdy a ovzdušia, čo má v konečnom dôsledku vplyv na zdravie všetkého obyvateľstva. Takto vytvorené neoficiálne skládky

odpadu, ktoré môžu predstavovať isté riziko pre obyvateľstvo, sa nachádzajú v 240 obciach Slovenska.

Autorka Zuzana Polačková v svojej kapitole pojednáva o pozícii miestnej samosprávy v procesoch odpadového hospodárstva a manažmentu komunálneho odpadu. Štúdia sa sústreďuje primárne na situáciu malých obcí a rozoberá výzvy, ktorým čelia obce uvedené v Atlase rómskych komunít v súvislosti so zberom komunálneho odpadu na území obce. Zistenia uvedené v kapitole vychádzajú z analýzy administratívnych dát zbieraných viacerými rezortami a zo série ôsmich pološtruktúrovaných rozhovorov vedených so zástupcami miestnej samosprávy, tzv. organizácií zodpovednosti výrobcov a MVO. Prichádza k záveru, že kompetencie miestnej samosprávy v súvislosti so zberom komunálneho odpadu sú pomerne široké a ich výkon pomerne nákladný a situácia je najviac problematická v prípade obcí, ktoré sú malé alebo vzdialené, keďže ich vyjednávací pozícia je v súčasnom nastavení zberových podmienok veľmi slabá. Autorka tvrdí, že aj vďaka rôznym finančným schémam sa viacerým obciam podarilo odstrániť nelegálne skládky odpadu a zaviesť efektívne procesy zberu a triedenia komunálneho odpadu, a to aj v lokalitách osídlených ľuďmi z prostredia marginalizovaných rómskych komunít. V texte uvádza aj pozitívne príklady ako dôkaz toho, že výzvy v oblasti zberu a triedenia komunálneho odpadu v prostredí marginalizovaných rómskych komunít je možné riešiť.

Autorka Edita Rigová na základe entografického výskumu prináša kvalitatívny pohľad na obce s prítomnosťou rómskych komunít a problémy ohľadne odpadového hospodárstva. Kvalitatívny výskum, ktorý autorka vykonala, bol založený na vedení pološtruktúrovaných rozhovorov s lokálnymi inštitucionálnymi aktérmi, predstaviteľmi mesta a predstaviteľkami pomáhajúcich profesií. Okrem toho sa v rámci výskumu viedli aj rozhovory s obyvateľmi z miestnej rómskej komunity. Autorka prichádza k záveru, že pre samosprávy sú výzvou najmä náklady spojené s vývozom odpadu a s nízkou mierou triedenia odpadu. Výška dotácií zo štátneho rozpočtu sa odvíja od miery vytriedenosti odpadu a práve preto je dôležitá účinná osвета obyvateľstva o jeho triedení. Zvýšenou mierou vytriedenosti odpadu by samosprávy mohli zvýšiť svoj príjem zo štátneho rozpočtu, a tým aj efektívnejšie fungovať.

Richard Filčák a Daniel Škobla prinášajú prípadovú štúdiu segregovanej rómskej osady v blízkosti okresného mesta, ktorá vznikla ako segregovaný priestor s charakteristikami urbánneho geta, a je lokalizovaná v bezprostrednej blízkosti regionálnej skládky komunálneho odpadu, v priemyselnej zóne, ktorá nemá priame spojenie s mestom, a kde neexistujú školy, lekárske zariadenia ani žiadna základná infraštruktúra. Lokalitu autori vnímajú zároveň ako príklad toho, ako úlohu môžu v procesoch kreovania etnicky homogénneho rómskeho osídlenia zohrávať environmentálne faktory a environmentálna nespravodlivosť. Štúdia je vypracovaná na základe terénneho etnografického výskumu a výskumu archívnych materiálov, najmä regionálneho dvojtýždenníka a populárnych národopisných publikácií o regióne a meste. Autori analyzujú aj dokumentáciu vzniku skládky a dokumenty z posudzovania jej vplyvov na životné prostredie. Autori vnímajú getoizáciu rómskej osady ako špeciálnu formu kolektívneho násillia konkretizovaného v mestskom priestore, ktoré vyúsťuje do sociálnej marginalizácie a environmentálnej nespravodlivosti. Zároveň vnímajú vznik a existenciu tohto geta ako analytický priestor, v ktorom sa prelínajú dve analytické roviny – rovina teórie environmentálnej spravodlivosti a rovina teórie sociálneho vylúčenia etnicky definovanej skupiny populácie.

Veríme, že táto publikácia prispeje k formovaniu väčšej informovanosti o danej problematike, a že si nájde svojho čitateľa a čitateľku v odbornej verejnosti.

Manažment odpadov a environmentálnej záťaže ako otázka ľudských práv

Maroš Matiaško a Sandra Sakolciová

Úvod

Problematiku odpadov a odpadového manažmentu z hľadiska ľudských práv je možné uchopiť na pozadí dvoch kontextov. Ten prvý sa týka záťaže, ktorú spôsobujú uskladnené odpady v blízkosti obydlií, napr. z priemyselnej činnosti či skládok. Druhý kontext je manažment odpadov, ktoré produkujú samotné obydlia v konkrétnych koncentráciách ľudí, napr. v obciach či v ich častiach. Tento faktický kontext, ktorý môžeme označovať ako problém (i) environmentálnej odpadovej záťaže a (ii) manažmentu odpadov v ľudských komunitách, je možné z hľadiska medzinárodného práva ľudských práv diskutovať v dvoch vzájomne sa prekrývajúcich právnych rámcoch, a to *práva na bývanie* a *práva na zdravie*.

O práve na bývanie a práve na zdravie môžeme uvažovať v dvoch rovinách: ako o práve, ktoré je súčasťou základného práva na životné potreby, a ktoré predstavuje minimálne ekonomické bezpečie človeka, okrem napr. jedla, oblečenia či základnej zdravotnej starostlivosti (Shue 1996, s. 25). Druhá rovina súvisí s tým, že právo na bývanie a právo na zdravie budeme vnímať ako samostatne normatívne zakotvené práva, teda ako súčasť platných právnych noriem medzinárodného a domáceho práva. Tieto dve roviny sa prekrývajú a vytvárajú sieť konkrétnych povinností pre orgány verejnej správy. Tie povinnosti majú svoju obsahovú stránku: hovoríme o negatívnych (zákaz konania) a pozitívnych povinnostiach (príkaz konať). Ďalej majú časovú stránku: konať okamžite, alebo konať

v určitom časovom horizonte, postupne. Predstavenie právneho rámca práva na bývanie a práva na zdravie v kontexte odpadov vrátane pozitívnych a negatívnych povinností orgánov verejnej správy, ako aj povinností okamžitej povahy a progresívnych povinností je cieľom tejto kapitoly.

Právo na bývanie a na zdravie v dokumentoch OSN, tzv. Listina práv (Bill of Rights)

Všeobecná deklarácia ľudských práv spolu s Medzinárodným paktom o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach tvoria základ globálneho medzinárodného práva ľudských práv. Spoločne sa označujú ako tzv. Medzinárodná listina práv (angl. *Bill of Rights*).¹

Všeobecná deklarácia ľudských práv (UDHR, ďalej len „Deklarácia“) z roku 1948 predstavuje základné východisko pre neskoršie normatívne úpravy práva na bývanie a na zdravie. Obe práva sú prepojené. V čl. 25 sú právo na bývanie a zdravie chápané ako súčasť širšieho práva na primeranú životnú úroveň. Konkrétne, podľa čl. 25 ods. 1 Deklarácie:

„Každý má právo na životnú úroveň primeranú zdraviu a blahobytu jeho i jeho rodiny, rátajúc do toho potravu, šatstvo, bývanie, lekársku opateru a nevyhnutné sociálne služby...“

Toto ustanovenie obsahuje požiadavku primeranosti, a to vo vzťahu k zdraviu a blahobytu (angl. *well-being*) každej osoby. Má vyjadrovať uznanie, že naplnenie základných materiálnych potrieb je predpokladom

---

¹ Napr. CCPR/C/21/Rev.1/Add.8/Rev.1, ods. 3.

vedenia života v dôstojnosti a slobode. Motiváciou pre začlenenie čl. 25 do Deklarácie bol argument, že:

„každý by mal byť schopný byť plne účastný bežných, každodenných interakcií s ostatnými ľuďmi, a to bez hanby a nedôvodných prekážok“ (Eide 1992, s. 385).

Z praktického hľadiska je potrebné upozorniť, že tento článok obsahuje požiadavku primeranosti, a to vo vzťahu k zdraviu a blahobytu (angl. *well-being*) každej osoby. Inak povedané, prekrýva sa s právom na zdravie a spoločne vytvárajú jednu komplexnú štruktúru, ktorej cieľom je v konečnom dôsledku zaistiť existenciu takého prostredia, kde každý môže žiť dôstojne a bez hanby.

V roku 1966 bol prijatý Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR, ďalej len „Pakt OSN“). Predstavuje základný dohovor upravujúci sociálne práva vrátane práv na bývanie a zdravie, a je pre Slovensko záväzný.²

Právo na bývanie je upravené v čl. 11 ods. 1 Paktu OSN a je priamo inšpirované čl. 25 Deklarácie. Podľa tohto ustanovenia:

„štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň preňho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt, a na neustále zlepšovanie životných podmienok.“

Právo na zdravie je formulované oveľa presnejšie a komplexnejšie. Je upravené v samostatnom článku 12 Paktu OSN. Ustanovenie znie:

Článok 12

1. Štáty, zmluvné strany paktu, uznávajú právo každého na dosiahnutie najvyššej dosiahnuteľnej úrovne fyzického a duševného zdravia.

² Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. z 10. 5. 1976 o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

2. Štáty, zmluvné strany paktu, urobia opatrenia na dosiahnutie plného uskutočnenia tohto práva, ktoré budú zahŕňať:
- opatrenia na zníženie počtu potratov a dojčenskej úmrtnosti a opatrenia pre zdravý vývoj dieťaťa;
  - zlepšenie všetkých stránok vonkajších životných podmienok a priemyselnej hygieny;
  - prevenciu, liečenie a kontrolu epidemických, miestnych chorôb, chorôb z povolania a iných chorôb;
  - vytvorenie podmienok, ktoré by každému zabezpečili lekársku pomoc a starostlivosť v prípade choroby.

Právo na bývanie

Čl. 11 ods. 1 Paktu OSN bol v kontexte práva na bývanie autoritatívne interpretovaný Výborom OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva vo Všeobecnom komentári č. 4 z roku 1991 tak, že upravuje právo na adekvátne bývanie, a týka sa každej osoby, pretože jednotlivci a rodiny majú právo na adekvátne bývanie bez ohľadu na vek, ekonomický status, príslušnosť k akejkoľvek skupine či ďalšie faktory.³ Konkrétne Výbor ďalej uviedol, že:

*„Právo na bývanie by nemalo byť interpretované úzko, reštriktívne... Právo na bývanie by malo byť skôr chápané ako právo žiť niekde v bezpečí, mieri a dôstojnosti. Toto vymedzenie je vhodné aspoň z dvoch dôvodov. Po prvé, právo na bývanie je integrálne spojené s inými ľudskými právami a základnými princípmi, na ktorých je Pakt vybudovaný... Po druhé, odkaz na byt v čl. 11 ods. 1 Paktu nesmie byť chápaný ako odkaz iba na bývanie, ale ako odkaz na adekvátne bývanie.“*⁴

³ E/1992/23, ods. 6.

⁴ E/1992/23, ods. 7.

Právo na bývanie, chápané ako *adekvátne bývanie*, podlieha tzv. progresívnej realizácii v zmysle čl. 2 ods. 1 Paktu OSN. To znamená, že k jeho napĺňaniu bude dochádzať postupne v čase, a to pri maximálnom využití zdrojov, pričom štát musí na jeho naplnenie použiť všetky vhodné prostriedky vrátane legislatívnych opatrení. Konkrétne čl. 2 ods. 1 Paktu OSN určuje, že:

„Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou paktu, sa zaväzuje podniknúť pri maximálnom využití svojich zdrojov samostatne aj prostredníctvom medzinárodnej súčinnosti a spolupráce hospodárske a technické kroky na postupné dosiahnutie plného uskutočnenia práv uznaných v tomto pakte, a to všetkými vhodnými prostriedkami vrátane prijatia zákonodárnych opatrení.“

Právny koncept progresívnej realizácie znamená, že štát má určitý časový priestor na dosiahnutie naplnenia sociálneho práva vrátane práva na bývanie. Na druhej strane má zároveň určité povinnosti okamžitej povahy, a to najmä prijať konkrétne a ciele kroky k naplneniu tohto práva, napr. prostredníctvom konkrétnej politiky či zákona.⁵ Príkladom v našom kontexte môže byť postupné budovanie kanalizačnej infraštruktúry, a to v primeranom časovom horizonte, pri alokovaní dostatočných zdrojov. Zároveň štát nesmie nikoho diskriminovať a musí okamžite naplňovať tzv. minimálne jadro sociálneho práva.⁶

Otázkou však stále zostáva, ako interpretovať *adekvátnosť* bývania, resp. ako porozumieť tomuto konceptu. Môžeme uvažovať o záujmoch, ktoré sú v stávke, napr. o základnom záujme prežiť, či o komplexnejšom záujme viesť zmysluplný život. Adekvátnosť môžeme chápať tak, že záujem má určitý rozsah, od zabezpečenia minimálnych potrieb až po vytvorenie prostredia, v ktorom všetci ľudia budú môcť viesť zmysluplný život (Bilchitz 2007, s. 191 a 192).

⁵ E/1991/23, ods. 3.

⁶ To by mohlo byť dotknuté, napr. v prípade, že významné množstvo osôb by nemalo základný prístrešok či ubytovanie, pozri E/1991/23, ods. 10.

Zároveň by sme adekvátnosť mali chápať v kontexte konkrétnej spoločnosti, konkrétneho štátu. Cécile Fábrevá píše, že skutočne adekvátnym bývaním bude také, ktoré je adekvátne vzhľadom na úroveň ekonomickej vyspelosti, ktorá v danej spoločnosti bola dosiahnutá (Fabre 2000, s. 124). Už Adam Smith v 18. storočí hovoril o tom, že je síce veľa zdrojov, ktoré k životu nutne nepotrebujeme, ale ktoré sú napriek tomu potrebné pre dôstojný život v spoločnosti. Známy je jeho príklad, že aj ten najchudobnejší človek, ktorý si chce zachovať dôstojnosť, sa bude hanbiť vyjsť na ulicu bez plátennej košeľe a kožených topánok (Sen 1981) Samozrejme, tento príklad sa týka 18. storočia, keď Smith žil a písal. V našej dobe a kontexte o tom píše Amartya Sen, ktorý upozorňuje, že žiť život bez hanby, aby človek mohol navštíviť a baviť sa s priateľmi, vyžaduje v spoločnosti, ktorá je vo všeobecnosti bohatšia, viac zdrojov (Sen 1981, s. 18). Rozsah je tak určovaný napĺňaním na jednej strane stálych, nemenných základných potrieb, na druhej strane tých potrieb, ktoré sú sociálne determinované a ústredné pre dôstojný život v konkrétnej spoločnosti (Bilchitz 2007, s. 192). Adekvátnosť bývania tak môžeme posudzovať vo vzťahu k trom štandardom: (i) či je jednotlivец schopný uspokojiť svoje základné potreby pre prežitie, (ii) či ľudia majú prístup k takým podmienkam, ktoré by im vo všeobecnosti v každej spoločnosti⁷ umožnili žiť zmysluplný život, a (iii) či majú prístup k takým podmienkam, ktoré by im vo všeobecnosti v ich konkrétnej spoločnosti umožnili žiť zmysluplný život (Bilchitz 2007 s. 192). V prípade našich dvoch kontextov – environmentálnej záťaže a manažmentu odpadov – ide najmä o body (ii) a (iii), ktoré nemusia byť napĺňané.

Základným východiskom pre posúdenie adekvátnosti bývania je fakt, že bývanie je viac než štyri steny a strecha.⁸ Inak povedané, nie je dostatočné, že ľudia v marginalizovaných komunitách žijú v obydli. Z hľadiska napĺňania práva na bývanie je nutné oveľa viac, konkrétne z hľadiska dokumentov OSN môžeme v prípade adekvátnosti bývania hodnotiť

⁷ Spoločnosťou sa nerozumie úzka komunita, ale organizovaná spoločnosť, v našom kontexte najmä štát. Teda, v bode (iii) pôjde o také bytové podmienky, ktoré sú typické v danej spoločnosti, štáte, teda o majoritné podmienky.

⁸ Fact Sheet No. 21/Rev.1, s. 3.

sedem konkrétnych kritérií, ktoré môžeme chápať tak, že nadväzujú na vyššie uvedené tri štandardy. Tieto kritériá sa posudzujú kumulatívne (Hohmann 2013, s. 22). Konkrétne ide o: (i) bezpečnosť právnych vzťahov, (ii) dostupnosť služieb, materiálu, zariadení a infraštruktúry, (iii) cenovú dostupnosť, (iv) obývatelnosť, (v) prístupnosť, (vi) vhodnú lokalitu a (vii) kultúrnu vhodnosť.⁹

Podmienka *bezpečnosti právnych vzťahov* je interpretovaná široko a zahŕňa celý rad vzťahov od nájmu bytu až po neformálne bývanie bez právneho titulu. Znamená to, že bez ohľadu na typ užívania určitého priestoru by všetky osoby mali mať určitú úroveň právnej ochrany pred núteným vystaňovaním, obťažovaním a ďalšími hrozbami.¹⁰ Toto kritérium sa dotýka najmä problematiky tzv. núteného vystaňovania (angl. *forced evictions*).¹¹ Z pohľadu našej témy je však možné uvažovať o prístupe k náprave situácie, ktorá robí bývanie neadekvátnym. Napríklad, z hľadiska bezpečnosti právnych vzťahov by mohlo možné argumentovať, že nedostatok právneho titulu či legalizácie stavby nebráni tomu, aby sa človek mohol dožadovať právnej ochrany v prípade, ak je jeho obydlie zaťažené blízkosťou environmentálnej hrozby, napr. skládky, alebo obec nedostatočne manažuje likvidáciu odpadu.

Dostupnosť služieb, materiálu, zariadení a infraštruktúry znamená, že ľudia musia mať prístup k bývaniu, ktoré je vybavené na bývanie, a to z hľadiska zdravia, bezpečnosti, komfortu a výživy. Teda z hľadiska práva na adekvátne bývanie budeme hovoriť o prístupe k bezpečnej pitnej vode, energiám na varenie, kúrenie a svietenie, sanitárnemu vybaveniu a vybaveniu na umývanie, možnosti uložiť jedlo, vyniesť odpad, o prístupe ku kanalizácii a službám v prípade pohotovosti.¹² Toto kritérium je veľmi dôležité a Slovensko, zdá sa, systematicky zlyháva pri jeho napĺňaní, ako ukazuje aj táto štúdia.

⁹ E/1992/23, ods. 8.

¹⁰ E/1992/23, ods. 8.

¹¹ E/1998/22.

¹² E/1992/23, ods. 8.

Bolo by možné namietnuť, že vymenované služby a vybavenie nesúvisia ani tak s bývaním, ako skôr so zdravím, bezpečnosťou, pohodlím či výživou. To je možno pravda, ale tento výpočet je možné chápať ako minimálne požiadavky na bývanie, čo zodpovedá tomu, že pri príprave čl. 11 ods. 1 Paktu OSN bola výslovne odmietnutá snaha nahradiť pojem „byt“ pojmom „prístrešok“ (Hohmann 2013, s. 23). A byt predpokladá vyššiu vybavenosť. Preto môžeme tento zoznam chápať tak, že ide o ciele, ktoré podliehajú progresívnej realizácii, a ku ktorým by mali smerovať domáce politiky, pričom prijatie týchto politik je okamžitá povinnosť (Craven 1995, s. 345). Náklady na bývanie, resp. *cenová dostupnosť* by mali byť v takej výške, aby dosiahnutie a uspokojenie iných základných potrieb nebolo ohrozené alebo oslabené. Taktiež sa očakáva, že štát vytvorí mechanizmus najmä finančnej podpory pre tých, ktorí nemôžu náklady na bývanie uhradiť. Zároveň je potrebné zaistiť vhodnú ochranu pred nedôvodným zvyšovaním nájomov.¹³ Príkladom môže byť povinnosť, aby služby vrátane likvidácie odpadu boli cenovo dostupné, a to s ohľadom na prekérnosť situácie, v akej sa konkrétna komunita, rodina či jednotlivец nachádza. Inak povedané, ide o kritérium flexibilné v tom zmysle, že cenová dostupnosť musí zohľadňovať ekonomickú a sociálnu zraniteľnosť adresátov služieb.

Kritérium *obývatelnosti* súvisí s kvalitou bývania a bezpečím. Ľudia by mali bývať v priestore s primeranou rozlohou, ktorý ich ochráni pred zimou, vlhkosťou, teplom, dažďom, vetrom a inými hrozbami pre zdravie, nebezpečenstvom a rizikami prenosu chorôb.¹⁴ Tento priestor by nemal zahŕňať iba bezprostredný priestor, v ktorom ľudia bývajú a ktorý je ohraničený stenami, ale aj širší priestor, ktorý je obývaný spoločne. Typicky v prípade marginalizovaných komunit by malo ísť o spoločné priestory mimo obydlia, ktoré sú *de facto* ako spoločné využívané. V týchto priestoroch sa typicky nachádzajú kontajnery na zber odpadov či niky, a ich počet, kvalita a pravidelný manažment majú vzťah k prevencii zdravotných hrozieb. Preto je relevantné aj kritérium obývatelnosti.

¹³ E/1992/23, ods. 8.

¹⁴ E/1992/23, ods. 8.

Prístupnosť znamená, že adekvátne bývanie musí byť prístupné pre všetkých. Zvlášť je zdôraznená pozícia skupín, ktoré sa nachádzajú v tzv. zraniteľnej situácii, pretože tieto skupiny musia mať úplný a udržateľný prístup k adekvátnemu bývaniu. Zraniteľné skupiny by mali mať zaistenú určitú mieru prednosti a zákony aj politiky by mali brať do úvahy ich špeciálne potreby.¹⁵ Ľudí žijúcich v zložitej situácii vrátane ľudí v marginalizovaných komunitách je možné považovať za členov sociálnej skupiny, ktorá je zraniteľná. Ide o kritérium, ktoré typicky súvisí so zákazom diskriminácie podľa čl. 2 ods. 2 Paktu OSN, a to vrátane povinnosti zaistiť materiálnu rovnosť skupín. Ide napríklad aj o povinnosť zaistiť rovný prístup ku kanalizácii a likvidácii odpadov.

Adekvátne bývanie sa musí nachádzať vo vhodnej lokalite, ktorá umožňuje prístup k možnostiam sa zamestnať, zdravotným službám, školám, službám pre deti a iným zariadeniam. Bývanie by nemalo byť budované na znečistených územiach ani v blízkosti zdrojov znečistenia, ktoré ohrozujú právo na zdravie obyvateľov.¹⁶ V tomto kritériu sa zreteľne prepája právo na bývanie s právom na zdravie. Zároveň tu vidíme dve dimenzie. Po prvé, zmena bydliska by nemala zhoršiť prístup k službám. Relevantné to môže byť v prípade premiestnenia a getoizácie, ktorá by mohla prehĺbiť sociálne vylúčenie určitej komunity. To môže viesť k porušeniu tohto kritéria a teda aj práva na bývanie. Druhá dimenzia súvisí s tým, že právo na bývanie bude porušené, ak je lokalita priamo zaťažená environmentálnym znečistením, prípadne sa v jej blízkosti znečistenie vyskytuje.

Posledným kritériom je *kultúrna vhodnosť*, ktorá súvisí s tým, že spôsob výstavby, použité materiály a politiky súvisiace s výstavbou a bývaním musia vhodne zohľadňovať výrazy kultúrnej identity a rozmanitosti bývania.¹⁷

---

¹⁵ E/1992/23, ods. 8.

¹⁶ E/1992/23, ods. 8.

¹⁷ E/1992/23, ods. 8.

Vo vzťahu k Slovensku Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva už v roku 2002 vyslovil vážne znepokojenie nad diskrimináciou voči Rómom v oblasti bývania a upozornil, že napriek uznaniu tejto situácie zo strany štátu neboli legislatívne a administratívne kroky dostatočné.¹⁸ Zároveň Výbor odporučil formulovať národnú bytovú politiku v súlade so štandardmi čl. 11 Paktu OSN.¹⁹ V roku 2012 Výbor znovu posudzoval napĺňanie Paktu OSN, a opätovne zdôraznil, že tí najviac znevýhodnení vrátane Rómov nemajú prístup k adekvátnemu bývaniu.²⁰

Právo na zdravie

Právo na zdravie podľa čl. 12 Paktu OSN bolo autoritatívne interpretované Výborom OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva vo všeobecnom komentári č. 14 z roku 2000. Výbor hneď na úvod výslovne zdôraznil, že právo na zdravie úzko súvisí s realizáciou ostatných ľudských práv, ktoré sú obsiahnuté v Pakte, vrátane práva bývanie, a závisí od nich. Ide o neoddeliteľnú súčasť práva na zdravie.²¹

Dôležitý je význam pojmu „zdravie“, ktorý je – podobne ako v prípade bývania – interpretovaný široko. Výbor OSN k tomu uviedol:

„... pri vypracovávaní článku 12 Paktu sa neprijala definícia zdravia obsiahnutá v preambule Ústavy WHO, ktorá zdravie chápe ako „stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody, a nie iba ako neprítomnosť choroby alebo slabosti“. Odkaz v článku 12 ods. 1 Paktu na „najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň telesného a duševného zdravia“ sa však neobmedzuje len na právo na zdravotnú starostlivosť. Naopak, história vypracovania

---

¹⁸ E/C.12/1/Add.81, ods. 9.

¹⁹ Tamtiež, ods. 20.

²⁰ E/C.12/SVK/CO/2, ods. 21.

²¹ E/C.12/2000/4, ods. 3.

a výslovné znenie článku 12 ods. 2 potvrdzujú, že právo na zdravie zahŕňa širokú škálu sociálno-ekonomických faktorov, ktoré podporujú podmienky, v akých môžu ľudia viesť zdravý život, a rozširuje sa na základné determinanty zdravia, ako sú potraviny a výživa, bývanie, prístup k bezpečnej a pitnej vode a primeranej hygiene, bezpečné a zdravé pracovné podmienky a zdravé životné prostredie.²²

Inak povedané, pojem zdravie zahŕňa v kontexte čl. 12 Paktu OSN aj determinanty zdravia vrátane prístupu k vode, primeranej hygiene, manažmentu odpadov a zdravému životnému prostrediu. Preto je právo na zdravie v našom kontexte relevantné a všetky záväzky vyplývajúce z práva na zdravie podľa Paktu OSN sa vzťahujú aj na otázku manažmentu odpadov a environmentálnej záťaže. Podobne ako v prípade práva na bývanie, aj v prípade práva na zdravie budeme z hľadiska času hovoriť o dvoch typoch záväzkov, a to progresívnej realizácie a okamžitej povahy. Zákaz diskriminácie, či prijatie konkrétnych a cielených krokov na riešenie problému manažmentu odpadu alebo environmentálnej záťaže je záväzok okamžitej povahy, aj keď implementácia týchto krokov, napríklad konkrétnej politiky spojenej s investíciami do infraštruktúry, sa deje v čase.

Ďalší dôležitý aspekt práva na zdravie súvisí s tým, že sa nemá chápať ako právo byť zdravý. Ako uviedol Výbor OSN, právo na zdravie obsahuje slobody aj nároky. Slobody zahŕňajú právo na kontrolu svojho zdravia a tela, ale nároky sa týkajú systému ochrany zdravia, ktorý poskytuje ľuďom rovnosť príležitostí na dosiahnutie čo najvyššej úrovne zdravia.²³ To znamená, že hovoríme o nároku na existenciu určitej štruktúry v štáte, ktorá bude zabezpečovať príležitosť, aby každý človek mohol dosiahnuť najvyššie dosiahnuteľnú úroveň zdravia. Ide o systémový nárok, ktorý sa v konkrétnej podobe môže realizovať v podobe dostupnej a prístupnej zdravotnej starostlivosti, napríklad v podobe existencie ambulancií a nemocníc v dostatočnom počte a blízkosti. No tým sa tento nárok nevyčerpáva. Ako sme uviedli vyššie, keďže ide aj o sociálno-ekonomické

²² Tamtiež, ods. 4.

²³ Tamtiež, ods. 8.

determinanty zdravia, tak nároky sa týkajú aj napríklad manažmentu odpadov či likvidácie environmentálnej záťaže. Je síce pravda, že väčšinou sa vo vzájomnej súvislosti zdôrazňujú právo na pitnú vodu a právo na hygienu (odvodzované z abstraktnejších práv na bývanie a na zdravie), ale manažment odpadov s nimi neoddeliteľne súvisí. Ako napríklad poznamenala bývalá osobitná spravodajkyňa OSN pre bezpečnú pitnú vodu a sanitáciu Catarina de Albuquerque, „na niektorých miestach sú existujúce riešenia nakladania s ľudskými výkalmi neoddeliteľné od nakladania s pevným odpadom“.²⁴ Inak povedané, manažment odpadov sa v svojej komplexnosti prelína s dostupnosťou a prístupnosťou vody a hygieny.

Pokiaľ ide o výraz „najvyššia dosiahnuteľná úroveň zdravia“, ako je formulovaný v článku 12 ods. 1, je nutné zohľadniť biologické a sociálno-ekonomické predpoklady jednotlivca, ako aj dostupné zdroje štátu. Existuje množstvo aspektov, ktoré nemožno riešiť výlučne v rámci vzťahu medzi štátmi a jednotlivcami. Najmä dobré zdravie nemôže zabezpečiť štát. Štáty nedokážu poskytnúť ochranu pred všetkými možnými príčinami zlého zdravotného stavu človeka. Preto môžu genetické faktory, individuálna náchylnosť na ochorenie a osvojenie si nezdravého alebo rizikového životného štýlu zohrávať dôležitú úlohu, pokiaľ ide o zdravie jednotlivca. V dôsledku toho sa právo na zdravie musí chápať ako právo na užívanie rôznych zariadení, tovarov, služieb a podmienok potrebných na dosiahnutie najvyššej dosiahnuteľnej úrovne zdravia.²⁵

Podobne ako v prípade práva na bývanie, aj v prípade práva na zdravie dokumenty OSN autoritatívne určujú štruktúru povinností, ktoré má štát pri implementácii tohto práva. Konkrétne, právo na zdravie vo všetkých formách a na všetkých úrovniach obsahuje štyri vzájomne súvisiace a základné aspekty: (i) dostupnosť, (ii) prístupnosť, (iii) prijateľnosť a (iv) kvalitu.²⁶

²⁴ A/HRC/12/24, ods. 63.

²⁵ Tamtiež, ods. 9.

²⁶ Tamtiež, ods. 12.

Dostupnosť znamená, že fungujúce verejné zdravotnícke a zdravotnícke zariadenia, tovary a služby, ako aj programy musia v štáte existovať v dostatočnom množstve. Presná povaha zariadení, tovarov a služieb sa bude líšiť v závislosti od mnohých faktorov vrátane úrovne rozvoja daného štátu. V našom prípade je nárokovateľný štandard vysoký, na úrovni krajín OECD. Tento štandard vždy musí zahŕňať základné determinanty zdravia, ako je bezpečná a pitná voda a primerané hygienické zariadenia,²⁷ a môžeme doplniť, že aj manažment odpadov. Kritérium dostupnosti sa týka fyzickej existencie daných služieb či programov, teda aj existencie systému manažmentu odpadov, typicky fyzickej existencie kontajnerov či ník v dostatočnom množstve, pravidelného programu odvozu odpadu a zaistenia jeho bezpečnej likvidácie.

Prístupnosť vyjadruje požiadavku, aby zdravotnícke zariadenia, tovar a služby boli prístupné každému bez diskriminácie. Prístupnosť má štyri prekrývajúce sa rozmery: (i) Nediskriminácia znamená, že zdravotnícke zariadenia, tovar a služby musia byť prístupné všetkým, najmä najzraniteľnejším alebo marginalizovaným skupinám obyvateľstva, a to právne aj fakticky. (ii) Kritérium fyzickej prístupnosti vyžaduje, aby zdravotnícke zariadenia, tovar a služby boli v bezpečnom fyzickom dosahu pre všetky skupiny obyvateľstva, najmä pre zraniteľné alebo marginalizované skupiny, ako sú etnické menšiny či deti. Prístupnosť taktiež znamená, že zdravotnícke služby a základné determinanty zdravia, ako je bezpečná a pitná voda a primerané hygienické zariadenia, sú v bezpečnom fyzickom dosahu, a to aj vo vidieckych oblastiach. (iii) Ekonomická prístupnosť (cenová prístupnosť) požaduje, aby zdravotnícke zariadenia, tovary a služby boli cenovo prístupné pre všetkých. Platba za služby zdravotnej starostlivosti, ako aj za služby súvisiace so základnými determinantmi zdravia – napr. zvoz odpadu – musí byť založená na zásade spravodlivosti, čím sa zabezpečí, aby tieto služby, či už poskytované súkromne alebo verejne, boli prístupné pre všetkých vrátane sociálne znevýhodnených skupín. Spravodlivosť si vyžaduje, aby chudobnejšie domácnosti neboli neúmerne zaťažené výdavkami v porovnaní s bohatšími domácnosťami.

---

²⁷ Tamtiež.

A nakoniec prístupnosť informácií zahŕňa právo vyhľadávať, prijímať a odovzdávať informácie ohľadom zdravia.

Prijateľnosť znamená, že všetky zdravotnícke zariadenia, tovary a služby musia rešpektovať lekársku etiku a byť kultúrne primerané, t. j. rešpektovať kultúru menších a komunit, zohľadňovať požiadavky pohlavia a životného cyklu, ako aj byť navrhnuté tak, aby rešpektovali dôvernú a zlepšovali zdravotný stav dotknutých osôb.

Napokon, *kvalita* je kritérium, ktoré vyžaduje, aby zdravotnícke zariadenia, tovar a služby boli okrem kultúrnej prijateľnosti aj vedecky a medicínsky vhodné a kvalitné. To si okrem iného vyžaduje kvalifikovaný zdravotnícky personál, vedecky schválené a neexpirované lieky a nemocničné vybavenie, bezpečnú a pitnú vodu a primerané hygienické podmienky a – môžeme doplniť – aj v zmysle manažmentu odpadov a riešení environmentálnej záťaže.

Ďalšie dohovory OSN o ľudských právach

Pakt OSN o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach nie je jediným medzinárodným dohovorom OSN o ľudských právach, ktorý upravuje právo na bývanie, resp. jeho rôzne aspekty. Práve naopak, toto právo, resp. jeho rôzne aspekty sú formulované tak v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach, ako aj v ďalších špecifických dohovoroch chrániacich aj práva etnickej minority či detí.

Ďalšie dohovory OSN o ľudských právach sú typické tým, že upravujú buď určitú situáciu, najmä diskrimináciu, napr. na základe rasy či pohlavia, alebo aj mučenie či iné formy zlého zaobchádzania, alebo konkretizujú či špecifikujú práva konkrétnych skupín, ako sú napr. deti či ľudia so zdravotným postihnutím. Ide o dohovory, ktoré často dopĺňajú právnu úpravu v Listine práv a rôznym spôsobom sa dotýkajú aj problematiky odpadov a environmentálnej záťaže.

Dohovor OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie²⁸ (CERD) je najstarším z týchto dohovorov. Čl. 5 písm. e) body iii – iv) upravuje záväzok štátu zakázať a odstrániť rasovú diskrimináciu vo všetkých jej formách a zaručiť právo každého na rovnosť pred zákonom aj pri používaní práva na bývanie a na zdravie. V roku 2018 Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie zdokumentoval problém s manažmentom odpadov na Slovensku a uviedol, že Rómovia žijú v osadách, kde „*chýba základná infraštruktúra, ako je sanitácia, pitná voda, elektrina, kanalizačný systém a systém likvidácie odpadov*“.²⁹ Výbor odporučil prijatie vhodných a účinných opatrení s cieľom zabezpečiť prístup k primeranému bývaniu a zlepšiť životné podmienky Rómov.³⁰

Dohovor OSN o právach dieťaťa³¹ (CRC) upravuje podobne ako čl. 11 Paktu OSN či čl. 25 Deklarácie právo detí na primeranú životnú úroveň. Konkrétne podľa čl. 27 ods. 1

„štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo každého dieťaťa na životnú úroveň nevyhnutnú pre jeho telesný, duševný, duchovný, mravný a sociálny rozvoj.“

Dieťaťom sa v zmysle čl. 1 rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov. Formulácia čl. 27 ods. 1 sa od čl. 11 Paktu OSN odlišuje v tom, že prekračuje materiálne aspekty tohto práva, ako je jedlo či bývanie. Vyžaduje viac ako zaistenie základných potrieb. Dieťa má totiž právo žiť v takých podmienkach, ktoré mu umožnia rozvoj v úplne schopnú a dobre fungujúcu dospelú osobu (Eide 2006, s. 17). Takto chápané právo na bývanie je prepojené s právom detí na zdravie podľa čl. 24 Dohovoru. Podľa Výboru OSN pre práva dieťaťa zahŕňa adekvátne bývanie

²⁸ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 95/1974 Zb. z 15. 8. 1974 o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie.

²⁹ CERD/C/SVK/CO/11-12, ods. 21.

³⁰ Tamtiež, ods. 22.

³¹ Oznámenie federálneho Ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb. o dojednaní Dohovoru o právach dieťaťa.

bezpečné podmienky pre varenie, prostredie bez cigaretového dymu, s dostatočným prúdením vzduchu, efektívnym manažmentom odpadu a odvozu odpadu z ubytovacích častí a bezprostredného okolia, bez plesní a iných toxických látok, a rodinnú hygienu, čo sú základné predpoklady pre zdravý vývin a rozvoj dieťaťa.³²

Okrem toho z CRC vyplýva, že štáty by mali prijať opatrenia na riešenie znečistenia životného prostredia vrátane „účinného nakladania s odpadom a odstraňovania odpadkov z obytných priestorov a bezprostredného okolia“.³³ V roku 2016 Výbor OSN pre práva dieťaťa so znepokojením konštatoval, že „veľká časť rómskych rodín žije segregovane a veľa z nich nemá prístup k primeranému bývaniu a trpia nedostatkom základného vybavenia, ako je sanitácia, elektrina, pitná voda, kanalizácia a likvidácia odpadov“.³⁴ Preto Výbor OSN pre práva dieťaťa odporučil, aby štát prijal politiky a alokoval dostatočné zdroje k pripojeniu rómskych osád na verejné vodovody a kanalizáciu.³⁵

Právo na bývanie a na zdravie na pôde Rady Európy a v judikatúre ESĽP

Rada Európy je regionálna medzinárodná organizácia, ktorá vznikla krátko po druhej svetovej vojne v roku 1949. Pre právo na bývanie a na zdravie sú kľúčové dva dohovory, konkrétne Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950³⁶ (ďalej len „EDĽP“),

³² CRC/C/GC/15, s. 6.

³³ CRC/C/GC/15, s. 6.

³⁴ CRC/C/SVK/CO/3-5, ods. 42.

³⁵ Tamtiež, ods. 43 písm. c)

³⁶ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. o Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

ktorého možné porušenia posudzuje Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), a Revidovaná Európska sociálna charta z roku 1996³⁷ (ďalej len „Charta“), ktorej dodržiavanie je kontrolované Európskym výborom pre sociálne práva.³⁸

Z hľadiska Európskeho dohovoru o ľudských právach je koncept domova, resp. bývania upravený v čl. 8 EDLP, podľa ktorého má každý právo „na rešpektovanie svojho... obydlia“. Právny pojem obydlia predstavuje v systéme dohovoru autonómny koncept, ktorý nie je závislý od klasifikácie v domácom právnom poriadku. Je chápaný široko, a to najmä so zreteľom na francúzsky ekvivalent „*domicile*“, ktorý má širšie konotácie ako anglický „*home*“.³⁹ V rozsudku *Moreno Gómez proti Španielsku* definoval ESLP koncept obydlia s ohľadom na sociálnu dimenziu tak, že ide o „*miesto, fyzicky definovaný priestor, kde sa rozvíja súkromný a rodinný život*“.⁴⁰ Pre definíciu bývania je rozhodujúca funkcia daného priestoru pre konkrétneho človeka, nie jeho forma (Buyse 2006, s. 299). Za bývanie sa tak považoval napr. karavan,⁴¹ víkendový dom,⁴² ale aj napr. garáž.⁴³ Legalita, resp. právny vzťah k danému priestoru nie je až taký podstatný, pretože podľa judikatúry ESLP aj nelegálne obývaný priestor, napr. bez povolenia, je možné považovať za obydlie v zmysle čl. 8 EDLP.⁴⁴

³⁷ Európska sociálna charta (revidovaná), Štrasburg, 3. máj 1996. Pre Slovenskú republiku nadobudla platnosť 1. júna 2009. Oznámenie MZV č. 273/2009 Zb.

³⁸ Európsky výbor pre sociálne práva je orgán Rady Európy, ktorý dohliada na dodržiavanie Európskej sociálnej charty prostredníctvom monitorovacieho systému založeného na pravidelných správach o dodržiavaní jednotlivých ustanovení Charty predkladaných vládami a prostredníctvom systému kolektívnych sťažností. Výbor sa skladá z 15 nezávislých a nestranných expertov volených Výborom ministrov Rady Európy na obdobie šiestich rokov.

³⁹ Európsky súd pre ľudské práva, *Niemietz proti Nemecku*, sťažnosť č. 13710/88, 16. 12. 1992, ods. 30.

⁴⁰ Európsky súd pre ľudské práva, *Moreno Gómez proti Španielsku*, sťažnosť, č. 4143/02, 16. 11. 2004, ods. 53.

⁴¹ Európsky súd pre ľudské práva, *Buckley proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 20348/92, 25. 9. 1996, ods. 64; *Chapman proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 27238/95, 18. 1. 2001, ods. 71 – 74.

⁴² Európsky súd pre ľudské práva, *Demades proti Turecku*, sťažnosť č. 16219/90, 31. 7. 2003.

⁴³ Buyse, A. Strings Attached: the concept of „home“ in the case law of the European Court of Human Rights *European human rights law review*. No. 32006 : 294-307, s. 299.

⁴⁴ Táto otázka sa riešila napr. vo veci *Buckley proti Spojenému kráľovstvu*, op. cit., ods. 52 – 54.

Toto ustanovenie sa tak vzťahuje aj na nelegálne postavené obydlia v marginalizovaných komunitách.

Podobne ako v prípade bývania nie je ani právo na zdravie výslovne upravené v EDLP a súd ho odvodzuje z iných práv, a to vrátane čl. 8 EDLP. Podľa ESLP je každý štát povinný rešpektovať fyzickú a psychickú nedotknuteľnosť ľudí a za týmto účelom aj vytvoriť právny či administratívny rámec, ktorý je efektívny, a v prípade potreby prijímať adekvátne opatrenia na zaistenie práva na zdravie.

V oblasti implementácie práva na bývanie a na zdravie ESLP zvyčajne priznáva domácim orgánom široký priestor na uváženie.⁴⁵ Inými slovami, orgány verejnej správy majú v zásade širokú diskreciu v tom, ako o bytovej politike a jej implementácii rozhodujú. Súd si však vždy ponecháva právomoc preskúmať, či sa nedopustili pochybenia.⁴⁶

Na druhú stranu, tento voľný priestor na uváženie sa zmenší, ak ide pre človeka o dôležité právo vrátane práv podľa čl. 8 EDLP,⁴⁷ ale toto právo sa dotýka skupiny ľudí, ktorá žije v prekérnej (tzv. zvlášť zraniteľná skupina). A práve v kontexte práva na bývanie je zdôraznená aj zraniteľná pozícia Rómov, v ktorých prípade ESLP používa zvýšený štandard. Konkrétne, súd formuloval špeciálnu pozitívnu povinnosť štátu podľa čl. 8 EDLP prihliadať na ich potreby, a to ako pri konkrétnych rozhodnutiach, tak aj všeobecnejšie vo vzťahu k politikám či právnym predpisom,⁴⁸ vrátane napríklad prístupu k vode.⁴⁹ Inými slovami, orgány verejnej správy majú špecifickú povinnosť prihliadať na situáciu Rómov pri príprave či implementácii politik a programov vrátane manažmentu odpadov

⁴⁵ Vo vzťahu k právu na bývanie sú štandardy prehľadne zhrnuté v rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva, *Winterstein a ďalší proti Francúzsku*, sťažnosť č. 27013/07, 17. 10. 2013, ods. 148.

⁴⁶ Európsky súd pre ľudské práva, *Chapman proti Spojenému kráľovstvu*, op. cit., ods. 92.

⁴⁷ Európsky súd pre ľudské práva, *Connors proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 66746/01, 27. 5. 2004, ods. 82.

⁴⁸ *Chapman proti Spojenému kráľovstvu*, op. cit., ods. 96, a *Connors proti Spojenému kráľovstvu*, op. cit., ods. 84.

⁴⁹ Európsky súd pre ľudské práva, *Hudorovič a ďalší proti Slovinsku*, sťažnosti č. 24816/14, 25140/14, 10. 3. 2020, ods. 142.

a riešenia problému environmentálnej záťaže. Povedané aj inak, tieto politiky a programy by mali byť cielené a efektívne.

Situáciou zlyhania pri manažmente odpadu sa ESĽP výslovne zaoberal vo veci *Di Sarno a ďalší proti Taliansku*.⁵⁰ Tento prípad sa týkal výnimočného stavu (od 11. februára 1994 do 31. decembra 2009) v súvislosti so zberom, spracovaním a likvidáciou odpadu v talianskom regióne Kampania, kde sťažovatelia žili či pracovali, a to vrátane päťmesačného obdobia, počas ktorého sa na uliciach hromadili odpadky. Konkrétne, v rokoch 2000 až 2008 boli služby likvidácie a spracovania odpadu zverené súkromným spoločnostiam, zatiaľ čo službu zberu komunálneho odpadu zabezpečovalo niekoľko verejných spoločností. Sťažovatelia najmä namietali, že štát tým, že neprijal potrebné opatrenia na zabezpečenie riadneho fungovania verejnej služby zberu odpadu, spôsobil v regióne vážne škody na životnom prostredí a ohrozil ich životy a zdravie. Kritizovali tiež verejné orgány za to, že neinformovali o rizikách, ktoré so sebou prináša život v znečistenej oblasti.

ESĽP najprv poznamenal, že zber, spracovanie a likvidácia odpadu sú tzv. nebezpečné činnosti. Preto má štát povinnosť prijať primerané a vhodné opatrenia, ktoré by zabezpečili právo dotknutých osôb na zdravé a chránené životné prostredie. V tomto prípade súd rozhodol, že došlo k porušeniu článku 8 EDĽP. Skutočnosť, že talianske orgány poverili externým vykonávaním verejnej služby iný subjekt, ich nezbavovala povinnosti zabezpečiť práva článku 8 EDĽP. Okrem toho okolnosti, na ktoré sa odvolával taliansky štát, nebolo možné pripísať vyššej moci, ktorá je v medzinárodnom práve definovaná ako „neodolateľná sila alebo [...] nepredvídateľná udalosť, ktorú štát nemôže ovplyvniť a ktorá za daných okolností podstatne znemožňuje splnenie [medzinárodného] záväzku“.⁵¹ Aj keby bolo akceptované, že relevantné je iba ono krízové obdobie piatich mesiacov, aj tak bolo zjavné, že štát nebol schopný zabezpečiť riadne fungovanie služby zberu, spracovania a likvidácie odpadu, čo

⁵⁰ Európsky súd pre ľudské práva, *Di Sarno a ďalší proti Taliansku*, sťažnosť č. 30765/08, 10. 1. 2012.

⁵¹ Tamtiež, op. cit, ods. 111.

viedlo k porušeniu práva sťažovateľov na rešpektovanie ich súkromného života a ich obydlia.

Pokiaľ ide o priemyselné spracovanie odpadu, touto problematikou sa z perspektívy ľudských práv zaoberal ESĽP vo veci *Giacomelli proti Taliansku*.⁵² Išlo o prípad, keď sťažovateľka dlhodobo, od roku 1950, žila v dome vzdialenom 30 metrov od podniku na skladovanie a spracovanie „špeciálneho odpadu“, klasifikovaného aj ako nebezpečný. Podnik bol spustený do prevádzky v blízkosti jej domu v roku 1982. Spoločnosť, ktorá závod prevádzkovala, získala povolenie na zvýšenie množstva odpadu, ktorý sa spracúva, a na vykonávanie „detoxikácie“ nebezpečného odpadu, čo je proces, ktorý zahŕňa používanie chemických prostriedkov na spracovanie špeciálneho priemyselného odpadu. Sťažovateľka sa sťažovala, že pretrvávajúci hluk a škodlivé emisie pochádzajúce zo závodu predstavovali vážne ohrozenie životného prostredia a trvalé riziko pre jej zdravie a domov.

Súd rozhodol, že došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru, pričom konštatoval, že Taliansku sa nepodarilo dosiahnuť spravodlivú rovnováhu medzi záujmom spoločnosti na existencii zariadenia na spracovanie toxického priemyselného odpadu a záujmom sťažovateľky na účinné užívanie jej práva na rešpektovanie jej domova a jej súkromného a rodinného života. Najmä uviedol, že spoločnosť, ktorá prevádzkovala zariadenie, nebola vyzvaná, aby vykonala predbežné posúdenie vplyvov na životné prostredie (ďalej len „EIA“) až do roku 1996, teda sedem rokov po začatí činnosti zahŕňajúcej detoxikáciu priemyselného odpadu. Okrem toho ministerstvo životného prostredia počas konania EIA zistilo v dvoch prípadoch, že prevádzka závodu nie je v súlade s predpismi o životnom prostredí z dôvodu nevhodnej geografickej polohy, a že existuje osobitné riziko pre životné prostredie a pre zdravie miestnych obyvateľov. Preto aj za predpokladu, že by na základe nariadenia EIA vydaného ministerstvom životného prostredia v roku 2004 – v ktorom ministerstvo

⁵² Európsky súd pre ľudské práva, *Giacomelli proti Taliansku*, sťažnosť č. 59909/00, 2. 11. 2006

vyjadrilo súhlasné stanovisko s ďalším prevádzkovaním podniku pod podmienkou, že dodrží požiadavky určené regionálnou radou – boli prijaté potrebné opatrenia na ochranu práv sťažovateľky, stále platilo, že počas niekoľkých rokov jej právo na rešpektovanie domova bolo vážne narušené nebezpečnými činnosťami vykonávanými v podniku postavenom tridsať metrov od jej domu.

V inom kontexte sa ESLP zaoberal prevenciou nebezpečenstva, ktoré hrozí ľuďom z odpadu, najmä v prípade života na skládke, resp. v jej blízkosti. Ide o prípad *Öneryıldiz proti Turecku*.⁵³ Skutkovo sa prípad týkal situácie, keď bol dom sťažovateľa postavený bez povolenia na pozemku okolo skládky odpadu, ktorú spoločne využívajú štyri mestské časti. Na skládke došlo k výbuchu metánu a odpad vyvrhnutý z hromady odpadu pohltil viac ako desať domov nachádzajúcich sa pod ňou, vrátane domu patriaceho sťažovateľovi, ktorý pri tom stratil deväť blízkych príbuzných. Sťažovateľ najmä namietal, že neboli prijaté žiadne opatrenia zamerané na prevenciu, napriek tomu, že existoval znalecký posudok, podľa ktorého bolo nutné, aby verejné orgány konali preventívne, keďže takýto výbuch nebol nepravdepodobný.

Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že došlo k porušeniu článku 2 Dohovoru v jeho hmotnoprávnej časti (právo na život), pretože neboli prijaté primerané opatrenia na zabránenie náhodnej smrti deviatich blízkych príbuzných sťažovateľa. Súd tiež rozhodol, že došlo k porušeniu článku 2 Dohovoru v jeho procesnej časti, a to z dôvodu nedostatku primeranej zákonnej ochrany zabezpečujúcej právo na život. Súd najmä poznamenal, že turecká vláda neposkytla obyvateľom slumov informácie o rizikách, ktoré im hrozia, keď tam žijú. No aj keby to urobila, zostala by zodpovedná, keďže neprijala potrebné praktické opatrenia na zabránenie ohrozenia života ľudí. Regulačný právny rámec sa ukázal ako chybný, keďže bolo povolené otvoriť a prevádzkovať výsypku bez

⁵³ *Öneryıldiz proti Turecku*, sťažnosť č. 48939/99, 30. 11. 2004. Opis prípadu je prevzatý z informačného prehľadu ESLP v oblasti životného prostredia. Prehľad judikatúry je dostupný na adrese: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=>

koherentného systému kontroly. Vlastná územno-plánovacia politika bola tiež nedostatočná a nepochybne zohrala úlohu v slede udalostí, ktoré viedli k nehode.

Odpadové hospodárstvo a právny rámec v Slovenskej republike

V Slovenskej republike, vnútroštátnej úrovni, je problematika odpadového hospodárstva regulovaná na úrovni zákonov a podzákonných právnych predpisov (v súčasnosti ide o nariadenia vlády, vyhlášky a oznámenie Ministerstva životného prostredia SR). Dôležitými prameňmi práva sú aj strategické dokumenty vlády, pričom vláda vypracovala strategický dokument v oblasti odpadového hospodárstva na roky 2021 – 2027, ktorý má čiastočne záväzný charakter.

Nasledujúca časť dokumentu prehľadne uvádza a stručne charakterizuje jednotlivé právne predpisy, ktoré sa týkajú priamo odpadového hospodárstva. Súvisiacim právnym predpisom, ako je napríklad zákon o obecnom zriadení upravujúci postavenie obcí na úseku odpadového hospodárstva, bude venovaný priestor v rámci ďalšieho textu.

Základným právnym predpisom je zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch. Tento zákon vymedzuje základné pojmy (napr. odpad, prúd odpadu, vedľajší produkt), definuje nakladanie a iné zaobchádzanie s odpadom (napr. odpadové hospodárstvo, nakladanie s odpadom, skladovanie, zhromažďovanie, zber odpadu, triedenie, zhodnocovanie, zneškodňovanie a recyklácia odpadu) a ďalšie súvisiace pojmy.

Ďalej upravuje programové dokumenty odpadového hospodárstva, povinnosti právnických a fyzických osôb spojené s nakladaním s odpadmi vrátane zodpovednosti za nezákonné umiestnenie odpadu a detailne rieši aj rozšírenú zodpovednosť výrobcov určitých typov produktov (napr. elektrozariadení, obalov, vozidiel).

Definuje tiež základné princípy nakladania s jednotlivými druhmi odpadov vrátane komunálneho odpadu. V posledných častiach zákona je upravený cezhraničný pohyb odpadov, administratívne nástroje (napr. autorizácia na spracovanie odpadu), orgány štátnej správy odpadového hospodárstva a zodpovednosť za porušenie povinností.

Medzi ďalšie relevantné právne predpisy je možné zaradiť zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady, ktorým sa určujú poplatky za komunálne odpady a drobné stavebné odpady, ktoré vznikajú na území obce. Konkrétne upravuje, na koho sa poplatková povinnosť vzťahuje, spôsob určenia sadzby poplatku, ako aj ďalšie súvisiace povinnosti a výnimky týkajúce sa úhrady poplatku. Zákon č. 329/2018 Z. z. o poplatkoch za uloženie odpadov upravuje platenie poplatkov za uloženie odpadov na skládku odpadov a odkalisko. Konkrétne vymedzuje, na koho sa poplatková povinnosť vzťahuje, spôsob výpočtu a úhrady poplatku (vrátanie sankcií za porušenie povinností), ako aj použitie príjmov z poplatkov za uloženie odpadov (za stanovených podmienok to môže byť obec alebo fyzická osoba). Zákon sa nevzťahuje na úložiská ťažobného odpadu podľa zákona č. 514/2008 Z. z. o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu. A nakoniec zákon č. 302/2019 Z. z. o zálohovaní jednorazových obalov na nápoje upravuje práva a povinnosti právnických osôb a fyzických osôb pri zálohovaní jednorazových obalov na nápoje, postavenie a úlohy správcu zálohového systému jednorazových obalov na nápoje, pôsobnosť orgánov štátnej správy pre oblasť zálohovania jednorazových obalov na nápoje a odpadov z týchto obalov a štátny dozor a postup orgánov štátneho dozoru pri jeho výkone, správne delikty a konanie o ukladaní pokút.

Druhú skupinu právnych noriem tvoria podzákonné právne predpisy, konkrétne ide o:

- Nariadenie vlády SR č. 330/2018 Z. z., ktorým sa ustanovuje výška sadzieb poplatkov za uloženie odpadov a podrobnosti súvisiace s pre rozdeľovaním príjmov z poplatkov za uloženie odpadov
- Nariadenie vlády SR č. 153/2004 Z. z., ktorým sa ustanovujú záväzné limity a termíny pre rozsah opätovného použitia častí starých vozidiel,

zhodnocovania odpadov zo spracovania starých vozidiel a ich recyklácie

- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 371/2015, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o odpadoch
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 365/2015 Z. z., ktorou sa ustanovuje Katalóg odpadov
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 366/2015 Z. z. o evidencnej povinnosti a ohlasovacej povinnosti
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 382/2018 Z. z. o skládkovaní odpadov a uskladnení odpadovej ortuti
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 373/2015 o rozšírenej zodpovednosti výrobcov vyhradených výrobkov a o nakladaní s vyhradenými prúdmi odpadov
- Oznámenie Ministerstva životného prostredia SR č. 222/2020 Z. z. o vydaní opatrenia z 29. júla 2020 č. 1/2020 o metodike analýzy zmesového odpadu.

Prehľad právnych predpisov je potrebné doplniť o strategické dokumenty. Konkrétne ide najmä o Program odpadového hospodárstva, ktorý je programovým dokumentom, ktorý sa vypracúva pre určenú územnú oblasť v súlade s hierarchiou a cieľmi odpadového hospodárstva a obsahuje analýzu súčasného stavu odpadového hospodárstva tejto územnej oblasti a opatrenia, ktoré je potrebné prijať na zlepšenie environmentálne vhodnej prípravy na opätovné použitie, recyklácie, zhodnocovania a zneškodňovania odpadu, ako aj hodnotenie, ako bude program podporovať plnenie týchto cieľov.⁵⁴

Program Slovenskej republiky vypracúva Ministerstvo životného prostredia SR (ďalej ako „MŽP SR“) spravidla na obdobie desiatich rokov, a to najmä na základe podkladov od okresných úradov v sídle kraja, okresných úradov a územnej samosprávy. Program Slovenskej republiky po posúdení jeho vplyvov na životné prostredie schvaľuje vláda a po jeho

---

⁵⁴ § 8 ods. 1 zákona o odpadoch

schválení ho ministerstvo uverejňuje vo vestníku a na svojom webovom sídle.⁵⁵ Aktuálny program odpadového hospodárstva Slovenskej republiky (POH SR) bol prijatý na roky 2021 – 2025. Tento dokument by mal zohľadňovať požiadavky udržateľného rastu, prezentované v Akčnom pláne EÚ pre obehové hospodárstvo z roku 2015, v Európskom ekologickom dohovore z roku 2019 a v Novom akčnom pláne EÚ pre obehové hospodárstvo z roku 2020. Okrem uvedeného by mal zohľadňovať aj požiadavky, ktoré ustanovujú právne predpisy EÚ a SR, predovšetkým zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch (ďalej len „zákon o odpadoch“) a vyhlášky MŽP SR č. 371/2015 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o odpadoch. POH SR sa vzťahuje na nakladanie so všetkými odpadmi v zmysle definície odpadu v zákone o odpadoch.

Závazná časť POH SR je záväzným dokumentom pre rozhodovaciu činnosť orgánov štátnej správy v odpadovom hospodárstve. Vychádza z ustanovení zákona o odpadoch a definuje hlavný cieľ odpadového hospodárstva SR a čiastkové ciele zamerané na jednotlivé skupiny a prúdy odpadov, ktoré je potrebné splniť. K jednotlivým definovaným cieľom sú určené opatrenia na zabezpečenie splnenia daného cieľa a indikátory, ktoré umožnia sledovanie plnenia stanovených cieľov. Okresné úrady v sídle kraja sú povinné vypracovať programy krajov na základe cieľov a opatrení stanovených v tomto dokumente.

Ako hlavný cieľ odpadového hospodárstva SR do roku 2025 je stanovené odklonenie odpadov od ich zneškodňovania skládkovaním najmä pre komunálne odpady. Pokiaľ ide o spôsob realizácie tohto cieľa, POH SR uvádza, že pôjde o kombináciu viacerých opatrení, konkrétne zvýšenie poplatkov za ukladanie odpadov na skládky odpadov, vytvorenie podmienok pre alternatívne spôsoby k zneškodňovaniu odpadov skládkovaním, zvýšenie energetického zhodnocovania odpadu, dostatočné finančné plnenie v oblasti rozšírenej zodpovednosti výrobcov špeciálne pre časť obaly a neobalové výrobky a presadzovanie množstvom zberu komunálneho odpadu.

---

⁵⁵ § 9 ods. 1 zákona o odpadoch

Úlohy obcí v manažmente odpadového hospodárstva

V roku 2000 sa v právnom poriadku Slovenskej republiky uskutočnila významná reforma organizácie a činnosti orgánov miestnej verejnej správy, decentralizácia pôsobností zo štátnej správy na územnú samosprávu, ako aj fiškálna decentralizácia. Za územnú samosprávu sa v zmysle čl. 64 Ústavy SR považuje obec a vyšší územný celok. V nadväznosti na prijaté legislatívne zmeny Slovenská republika podpísala Európsku chartu miestnej samosprávy. Európska charta miestnej samosprávy definuje právo a spôsobilosť miestnych orgánov v medziach zákona spravovať a riadiť podstatnú časť verejných záležitostí v rámci svojej zodpovednosti a v záujme miestneho obyvateľstva (Chovanec et al. 2021, s. 23). Územná samospráva sa vecne a odborne venuje problematike životného prostredia. Obce zabezpečujú starostlivosť o životné prostredie v rámci svojich originálnych kompetencií, ale v prevažnej miere v rámci výkonu prenesenej štátnej správy. Medzi základné úlohy a činnosti samosprávy obce sú zaradené kompetencie v oblasti životného prostredia. Tieto úlohy môžu byť rozdelené na obligatórne úlohy a fakultatívne úlohy. Fakultatívne úlohy sú typickým prvkom obecnej samosprávy, pričom sa ponecháva na vôli samostatnej obce, či bude alebo nebude určité úlohy vykonávať. Obligatórne úlohy sa prejavujú v povinnosti obce tieto činnosti realizovať, resp. zabezpečiť ich plnenie.⁵⁶

Postavenie obcí a detailnejšie úlohy samosprávy sú obsiahnuté v zákone č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Obec pri výkone samosprávy na úrovni odpadového hospodárstva zabezpečuje verejnoprospešné služby, najmä nakladanie s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom, udržiavanie čistoty v obci, správu a údržbu verejnej zelene a verejného osvetlenia, zásobovanie vodou, odvádzanie odpadových vôd,

---

⁵⁶ Tamtiež, s. 24

nakladanie s odpadovými vodami zo žúmp a miestnu verejnú dopravu.⁵⁷ V zmysle § 1 ods. 2 zákona č. 525/2003 Z. z. o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie vykonávajú štátnu správu starostlivosti o životné prostredie obce v rozsahu ustanovenom osobitnými predpismi. Ide hlavne o právne predpisy v oblasti odpadového hospodárstva, štátnej správy vodného hospodárstva, štátnej správy ochrany ovzdušia, ochrany prírody a krajiny, oblasti rybárstva, oblasti verejných vodovodov a verejných kanalizácií.

Práva a povinnosti obce

Práva a povinnosti obce v oblasti odpadového hospodárstva upravuje vyššie uvedený zákon o odpadoch. Obec vo veciach štátnej správy posúdi priestupky v odpadovom hospodárstve a ukladá za ne pokuty. Obec taktiež poskytuje držiteľovi odpadu informácie o umiestnení a činnosti zariadení na nakladanie s odpadmi na území obce.⁵⁸ Medzi najdôležitejšie a najrozsiahlejšie služby, ktoré obec poskytuje, však patrí zabezpečenie nakladania s komunálnym odpadom. Kompetencie obce majú charakter priameho, ale aj administratívneho výkonu (Chovanec et al., s. 53). Obec zodpovedá za nakladanie s komunálnym odpadom, pokiaľ ide o zmesový odpad a oddelene vyzbieraný odpad z domácností, zmesový odpad z iných zdrojov a drobný stavebný odpad.⁵⁹ Povinnosti obce sú upravené najmä v § 81 ods. 7 zákona o odpadoch, v zmysle ktorého je povinná:

- a. zabezpečiť zber a prepravu zmesového komunálneho odpadu vznikajúceho na jej území na účely jeho zhodnotenia alebo zneškodnenia

⁵⁷ § 4 ods. 3 písm. g) zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení

⁵⁸ § 109 zákona o odpadoch

⁵⁹ § 81 ods. 1 písm. a) zákona o odpadoch

- b. zabezpečiť zavedenie a vykonávanie triedeného zberu
  1. biologicky rozložiteľného kuchynského odpadu okrem toho, ktorého pôvodcom je fyzická osoba – podnikateľ a právnická osoba, ktorá prevádzkuje zariadenie spoločného stravovania
  2. jedlých olejov a tukov z domácností a
  3. biologicky rozložiteľných odpadov zo záhrad a parkov vrátane odpadu z cintorínov,
- c. zabezpečiť zavedenie a vykonávanie triedeného zberu komunálnych odpadov pre papier, plasty, kovy, sklo a kompozitné obaly na báze lepenky,
- d. umožniť výrobcovi elektrozariadení a výrobcovi prenosných batérií a akumulátorov, príslušnej tretej osobe alebo príslušnej organizácii zodpovednosti výrobcov na ich náklady
  1. zaviesť a prevádzkovať na jej území systém oddeleného zberu elektroodpadu z domácností a použitých prenosných batérií a akumulátorov,
  2. užívať v rozsahu potrebnom na tento účel existujúce zariadenia na zber komunálnych odpadov,
- e. umožniť organizácii zodpovednosti výrobcov pre obaly na jej náklady zber vytriedených zložiek komunálnych odpadov, na ktoré sa uplatňuje rozšírená zodpovednosť výrobcov, a to na základe zmluvy s ňou
- f. na žiadosť organizácie zodpovednosti výrobcov poskytnúť údaje podľa § 28 ods. 5 písm. d) druhého bodu zákona o odpadoch,
- g. zabezpečiť podľa potreby, najmenej však dvakrát do roka, zber a prepravu objemných odpadov, drobných stavebných odpadov v rozsahu do 1 m³ od jednej fyzickej osoby, ak v obci nebol zavedený ich množstvový zber a zber oddelene zbieraných zložiek komunálneho odpadu z domácností s obsahom nebezpečných látok na účely ich zhodnotenia alebo zneškodnenia; to sa nevzťahuje na obec, ktorá má menej ako 5 000 obyvateľov a na jej území je zriadený zberný dvor,
- h. zverejniť na svojom webovom sídle podrobný všeobecne zrozumiteľný opis celého systému nakladania s komunálnymi odpadmi vrátane triedeného zberu v obci a konkrétnych opatrení zavedených na podporu predchádzania vzniku odpadu na území obce,

- i. zabezpečiť podľa potreby, najmenej však jedenkrát do roka, informačnú kampaň zameranú na zvýšenie triedeného zberu biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov,
- j. zverejňovať na svojom webovom sídle údaje o komunálnom odpade z obce v rozsahu štátneho štatistického zisťovania podľa zákona č. 540/2001 Z. z. o Štátnej štatistike za obdobie predchádzajúceho kalendárneho roka do 31. mája príslušného kalendárneho roka.

Obce sú v zmysle platnej legislatívy z oblasti odpadov zodpovedné za odpadové hospodárstvo na ich území. To znamená, že sa majú okrem iného aj finančne podieľať na nákladoch spojených so zberom a zneškodnením odpadov. Náklady na činnosti spojené so zmesovým komunálnym odpadom, drobným stavebným odpadom, ak v obci nebol zavedený množstvom zber drobného stavebného odpadu a biologicky rozložiteľného komunálneho odpadom, náklady triedeného zberu zložiek komunálneho odpadu, na ktoré sa nevzťahuje rozšírená zodpovednosť výrobcov, a náklady spôsobené nedôsledným triedením oddelene zbieraných zložiek komunálneho odpadu, na ktoré sa vzťahuje rozšírená zodpovednosť výrobcov, a náklady presahujúce výšku obvyklých nákladov hradí obec z miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady podľa osobitného predpisu (§ 81 ods. 10 zákona o odpadoch).

Obec miestny poplatok za komunálne odpady a drobné stavebné odpady vyberá na základe všeobecne záväzného nariadenia obce, schváleného spravidla raz ročne. Pri určení výšky miestneho poplatku za komunálny odpad a drobný stavebný odpad vychádza obec zo skutočných nákladov obce na nakladanie s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom vrátane vyššie uvedených nákladov. Do miestneho poplatku sa nemôžu zahrnúť náklady na triedený zber oddelene zbieraných zložiek komunálneho odpadu patriacich do vyhradených prúdov odpadu, vrátane zberu a vytriedenia týchto zložiek na zbernom dvore. Výnos miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady použije obec výlučne na zber, prepravu, zhodnocovanie a zneškodňovanie komunálnych odpadov a drobných stavebných odpadov.⁶⁰

⁶⁰ § 81 ods. 12 zákona o odpadoch

Výška paušálneho miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady sa v jednotlivých regiónoch výrazne odlišuje. Najnižšie poplatky sú vyberané vo východnom regióne SR, kde v mnohých obciach výška ročného paušálneho poplatku nie je ani 10 €/obyvateľ. Táto situácia je jedným zo základných prekážok akéhokoľvek rozvoja odpadového hospodárstva, a preto je jedným z cieľov zvýšenie minimálnej sadzby poplatku tak, aby bolo možné pokryť všetky reálne náklady na zber, prepravu a ďalšie nakladanie s komunálnym odpadom.⁶¹

Ďalšie úlohy a kompetencie obcí sú roztrúsené v rámci zákona o odpadoch, pričom by sme sem mohli zaradiť napríklad povinnosť obce:

- informovať obyvateľov o kalendárovom zbere (zber oddelene zbieranej zložky komunálneho odpadu vo vymedzenom čase, ktorú určí obec vo všeobecne záväznom nariadení), a to vopred spôsobom v mieste obvyklým. Tento zber spočíva v pristavení vozidla alebo zberných nádob v určitom čase najviac na jeden deň,⁶²
- doplniť systém triedeného zberu biologicky rozložiteľného komunálneho odpadu o mobilný zber prostredníctvom veľkokapacitných kontajnerov na mieste určenom obcou alebo prostredníctvom zberného dvora,⁶³
- upraviť vo všeobecne záväznom nariadení podrobnosti o spôsoboch zberu a nakladania s rôznymi typmi odpadu a o súvisiacich záležitostiach.⁶⁴
- V rámci práv (resp. fakultatívnych úloh obcí) možno spomenúť napríklad právo obce:
- zabezpečiť v súlade so zákonom o odpadoch zhodnotenie alebo zneškodnenie nezákonne umiestneného odpadu, ktorý je komunálnym odpadom alebo drobným stavebným odpadom, bezodkladne po jeho zistení; obec je povinná o tom informovať príslušný orgán

⁶¹ Program odpadového hospodárstva SR na roky 2021 – 2025, s. 140.

⁶² § 80 ods. 7 zákona o odpadoch

⁶³ § 80 ods. 9 zákona o odpadoch

⁶⁴ § 81 ods. 8 zákona o odpadoch

štátnej správy odpadového hospodárstva najneskôr do troch pracovných dní,⁶⁵

- upraviť vo všeobecne záväznom nariadení podmienky vykonávania zberu odpadov školou alebo školským zariadením,⁶⁶
- zaviesť množstvový zber drobného stavebného odpadu.⁶⁷

Triedený odpad

Triedenie odpadov definuje zákon o odpadoch ako delenie odpadov podľa druhov, kategórií alebo iných kritérií alebo oddeľovanie zložiek odpadov, ktoré možno po oddelení zaradiť ako samostatné druhy odpadov. Zber takto vytriedených odpadov sa označuje ako triedený zber.⁶⁸

Obce majú povinnosť zaviesť triedený zber komunálnych odpadov minimálne pre papier, plasty, kovy, sklo a kompozitné obaly,⁶⁹ ako aj pre jedlé oleje, tuky z domácností a biologicky rozložiteľné komunálne odpady okrem tých, ktorých pôvodcom je prevádzkovateľ kuchyne.⁷⁰ Obec je tiež povinná zabezpečiť aj triedený zber objemného odpadu, drobných stavebných odpadov a odpadov s obsahom škodlivín. MŽP SR triedený zber komunálnych odpadov hodnotí ako nedostatočný a mnoho obcí si túto povinnosť neplní v zmysle stanovenej zákonnej povinnosti v plnom rozsahu.⁷¹

⁶⁵ § 15 ods. 18 zákona o odpadoch

⁶⁶ § 16a ods. 4 zákona o odpadoch

⁶⁷ § 81 ods. 20 zákona o odpadoch

⁶⁸ § 3 ods. 7 a 8 zákona o odpadoch

⁶⁹ 81 ods. 7 písm. c) zákona o odpadoch

⁷⁰ 81 ods. 7 písm. b) zákona o odpadoch

⁷¹ Program odpadového hospodárstva SR na roky 2021-2025, s. 34.

MŽP SR v Programe odpadového hospodárstva SR na roky 2021 – 2025⁷² uvádza, že povinnosti zaviesť triedený zber biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov (kuchynských odpadov od občana) konkuruje okruh výnimiek z plnenia tejto povinnosti, ktoré v konečnom dôsledku negatívne vplyvajú na zavádzanie triedeného zberu biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov v obciach. Zákon č. 460/2019 Z. z. novelizujúci zákon o odpadoch prináša v tejto oblasti podľa MŽP SR pozitívnu zmenu, avšak stále umožňuje od roku 2021 určité výnimky, a to v prípadoch, že i) je zabezpečené energetické zhodnocovanie týchto odpadov v zariadení na zhodnocovanie odpadov činnosťou R1, ii) sa preukáže, že 100 % domácností kompostuje vlastný odpad, alebo iii) sa preukáže, že to neumožňujú technické problémy vykonávania zberu v historických centrách miest a v riedko osídlených oblastiach. Od roku 2023 si obce budú môcť uplatniť výnimku z tejto povinnosti, len ak preukážu, že 100 % domácností kompostuje vlastný odpad.

Ďalej môže obec v spolupráci s výrobcom elektrozariadení a výrobcom prenosných batérií a akumulátorov, organizáciou zodpovednosti výrobcov (OZV) alebo treťou osobou zabezpečiť triedený zber alebo priestory pre triedený zber elektroodpadov a použitých batérií a akumulátorov. V spolupráci s distribútorom môže zabezpečiť zber, alebo zabezpečiť priestor pre triedený zber odpadových pneumatík.

Náklady na triedený zber oddelene zbieranej zložky komunálneho odpadu patriacej do vyhradeného prúdu odpadu, vrátane zberu a vytriedenia týchto zložiek na zbernom dvore, znášajú výrobcovia vyhradených výrobkov, tretie osoby alebo OZV, ktorí zodpovedajú za nakladanie s vyhradeným prúdom odpadu v tejto obci. Náklady na triedenie zberu zložiek komunálneho odpadu, na ktoré sa nevzťahuje rozšírená zodpovednosť výrobcov, hradí obec z miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.⁷³

⁷² Tamtiež

⁷³ Tamtiež

Verejné vodovody a kanalizácie

Problematiku verejných vodovodov a verejných kanalizácií reguluje zákon č. 442/2002 Z. z. o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách. Tento zákon upravuje:

- a. zriaďovanie, rozvoj a prevádzkovanie verejných vodovodov a verejných kanalizácií,
- b. práva a povinnosti fyzických osôb a právnických osôb pri zriaďovaní a prevádzkovaní verejných vodovodov a verejných kanalizácií vrátane ich prípojok a
- c. pôsobnosť orgánov verejnej správy na úseku verejných vodovodov a verejných kanalizácií.

V zmysle § 2 uvedeného zákona sa verejným vodovodom rozumie súbor objektov a zariadení slúžiacich verejnej potrebe, umožňujúcich hromadné zásobovanie obyvateľstva a iných odberateľov pitnou vodou. Verejnou kanalizáciou je prevádzkovo samostatný súbor objektov a zariadení slúžiacich verejnej potrebe na hromadné odvádzanie komunálnych odpadových vôd umožňujúcich neškodný príjem, odvádzanie a spravidla aj čistenie odpadových vôd. Verejnou kanalizáciou sa rozumie aj samostatná čistiareň odpadových vôd, ak plní funkciu čistenia odpadových vôd vo verejnom záujme a prívod odpadových vôd do tejto čistiarne sa zabezpečuje iným spôsobom ako stokovou sieťou najmä dovozom fekálnym vozidlom.

Zriaďovanie a vlastníctvo verejných vodovodov a kanalizácií upravuje zákon v § 3. Verejné vodovody a verejné kanalizácie sa zriaďujú a prevádzkujú vo verejnom záujme najmä na účely hromadného zásobovania obyvateľov pitnou vodou a hromadného odvádzania odpadových vôd zo sídelných útvarov. Voda vo verejnom vodovode musí spĺňať požiadavky na kvalitu pitnej vody, ak orgán verejného zdravotníctva nerozhodne inak.

Vlastníkom verejných vodovodov a verejných kanalizácií môže byť z dôvodu verejného záujmu len subjekt verejného práva. Subjektom verejného

práva je obec alebo právnická osoba zriadená podľa osobitného predpisu, na ktorej podnikaní sa majetkovou účasťou podieľajú len obce alebo združenia obcí (prípadne združenie obcí a právnických osôb). Ak výstavbu verejných vodovodov a verejných kanalizácií zabezpečujú právnické osoby, ktoré nie sú subjektmi verejného práva, podmienkou pre vydanie územného rozhodnutia je zmluva o budúcej zmluve o prevode vlastníckeho práva k dotknutej stavbe medzi jej vlastníkom a subjektom verejného práva, a podmienkou vydania kolaudačného rozhodnutia je zmluva o prevode vlastníctva verejného vodovodu alebo verejnej kanalizácie medzi vlastníkom stavby a subjektom verejného práva.

Obec je považovaná za jeden z orgánov verejnej správy na úseku verejných vodovodov a kanalizácií. Z tohto titulu jej z § 36 zákona vyplývajú viaceré povinnosti, a to povinnosť:

- a. zabezpečovať podmienky na zásobovanie obyvateľov pitnou vodou z verejného vodovodu, na odvádzanie a zneškodňovanie odpadových vôd verejnou kanalizáciou od jej obyvateľov a ďalších osôb v obci, na vyprázdňovanie obsahu domových žúmp v obci, na núdzové zásobovanie pitnou vodou, na náhradné zásobovanie pitnou vodou a odvádzanie odpadových vôd,
- b. zabezpečovať rozvoj verejných vodovodov a verejných kanalizácií zodpovedajúci potrebám obce,
- c. rozhodovať o uložení povinnosti vlastníka stavby alebo pozemku pripojiť sa na verejnú kanalizáciu podľa § 4 ods. 14,
- d. všeobecne záväzným nariadením dočasne obmedziť alebo zakázať užívanie pitnej vody na iné účely, ak je to nevyhnutné na zabezpečenie zásobovania pitnou vodou v obci v čase jej nedostatku,
- e. vydávať všeobecne záväzné nariadenia o spôsobe náhradného zásobovania vodou a náhradného odvádzania odpadových vôd a o zneškodňovaní obsahu žúmp podľa miestnych podmienok,
- f. vydávať pre okresný úrad stanoviská v konaniach o povolenie osobitného užívania vôd, zmene alebo zrušení, o povolenie zhotoviť, zmeniť alebo zrušiť vodnú stavbu a uviesť ju do prevádzky alebo ju z nej vyradiť a
- g. ukladať pokuty (§ 39).

Deti ako dlžníci poplatku za odpad

V roku 2018 sa verejná ochrankyňa práv obrátila na Ústavný súd SR s návrhom o začatie konania o súlade ustanovenia § 77 ods. 2 písm. a) zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady (ďalej aj „zákon o miestnych daniach a miestnom poplatku“ alebo „napadnuté ustanovenie“) s Ústavou SR a medzinárodnými ľudskoprávnymi zmluvami.

Dôvodom podania návrhu bolo to, že napadnuté ustanovenie umožňovalo, aby poplatníkom, t. j. daňovým subjektom boli aj deti, keďže zákon o miestnych daniach a poplatku ako kritérium vzniku poplatkovej povinnosti vychádza iba z kritérií existencie trvalého alebo prechodného pobytu, oprávnenia užívať alebo z užívania bytu, nebytového priestoru atď.

V svojom návrhu ombudsmanka uviedla, že napadnuté zákonné ustanovenie je extrémne disproporčné, keďže deťom na jednej strane ukladá poplatkovú povinnosť, nijako však pritom nezohľadňuje, že táto skupina poplatníkov bude len výnimočne disponovať majetkom, z ktorého by mohli svoju povinnosť splniť. Deti sú tak prostredníctvom napadnutého ustanovenia vystavené povinnosti, ktorej splnenie od nich nemožno rozumne očakávať. Na rozdiel od plnoletých osôb totiž nemajú vytvorené podmienky, aby mohli splniť povinnosť, ktorú im ukladá napadnuté ustanovenie.

Ombudsmanka argumentovala, že napadnuté ustanovenie bolo v rozpore s právom na ochranu vlastníctva, ktoré garantuje čl. 20 ods. 1 ústavy, a s právom na pokojné užívanie majetku garantovanom v čl. 1 Dodatkového protokolu k Európskemu Dohovoru o ľudských právach. Tak v zmysle judikatúry Ústavného súdu, ako aj v zmysle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“) k čl. 1 Dodatkového protokolu k Dohovoru štáty síce požívajú v rámci daňovej a poplatkovej politiky vysokú mieru voľnej úvahy, majú však povinnosť vytvoriť spravodlivú rovnováhu medzi verejným záujmom a potrebou ochrany základných

práv jednotlivca. Podľa názoru ESĽP táto rovnováha môže byť porušená, ak daňový systém daňovníka excesívne (neprimerane) zaťažuje alebo fundamentálne zasahuje do jeho finančnej situácie.

Ombudsmanka v napadnutom ustanovení videla aj porušenie princípu rovnosti, pretože napadnuté ustanovenie neposkytovalo vyššiu mieru ochrany maloletým, ktorí pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia alebo z nefungujúcich rodín, v ktorých si rodičia neplnia riadne svoje rodičovské povinnosti, ale v porovnaní s ostatnými poplatníkmi ich stavia do výrazne horšieho postavenia. Princíp rovnosti by podľa ombudsmanky mali štáty dodržiavať aj pri alokovaní verejných zdrojov. To neznamena, že štát musí na každé dieťa utrátiť rovnakú sumu finančných zdrojov, jeho finančné rozhodnutia by však mali podporovať reálnu rovnosť medzi deťmi. Napadnuté ustanovenie podľa navrhovateľky ukladalo deťom poplatkovú povinnosť bez ohľadu na ich majetkové pomery. Označená právna úprava zároveň neumožňovala vymáhať plnenie od tých, od ktorých plnenie predpokladá a prijíma, teda od zákonných zástupcov dieťaťa.

Ústavný súd vydal uznesenie PL. ÚS 11/2018, v ktorom odmietol návrh ombudsmanky pre zjavnú neopodstatnenosť, pretože nezistil žiadnu možnosť neprípustného zásahu napadnutého právneho predpisu, resp. konkrétneho ustanovenia napadnutého právneho predpisu do obsahu dotknutého základného práva alebo slobody a iných ústavou chránených hodnôt, ktorého reálnosť by mohol posúdiť po jeho prijatí na ďalšie konanie.

Ustanovenie § 77 ods. 7 zákona o miestnych daniach a miestnom poplatku v svojej druhej vete definovalo: „Za poplatníka, ktorý nie je spôsobilý na právne úkony v plnom rozsahu, plní povinnosti poplatníka jeho zákonný zástupca, prípadne opatrovník.“ Uvedené ustanovenie rieši situáciu nielen maloletých detí, ale aj situáciu iných osôb, ktoré nemajú plnú spôsobilosť na právne úkony z iných dôvodov, preto Ústavný súd nesúhlasil s tvrdením ombudsmanky, že týmto ustanovením zákonodarcia len „nezávazne očakáva splnenie poplatkovej povinnosti od zákonného zástupcu alebo opatrovníka maloletého dieťaťa“.

Predmetné ustanovenie podľa Ústavného súdu výslovne stanovuje povinnosť zákonného zástupcu zaplatiť predmetný poplatok za maloleté dieťa, čím zároveň efektívne „prenáša“ poplatkovú povinnosť z maloletého poplatníka na jeho zákonného zástupcu. Postavenie dieťaťa, resp. osoby, ktorá nie je spôsobilá na právne úkony v plnom rozsahu ako „poplatník“, má v tomto prípade len „evidenčný charakter“ pre účely určenia správneho počtu osôb, na ktoré sa vzťahuje poplatková povinnosť. Pri ústavne konformnom výklade napadnutého ustanovenia, ktoré nie je možné vykladať izolovane, ale v súvislosti aj s inými relevantnými právnymi predpismi (napr. Občiansky zákonník, zákon o rodine...), preto podľa Ústavného súdu nebolo možné dospieť k záveru, že napadnuté zákonné ustanovenie umožňuje vyrubiť miestny poplatok za komunálny odpad a drobný stavebný odpad aj maloletým deťom.

Ústavný súd preto dospel k záveru, že aplikácia napadnutého zákonného ustanovenia žiadnym spôsobom nesúvisí s princípom rovnosti a nediskriminácie na rozdiel od situácie u osôb, ktoré by si riadne plnili povinnosti aj napriek svojej nepriaznivej majetkovej situácii oproti iným osobám v obdobnom postavení. Uviedol, že ak by aj pripustil, že pre nezáujem niektorých zákonných zástupcov by inštitút odpustenia poplatku nebol v niektorých prípadoch efektívnym prostriedkom ochrany maloletého dieťaťa, požiadavka, aby štát vstúpil do osobnej sféry týchto jednotlivcov a „postaral“ sa o ich záležitosti aj napriek ich nezáujmu, by predstavovala takú výnimočnú situáciu, pri ktorej nemožno očakávať, aby ju upravovalo všeobecné zákonné ustanovenie určujúce počet osôb, za ktoré je potrebné zaplatiť predmetný poplatok, resp. zákon o miestnych daniach a miestnom poplatku vo všeobecnosti. Na riešenie takýchto situácií vytvára štát sústavu špecializovaných štátnych orgánov (úrad práce, sociálnych vecí a rodiny; terénni sociálni pracovníci...), ktoré sa majú zaoberať aj problémami extrémne chudobných alebo nezodpovedných rodičov a ich riešením takým spôsobom, aby bol zabezpečený najlepší záujem maloletých detí.

Ústavný súd tiež uviedol, že ombudsmanka nevážila, že k akémukoľvek pochybeniu mohlo prísť aj na úrovni vydaného všeobecne záväzného nariadenia, resp. na úrovni vydania rozhodnutia o vyrubení poplatku,

alebo aj v samotnom exekučnom konaní voči maloletým, preto bez podrobnejšieho skúmania nemohol vysloviť nesúlad napadnutého ustanovenia s uvedenými základnými právami a ústavnými princípmi.

Ústavný súd síce odmietol návrh verejnej ochrankyne práv, ale z odôvodnenia vyplýva, že sa s ňou stotožnil v názore, že dieťa musí byť chránené pred situáciou, v ktorej by nieslo zodpovednosť za dlh, ktorý objektívne nemôže splniť. Ústavný súd dospel k záveru, že v prípade napadnutého ustanovenia je ochranu dieťaťa možné zabezpečiť ústavne konformným výkladom daného ustanovenia.

Ombudsmanka sa okrem ústavného súdu obrátila aj na Ministerstvo financií SR, aby v tejto záležitosti zabezpečilo väčšiu ochranu detí. Ministerstvo financií zastávalo ešte v novembri 2017 názor, že dieťa je na účely miestneho poplatku považované za poplatníka, a ako v tom čase uviedlo, „v prípade nedoplatkov je potrebné viesť exekučné konanie vo vzťahu k maloletej osobe“. K žiadosti verejnej ochrankyne práv sa v tomto roku však už postavilo odlišne a pripravilo novelu zákona.⁷⁴

Ustanovenie § 77 ods. 7 zákona o miestnych daniach upravuje možnosť prevziať plnenie povinností poplatníkom za ostatných členov domácnosti, ak viacero poplatníkov žije v spoločnej domácnosti. V druhej vete predmetného ustanovenia bolo novelou zákona vypustené slovo „za“ a nahradené slovom „namiesto“ a slovo „plní“ nahradené slovom „preberá“, ktoré má jednoznačnejšie vymedzovať znenie predmetného ustanovenia. Aktuálne znenie predmetného ustanovenia je teda takéto:

„Ak viacero poplatníkov podľa odseku 2 písm. A) žije v spoločnej domácnosti, plnenie povinností poplatníka môže za ostatných členov tejto domácnosti na seba prevziať jeden z nich. Namiesto poplatníka, ktorý nie je

⁷⁴ SME Domov: Zákon bude chrániť deti pred exekúciami pre nedoplatky za komunálny odpad, 2019. Dostupné online: <https://domov.sme.sk/c/22287600/zakon-bude-viac-chranit-deti-pred-exekucia-mi-pre-nedoplatky-za-komunalny-odpad.html> (cit. dňa 23. 3. 2022)

spôsobilý na právne úkony v plnom rozsahu, preberá povinnosti poplatníka jeho zákonný zástupca, prípadne opatrovník. Povinnosti poplatníka nesmie za iného prevziať alebo plniť osoba, ktorá sa dlhodobo zdržiava mimo územia Slovenskej republiky alebo je nezvestná. Tieto skutočnosti, ako aj ich zmeny je osoba, ktorá za iného plní povinnosti poplatníka, povinná oznámiť obci.“

Záver

V tejto kapitole sme sa venovali špecifickému právnemu kontextu manažmentu odpadov, a to z dvoch perspektív. Tá prvá sa týkala ľudsko-právneho rámca, ktorý je aplikovateľný v kontexte manažmentu odpadov a odpadového hospodárstva. Druhá perspektíva sa týkala odpadového hospodárstva a jeho právneho rámca v Slovenskej republike, na úrovni zákonov a podzákonných právnych predpisov. Je zrejmé, že problematika odpadov je relevantná z hľadiska rôznych ľudsko-právnych noriem, a to najmä práva na bývanie a práva na zdravie. Štandardy, najmä štandardy OSN a judikatúra ESĽP, vytvárajú komplexný právny rámec, ktorý určuje nielen hranice zákonnosti pri odpadovom hospodárstve, ale formuluje aj pozitívne povinnosti štátu. To je veľmi dôležité, pretože v tomto rámci sa následne aplikujú a interpretujú vnútroštátne normy, ktorých prehľad prinášame v druhej časti tejto kapitoly. Týmto právnym normám je nutné rozumieť práve s ohľadom na štandardy, ktoré vyplývajú z práva na bývanie či práva na zdravie a z judikatúry ESĽP. Je zrejmé, že vnútroštátne normy, zákony či podzákonné právne predpisy sú veľmi konkrétne a špecifické a v miere konkrétnosti sa odlišujú od ľudsko-právnych štandardov. To nie je nedostatok, práve naopak. Vágnosť, resp. otvorenosť noriem medzinárodného práva ľudských práv, resp. ich autoritatívnych interpretácií v dokumentoch OSN či zo strany ESĽP je výhodná, pretože umožňuje v priestore, ktorý do určitej miery vytyčuje flexibilné manévrovanie. V rámci tohto priestoru sú potom prijímané a implementované práve vnútroštátne normy, ktoré však svojím účelom nesmú v žiadnom prípade odporovať vytýčenému ľudskoprávnemu

rámcu. Inak povedané, ocitáme sa v jednom priestore, ktorý je tvorený dvomi hierarchickými úrovňami. A ak je úroveň vnútroštátnych predpisov v kolízii s úrovňou noriem medzinárodného práva ľudských práv, či neodpovedá na otázky, ktoré inak normy medzinárodného práva ľudských práv riešia, aplikujú sa tieto normy. To má tiež časový význam, pretože otvorenosť noriem medzinárodného práva ľudských práv vytyčuje určité body, ktoré sú relevantné pre budúcnosť. Ak stojíme pred otázkou, aká by mala byť budúcnosť v tejto oblasti, tak dobrý návod nám prinášajú práve normy medzinárodného práva ľudských práv či judikatúra ESĽP, ktoré určujú, čo nie je prípustné a zároveň aký je ideál. Slovami práva na bývanie, ideál je dosiahnuť univerzálnu prístupnosť dôstojného bývania, resp. slovami práva na zdravie, najvyššie možnú dosiahnuteľnú úroveň zdravia pre všetkých.

Odpady a rómske komunity vo svetle kvantitatívnych dát

Dušana Dokupilová

Úvod

Riešenie odvozu odpadov je jednou zo základných potrieb modernej spoločnosti, ktorý však nie je rovnako zabezpečený pre všetkých obyvateľov. Spolu s existenciou skládok komunálneho odpadu je jedným z problémov, s ktorým sa musia vyrovnávať niektoré lokality a komunity, pre ktoré je tvorba a nevhodné uskladnenie odpadov zdrojom významných problémov a hrozieb. Na Slovensku sa javí tento problém najvypuklejší v rómskych komunitách.

S cieľom čo najpresnejšie identifikovať problematické lokality sme si položili 3 výskumné otázky:

- Aká je situácia s riešením odpadov v rómskych komunitách?
- Existuje rozdiel v riešení odpadov v obciach s prítomnosťou rómskych komunít v tejto komunite a v samotnej obci s prevažne majoritným obyvateľstvom?
- Aké je priestorové umiestnenie oficiálnych a neoficiálnych skládok komunálneho odpadu vzhľadom na prítomnosť príbytkov majoritného obyvateľstva a rómskych?

Pri analýze problému odpadov sme využívali zdroje dát z Atlasu Rómskych komunít (2019) a štúdií pripravených Inštitútom environmentálnej politiky MŽP SR (IEP 2020).

Z hľadiska problémov s odpadmi sme identifikovali 3 množiny problematických rómskych koncentrácií.¹

- Koncentrácie bez zberu odpadu / s minimálnym odvozom odpadu
- Koncentrácie s prítomnosťou skládok tuhého odpadu (neoficiálne skládky odpadu)
- Koncentrácie, ktoré sa nachádzajú v blízkosti veľkých (oficiálnych) skládok odpadu

Problém neexistujúceho či nedostatočného zberu odpadu môže byť zhoršený ďalšími faktormi, ktoré majú výrazný vplyv na prostredie obce:

- Prítomnosť starých priemyselných areálov. Vzniká riziko dovážania a hromadenia odpadu (aj nebezpečného) v takýchto areáloch
- Zhoršená kvalita ovzdušia
- Výskyt prírodných katastrof v lokalite (kontaminácia odpadom širokého okolia a podzemných vôd, ktoré môžu fungovať ako zdroj pitnej vody pre danú oblasť)
- Výskyt záplav (totožné riziká s výskytom prírodných katastrof)

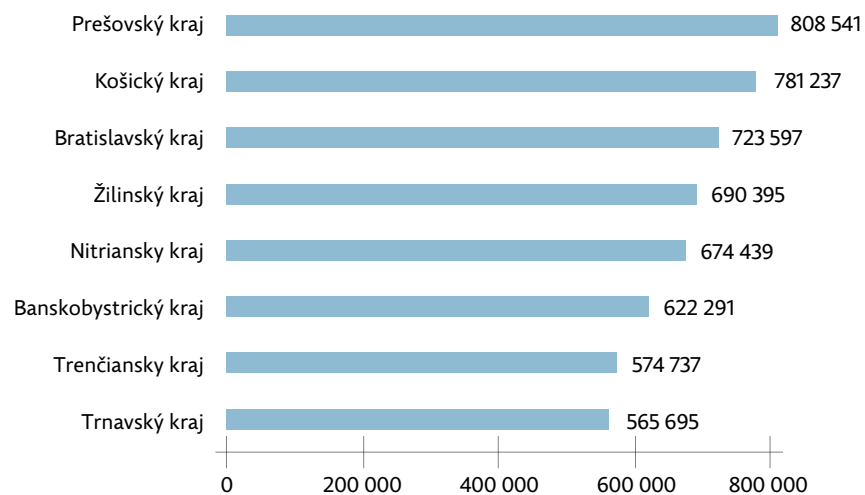
Obyvateľstvo rómskych komunít v priestore Slovenska

Na Slovensku máme 2 927 obcí (vrátane mestských častí Bratislavy a Košíc), pričom najviac obyvateľov žije na východe krajiny – v Prešovskom kraji –, konkrétne 808 541 obyvateľov, čo predstavuje 14,9 % všetkých obyvateľov SR. V počte obyvateľov je druhým krajom Košický so 14,4 % podielom obyvateľstva SR a 781 237 obyvateľmi. Najmenej početné sú kraje na západe krajiny – Trnavský s 565 695 obyvateľmi a 10,4 %

¹ Pri používaní terminológie vychádzame z Ravasz, Á., Kovács, L., Markovič, F. (2020). Atlas RK 2020. Bratislava: VEDA.

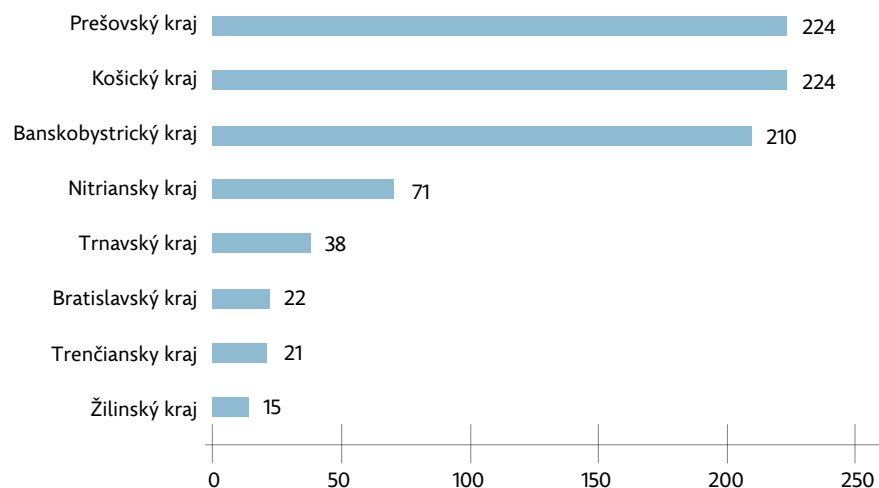
podielom na obyvateľstve SR a Trenčiansky s 10,6 % podielom. Všetky údaje vyjadrujú skutočnosť ku koncu roka 2021. (Graf 1)

- Graf 1: Počet obyvateľov krajov SR ku koncu roka 2021

Zdroj: ŠÚ SR, 2021

- Graf 2: Počet obcí s rómskymi komunitami

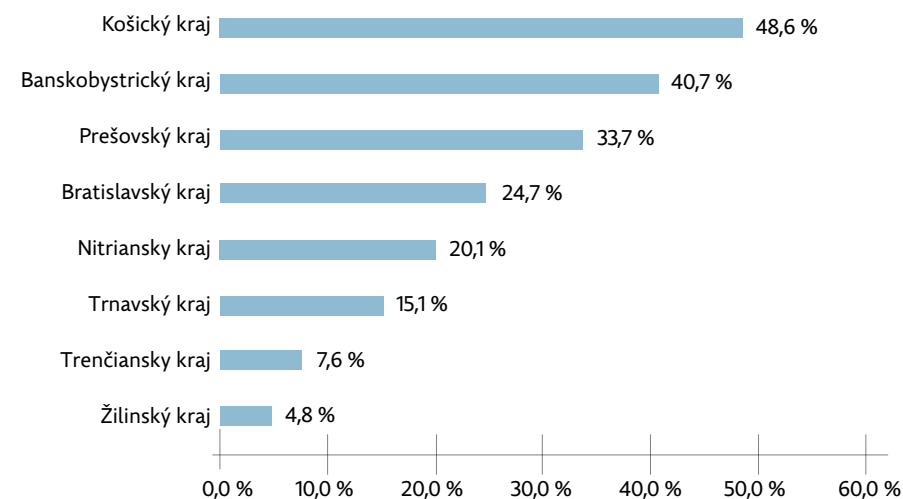

Zdroj: Atlas Rómskych komunít, 2019

V Atlase Rómskych komunít z roku 2019, ktorý sme pri našom výskume používali, je celkovo zaradených 825 obcí s 1052 tzv. rómskymi koncentraciami, v ktorých žije 261 842 obyvateľov. To znamená, že rómske komunity sa podľa tohto monitoringu nachádzajú v 28,2 % slovenských obcí. Najviac obcí s rómskou populáciou sa nachádza v Prešovskom a Košickom kraji – v každom má 224 obcí rómske komunity, najmenej v Žilinskom kraji, kde sa rómske komunity vyskytujú len v 15 obciach. (Graf 2)

Najväčší podiel obcí s rómskymi komunitami je v Košickom kraji, kde sa rómska komunita nachádza v takmer každej druhej obci. Podobná situácia je aj v Banskobystrickom kraji, kde má 41 % obcí rómsku komunitu. V Prešovskom kraji sa rómska komunita nachádza v každej tretej obci a v Bratislavskom kraji takmer v každej štvrtej obci. Najnižší podiel obcí s rómskymi komunitami je v Trenčianskom (7,6 %) a Žilinskom kraji (menej ako 5 %). (Graf 3)

- Graf 3: Podiel obcí s rómskymi komunitami

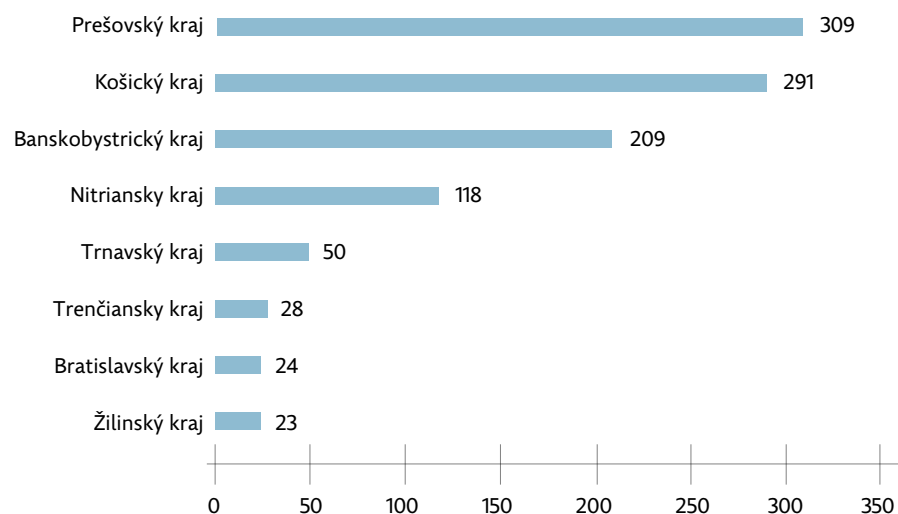

Zdroj: Atlas Rómskych komunít, 2019

Väčšina koncentrácií sa nachádza na východnom Slovensku v Prešovskom (309 koncentrácií v 224 obciach) a v Košickom kraji (291 koncentrácií).

Naopak, najmenej ich je v Bratislavskom (24) a Žilinskom (23) kraji. (Graf 4) Najviac, 103 734, obyvateľov rómskych komunít žije v Prešovskom kraji, čo predstavuje 39,6 % z celkového počtu obyvateľov rómskych komunít. Nasleduje Košický kraj s 91 260 obyvateľmi rómskych komunít. Výrazne nižší počet rómskych komunít je v ostatných krajoch – v Banskobystrickom to je 31 0284 obyvateľov a v Žilinskom len 4 202. (Graf 5)

• Graf 4: Počet koncentrácií v krajoch

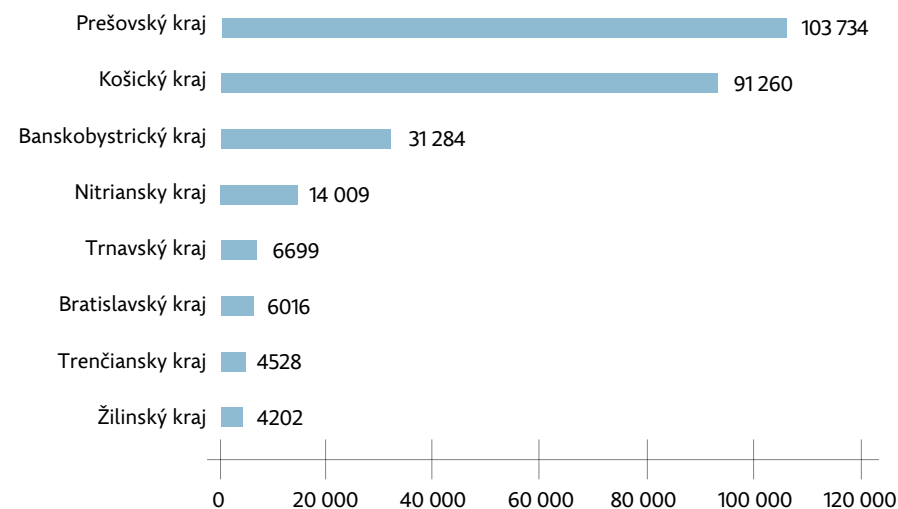
Zdroj: Atlas Rómskych komunít, 2019

Na grafe 6 sú zobrazené okresy, v ktorých sa nachádzajú viac ako 3 obce s rómskymi komunitami. Najviac takýchto obcí je v okrese Rimavská Sobota (64), Košice-okolie (51) a Michalovce (47). K ďalším okresom s vysokým počtom obcí s rómskymi komunitami patrí Rožňava (36), Trebišov (33), Prešov a Vranov nad Topľou (oba po 32 obcí).

Okres Košice-okolie má na svojom území výrazne najviac rómskych komunít spomedzi všetkých slovenských obcí – 71. V okrese Trebišov je evidovaných 47 rómskych komunít, v Prešove a v Michalovciach po 45 rómskych komunít. Viac ako 40 rómskych komunít je aj v okresoch Rimavská Sobota, Rožňava a Vranov nad Topľou (všetky po 43 rómskych

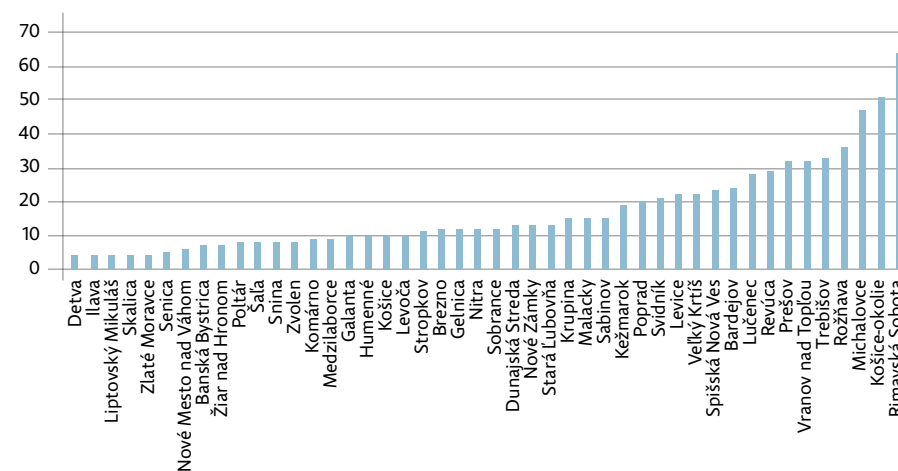
komunít). Okresy s viac ako 5 rómskymi komunitami sú vzostupne zobrazené v grafe 7.

• Graf 5: Počet obyvateľov rómskych komunít podľa krajov

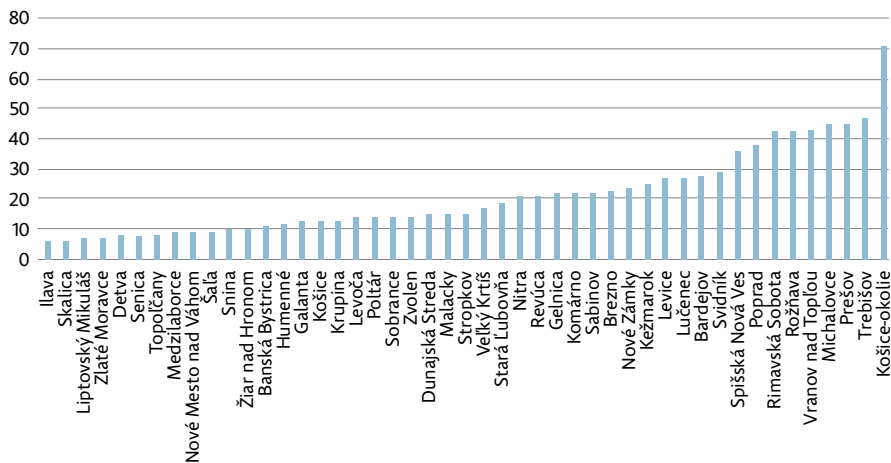
Zdroj: Atlas Rómskych komunít, 2019

• Graf 6: Počet obcí s rómskymi komunitami podľa okresov

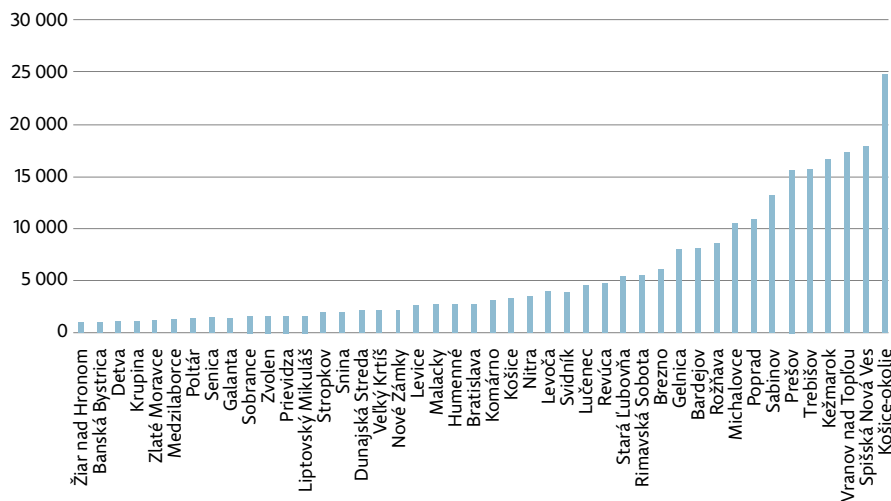
Zdroj: Atlas Rómskych komunít, 2019

• Graf 7: Počet rómskych komunít podľa okresov

Zdroj: Atlas Rómskych komunít, 2019

• Graf 8: Počet obyvateľov rómskych komunít podľa okresov

Zdroj: Atlas Rómskych komunít, 2019

Najviac obyvateľov rómskych komunít je evidovaných v okrese Košice-okolie (25 015), Spišská Nová Ves (18 016) a Vranov nad Topľou (17 416).

Viac ako 15 000 obyvateľov rómskych komunít majú aj v okresoch Kežmarok, Trebišov a Prešov. Na grafe 8 sú okresy s viac ako 1000 obyvateľmi rómskych komunít.

Koncentrácie bez zberu odpadu

Na základe údajov z Atlasu rómskych komunít sme zisťovali, ktoré tzv. rómske koncentrácie sú bez zberu odpadu, alebo je tam zber vykonávaný len v minimálnom rozsahu (Tabuľka 1). Objektom skúmania boli koncentrácie, kde nebol zber zabezpečený veľkokapacitnými kontajnermi, a zároveň bol zber odpadu prostredníctvom kuka nádob realizovaný len okrajovo.

• Tabuľka 1: Rómske koncentrácie bez veľkokapacitných kontajnerov a súčasne s obmedzeným zberom odpadu prostredníctvom kuka nádob

% domácností s kuka	počet koncentrácií	počet obyvateľov v koncentráciách	počet domácností	v obciach
bez zberu odpadu – 0 % kuka	28	3285	457	24
max. 10 % kuka	35	4949	738	29
max. 20 % kuka	40	5534	790	35
max. 30 % kuka	45	6083	858	41
max. 40 % kuka	48	6260	891	43
max. 50 % kuka	65	8119	1119	50

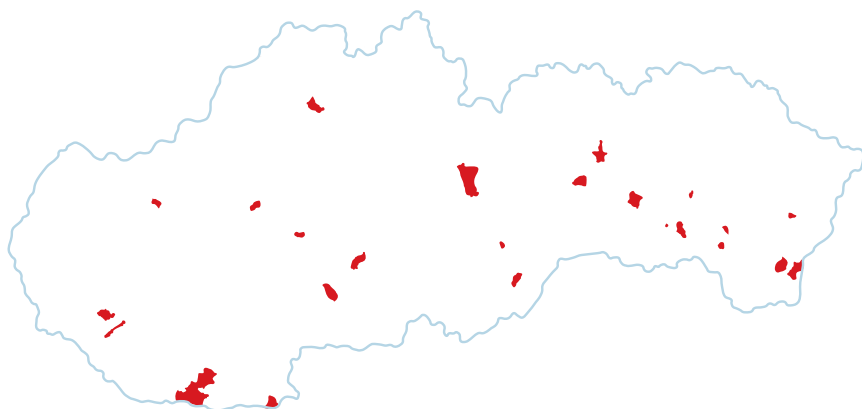
Zdroj: vlastné výpočty na základe Atlasu

V 24 obciach Slovenska je 28 rómskych koncentrácií, v ktorých nie je zabezpečený žiaden zber odpadu – ani kuka nádobami, ani veľkokapacitnými kontajnermi. (Mapa 1, Tabuľka 2)

Uvedenému stavu je vystavených 3 285 obyvateľov žijúcich v 457 domácnostiach. Ide o väčšie domácnosti priemerne so 7 členmi. Dôležité je, že

samotné obce majú zber odpadu zabezpečený – či už veľkokapacitnými kontajnermi alebo kuka nádobami. (Príslušné obce majú zabezpečený zber odpadu – väčšina formou kuka nádob. Mnohé majú zabezpečené aj veľkokapacitné kontajnery na odpad. Jedine Luník IX má k dispozícii iba veľkokapacitné kontajnery. Podľa Atlasu rómskych komunít 2019 len obec Polomka v okrese Brezno nemá plne zabezpečený odvoz odpadu pre majoritné obyvateľstvo. V obci má 97 % domácností zabezpečený odvoz odpadu prostredníctvom kuka nádob a súčasne nevyužíva veľkokapacitné kontajnery, čo znamená, že 3 % obyvateľov obce nemajú zabezpečený zber odpadu.)

- Mapa 1: Obce s rómskymi koncentraciami bez zberu odpadu

Zdroj: dáta Atlas Rómskych komunít, 2019

- Tabuľka 2: Rómske koncentrácie bez zberu odpadu

Obec	Okres	Kraj	Názov lokality	Typ koncentrácie	Počet obyv. koncentrácie	Počet obydľí
Nový Život	Dunajská Streda	Trnavský	Cigánysor, Szélutca	Vo vnútri	500	71
Kapušianske Kľačany	Michalovce	Košický	Mocsár	Vo vnútri	350	25
Vtáčkovce	Košice-okolie	Košický	Nová časť osady – bývalé JRD	Mimo obce	278	58
Závadka	Gelnica	Košický	Rómska osada	Mimo obce	245	30
Luník IX	Košice	Košický	Mašličkovo	Na okraji	230	43

Ruská	Michalovce	Košický	Rómska osada	Na okraji	130	12
Čičarovce	Michalovce	Košický	Rómska osada	Na okraji	115	17
Hurbanovo	Komárno	Nitriansky	Aba	Mimo obce	115	11
Dolná Žďaňa	Žiar nad Hronom	Bansko-bystrický	(bez názvu)	Vo vnútri	110	14
Zbeňov	Trebišov	Košický	Rómska osada	Mimo obce	105	24
Krásna	Košice	Košický	Vyšný Dvor	Vo vnútri	103	15
Komárno	Komárno	Nitriansky	Kava – Vážskeho brehu	Mimo obce	100	6
Veľké Kršteňany	Partizánske	Trenčiansky	Cigáreň	Na okraji	97	21
Egreš	Trebišov	Košický	Rómska osada 3	Mimo obce	95	7
Michal na Ostrove	Dunajská Streda	Trnavský	Rómska osada	Vo vnútri	85	15
Kojšov	Gelnica	Košický	Jaročok	Na okraji	80	14
Komárno	Komárno	Nitriansky	Lándor	Mimo obce	73	11
Polomka	Brezno	Bansko-bystrický	dve lokality	Na okraji	60	8
Egreš	Trebišov	Košický	Rómska osada 2	Mimo obce	57	6
Turie	Žilina	Žilinský	Holý Diel	Na okraji	51	6
Ostrov	Sobrance	Košický	(bez názvu)	Na okraji	48	5
Polomka	Brezno	Bansko-bystrický	Stvos	Na okraji	45	4
Kaloša	Rimavská Sobota	Bansko-bystrický	Téška	Mimo obce	40	8
Sása (ZV)	Zvolen	Bansko-bystrický	Lomno	Mimo obce	40	10
Egreš	Trebišov	Košický	Rómska osada 1	Na okraji	38	5
Obid	Nové Zámky	Nitriansky	Majer	Mimo obce	35	3
Hontianske Nemce	Krupina	Bansko-bystrický	Žalištie	Mimo obce	30	7
Spišské Podhradie	Levoča	Prešovský	Mlyn	Mimo obce	30	1

Zdroj: Atlas Rómskych komunít

Koncentrácie zvýraznené žltou farbou sú vystavené zvýšenému riziku spôsobenému prítomnosťou niektorého z týchto rizikových faktorov – v okolí sa nachádzajú staré priemyselné areály, v lokalite je zhoršená kvalita ovzdušia, zvýšené riziko záplav, či prírodných katastrof.

V priloženej tabuľke 2 je zoznam koncentrácií bez zberu odpadu, zoradených podľa počtu ohrozených obyvateľov. Ako najproblematickejšie z hľadiska počtu zasiahnutého obyvateľstva sa javia koncentrácie v obciach Nový Život, Kapušianske Kľačany a Vtáčkovce, kde je problémom s odpadom zasiahnutých 500 až 278 obyvateľov.

7 z týchto 28 koncentrácií je vystavených zvýšenému riziku spôsobenému prítomnosťou niektorého z vyššie spomenutých rizikových faktorov (v okolí sa nachádzajú staré priemyselné areály, v lokalite je zhoršená kvalita ovzdušia, zvýšené riziko záplav či prírodných katastrof). V tabuľke 2 sú zvýraznené žltou farbou.

Problematickými sa javia obce Ruská v okrese Michalovce a obec Turie v okrese Žilina, ktoré sú vystavené zvýšenému riziku aj z dôvodu existencie starých priemyselných areálov v okolí, kde sa môže hromadiť neodvázaný odpad z rómskych komunít. Môžu byť však aj miestom, kam ostatné obyvateľstvo vyváža svoj nepotrebný odpad a používa ho ako nelegálnu skládku odpadu. Samotné areály môžu byť zdrojom znečistenia a aj zhoršeného životného prostredia prostredníctvom odpadov, zvyškov a nevyužitých materiálov ešte z čias plnohodnotného fungovania priemyselných areálov.

V obciach Polomka a Turie je reportovaná zhoršená kvalita ovzdušia. Obce Vtáčkovce (okres Košice-okolie), Turie (Žilina), Egreš (Trebišov), Spišské Podhradie (Levoča) sú vystavené riziku záplav.

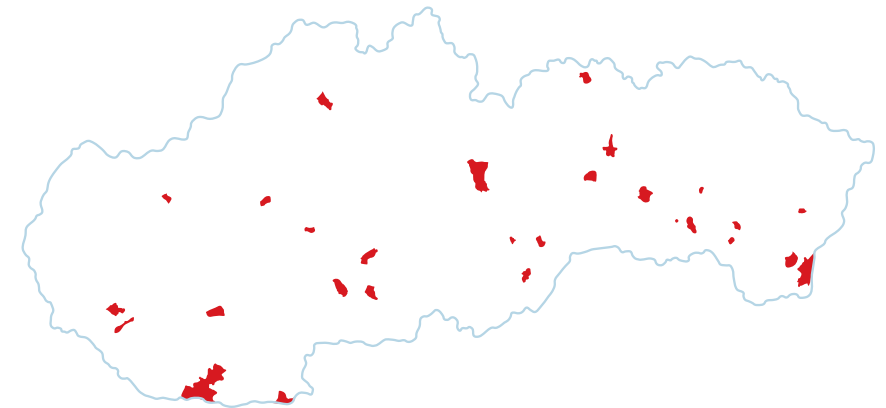
Problémom sú aj skládky tuhého komunálneho odpadu, ktoré zhoršujú životné prostredie obyvateľov komunít. Tie sú podľa Atlasu v blízkosti obcí Vtáčkovce, Závadka, Ruská, Čičarovce, Hurbanovo, Zbehňov, Komárno, Michal na Ostrove, Turie, Ostrov, Obid.

Z multikriteriálneho pohľadu sa najohrozenejšou lokalitou javí Turie v okrese Žilina, ktoré je vystavené niekoľkým ohrozeniam: v lokalite je skládka tuhého komunálneho odpadu, starý priemyselný areál, je tu zhoršená kvalita životného prostredia a súčasne je lokalitou s výskytom záplav.

Zvýšená pozornosť by mala byť venovaná aj lokalite Mašličkovo na Luníku IX, kde podľa Atlasu rómskych komunít obyvateľstvo využíva výlučne neštandardný zdroj vody, ktorý môže byť znečistený aj existujúcim odpadom.

Ak by sme skupinu ohrozených rozšírili na obce, kde len maximálne 10 % domácností má odvoz odpadu zabezpečený, zoznam by sa rozšíril o ďalšie lokality a zahŕňal by 29 obcí s 35 koncentráciami. (Mapa 2) Počet zasiahnutých domácností by sa takmer zdvojnásobil na 738 so 4949 obyvateľmi koncentrácií. (Tabuľka A v Prílohe, kde sú žltou farbou zvýraznené obce s dodatočným problémom spôsobeným prítomnosťou ďalších rizikových faktorov, ako je prítomnosť skládky komunálneho odpadu, riziko záplav...) Vo všetkých obciach, ktoré patria k sledovaným komunitám, prebieha zber odpadu v plnej miere – vo väčšine obcí je zabezpečený primárne kuka zbernými nádobami, ale je podporený aj veľkokapacitnými kontajnermi. Výnimku tvorí jedine obec Polomka, kde 3 % obyvateľov obce nemá zabezpečený zber kuka nádobami.

- Mapa 2: Obce s rómskymi koncentráciami s odvozom odpadu v maximálne 10 % domácností

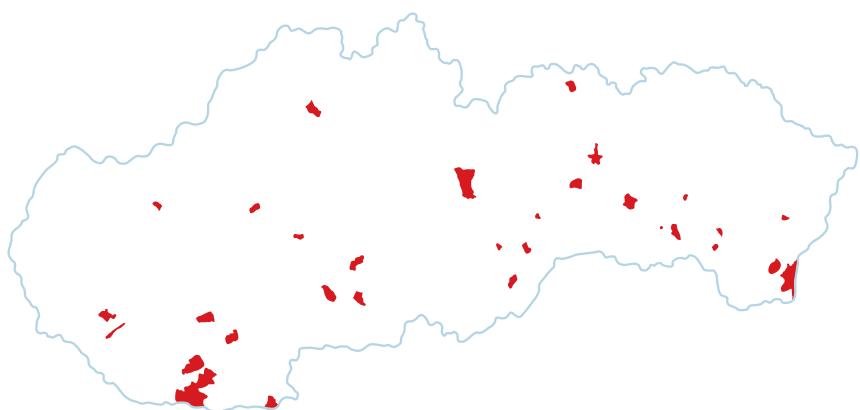
Zdroj: dáta Atlas Rómskych komunít, 2019

Najviac 20 % domácností má k dispozícii kuka nádobu na odpad v 35 obciach, kde je spolu 40 rómskych komunít. Takýmto podmienkam je

vystavených 5534 obyvateľov, ktorí bývajú v 790 domácnostiach. Priemerne býva v takto ovplyvnených domácnostiach 7 obyvateľov. Takéto obce sa nachádzajú v južných častiach Slovenska. (Mapa 3)

Veľmi nepriaznivým podmienkam (menej ako 30 % domácností s možnosťou vývozu odpadu) je vystavených 45 rómskych komunít v 41 obciach. Žije v nich 6 083 obyvateľov v 858 domácnostiach. (Mapa 4) Menší zoznam obcí je súčasťou tabuľky B v prílohe.

- Mapa 3: Obce s rómskymi koncentraciami s odvozom odpadu v maximálne 20 % domácností

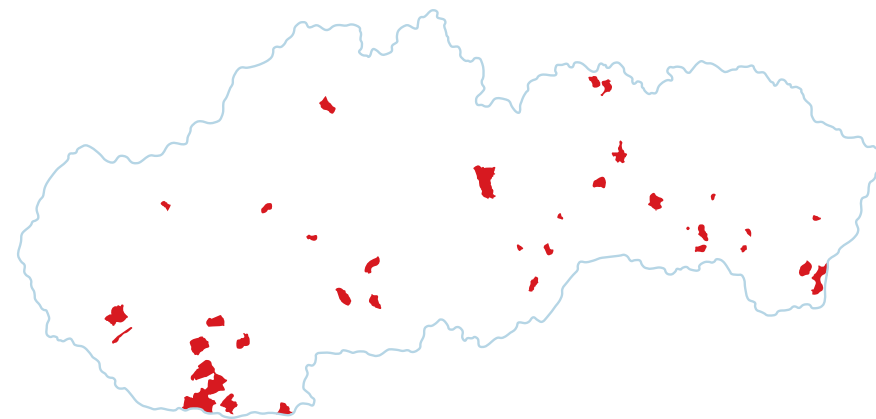

Zdroj: dáta Atlas Rómskych komunít, 2019

V 50 obciach zahrnutých v Atlase Rómskych komunít má menej ako 50 % domácností obce zabezpečený zber odpadu (Tabuľka B v prílohe, Mapa 5). Žijú v 65 koncentráciách v 1119 domácnostiach s 8119 obyvateľmi. Tieto obce sa najviac vyskytujú v okresoch Trebišov (10 koncentrácií) a Komárno (9), najviac obyvateľov vystavených takémuto problému je v okrese Komárno (1029 obyvateľov koncentrácií) a Košice-okolie (913). Opäť sa dá pozorovať výrazný rozdiel v zabezpečení zberu odpadu – vo väčšine obcí je zabezpečený kuka nádobami alebo veľkokapacitnými kontajnermi. Výraznejšiu výnimku tvoria obce Belina, okres Lučenec (v obci žije 40 % Rómov), Lastovce v okrese Trebišov (51 % Rómov v obci),

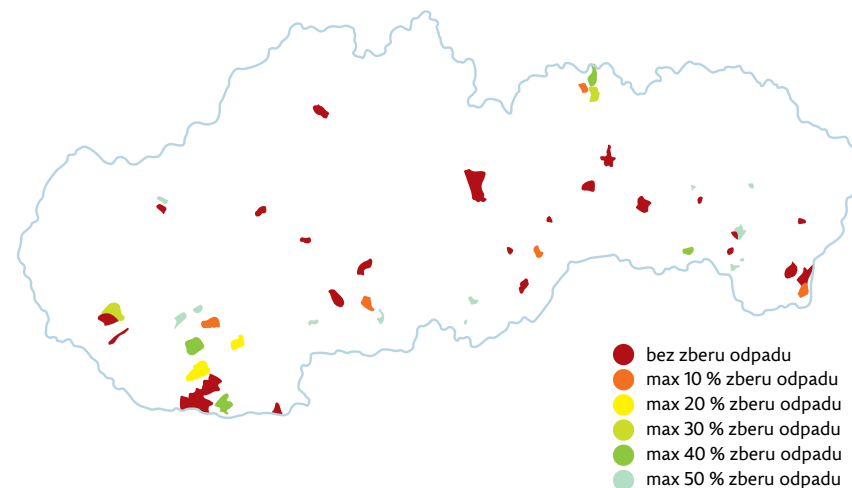
Mojmírovce (okres Nitra) – 18 % Rómov, kde nemá zabezpečený odvoz odpadu viac ako 10 % obyvateľov.

- Mapa 4: Obce s rómskymi koncentraciami s odvozom odpadu v maximálne 30 % domácností

Zdroj: dáta Atlas Rómskych komunít, 2019

- Mapa 5: Obce s rómskymi koncentraciami s obmedzeným odvozom odpadu

Zdroj: dáta Atlas Rómskych komunít, 2019

Koncentrácie so skládkami tuhého komunálneho odpadu

Skládka tuhého komunálneho odpadu predstavuje riziko z hľadiska zamorenia vody, pôdy a ovzdušia. Riziko kontaminácie podzemných vôd sa stáva významnejším v prípade, ak obyvateľstvo nevyužíva verejný zdroj vody, ale miestne studne. Veľkým ohrozením by mohli byť aj hlodavce, ktoré sa na takýchto skládkach môžu vyskytovať. V neposlednom rade treba vziať do úvahy riziko iných bakteriálnych infekcií, ktoré môžu vzniknúť pri úzkom kontakte so skládkou (prehrabávanie skládok), zápach pochádzajúci zo vzniku a uvoľňovania plynov a zvýšenú prašnosť. Spomínané faktory majú priamy dosah na zdravie obyvateľstva v podobe zvýšeného výskytu alergických a respiračných ochorení.

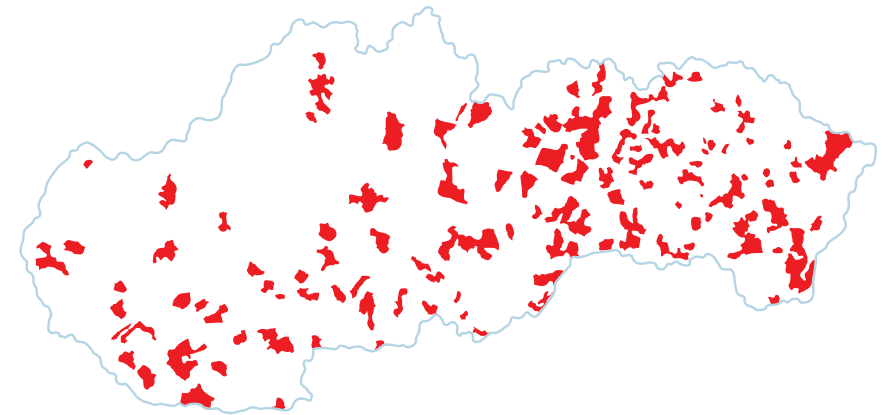
Identifikovaným možným problémom sú obce, v blízkosti ktorých sa nachádzajú skládky komunálneho odpadu. V analýze sme skúmali dáta z Atlasu rómskych komunít, pre ktorý boli takéto dáta zbierané.

Takýchto potenciálne problematických obcí sa na území Slovenska nachádza 240 s 393 koncentraciami. (Mapa 6) V koncentráciách žije spolu 124 865 obyvateľov. Najviac (5) koncentrácií, ktoré sa nachádzajú v blízkosti skládok komunálneho odpadu, je v obci Brezno.

Najväčší počet koncentrácií, v blízkosti ktorých sa nachádza skládka komunálneho odpadu, je na východnom Slovensku – v Košickom kraji (119 koncentrácií so 45 410 obyvateľmi) a v Prešovskom kraji (114 koncentrácií s 55 054 obyvateľmi).

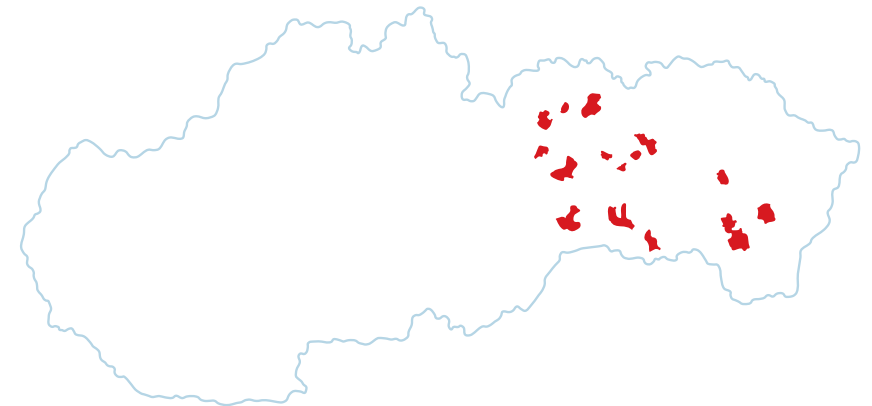
K obciam s najväčším počtom obyvateľov ohrozených prítomnosťou skládky patria: Trebišov (6 685 obyvateľov), Jarovnice (6 022), Richnava (2 458), Chminianske Jakobovany (2 249), Veľká Lomnica, Stráne pod Tatrami, Ostrovany, Jasov, Sečovce, Sol', Veľká Ida, Michalovce, Krížová Ves, Medzev, Čaklov, Rožňava, Spišský Štiavnik, Huncovce, Spišská Nová Ves, Žehra, Svinia, Krásnohorské Podhradie, Jakubany. (Mapa 7) Všetky najohrozenejšie obce sa nachádzajú na východnom Slovensku v Košickom alebo Prešovskom kraji.

- Mapa 6: Skládky komunálneho odpadu v obciach s rómskymi komunitami

Zdroj: dáta z Atlasu rómskych komunít

- Mapa 7: Skládky komunálneho odpadu v rómskych komunitách s viac ako 1000 obyvateľmi

Zdroj: dáta z Atlasu rómskych komunít

Všetky koncentrácie v spomínaných obciach majú viac ako 1000 obyvateľov. Úplný zoznam obcí so skládkou komunálneho odpadu sa nachádza v prílohe v tabuľke C.

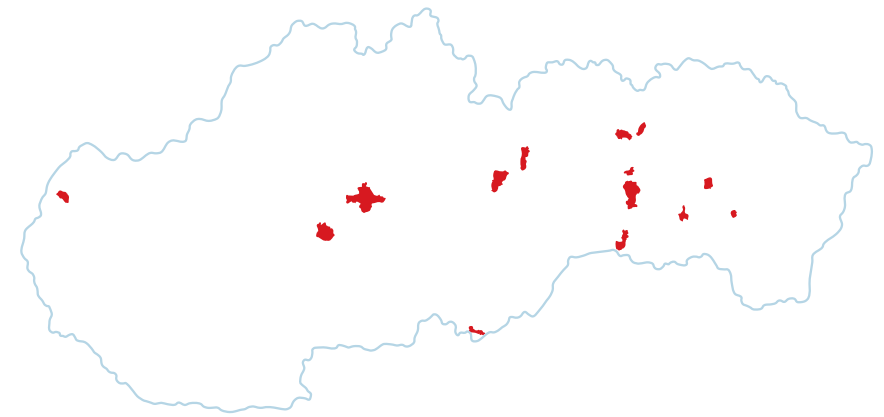
Jedným z ohrození pochádzajúcich z prítomnosti nedostatočne bezpečne zabezpečených skládok je kontaminácia vôd. Škodlivé látky z takto umiestnených odpadov prechádzajú do spodných vôd. K ohrozeniu obyvateľstva dochádza v prípade, že ľudia používajú vodu z neštandardných zdrojov. Takýmto spôsobom najohrozenejšie koncentrácie, v ktorých viac ako 90 % domácností využíva neštandardný zdroj vody, sú v obciach Richnava, Žiar nad Hronom, Kravany (PP), Turňa nad Bodvou, Nižný Slavkov, Červenica, Pohorelá, Košice – Dargovských hrdinov, Nová Bašta, Rožkovany, Gelnica, Žakarovce, Kuklov, Žiar nad Hronom, Banská Bystrica. (Mapa 8)

Obyvateľstvo však môže byť výrazne negatívne ovplyvnené vo všetkých lokalitách, kde sú využívané neštandardné zdroje vody a súčasne je v blízkosti skládka odpadu. Zoznam koncentrácií s viac ako 30 % domácností využívajúcich neštandardný zdroj vody a súčasne so skládkami v okolí je uvedený v mape 9 a v prílohe v tabuľke D. Medzi týmito obcami sa nachádzajú obce, v ktorých majú všetci obyvatelia komunity prístup k verejnému vodovodu, ale nevyužívajú ho. Extrémnymi prípadmi na základe dát z Atlasu rómskych komunít sú lokality Kortina a Šašov – Píla v Žiari nad Hronom, lokalita Močarmany v obci Petrovany (okres Prešov), lokalita Bogaj v obci Rožkovany (okres Sabinov), osada Kruh v obci Kuklov (okres Senica) či lokalita Tekeriš v obci Kendice (okres Prešov), kde je 100 % dostupnosť verejnej kanalizácie, ale obyvateľstvo ju nevyužíva (resp. využíva ju len 5 % obyvateľov v poslednej lokalite.)

Koncentrácie so skládkami sú ešte citlivejšie na riziko záplav, počas ktorých sa môže skládka vplyvom záplav roznieť do okolia. Vyskytujú sa v koncentráciách v obciach Batizovce, Brezno, Hranovnica, Žiar nad Hronom, Stropkov, Ondavské Matiašovce, Nižný Slavkov, Červenica, Petrovany, Močenok, Gelnica. (V tabuľke D v prílohe a v mape 9 sú vyznačené zelenou alebo červenou farbou (ak je spojené aj s rizikom prírodných katastrof).

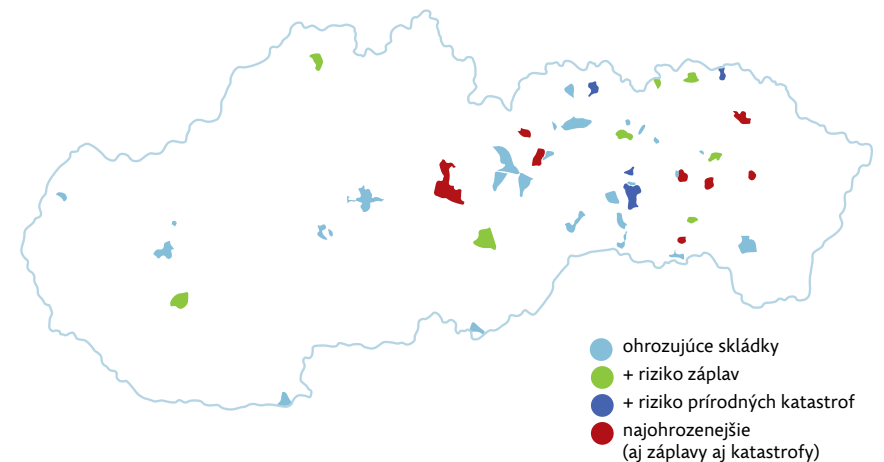
Takisto problematickými sú prírodné katastrofy (v tabuľke v prílohe vyznačené žltou farbou, v mape 9 modrou alebo červenou farbou). Vyskytujú sa v obciach: Richnava, Batizovce, Brezno, Hranovnica, Žiar nad Hronom, Stropkov, Ondavské Matiašovce, Červenica, Petrovany, Gelnica, Kečkovce.

- Mapa 8: Najohrozenejšie rómske komunity so skládkou v dôsledku extrémne vysokého využívania neštandardných zdrojov vody

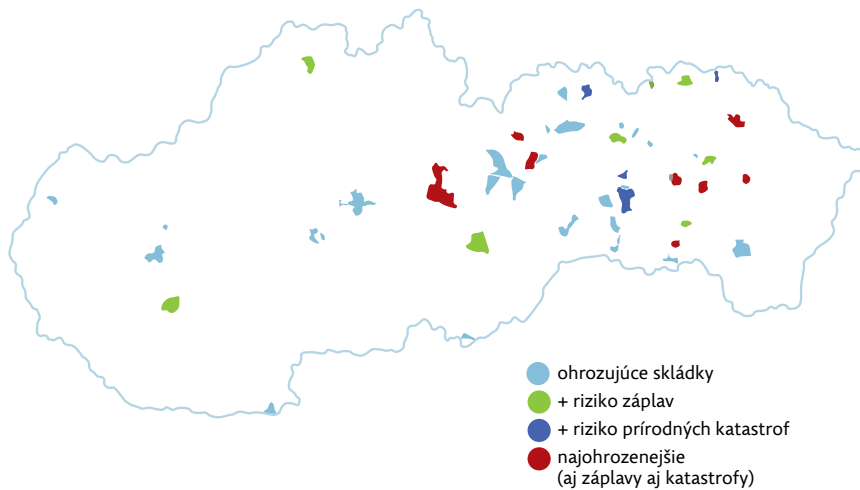
Zdroj: dáta z Atlasu rómskych komunít

- Mapa 9: Obce s rómskymi komunitami s prítomnosťou skládky komunálneho odpadu, viac ako 30 % odberom vody z neštandardných zdrojov a ďalšími ohrozeniami

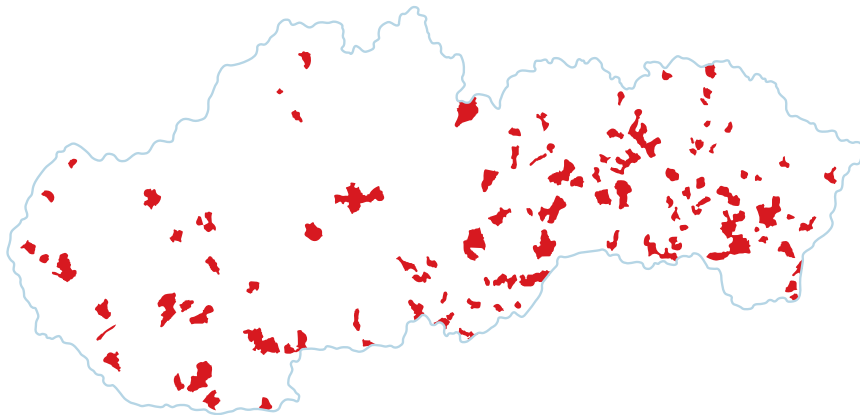
Zdroj: dáta z Atlasu rómskych komunít

- Mapa 10: Obce s rómskymi komunitami s prítomnosťou skládky komunálneho odpadu, viac ako 10 % odberom vody z neštandardných zdrojov a ďalšími ohrozeniami

Zdroj: dáta z Atlasu rómskych komunít

- Mapa 11: Obce s prítomnosťou skládky komunálneho odpadu a nízkym odberom vody z verejných vodovodov (menej ako 50 %)

Zdroj: dáta z Atlasu rómskych komunít

Vidíme, že tieto problémy sa vyskytujú v takmer identických obciach, a preto by tieto obce mali uvažovať nad rizikami, ktoré s existenciou skládok vznikajú vo zvýšenej miere, a intenzívne pracovať na ich eliminácii.

Problém je potrebné riešiť všade, kde existuje ohrozenie zdroja vody prítomnosťou skládky. Na mape 10 a v tabuľke E sú obce, kde viac ako 10 % domácností používa vodu z neštandardného zdroja. Do tejto skupiny patrí 55 obcí.

Z hľadiska ohrozenia zdravia nevhodnou vodou môžu byť problematické aj lokality, ktoré nevyužívajú vodu z verejných vodovodov. Tá môže byť považovaná za nezávadný zdroj vody, ktorý nie je ovplyvnený prítomnosťou skládok komunálneho odpadu, keďže jej zdroj je územne chránený. Na mape 11 a v prílohe tabuľka F sú obce s rómskymi komunitami, kde menej ako 50 % domácností využíva ako zdroj vody verejný vodovod a súčasne je v blízkosti obce skládka komunálneho odpadu, ktorá môže spôsobiť kontamináciu alternatívnych zdrojov vody. Väčšina z obcí je situovaná na východe krajiny. V takejto situácii sa nachádza 175 rómskych komunít v 142 obciach. V mnohých z týchto rómskych komunít nie je zavedený vodovod. Medzi najväčšie z nich patria rómske komunity v obciach Richnava (2 458 obyvateľov rómskych komunít), Chminianske Jakubovany (2 249), Svinia (1 135), Plavecký Štvrtok (690), Čaňa (410), Pribylina (400).

Koncentrácie, ktoré sa nachádzajú v blízkosti veľkých (oficiálnych) skládok odpadu

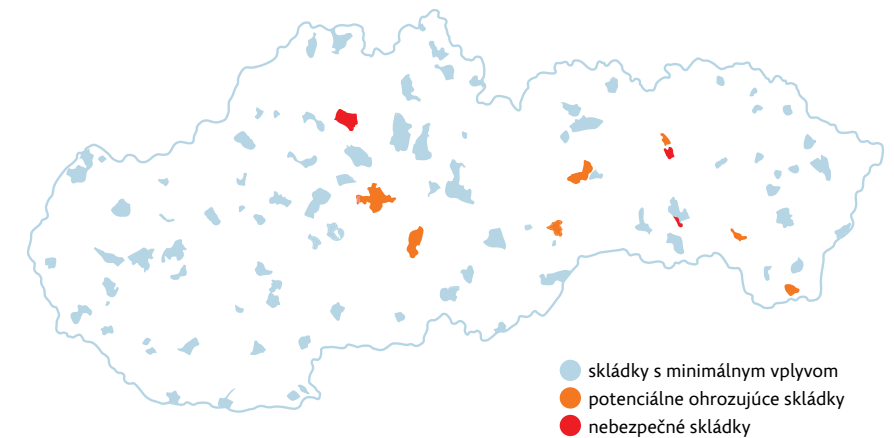
Ďalšími z identifikovaných rizikových oblastí sú tie, ktoré sa nachádzajú v blízkosti oficiálnych skládok odpadu. Takéto skládky môžu slúžiť na komunálny, stavebný, nebezpečný odpad alebo ich kombináciu. Každý z uvedených typov skládky sa prejavuje iným druhom problémov. Použili sme zoznam vytvorený Inštitútom environmentálnej politiky Ministerstva životného prostredia SR, v ktorom boli identifikované najproblematickejšie skládky odpadu z hľadiska ohrozenia človeka, ktorý sa nachádza v blízkosti skládok (IEP 2020). V našej analýze sme skúmali umiestnenie 102 legálne prevádzkovaných skládok na území Slovenska a sledovali sme mieru vystavenia riziku rómskych komunít v porovnaní s majoritným obyvateľstvom. Brali sme do úvahy najmä vzdialenosť skládky od obydľí majority a rómskych komunít. Dôležitým bolo aj jej umiestnenie – existencia prírodnej či umelej bariéry, ktorá by zabraňovala šíreniu zdravie ohrozujúcich látok (vodou, vzduchom a pôdou) či zápachu. Do úvahy sa v niektorých prípadoch bral aj prevažujúci smer vetra. Na mape 12 sú zobrazené v priestore Slovenska.

Vo väčšine lokalít nebol zistený výrazný rozdiel v ohrození obyvateľstva rómskych komunít a majority vzhľadom na umiestnenie skládok (Kúdelník II v Spišskej Novej Vsi, Banská Bystrica – Lom Rakytovce, Liptovský Hrádok – Podtureň, Veľké Ozorovce...). Skládky sa nachádzajú na miestach, ktoré sú dostatočne vzdialené od obydľí, často oddelené prírodnou bariérou – v lese, za kopcom, v bývalých kameňolomoch. V mnohých prípadoch (Čadca – Podzávoz, Košice Šaca – Suchá Halda, Stará Ľubovňa – Skalka...) je majoritné obyvateľstvo vzhľadom na lokalizáciu obydľí viac vystavené riziku pochádzajúcemu z blízkosti skládok ako rómska komunita, prípadne sa v okolí skládok nenachádza žiadna rómska komunita (Zemianske Kostoľany, Námestovo – Zubrohlava, Bajtava).

Identifikovali sme však 3 najproblematickejšie oblasti: Košice Myslava (230 obyvateľov v rómskej komunite), Bambusky (skládky Kalnô, okres

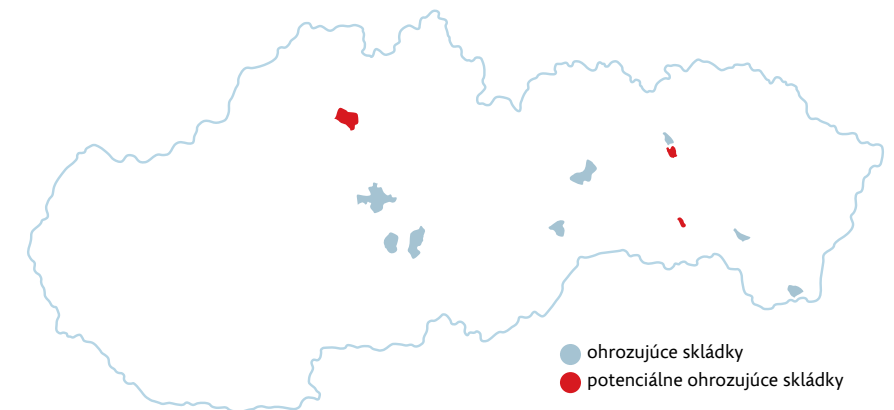
Martin, 285 obyvateľov rómskych komunít) a Svinia (okres Prešov, 1135 obyvateľov rómskych komunít). Tieto lokality sa vyznačujú výrazne vyšším ohrozením blízko bývajúcich rómskych komunít v porovnaní s väčšinou populáciou. (Mapa 13)

- Mapa 12: Výskyt oficiálnych skládok odpadu

Zdroj: dáta IEP, 2020

- Mapa 13: Obce s oficiálnymi skládkami odpadov identifikovanými ako nebezpečné a potenciálne nebezpečné pre rómske komunity

Zdroj: dáta IEP, 2020

Podobne ohrozené by mohli byť na základe analyzovaných dát aj ďalšie lokality: Spišská Nová Ves, Veľké Ozorovce, Kráľovský Chlmec, Detva, Banská Bystrica, Zvolenská Slatina, Štítnik a Ražňany. Vo väčšej blízkosti ku skládkam v týchto lokalitách sa nachádzajú obydlia rómskych komunít v porovnaní s obydliami majoritného obyvateľstva.

Všetky identifikované lokality však treba podrobiť výskumu na mieste, aby sa zhodnotila reálnosť teoretických hrozieb.

Záver

Odvoz a uskladnenie odpadu je nevyhnutnosťou pre život v moderne fungujúcej spoločnosti. Nie je však vykonávaný pre všetky slovenské domácnosti. Spolu s existenciou skládok komunálneho odpadu je jedným z problémov, s ktorým sa musia vyrovnávať niektoré lokality a komunity, pre ktoré tvorba a nevhodné uskladnenie odpadov je zdrojom významných problémov a hrozieb. Na Slovensku sa javí tento problém najvypuklejší v rómskych komunitách.

Rómske komunity nie sú v priestore Slovenska rozdelené rovnomerne. Najviac obyvateľov rómskych komunít je podľa Atlasu rómskych komunít na východnom Slovensku v Prešovskom (103 734) a v Košickom kraji (91 260). Konkrétne v okresoch Košice-okolie žije 25 015 obyvateľov rómskych komunít, v okrese Spišská Nová Ves 18 016 a vo Vranove nad Topľou 17 416. Súčasne existujú okresy, ktoré neevidujú žiadne rómske komunity: okresy Bytča, Námestovo, Považská Bystrica a Turčianske Teplice. Podobné rozdiely vidíme aj v pomere obcí s rómskymi komunitami – v Košickom kraji sa rómska komunita nachádza v 49 % obcí, v Banskobystrickom kraji v 41 % obcí. Naopak, v Žilinskom kraji sú rómske komunity evidované iba v 5 % obcí.

V 24 obciach Slovenska sú rómske komunity bez zberu odpadu, nevykonáva sa tu zber ani pomocou kuka nádob, ani prostredníctvom veľkokapacitných kontajnerov. V takýchto podmienkach žije 3 285 obyvateľov.

Dôležité je, že samotné obce majú zber odpadu zabezpečený či už veľkokapacitnými kontajnermi alebo kuka nádobami. Viac ako 8 000 ľudí žije v rómskych komunitách, kde je zber odpadu zabezpečený iba pre polovicu domácností. Pričom všetky domácnosti odpad produkujú, ale nevhodnou manipuláciou a ukladaním odpadu dochádza k zvýšeniu rizika z hľadiska zamorenia vody, pôdy a ovzdušia, čo má v konečnom dôsledku vplyv na zdravie všetkého obyvateľstva. Takto vytvorené neoficiálne skládky odpadu, ktoré môžu predstavovať isté riziko pre obyvateľstvo, sa podľa Atlasu nachádzajú v 240 obciach Slovenska. Najviac (5) rómskych komunít, ktoré sa nachádzajú blízko skládok komunálneho odpadu je v okrese Brezno. Najväčší počet koncentrácií, v blízkosti ktorých sa nachádza skládka komunálneho odpadu, je na východnom Slovensku – v Košickom kraji (119 koncentrácií so 45 410 obyvateľmi) a v Prešovskom kraji (114 koncentrácií s 55 054 obyvateľmi). K obciam s najväčším počtom obyvateľov ohrozených prítomnosťou skládky patria: Trebišov (6 685 ohrozených obyvateľov), Jarovnice (6 022), Richnava (2 458) a Chminianske Jakubovany (2 249).

Jedným z ohrození pochádzajúcich z prítomnosti nedostatočne bezpečnostne zabezpečených skládok je kontaminácia vôd. K ohrozeniu dochádza v prípade, že ľudia používajú vodu z neštandardných zdrojov. Riziko ohrozenia zdravia narastá aj s lokalitou, ktorá môže byť vystavená záplavám či prírodným katastrofám.

Ďalšími z identifikovaných rizikových oblastí sú tie, ktoré sa nachádzajú v blízkosti oficiálnych skládok odpadu. Tieto môžu slúžiť na komunálny, stavebný, nebezpečný odpad alebo ich kombináciu. Každý z uvedených typov skládky sa prejavuje iným druhom problémov. Analýzou boli identifikované 3 najproblematickejšie oblasti: Košice Myslava (230 obyvateľov v rómskych komunitách), Bambusky (skládka Kalnô, okres Martin, 285 obyvateľov rómskych komunít) a Svinia (okres Prešov, 1 135 obyvateľov rómskych komunít). Tieto lokality sa vyznačujú výrazne vyšším ohrozením blízko bývajúcich rómskych komunít v porovnaní s väčšinou populáciou.

Príloha

- Tabuľka A: Lokality s extrémne nízkym (menej ako 10%) odvozom odpadu

Obec	Názov lokality	Okres	Kraj	Typ koncentrácie	Počet obyv. koncentrácie	Počet obydľí
Nový Život	Cigánysor, Szélutca	Dunajská Streda	Trnavský	Vo vnútri	500	71
Polomka	Dolinka	Brezno	Banskobystrický	Mimo obce	490	43
Hucín	Rómska osada	Revúca	Banskobystrický	Na okraji	420	108
Kapušíanske Kľačany	Mocsár	Michalovce	Košický	Vo vnútri	350	25
Litava	Rómska osada	Krupina	Banskobystrický	Na okraji	289	75
Vtáčkovce	Nová časť osady – bývalé JRD	Košice-okolie	Košický	Mimo obce	278	58
Závadka	Rómska osada	Gelnica	Košický	Mimo obce	245	30
Boľany	Rómska osada	Trebišov	Košický	Na okraji	242	35
Luník IX	Mašličkovo	Košice	Košický	Na okraji	230	43
Ruská	Rómska osada	Michalovce	Košický	Na okraji	130	12
Čičarovce	Rómska osada	Michalovce	Košický	Na okraji	115	17
Hurbanovo	Aba	Komárno	Nitriansky	Mimo obce	115	11
Dolná Ždaňa	(bez názvu)	Žiar nad Hronom	Banskobystrický	Vo vnútri	110	14
Zbehňov	Rómska osada	Trebišov	Košický	Mimo obce	105	24
Krásna	Vyšný Dvor	Košice	Košický	Vo vnútri	103	15
Komárno	Kava – Važskeho brehu	Komárno	Nitriansky	Mimo obce	100	6
Vyšné Ružbachy	(bez názvu)	Stará Ľubovňa	Prešovský	Na okraji	98	7
Veľké Kršteňany	Cigáreň	Partizánske	Trenčiansky	Na okraji	97	21
Egreš	Rómska osada 3	Trebišov	Košický	Mimo obce	95	7
Michal na Ostrove	Rómska osada	Dunajská Streda	Trnavský	Vo vnútri	85	15
Kojšov	Jaročok	Gelnica	Košický	Na okraji	80	14
Komjatice	pri družstve	Nové Zámky	Nitriansky	Mimo obce	75	8
Komárno	Lándor	Komárno	Nitriansky	Mimo obce	73	11
Polomka	Košárky	Brezno	Banskobystrický	Na okraji	60	8
Egreš	Rómska osada 2	Trebišov	Košický	Mimo obce	57	6
Turie	Holý Diel	Žilina	Žilinský	Na okraji	51	6
Sečovce	Dargovských hrdinov	Trebišov	Košický	Vo vnútri	50	5
Ostrov	(bez názvu)	Sobrance	Košický	Na okraji	48	5
Polomka	Stvos	Brezno	Banskobystrický	Na okraji	45	4
Kaloša	Téška	Rimavská Sobota	Banskobystrický	Mimo obce	40	8
Sása (ZV)	Lomno	Zvolen	Banskobystrický	Mimo obce	40	10
Egreš	Rómska osada 1	Trebišov	Košický	Na okraji	38	5
Obid	Majer	Nové Zámky	Nitriansky	Mimo obce	35	3
Hontianske Nemce	Žalištie	Krupina	Banskobystrický	Mimo obce	30	7
Spišské Podhradie	Mlyn	Levoča	Prešovský	Mimo obce	30	1

- Tabuľka B: Obce s rómskymi komunitami s koncentraciami s obmedzeným odvozom odpadu (menej ako 50%)

Obec	Názov lokality	Okres	Kraj	Typ koncentrácie	Počet obyv. koncentrácie	Počet obydľí	Aké % ľudí má kuku/bobor na odpad?
Vtáčkovce	Stará časť osady	Košice-okolie	Košický	Mimo obce	539	57	50
Nový Život	Cigánysor, Szélutca	Dunajská Streda	Trnavský	Vo vnútri	500	71	0
Polomka	Dolinka	Brezno	Banskobystrický	Mimo obce	490	43	1
Hucín	Rómska osada	Revúca	Banskobystrický	Na okraji	420	108	10
Kapušíanske Kľačany	Mocsár	Michalovce	Košický	Vo vnútri	350	25	0
Litava	Rómska osada	Krupina	Banskobystrický	Na okraji	289	75	3
Vtáčkovce	Nová časť osady – bývalé JRD	Košice-okolie	Košický	Mimo obce	278	58	0
Sedliská	Rómska osada za cintorínom	Vranov nad Topľou	Prešovský	Na okraji	257	34	50
Závadka	Rómska osada	Gelnica	Košický	Mimo obce	245	30	0
Boľany	Rómska osada	Trebišov	Košický	Na okraji	242	35	5
Luník IX	Mašličkovo	Košice	Košický	Na okraji	230	43	0
Hniezdne	Čurek	Stará Ľubovňa	Prešovský	Na okraji	220	25	30
Marcelová	dve ulice	Komárno	Nitriansky	Vo vnútri	218	24	50
Veľké Lovce	Rómska osada	Nové Zámky	Nitriansky	Na okraji	200	19	20
Nesvady	tri ulice	Komárno	Nitriansky	Vo vnútri	192	15	20
Jelka	Lapoš	Galanta	Trnavský	Vo vnútri	133	18	25
Ruská	Rómska osada	Michalovce	Košický	Na okraji	130	12	0
Marcelová	dve ulice	Komárno	Nitriansky	Vo vnútri	121	13	50
Čičarovce	Rómska osada	Michalovce	Košický	Na okraji	115	17	0
Hurbanovo	Aba	Komárno	Nitriansky	Mimo obce	115	11	0
Husiná	Benda	Rimavská Sobota	Banskobystrický	Na okraji	112	8	47
Dolná Ždaňa	(bez názvu)	Žiar nad Hronom	Banskobystrický	Vo vnútri	110	14	0
Zbehňov	Rómska osada	Trebišov	Košický	Mimo obce	105	24	0
Krásna	Vyšný Dvor	Košice	Košický	Vo vnútri	103	15	0
Mojmírovce	Kúrie	Nitra	Nitriansky	Vo vnútri	102	18	35
Komárno	Kava – Važskeho brehu	Komárno	Nitriansky	Mimo obce	100	6	0
Vyšné Ružbachy	(bez názvu)	Stará Ľubovňa	Prešovský	Na okraji	98	7	5
Podolie	Vlhovec	Nové Mesto nad Váhom	Trenčiansky	Vo vnútri	98	17	50
Veľké Kršteňany	Cigáreň	Partizánske	Trenčiansky	Na okraji	97	21	0
Čaňa	Železničná	Košice-okolie	Košický	Na okraji	96	17	30
Egreš	Rómska osada 3	Trebišov	Košický	Mimo obce	95	7	0

Nesvady	dve ulice	Komárno	Nitriansky	Vo vnútri	88	5	20
Michal na Ostrove	Rómska osada	Dunajská Streda	Trnavský	Vo vnútri	85	15	0
Kojšov	Jaročok	Gelnica	Košický	Na okraji	80	14	0
Komjatice	pri družstve	Nové Zámky	Nitriansky	Mimo obce	75	8	5
Komárno	Lándor	Komárno	Nitriansky	Mimo obce	73	11	0
Mirkovce	Horná osada	Prešov	Prešovský	Na okraji	73	6	50
Belina	Sereg	Lučenec	Banskobystrický	Na okraji	62	11	50
Marcelová	jedna ulica	Komárno	Nitriansky	Vo vnútri	62	5	30
Polomka	dve ulice	Brezno	Banskobystrický	Na okraji	60	8	0
Nesvady	jedna ulica	Komárno	Nitriansky	Vo vnútri	60	3	20
Egreš	Rómska osada 2	Trebišov	Košický	Mimo obce	57	6	0
Hontianske Moravce	jedna ulica	Krupina	Banskobystrický	Vo vnútri	52	12	50
Jarabina	Nad úradom	Stará Ľubovňa	Prešovský	Vo vnútri	52	7	50
Turie	Holý Diel	Žilina	Žilinský	Na okraji	51	6	0
Sečovce	Dargovských hrdinov	Trebišov	Košický	Vo vnútri	50	5	10
Ostrov	(bez názvu)	Sobrance	Košický	Na okraji	48	5	0
Lastovce	Mlynská	Trebišov	Košický	Mimo obce	46	5	50
Zemplínska Nová Ves	jedna ulica	Trebišov	Košický	Vo vnútri	46	8	50
Polomka	Stvos	Brezno	Banskobystrický	Na okraji	45	4	0
Petrovo	(bez názvu)	Rožňava	Košický	Na okraji	45	10	20
Mojmírovce	Vfšok	Nitra	Nitriansky	Vo vnútri	42	6	45
Jarabina	Na družstvo	Stará Ľubovňa	Prešovský	Vo vnútri	42	8	40
Kaloša	Téška	Rimavská Sobota	Banskobystrický	Mimo obce	40	8	0
Sása (ZV)	Lomno	Zvolen	Banskobystrický	Mimo obce	40	10	0
Sečovce	jedna ulica	Trebišov	Košický	Vo vnútri	40	5	50
Stredné Plachtince	Rómska osada	Veľký Krtíš	Banskobystrický	Na okraji	38	8	50
Egreš	Rómska osada 1	Trebišov	Košický	Na okraji	38	5	0
Palárikovo	bytovka	Nové Zámky	Nitriansky	Vo vnútri	38	3	25
Obid	Majer	Nové Zámky	Nitriansky	Mimo obce	35	3	0
Jarabina	Verbky	Stará Ľubovňa	Prešovský	Vo vnútri	33	7	40
Zemplínska Nová Ves	oproti kultúrnému domu	Trebišov	Košický	Vo vnútri	32	3	50
Trnovec nad Váhom	Nový Dvor	Šaľa	Nitriansky	Na okraji	31	4	50
Hontianske Nemce	Žalištie	Krupina	Banskobystrický	Mimo obce	30	7	0
Spišské Podhradie	Mlyn	Levoča	Prešovský	Mimo obce	30	1	0

• Tabuľka C: Zoznam koncentrácií s výskytom skládok komunálneho odpadu:

Obec	Názov lokality	Okres	Typ koncentrácie	Počet obyv. koncentrácie	Počet obydľí
Trebišov	Rómska osada	Trebišov	Na okraji	6685	393
Jarovnice	Rómska osada	Sabinov	Na okraji	6022	589
Richnava	Ružakovec	Gelnica	Na okraji	2458	294
Chminianske Jakubovany	Rómska osada	Prešov	Mimo obce	2249	384
Veľká Lomnica	Nový Dvor	Kežmarok	Mimo obce	2200	393
Stráne pod Tatrami	Rómska osada	Kežmarok	Mimo obce	1907	202
Ostrovany	Rómska osada	Sabinov	Na okraji	1856	268
Jasov	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	1800	180
Sečovce	Habeš	Trebišov	Mimo obce	1618	251
Soľ	Rómska osada	Vranov nad Topľou	Na okraji	1528	142
Veľká Ida	Stará osada	Košice-okolie	Na okraji	1487	121
Michalovce	Angi mlyn	Michalovce	Na okraji	1481	157
Krížová Ves	Rómska osada	Kežmarok	Mimo obce	1475	109
Medzev	okrajová časť	Košice-okolie	Na okraji	1433	150
Čaklov	Rómske ulice na konci dediny	Vranov nad Topľou	Na okraji	1402	227
Rožňava	Sever	Rožňava	Na okraji	1389	183
Spišský Štiavnik	Rómska osada	Poprad	Na okraji	1313	184
Huncovce	Rómska osada	Kežmarok	Mimo obce	1310	142
Spišská Nová Ves	Vilčuriňa	Spišská Nová Ves	Na okraji	1275	135
Žehra	Sídlisko Dreveník	Spišská Nová Ves	Mimo obce	1216	192
Svinia	Rómska osada	Prešov	Na okraji	1135	217
Krásnohorské Podhradie	Tábor	Rožňava	Na okraji	1100	205
Jakubany	Šmidovec	Stará Ľubovňa	Na okraji	1047	98
Drienovec	Rómska osada	Košice-okolie	Na okraji	990	65
Vechec	Horná osada – Bodor	Vranov nad Topľou	Mimo obce	962	173
Kamenná Poruba	Rómska osada	Vranov nad Topľou	Mimo obce	890	143
Banské	Rómska osada	Vranov nad Topľou	Na okraji	884	85
Žehra	Dreveník	Spišská Nová Ves	Mimo obce	822	51
Varhaňovce	Horná osada	Prešov	Na okraji	795	94
Revúca	Kiešková	Revúca	Na okraji	780	90
Zborov	Zákutie	Bardejov	Na okraji	777	108
Rankovce	Rómska osada	Košice-okolie	Na okraji	766	136
Zborov	Krátky rad	Bardejov	Na okraji	759	107

Nacina Ves	Rómska osada	Michalovce	Na okraji	758	108
Sačurov	Rómska osada	Vranov nad Topľou	Na okraji	750	75
Žehňa	Rómska osada1	Prešov	Na okraji	745	52
Spišský Štvrtok	Rómska časť obce	Levoča	Na okraji	711	148
Jánovce	Pod Hradiskom	Poprad	Mimo obce	706	95
Šarišské Jastrabie	Rómska osada	Stará Ľubovňa	Na okraji	692	114
Plavecký Štvrtok	Rómska osada	Malacky	Na okraji	690	90
Ľubica	Poľná	Kežmarok	Mimo obce	690	126
Vydrník	Rómska osada	Poprad	Na okraji	690	61
Pečovská Nová Ves	Rómska	Sabinov	Mimo obce	671	67
Brezno	Predné Halny, Jarmočnisko, dve ulice	Brezno	Vo vnútri	661	62
Toporec	Lengrub	Kežmarok	Mimo obce	660	40
Turňa nad Bodvou	Kvetná ulica	Košice-okolie	Na okraji	650	101
Liptovský Mikuláš	Hlboké	Liptovský Mikuláš	Mimo obce	650	111
Hrabušice	Weingrub	Spišská Nová Ves	Vo vnútri	627	136
Veľká Ida	Nová osada	Košice-okolie	Mimo obce	625	82
Batizovce	Cintorínska	Poprad	Mimo obce	621	126
Rožňava	Baňa	Rožňava	Mimo obce	619	171
Lozorno	Kolónia, Jelšová	Malacky	Na okraji	614	92
Liptovská Teplička	Kufajka	Poprad	Na okraji	609	60
Brezno	Mazorníkovo, Mládežnícka, Vrbová	Brezno	Vo vnútri	589	83
Levoča	Nad tehľňou	Levoča	Na okraji	587	130
Dobšiná	Dedičná	Rožňava	Mimo obce	584	126
Sobrance	Michalovská	Sobrance	Na okraji	584	87
Hanušovce nad Topľou	Pod Šibenou	Vranov nad Topľou	Na okraji	560	132
Družstevná pri Hornáde	Varovecká	Košice-okolie	Na okraji	550	50
Stakčín	Rómska ulica	Snina	Na okraji	550	56
Šumiac	Rómska osada	Brezno	Na okraji	545	52
Zbudské Dlhé	Rómska osada	Humenné	Mimo obce	544	93
Telgárt	Horná osada	Brezno	Na okraji	541	28
Ladomirová	Rómska osada	Svidník	Na okraji	524	38
Spišská Teplica	štyri ulice	Poprad	Vo vnútri	520	72
Laškovce	Rómska osada	Michalovce	Na okraji	510	31
Žilina	jedna ulica	Žilina	Vo vnútri	490	122
Tornaľa	Bereg	Revúca	Na okraji	475	121
Hranovnica	Hnilisko, Hviezdoslavova	Poprad	Na okraji	470	76

Veľké Kapušany	jedna ulica	Michalovce	Na okraji	469	48
Žiar nad Hronom	Kortina	Žiar nad Hronom	Na okraji	458	110
Arnutovce	Rómska osada	Spišská Nová Ves	Na okraji	456	40
Vojany	Železničná	Michalovce	Na okraji	450	44
Levoča	Levočské Lúky	Levoča	Mimo obce	450	75
Veľký Šariš	Korpašská	Prešov	Na okraji	442	74
Stropkov	Za jarkom	Stropkov	Na okraji	432	86
Stropkov	dve ulice	Stropkov	Na okraji	420	64
Bidovce	Rómska osada	Košice-okolie	Na okraji	416	44
Kolárovo	Osada Danko Pištu	Komárno	Na okraji	416	119
Čaňa	dve oblasti	Košice-okolie	Na okraji	410	41
Brezno	päť oblastí	Brezno	Vo vnútri	409	21
Sládkovičovo	Jedna ulica	Galanta	Na okraji	405	94
Kráľ	Cigánysor	Rimavská Sobota	Na okraji	400	48
Pribylina	Pod Brehom	Liptovský Mikuláš	Na okraji	400	107
Drienov	jedna ulica	Prešov	Na okraji	394	44
Spišská Nová Ves	Podskala	Spišská Nová Ves	Na okraji	387	11
Vechec	Dolná osada	Vranov nad Topľou	Na okraji	386	71
Košické Oľšany	Tábor	Košice-okolie	Na okraji	380	43
Čakanovce (KS)	Rómska osada	Košice-okolie	Mimo obce	378	60
Brekov	(bez názvu)	Humenné	Na okraji	375	60
Vážec	Dolinka	Liptovský Mikuláš	Na okraji	368	63
Hurbanovo	Šárad	Komárno	Vo vnútri	364	23
Varhaňovce	Dolná osada	Prešov	Na okraji	363	37
Poráč	Zlatník	Spišská Nová Ves	Na okraji	362	48
Leles	Rómska osada	Trebišov	Na okraji	358	66
Lužianky	štyri ulice	Nitra	Vo vnútri	355	38
Hrabské	Rómska osada	Bardejov	Mimo obce	348	52
Valaliky	Záhradky	Košice-okolie	Na okraji	340	69
Telgárt	Dolná osada	Brezno	Mimo obce	339	20
Chrasť nad Hornádom	Podračková	Spišská Nová Ves	Na okraji	337	31
Roštár	Šufrlén	Rožňava	Na okraji	335	51
Sady nad Torysou	Rómska osada	Košice-okolie	Na okraji	332	14
Betlanovce	Rómska osada	Spišská Nová Ves	Na okraji	330	42
Petrovce nad Laborcom	Rómska osada	Michalovce	Na okraji	327	19
Žalobín	Rómska osada	Vranov nad Topľou	Mimo obce	325	42

Stará Lesná	Rómska osada	Kežmarok	Na okraji	322	52
Seňa	Na brehu	Košice-okolie	Na okraji	321	39
Tomášikovo	Jegeňeš	Galanta	Mimo obce	319	52
Ondavské Matiašovce	Rómska osada	Vranov nad Topľou	Mimo obce	314	34
Kendice	Tekeriš	Prešov	Mimo obce	309	16
Červenica	Nová osada	Prešov	Na okraji	307	47
Šarišská Poruba	Rómska osada	Prešov	Na okraji	304	49
Gerlachov (PP)	dve ulice	Poprad	Na okraji	303	38
Sirk	Šrobárka	Revúca	Mimo obce	300	28
Zlaté Moravce	Chyzerovecká	Zlaté Moravce	Na okraji	300	22
Víťaz	Víťaz – Dolina	Prešov	Mimo obce	300	35
Ražňany	Rómska osada	Sabinov	Vo vnútri	300	26
Veľký Horeš	Družstevná	Trebišov	Vo vnútri	298	38
Parchovany	Rómska osada	Trebišov	Mimo obce	295	27
Spišský Hrhov	jedna ulica	Levoča	Vo vnútri	293	67
Litava	Rómska osada	Krupina	Na okraji	289	75
Snina	Kostrubaň	Snina	Na okraji	288	54
Martin	Bambusky	Martin	Na okraji	285	67
Banská Štiavnica	Šobov	Banská Štiavnica	Mimo obce	284	67
Mníšek nad Hnilcom	Mexiko	Gelnica	Na okraji	284	36
Stropkov	Pod Laščikom	Stropkov	Na okraji	281	37
Lubotín	Rómska osada	Stará Ľubovňa	Na okraji	280	42
Vtáčkovce	Nová časť osady – bývalé JRD	Košice-okolie	Mimo obce	278	58
Kravany (PP)	Kolónia, pri ihrisku	Poprad	Na okraji	270	42
Ruská Nová Ves	Kovaľňa	Prešov	Na okraji	267	57
Chmeľov	Rómska osada, Na šarvancu	Prešov	Na okraji	266	25
Čičava	Dolná osada, stará osada	Vranov nad Topľou	Na okraji	266	22
Nižný Žipov	dve oblasti	Trebišov	Na okraji	265	37
Divín	dve oblasti	Lučenec	Na okraji	262	33
Slavkovce	(bez názvu)	Michalovce	Na okraji	258	20
Turňa nad Bodvou	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	250	43
Petrovany	Na cigánsku, pri družstve	Prešov	Na okraji	250	29
Nižný Slavkov	Štengos	Sabinov	Na okraji	250	34
Hlohovec	Šulekovo	Hlohovec	Na okraji	250	27
Závadka	Rómska osada	Gelnica	Mimo obce	245	30
Lukov	Vatra, Venécia	Bardejov	Na okraji	245	27

Boňany	Rómska osada, ďalšia ulica	Trebišov	Na okraji	242	35
Kurov	Rómska osada	Bardejov	Na okraji	240	23
Nižný Tvarožec	Rómska osada	Bardejov	Mimo obce	240	37
Kozárovce	Domky	Levice	Mimo obce	233	28
Senné	Rakadov	Michalovce	Vo vnútri	230	32
Bijacovce	Rómska osada	Levoča	Na okraji	230	14
Veľký Slavkov	jedna ulica	Poprad	Na okraji	230	30
Veľký Meder	jedna ulica	Dunajská Streda	Vo vnútri	230	43
Kuzmice	Patakaľ	Trebišov	Na okraji	227	28
Levoča	jedna ulica	Levoča	Na okraji	226	40
Červenica	Stará osada, Bocvanka	Prešov	Na okraji	225	25
Valaliky	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	220	62
Krivany	bytovky	Sabinov	Mimo obce	220	15
Hniezdne	Čurek	Stará Ľubovňa	Na okraji	220	25
Stročín	(bez názvu)	Svidník	Vo vnútri	220	19
Vtáčkovce	Nová časť osady – Urbariát	Košice-okolie	Mimo obce	218	34
Marcelová	dve ulice	Komárno	Vo vnútri	218	24
Topoľčany	jedna ulica	Topoľčany	Na okraji	218	70
Zvolenská Slatina	Uhrady	Zvolen	Mimo obce	217	27
Cabaj – Čápor	časť Čápor	Nitra	Vo vnútri	215	30
Pohorelá	Za Hronom	Brezno	Mimo obce	212	52
Kurima	Klepár	Bardejov	Na okraji	212	27
Číž	Rómska osada	Rimavská Sobota	Na okraji	208	15
Petrovany	Močarmany	Prešov	Na okraji	203	31
Ružomberok	jedna ulica	Ružomberok	Vo vnútri	202	76
Veľká nad Ipľom	Rómsky rad	Lučenec	Na okraji	200	40
Veľké Lovce	Rómska osada	Nové Zámky	Na okraji	200	19
Uzovské Pekľany	Rómska osada	Sabinov	Mimo obce	198	27
Hodejov	Sereg	Rimavská Sobota	Na okraji	195	30
Dargovských hrdinov	Moňov Potok	Košice	Na okraji	195	19
Lascov	Rómska osada	Bardejov	Na okraji	182	47
Bzovík	Rómska osada	Krupina	Mimo obce	180	55
Veľké Blahovo	Cigánysor	Dunajská Streda	Na okraji	180	52
Ružomberok	jedna ulica	Ružomberok	Na okraji	177	67
Banská Bystrica	jedna ulica	Banská Bystrica	Na okraji	175	34
Fričovce	Výhon	Prešov	Vo vnútri	168	25

Želiezovce	dve ulice	Levice	Na okraji	167	25
Kosihovce	Rómska osada	Veľký Krtíš	Na okraji	160	19
Močenok	jedna ulica	Šaľa	Vo vnútri	159	31
Kokava nad Rimavicou	Chorepa	Poltár	Vo vnútri	152	28
Biskupice	Zsellérszög	Lučenec	Na okraji	150	40
Revúca	Revúčka	Revúca	Mimo obce	150	22
Nová Bašta	Cigánysor	Rimavská Sobota	Vo vnútri	150	31
Ďurďoš	Kolónia	Vranov nad Topľou	Mimo obce	150	25
Abranovce	Rómska osada	Prešov	Na okraji	149	29
Iňačovce	Rómska osada	Michalovce	Na okraji	148	15
Nad jazerom	Lubina	Košice	Na okraji	146	20
Torysa	Lačnov	Sabinov	Vo vnútri	146	27
Valaliky	jedna ulica	Košice-okolie	Vo vnútri	145	23
Pavlovce nad Uhom	Ťahyňa	Michalovce	Na okraji	144	17
Brezno	Hlavina	Brezno	Mimo obce	143	19
Širkovce	Rómska	Rimavská Sobota	Na okraji	142	28
Slavec	Cigánysor	Rožňava	Na okraji	141	25
Hrušov (RV)	Doro	Rožňava	Na okraji	140	30
Šamudovce	Dolniaci	Michalovce	Na okraji	139	17
Kravany (TV)	Rómska osada	Trebišov	Na okraji	139	15
Dolné Semerovce	(bez názvu)	Levice	Na okraji	138	11
Nesluša	Dolný koniec	Kysucké Nové Mesto	Na okraji	135	10
Nižný Lánec	Terasa	Košice-okolie	Na okraji	134	17
Kamenica nad Cirochou	jedna ulica	Humenné	Na okraji	133	23
Jelka	Lapoš	Galanta	Vo vnútri	133	18
Pobedim	Pobedim – SV obce (smer H. Streda)	Nové Mesto nad Váhom	Na okraji	132	24
Šarišské Michaľany	bytovka	Sabinov	Na okraji	131	16
Zvolenská Slatina	Sebechov	Zvolen	Na okraji	130	17
Ruská	Rómska osada	Michalovce	Na okraji	130	12
Blatné Remety	Rómska osada	Sobrance	Na okraji	130	11
Sobrance	jedna ulica	Sobrance	Na okraji	130	30
Banská Bystrica	Na Hrbe	Banská Bystrica	Na okraji	129	27
Brezno	Zadné Halny	Brezno	Vo vnútri	128	17
Šarišská Trstená	Rómska osada	Prešov	Na okraji	128	16
Šindliar	Rómska osada	Prešov	Na okraji	128	30
Kokava nad Rimavicou	Kyseľovo	Poltár	Na okraji	125	21

Nižný Žipov	jedna ulica	Trebišov	Na okraji	125	12
Čáry	Brezina	Senica	Na okraji	125	33
Hlohovec	jedna ulica	Hlohovec	Na okraji	123	70
Marcelová	dve ulice	Komárno	Vo vnútri	121	13
Komjatice	jedna ulica	Nové Zámky	Vo vnútri	121	22
Košická Polianka	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	120	17
Veľké Slemence	Rómska osada	Michalovce	Na okraji	120	20
Roztoky	bytovky	Svidník	Na okraji	119	22
Vinodol	Na Sihoti	Nitra	Na okraji	118	15
Pezinok	Glejovka	Pezinok	Na okraji	115	25
Čičarovce	Rómska osada	Michalovce	Na okraji	115	17
Michalovce	jedna ulica	Michalovce	Vo vnútri	115	11
Hurbanovo	Aba	Komárno	Mimo obce	115	11
Pukanec	Priložok	Levice	Na okraji	114	33
Nižná Slaná	dve oblasti	Rožňava	Na okraji	113	40
Sveržov	Rómska osada	Bardejov	Na okraji	113	12
Rožkovany	Bogaj	Sabinov	Na okraji	110	23
Gelnica	Háj	Gelnica	Na okraji	108	12
Slavošovce	Breh	Rožňava	Na okraji	108	14
Čachtice	dve oblasti	Nové Mesto nad Váhom	Na okraji	108	23
Vyškovce nad Ipľom	(bez názvu)	Levice	Vo vnútri	107	9
Zemné	jedna ulica	Nové Zámky	Vo vnútri	107	11
Zbehňov	Rómska osada, ďalšia ulica	Trebišov	Mimo obce	105	24
Hnúšťa	Mútnik	Rimavská Sobota	Mimo obce	104	5
Žakarovce	Zuzana	Gelnica	Na okraji	104	10
Tornaľa	Starňa, ďalšia ulica	Revúca	Na okraji	103	18
Mojmírovce	Kúrie	Nitra	Vo vnútri	102	18
Breznica	Rómska osada	Stropkov	Na okraji	101	10
Cernina	Rómska osada	Svidník	Na okraji	101	9
Víglaš	Pod Baštou	Detva	Vo vnútri	100	20
Podunajské Biskupice	Pri trati	Bratislava	Vo vnútri	100	35
Kuchyňa	Kolónia	Malacky	Na okraji	100	15
Družstevná pri Hornáde	Pod Hôrkou	Košice-okolie	Na okraji	100	15
Komárno	Kava – Važského brehu	Komárno	Mimo obce	100	6
Trstice	Kulsotaly	Galanta	Na okraji	100	11
Zemné	jedna ulica	Nové Zámky	Na okraji	98	9

Kružlová	Nové bytovky	Svidník	Na okraji	98	20
Podolie	Vlhovec	Nové Mesto nad Váhom	Vo vnútri	98	17
Ratnovce	Baňa	Piešťany	Vo vnútri	98	12
Gelnica	dve ulice	Gelnica	Na okraji	97	9
Slovenská Ľupča	Rómska osada	Banská Bystrica	Mimo obce	96	12
Čaňa	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	96	17
Drienovská Nová Ves	Tekeriš	Prešov	Mimo obce	96	8
Hlohovec	bytovka	Hlohovec	Vo vnútri	96	14
Olcava	Rómska osada Belá	Spišská Nová Ves	Mimo obce	93	9
Gelnica	jedna ulica	Gelnica	Vo vnútri	92	9
Jaklovce	Píla	Gelnica	Mimo obce	92	10
Jastrabie pri Michalovciach	(bez názvu)	Michalovce	Na okraji	92	8
Silica	Hustýák	Rožňava	Na okraji	90	11
Kendice	Suchý, pri cintoríne	Prešov	Na okraji	89	4
Žiar nad Hronom	Chrástekova	Žiar nad Hronom	Vo vnútri	88	41
Kaľava	Vrch Dubie	Spišská Nová Ves	Na okraji	85	8
Podolie	Malá strana	Nové Mesto nad Váhom	Vo vnútri	85	16
Michal na Ostrove	Rómska osada	Dunajská Streda	Vo vnútri	85	15
Kuklov	osada Kruh	Senica	Na okraji	85	19
Nižná Slaná	Nižnoslanská baňa Rudná	Rožňava	Vo vnútri	84	13
Tornaľa	tri ulice	Revúca	Na okraji	82	20
Stretava	Rómska ulica	Michalovce	Mimo obce	81	9
Cerovo	Kamenica, Pavňa	Krupina	Mimo obce	80	18
Kostoľany nad Hornádom	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	80	7
Parchovany	Majer	Trebišov	Na okraji	80	13
Liptovský Mikuláš	jedna ulica	Liptovský Mikuláš	Na okraji	80	12
Lieskovec	Kotlisko, ďalšia ulica	Zvolen	Mimo obce	79	13
Hrhov	Pod cintorínom	Rožňava	Vo vnútri	79	13
Hnúšťa	Skálie	Rimavská Sobota	Mimo obce	78	13
Hodejov	Vadas	Rimavská Sobota	Na okraji	76	15
Lenartovce	Cigánysor	Rimavská Sobota	Na okraji	75	13
Šamudovce	Poľní	Michalovce	Mimo obce	75	9
Hronské Kosihy	Pri kostole	Levice	Vo vnútri	75	6
Komjatice	pri družstve	Nové Zámky	Mimo obce	75	8
Milpoš	Rómska osada	Sabinov	Mimo obce	73	17
Nižná Olšava	Ferdaska	Stropkov	Mimo obce	71	8

Gemerská Poloma	U Garažíšky	Rožňava	Vo vnútri	70	8
Rožkovany	Vachtáreň	Sabinov	Mimo obce	70	7
Kružlová	Na Svidničku, vyšný koniec	Svidník	Na okraji	70	9
Vrakúň	Malomhelye, Malý Háj	Dunajská Streda	Mimo obce	70	10
Liptovský Mikuláš	jedna ulica	Liptovský Mikuláš	Vo vnútri	70	18
Zohor	jedna ulica	Malacky	Na okraji	69	22
Štrba	jedna ulica	Poprad	Vo vnútri	68	8
Šamudovce	Horniaci	Michalovce	Na okraji	67	9
Čierna Lehota	Cigánska dolina	Rožňava	Na okraji	67	17
Točnica	Jedna ulica	Lučenec	Na okraji	66	7
Lesné	(bez názvu)	Michalovce	Na okraji	65	7
Divín	jedna ulica	Lučenec	Na okraji	62	6
Nižný Lánec	Pri zbrojnici, V strede obce	Košice-okolie	Vo vnútri	62	4
Marcelová	jedna ulica	Komárno	Vo vnútri	62	5
Kečkovce	začiatok obce	Svidník	Na okraji	62	8
Telince	jedna ulica	Nitra	Vo vnútri	61	7
Klenová	Rómska osada	Snina	Vo vnútri	61	6
Čekovce	Štepy	Krupina	Na okraji	60	13
Divín	Dolina, ďalšia ulica	Lučenec	Na okraji	60	6
Hnúšťa	Maša	Rimavská Sobota	Mimo obce	60	24
Žiar nad Hronom	Šašov – Píla	Žiar nad Hronom	Mimo obce	60	12
Pavlovce nad Uhom	Ortov	Michalovce	Na okraji	60	7
Podhorod'	Dubová	Sobrance	Na okraji	60	13
Bajč	Vlkanovo	Komárno	Mimo obce	60	9
Hurbanovo	Nový Diel	Komárno	Vo vnútri	60	3
Huncovce	(bez názvu)	Kežmarok	Vo vnútri	60	5
Vinné	Cigánska Baňka	Michalovce	Vo vnútri	58	5
Nižný Komárnik	(bez názvu)	Svidník	Vo vnútri	58	8
Ružomberok	Rybárpole	Ružomberok	Na okraji	58	21
Dubovec	Majetok	Rimavská Sobota	Mimo obce	56	4
Abranovce	Balog	Prešov	Vo vnútri	56	7
Sobrance	jedna ulica	Sobrance	Na okraji	55	11
Plešivec	Rómska osada	Rožňava	Mimo obce	54	7
Zacharovce	Baránička	Rimavská Sobota	Mimo obce	53	9
Roztoky	Berežok	Svidník	Vo vnútri	53	10
Hlohovec	Sv. Peter	Hlohovec	Na okraji	53	19

Pernek	Rómska osada	Malacky	Na okraji	52	8
Markuška	Mníšok	Rožňava	Mimo obce	52	17
Nižná Slaná	Rómska osada	Rožňava	Mimo obce	52	6
Tibava	Táňa	Sobrance	Mimo obce	52	8
Tekovské Lužany	jedna ulica	Levice	Vo vnútri	52	5
Kamenný Most	Majer	Nové Zámky	Mimo obce	52	6
Pečovská Nová Ves	jedna ulica	Sabinov	Na okraji	52	9
Jarabina	Nad úradom	Stará Ľubovňa	Vo vnútri	52	7
Častkovce	Rómska osada	Nové Mesto nad Váhom	Mimo obce	52	9
Žiar nad Hronom	Ubytovňa STS	Žiar nad Hronom	Vo vnútri	51	12
Kuzmice	Pod stanicou	Trebišov	Na okraji	51	22
Turie	Holý Diel	Žilina	Na okraji	51	6
Rimavská Baňa	jedna ulica	Rimavská Sobota	Na okraji	50	10
Slovenské Ďarmoty	Iliašov	Veľký Krtíš	Na okraji	50	12
Zvolenská Slatina	Nový Dvor	Zvolen	Na okraji	50	15
Malé Trakany	Rómska osada	Trebišov	Na okraji	50	7
Sečovce	Dargovských hrdinov	Trebišov	Vo vnútri	50	5
Vrbová nad Váhom	Hliník	Komárno	Vo vnútri	50	10
Hanušovce nad Topľou	bytovka	Vranov nad Topľou	Mimo obce	50	8
Popudinské Močidlany	U cintorína	Skalica	Vo vnútri	50	6
Kokava nad Rimavicou	Huta	Poltár	Vo vnútri	48	12
Hatalov	Ridzina	Michalovce	Mimo obce	48	7
Ostrov	(bez názvu)	Sobrance	Na okraji	48	5
Roztoky	(bez názvu)	Svidník	Na okraji	48	7
Rimavská Baňa	Repno	Rimavská Sobota	Na okraji	47	5
Želiezovce	Rozina	Levice	Mimo obce	47	7
Lužianky	Nejedlého	Nitra	Vo vnútri	47	11
Hrčeľ	Rómska osada	Trebišov	Na okraji	46	45
Zemplínska Nová Ves	U cintorína	Trebišov	Vo vnútri	46	5
Lontov	Majer	Levice	Mimo obce	45	3
Ozdín	Bystrička	Poltár	Vo vnútri	43	7
Neded	Osada	Šaľa	Vo vnútri	43	6
Plešivec	U cintorína	Rožňava	Na okraji	42	14
Mojmírovce	Vfšok	Nitra	Vo vnútri	42	6
Jarabina	Na družstvo	Stará Ľubovňa	Vo vnútri	42	8
Veľký Grob	Raj	Galanta	Vo vnútri	42	3

Prestavky	Prestavky	Žiar nad Hronom	Na okraji	40	7
Jablonové	Sarva	Malacky	Na okraji	40	9
Vyšný Hrušov	Pri Udave	Humenné	Na okraji	40	5
Hontianske Nemce	Rómsky dvor	Krupina	Vo vnútri	39	4
Terany	Osada pri potoku	Krupina	Na okraji	38	8
Stredné Plachtince	Rómska osada	Veľký Krtíš	Na okraji	38	8
Nižný Lánec	Za kostolom, Na konci obce	Košice-okolie	Na okraji	38	4
Bátovce	Majhíbel	Levice	Vo vnútri	37	3
Jelenec	Pri mlyne	Nitra	Vo vnútri	37	4
Bátovce	jedna ulica	Levice	Vo vnútri	36	4
Vyšný Hrabovec	Rómska osada	Stropkov	Na okraji	36	5
Banská Bystrica	Riečanova	Banská Bystrica	Mimo obce	35	7
Kaloša	Sociálne byty	Rimavská Sobota	Na okraji	35	12
Bajč	Kotelnica	Komárno	Mimo obce	35	4
Želiezovce	Karolina	Levice	Mimo obce	35	5
Obid	Majer	Nové Zámky	Mimo obce	35	3
Neded	jedna ulica	Šaľa	Na okraji	35	6
Málinec	Stupník	Poltár	Mimo obce	34	8
Dolné Strháre	Kolónia	Veľký Krtíš	Na okraji	34	6
Veľký Biel	jedna ulica	Senec	Vo vnútri	34	10
Veľké Ripňany	dve ulice	Topoľčany	Na okraji	34	10
Jarabina	Verbky	Stará Ľubovňa	Vo vnútri	33	7
Veľké Ripňany	jedna ulica	Topoľčany	Vo vnútri	32	7
Šašová	(bez názvu)	Bardejov	Na okraji	32	5
Dargovských hrdinov	Záhradky pod Furčou	Košice	Na okraji	31	7
Vinné	Pod hradom	Michalovce	Vo vnútri	31	3
Trnovec nad Váhom	Nový Dvor	Šaľa	Na okraji	31	4
Nitra nad Ipľom	Cigánysor „Horná“	Lučenec	Na okraji	30	5
Podrečany	(bez názvu)	Lučenec	Na okraji	30	6
Uzovská Panica	Mlyn	Rimavská Sobota	Na okraji	30	5
Uzovská Panica	Semsúrov	Rimavská Sobota	Mimo obce	30	6
Smolnícka Huta	Banská kolónia	Gelnica	Na okraji	30	5
Čaňa	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	30	7
Petrovce nad Laborcom	Ortáš	Michalovce	Na okraji	30	6
Hrhov	Gruľova osada	Rožňava	Vo vnútri	30	5
Nedožery – Brezany	jedna ulica	Prievidza	Na okraji	30	4

- Tabuľka D: Obce so skládkami komunálneho odpadu a s viac ako 30 % využívaním neštandardného zdroja vody

Obec	Názov lokality	Okres	Typ koncentrácie	Počet obyvateľov koncentrácie	Počet obydľí	Aké % ľudí má dostupný verejný vodovod?	Aké % ľudí reálne využíva verejný vodovod?	Aké % ľudí využíva neštandardný zdroj vody?
Trebišov	Rómska osada	Trebišov	Na okraji	6685	393	60	30	70
Richnava	Ružakovec	Gelnica	Na okraji	2458	294	0	0	95
Medzev	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	1433	150	80	70	30
Rožňava	Sever	Rožňava	Na okraji	1389	183	90	60	30
Spišský Štiavnik	Rómska osada	Poprad	Na okraji	1313	184	70	50	50
Huncovce	Rómska osada	Kežmarok	Mimo obce	1310	142	40	35	65
Toporec	Lengrub	Kežmarok	Mimo obce	660	40	100	70	30
Batizovce	jedna ulica	Poprad	Mimo obce	621	126	60	30	40
Brezno	tri oblasti	Brezno	Vo vnútri	589	83	100	50	50
Hranovnica	dve oblasti	Poprad	Na okraji	470	76	70	50	50
Žiar nad Hronom	Kortina	Žiar nad Hronom	Na okraji	458	110	100	0	90
Stropkov	Za jarkom	Stropkov	Na okraji	432	86	100	70	30
Seňa	Na brehu	Košice-okolie	Na okraji	321	39	0	0	85
Ondavské Matiašovce	Rómska osada	Vranov nad Topľou	Mimo obce	314	34	0	0	30
Kendice	Tekeriš	Prešov	Mimo obce	309	16	100	5	85
Mníšek nad Hnilcom	Mexiko	Gelnica	Na okraji	284	36	25	25	73
Kravany (PP)	Kolónia, pri ihrisku	Poprad	Na okraji	270	42	40	2	98
Turňa nad Bodvou	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	250	43	40	10	90
Nižný Slavkov	Štengos	Sabinov	Na okraji	250	34	0	0	100
Červenica	Stará osada, Bocvanka	Prešov	Na okraji	225	25	0	0	100
Pohorelá	Za Hronom	Brezno	Mimo obce	212	52	4	4	96
Petrovany	Močarmany	Prešov	Na okraji	203	31	100	0	80
Dargovských hrdinov	Moňov Potok	Košice	Na okraji	195	19	0	0	100
Močenok	jedna ulica	Šaľa	Vo vnútri	159	31	100	20	80
Nová Bašta	Cigánysor	Rimavská Sobota	Vo vnútri	150	31	100	10	90
Torysa	Lačnov	Sabinov	Vo vnútri	146	27	100	50	50
Rožkovany	Bogaj	Sabinov	Na okraji	110	23	100	0	100
Gelnica	Háj	Gelnica	Na okraji	108	12	0	0	100
Žakarovce	Zuzana	Gelnica	Na okraji	104	10	0	0	100
Ratnovce	Baňa	Piešťany	Vo vnútri	98	12	100	50	50

Gelnica	dve ulice	Gelnica	Na okraji	97	9	20	20	80
Kuklov	osada Kruh	Senica	Na okraji	85	19	100	0	100
Kečkovce	začiatok obce	Svidník	Na okraji	62	8	0	0	60
Žiar nad Hronom	Šašov – Píla	Žiar nad Hronom	Mimo obce	60	12	100	0	100
Banská Bystrica	Riečanvoda	Banská Bystrica	Mimo obce	35	7	0	0	100
Obid	Majer	Nové Zámky	Mimo obce	35	3	0	0	30

Koncentrácie zvýraznené zelenou farbou sú vystavené zvýšenému riziku záplav.

- Tabuľka E: Obce so skládkami komunálneho odpadu a s viac ako 10% využívaním neštandardného zdroja vody

Obec	Názov lokality	Okres	Typ koncentrácie	Počet obyvateľov koncentrácie	Počet obydľí	Aké % ľudí má dostupný verejný vodovod?	Aké % ľudí reálne využíva verejný vodovod?	Aké % ľudí využíva neštandardný zdroj vody?
Trebišov	Rómska osada	Trebišov	Na okraji	6685	393	60	30	70
Richnava	Ružakovec	Gelnica	Na okraji	2458	294	0	0	95
Medzev	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	1433	150	80	70	30
Rožňava	Sever	Rožňava	Na okraji	1389	183	90	60	30
Spišský Štiavnik	Rómska osada	Poprad	Na okraji	1313	184	70	50	50
Huncovce	Rómska osada	Kežmarok	Mimo obce	1310	142	40	35	65
Zborov	Zácutie	Bardejov	Na okraji	777	108	95	70	20
Lubica	jedna ulica	Kežmarok	Mimo obce	690	126	100	80	20
Toporec	Lengrub	Kežmarok	Mimo obce	660	40	100	70	30
Turňa nad Bodvou	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	650	101	40	30	10
Batizovce	jedna ulica	Poprad	Mimo obce	621	126	60	30	40
Liptovská Teplička	Kufajka	Poprad	Na okraji	609	60	100	80	20
Brezno	tri oblasti	Brezno	Vo vnútri	589	83	100	50	50
Hanušovce nad Topľou	Pod Šibenou	Vranov nad Topľou	Na okraji	560	132	80	80	20
Telgárt	Horná osada	Brezno	Na okraji	541	28	100	80	20
Hranovnica	dve oblasti	Poprad	Na okraji	470	76	70	50	50
Žiar nad Hronom	Kortina	Žiar nad Hronom	Na okraji	458	110	100	0	90
Stropkov	Za jarkom	Stropkov	Na okraji	432	86	100	70	30
Košické Oľšany	Tábor	Košice-okolie	Na okraji	380	43	100	80	20
Hrabské	Rómska osada	Bardejov	Mimo obce	348	52	50	50	10
Valalíky	Záhradky	Košice-okolie	Na okraji	340	69	100	35	10
Seňa	Na brehu	Košice-okolie	Na okraji	321	39	0	0	85

Ondavské Matiašovce	Rómska osada	Vranov nad Topľou	Mimo obce	314	34	0	0	30
Kendice	Tekeríš	Prešov	Mimo obce	309	16	100	5	85
Šarišská Poruba	Rómska osada	Prešov	Na okraji	304	49	100	0	20
Ražňany	Rómska osada	Sabinov	Vo vnútri	300	26	90	86	13
Mníšek nad Hnilcom	Mexiko	Gelnica	Na okraji	284	36	25	25	73
Kravany (PP)	Kolónia, pri ihrisku	Poprad	Na okraji	270	42	40	2	98
Turňa nad Bodvou	jedna ulica	Košice-okolie	Na okraji	250	43	40	10	90
Petrovany	pri družstve	Prešov	Na okraji	250	29	100	0	20
Nižný Slavkov	Štengos	Sabinov	Na okraji	250	34	0	0	100
Hlohovec	Šulekovo	Hlohovec	Na okraji	250	27	80	80	10
Červenica	Stará osada, Bocvanka	Prešov	Na okraji	225	25	0	0	100
Hniezdne	Čurek	Stará Ľubovňa	Na okraji	220	25	100	75	25
Pohorelá	Za Hronom	Brezno	Mimo obce	212	52	4	4	96
Petrovany	Močarmany	Prešov	Na okraji	203	31	100	0	80
Dargovských hrdinov	Moňov Potok	Košice	Na okraji	195	19	0	0	100
Močenok	jedna ulica	Šaľa	Vo vnútri	159	31	100	20	80
Nová Bašta	Cigánysor	Rimavská Sobota	Vo vnútri	150	31	100	10	90
Torysa	Lačnov	Sabinov	Vo vnútri	146	27	100	50	50
Nesluša	Dolný koniec	Kysucké Nové Mesto	Na okraji	135	10	0	0	10
Rožkovany	Bogaj	Sabinov	Na okraji	110	23	100	0	100
Gelnica	Háj	Gelnica	Na okraji	108	12	0	0	100
Hnúšťa	Mútnik	Rimavská Sobota	Mimo obce	104	5	0	0	20
Žakarovce	Zuzana	Gelnica	Na okraji	104	10	0	0	100
Ratnovce	Baňa	Piešťany	Vo vnútri	98	12	100	50	50
Gelnica	dve ulice	Gelnica	Na okraji	97	9	20	20	80
Kuklov	osada Kruh	Senica	Na okraji	85	19	100	0	100
Hnúšťa	Skálie	Rimavská Sobota	Mimo obce	78	13	20	20	20
Kečkovce	začiatok obce	Svidník	Na okraji	62	8	0	0	60
Hnúšťa	Maša	Rimavská Sobota	Mimo obce	60	24	35	35	25
Žiar nad Hronom	Šašov – Píla	Žiar nad Hronom	Mimo obce	60	12	100	0	100
Banská Bystrica	Riečanvoda	Banská Bystrica	Mimo obce	35	7	0	0	100
Obid	Majer	Nové Zámky	Mimo obce	35	3	0	0	30
Nedožery – Brezany	Kukučínova ul.	Prievidza	Na okraji	30	4	100	25	25

- Tabuľka F: Obce s prítomnosťou skládky komunálneho odpadu a nízkym odberom vody z verejných vodovodov (menej ako 50%)

Bajč, Banská Bystrica, Batizovce, Betlanovce, Biskupice, Boľany, Čakanovce (KS), Čaňa, Častkovce, Cernina, Červenica, Chmeľov, Chminianske Jakubovany, Číž, Dargovských hrdinov, Divín, Dolné Semerovce, Družstevná pri Hornáde, Dubovec, Ďurďoš, Fričovce, Gelnica, Gemerská Poloma, Hatalov, Hnúšťa, Hodejov, Huncovce, Hurbanovo, Jablonové, Jánovce, Jarovnice, Jelenec, Jelka, Kaľava, Kaloša, Kamenná Poruba, Kečkovce, Kendice, Klenová, Komjatice, Košická Polianka, Kosihovce, Kozárovce, Kravany (PP), Kravany (TV), Kuklov, Kuzmice, Lascov, Laškovce, Lontov, Ľubotín, Malé Trakany, Marcelová, Markuška, Michal na Ostrove, Michalovce, Milpoš, Mníšek nad Hnilcom, Močenok, Mojmírovce, Nad jazerom, Nedožery – Brezany, Nesluša, Nitra nad Ipľom, Nižná Olšava, Nižná Slaná, Nižný Lánec, Nižný Slavkov, Nižný Tvarožec, Nižný Žipov, Nová Bašta, Obid, Olcnavá, Ondavské Matiašovce, Ostrov, Ostrovany, Ozdín, Parchovaný, Pavlovce nad Uhom, Pečovská Nová Ves, Petrovany, Petrovce nad Laborcom, Pezinok, Plavecký Štvrtok, Plešivec, Pobeďim, Podolie, Podrečany, Pohorelá, Popudinské Močidlany, Pribylina, Rankovce, Revúca, Richnava, Rimavská Baňa, Rožkovany, Roztoky, Ruská, Sačurov, Šarišská Poruba, Šarišská Trstená, Šarišské Michaľany, Šašová, Sečovce, Seňa, Slavec, Slovenská Ľupča, Slovenské Ďarmoty, Spišská Nová Ves, Stráne pod Tatrami, Svinia, Tekovské Lužany, Tibava, Točnica, Topolčany, Tornaľa, Trebišov, Trnovec nad Váhom, Turňa nad Bodvou, Uzovská Panica, Uzovské Pekľany, Valaliky, Varhaňovce, Vechec, Veľká Ida, Veľká nad Ipľom, Veľké Ripňany, Vinné, Vinodol, Vítaz, Vrakúň, Vrbová nad Váhom, Vtáčkovce, Vyškovce nad Ipľom, Vyšný Hrušov, Zacharovce, Žakarovce, Závadka, Zbehňov, Žehra, Želiezovce, Žiar nad Hronom.

Miestna samospráva v systéme manažmentu komunálneho odpadu

Zuzana Polačková

Úvod

Nasledujúca kapitola pojednáva o pozícii miestnej samosprávy v procesoch odpadového hospodárstva a manažmentu komunálneho odpadu. Text sa sústreďuje primárne na situáciu malých obcí a rozoberá výzvy, ktorým čelia obce uvedené v Atlase rómskych komunít v súvislosti so zberom komunálneho odpadu na území obce. Obce s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít v porovnaní s inými obcami obyčajne vykazujú vyššiu mieru chudoby svojich obyvateľov, a preto sú výnosy z miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady obyčajne nižšie a pokrývajú menšiu časť nákladov ako v prípade iných obcí. Problémom je často i vyššia miera skládkovania odpadu vyplývajúca z nižšej miery triedenia, čo následne navyšuje ceny odpadu. Text sa preto zameriava aj na analýzu dostupných schém finančnej podpory, ktoré obciam pomáhajú situáciu zvládnuť. Napriek tomu, že situácia určite nie je jednoduchá, v teréne je možné identifikovať viacero obcí, ktoré je možné považovať za zdroj inšpirácie pre ostatné. Identifikované príklady dobrej praxe spája viacero menovateľov, ktorých naplnenie je na základe realizovaného výskumu možné považovať za podmienky úspechu. Zoznam týchto menovateľov je uvedený v záverečnej časti textu.

Zistenia uvedené v kapitole vychádzajú z analýzy administratívnych dát zbieraných viacerými rezortami a zo série ôsmich pološtruktúrovaných rozhovorov vedených so zástupcami miestnej samosprávy, tzv. organizácií zodpovednosti výrobcov a MVO, ktoré boli realizované v lete v roku 2021.

Povinnosti obce v súvislosti s odpadovým hospodárstvom

V zmysle paragrafu 4, odseku 3 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení obec pri výkone samosprávy okrem iných verejnoprospešných služieb zabezpečuje aj verejnoprospešné služby súvisiace s nakladaním s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom a udržiavaním čistoty v obci.

V zmysle paragrafu 81 zákona 79/2015 Z. z. o odpadoch za nakladanie s komunálnymi odpadmi a s drobnými stavebnými odpadmi, ktoré vznikli na území obce, zodpovedá obec¹.

Komunálny odpad je v zmysle zákona o odpadoch definovaný ako

- a. zmesový odpad a oddelene vyzbieraný odpad z domácností vrátane papiera a lepenky, skla, kovov, plastov, biologicky rozložiteľného komunálneho odpadu, dreva, textílií, obalov, odpadu z elektrických zariadení a elektronických zariadení, použitých batérií a akumulátorov a objemného odpadu vrátane matracov a nábytku,
- b. zmesový odpad a oddelene vyzbieraný odpad z iných zdrojov, ak je tento odpad svojím charakterom a zložením podobný odpadu z domácností.

Negatívne vymedzenie pojmu komunálny odpad hovorí, že komunálny odpad nezahŕňa odpad z výroby, odpad z poľnohospodárstva, lesného hospodárstva a rybárstva, odpad zo septikov, kanalizačnej siete a čistiarní vrátane čistiarenskeho kalu, staré vozidlá, stavebný odpad ani odpad z demolácií.

---

¹ ak zákon o odpadoch neustanovuje inak

Obec je v zmysle paragrafu 14 zákona 79/2015 Z. z. o odpadoch tiež povinná:

- zabezpečiť zber a prepravu zmesového komunálneho odpadu vznikajúceho na jej území na účely jeho zhodnotenia alebo zneškodnenia, vrátane zabezpečenia zberných nádob zodpovedajúcich systému zberu zmesového komunálneho odpadu v obci;
- zabezpečiť zavedenie a vykonávanie triedeného zberu – biologicky rozložiteľného kuchynského odpadu, jedlých olejov a tukov z domácností, biologicky rozložiteľných odpadov zo záhrad a parkov vrátane odpadu z cintorínov;
- zabezpečiť zavedenie a vykonávanie triedeného zberu komunálnych odpadov pre papier, plasty, kovy, sklo a viacvrstvové kombinované materiály na báze lepenky najmenej v rozsahu určenom aktuálne platnými nariadeniami MŽP SR;
- v prípade obcí, ktoré majú viac ako 5000 obyvateľov, a ktoré nemajú zberný dvor, zabezpečiť podľa potreby, najmenej dvakrát do roka, zber a prepravu objemných odpadov, drobných stavebných odpadov;
- zverejniť na svojom webovom sídle podrobný všeobecne zrozumiteľný popis celého systému nakladania s komunálnymi odpadmi vrátane triedeného zberu v obci;
- zabezpečiť podľa potreby, najmenej jedenkrát do roka, informačnú kampaň zameranú na zvýšenie triedeného zberu biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov.

Náklady spojené so zberom a prepravou komunálnych odpadov sú hradené z výnosov miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady, definovaného zákonom 582/2004 Z. z. o miestnych daniach, a poplatku za komunálny odpad a drobný stavebný odpad. Uvedený zákon je Združením miest a obcí Slovenska radený do kategórie zákonov upravujúcich ekonomický rozvoj obce, majetok obce, jej hospodárenie a financovanie (ZMOS 2018).

Výška poplatku, rovnako ako spôsob jeho úhrady, prípadne možnosti zníženia sú predmetom všeobecne záväzného nariadenia prijatého každou miestnou samosprávou individuálne.

Možnosti použitia možného výnosu z miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady sú regulované zákonom o odpadoch, ktorý jeho použitie viaže výlučne na zber, prepravu, zhodnocovanie a zneškodňovanie komunálnych odpadov a drobných stavebných odpadov. Pri určovaní výšky miestneho poplatku za komunálny odpad a drobný stavebný odpad vychádza obec zo skutočných nákladov obce na nakladanie s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom. Náklady na zbernú nádobu na zmesový komunálny odpad znáša pôvodný pôvodca odpadu, teda v prípade zmesového odpadu z domácnosti to je domácnosť. Výška nákladov je zahrnutá do miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Náklady na zabezpečenie zberných nádob a kompostovacích zásobníkov na triedený zber jednotlivých zložiek komunálnych odpadov znáša obec² a môže ich zahrnúť do miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Ak obec alebo združenie obcí, ktorého je obec členom, zriadi a prevádzkuje na svojom území zberný dvor, občania obce môžu oddelene zbierané zložky komunálneho odpadu na tomto zbernom dvore bezplatne odovzdať.

Zber, vrátane mobilného zberu, a prepravu komunálnych odpadov, s výnimkou biologicky rozložiteľného kuchynského a reštauračného odpadu od prevádzkovateľa kuchyne, môže obec realizovať sama, alebo môže byť realizovaná tzv. treťou osobou, teda spoločnosťou, ktorá má na vykonávanie tejto činnosti s obcou uzatvorenú zmluvu.

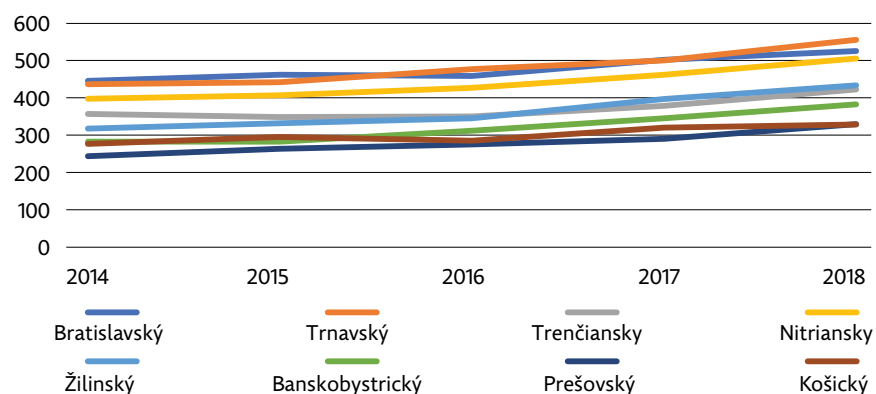
---

² Okrem triedených odpadov, pri ktorých sa neuplatňuje rozšírená zodpovednosť výrobcov.

Skládkovanie verzus triedenie a recyklácia

Podľa údajov MŽP SR občan SR v roku 2018 vyprodukoval priemerne 434 kg komunálnych odpadov so započítaním drobného stavebného odpadu (MŽP SR 2021). Vývoj v produkcii odpadu má stúpajúci trend, miera produkcie je však diferencovaná regionálne.

- Tabuľka 1: Produkcia odpadu na obyvateľa v delení krajov

Zdroj: MŽP, 2021

Napriek tomu, že recyklácia komunálneho odpadu, ktorá má stúpajúcu tendenciu a v roku 2019 dosiahla 39 % podiel na celkovom obsahu komunálneho odpadu (IEP 2020), skládkovanie komunálnych odpadov je stále najpoužívanejší spôsob nakladania s odpadom (MŽP SR 2021). Podiel skládkovaného komunálneho odpadu je tiež diferencovaný regionálne, pričom najvyšší podiel skládkovania vykazuje Prešovský kraj (64 %).

Podiel skládkovania odpadov môže mať okrem negatívnych environmentálnych vplyvov negatívny vplyv aj na výšku miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady. Prijatím zákona 329/2018 Z. z. o poplatkoch za uloženie odpadov, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2019, sa skládkovanie odpadov, ktoré je posledné v hierarchii odpadového

hospodárstva, začalo znevýhodňovať a výška sadzby za uloženie zmesového komunálneho odpadu závisí od úrovne vytriedeného komunálneho odpadu v obci. V praxi to znamená, že obec, ktorá vytriedi vyššie percento komunálneho odpadu platí za uloženie tony zmesového komunálneho odpadu menej, pričom medziročný nárast ceny za skládkovanie, ako aj rozdiely jednotlivých kategórií obcí môžu byť markantné. Pre ilustráciu: obec, ktorá vytriedi menej ako 10 % komunálneho odpadu zaplatila v roku 2021 za uskladnenie nevytriedeného zmesového komunálneho odpadu 33 € (v roku 2019 to bolo 17 €), pričom obec, ktorá vytriedi viac ako 60 % komunálneho odpadu zaplatila v roku 2021 za uskladnenie nevytriedeného zmesového komunálneho odpadu 11 € (v roku 2019 to bolo 7 €). Výška poplatku je určená centrálnou Nariadením vlády SR č. 330/2018, ktorým sa určuje výška sadzieb poplatkov za uloženie odpadov a podrobnosti súvisiace s prerozdeľovaním príjmov z poplatkov za uloženie odpadov.

- Tabuľka 2: Sadzby za uloženie zmesového odpadu

Sadzby za uloženie zmesového komunálneho odpadu a objemného odpadu na skládku odpadov

Úroveň vytriedenia komunálneho odpadu x (%)	Sadzba za príslušný rok v eurách		
	2019	2020	2021 a nasl. roky
$x \leq 10$	17	26	33
$10 < x \leq 20$	12	24	30
$20 < x \leq 30$	10	22	27
$30 < x \leq 40$	8	13	22
$40 < x \leq 50$	7	12	18
$50 < x \leq 60$	7	11	15
$x > 60$	7	8	11

Zdroj: Nariadenie vlády SR č. 330/2018 Z. z., ktorým sa určuje výška sadzieb poplatkov za uloženie odpadov a podrobnosti súvisiace s prerozdeľovaním príjmov z poplatkov za uloženie odpadov

Dominantnou zložkou zmesového komunálneho odpadu je biologicky rozložiteľný odpad, ktorý tvorí až 46 % tohto odpadu, a plasty, ktoré sa na jeho vzniku podieľajú 11 % (MŽP SR 2021). V súvislosti so znižovaním podielu plastov na zmesovom komunálnom odpade sa veľa očakáva od

zákona č. 302/2019 Z. z. o zálohovaní jednorazových obalov na nápoje, v zmysle ktorého sa v januári 2022 zálohovanie začalo.

Podľa MŽP SR (2021) je pravidlom, že triedený zber komunálnych odpadov kopíruje úroveň recyklácie, ak sa vykonáva triedením pri zdroji. Miera triedeného zberu medziročne stúpa. Najväčší podiel na uvedenom pokroku majú kovy z výkupní. V roku 2018 to bolo takmer 350 000 ton. Spomedzi ďalších zložiek, ktorých podiel na triedenom odpade sa zvýšil, spomeňme: papier, lepenku a biologicky rozložiteľný odpad.

V súvislosti so stúpajúcim trendom vytriedovania kovov a papiera je možné tvrdiť, že ide o komodity, z ktorých vytriedovania je možné ekonomicky profitovať, či už priamou odplatom (za výkup v zberniach), alebo výmenou za iné tovary, ako sú napr. kuchynské utierky alebo toaletný papier, čo je bežné v prípade papiera.

Aktéri v procese zberu a triedenia komunálneho odpadu a ich pozície

Napriek pozitívnemu trendu v separácii odpadov obce stále čelia množstvu problémov, ktoré sú so separáciou spojené. Manažment separovaného odpadu patrí medzi regulované odvetvia a do procesu je zapojených viacero subjektov. Ako je uvedené vyššie, priamu zodpovednosť nesie miestna samospráva, ale úlohy spojené so zberom a odvozom separovaného odpadu vykonáva tretia osoba, tzv. zberová spoločnosť, s ktorou má obec podpísanú zmluvu. Zákonné povinnosti si môže obec plniť iba prostredníctvom zberovej spoločnosti, ktorá má oprávnenie na príslušné nakladanie s odpadom. V niektorých prípadoch ako zberová spoločnosť koná obec alebo združenie obcí.

Zberová spoločnosť, s ktorou má obec podpísanú zmluvu, zabezpečuje odvoz odpadu a jeho dotriedenie. Odpad potom odovzdá alebo odpredá

odberateľom jednotlivých materiálov, ktorí ho recyklujú. Obec má okrem zberovej spoločnosti povinne podpísanú zmluvu aj s tzv. organizáciou zodpovednosti výrobcov (OZV). Úlohou tejto organizácie je použiť poplatky vyzbierané od výrobcov na preplatenie nákladov obce s triedeným zberom, ktoré pre ňu vykonala zberová spoločnosť.

Organizácie zodpovednosti výrobcov sú v zmysle zákona o odpadoch neziskové organizácie, ktorých hlavnou úlohou je zabezpečiť fungovanie triedeného zberu vyhradeného prúdu odpadu. Na Slovensku je vytvorený systém, v ktorom za odpad z obalov a neobalových výrobkov zo skla, papiera, plastu a kovových obalov zodpovedá vždy len jedna OZV. To znamená, že obec alebo mesto podpisuje zmluvu len s jednou OZV, ktorá garantuje zabezpečenie celého zberu triedených odpadov zo skla, papiera, plastu a kovových obalov. OZV sú registrované MŽP SR, ktoré vedie verejný register týchto organizácií.

OZV sú povinné spolupracovať so všetkými miestnymi samosprávami na Slovensku. OZV uzatvárajú zmluvy i so zberovými spoločnosťami a spracovateľmi odpadov, čím zabezpečujú fungovanie systému triedeného odpadu.

Starostovia a starostky však upozorňujú, a potvrdzuje to aj výskumná správa Inštitútu environmentálnej politiky (2020), že v súčasnom nastavení zberových podmienok majú obce slabú vyjednávaciu pozíciu. Podľa IEP (2020) je problémom aj fakt, že jednotliví hráči v systéme recyklácie odpadu majú protichodné záujmy. Záujem obce je zabezpečiť čo najplynulejší a najlacnejší odvoz odpadu. Túto službu však zabezpečujú zberové spoločnosti, ktorých prirodzeným záujmom je znižovať náklady a dosahovať čo najvyššie príjmy. Čo najnižšie výdavky chcú dosahovať aj jednotlivé OZV, ktoré sú si vzájomne konkurenciou a prioritne hája záujmy výrobcov, ktorí chcú na poplatkoch platiť čo najmenej.

Zberové spoločnosti rovnako ako OZV teda tlačia na znižovanie nákladov, čo je možné najjednoduchšie dosiahnuť znižovaním frekvencie zvozu a nižšími investíciami do infraštruktúry. V praxi to znamená, že obec môže byť nútená akceptovať zníženú kvalitu služby (EK 2017). V zvlášť

nevýhodnej pozícii sú malé obce, ktoré sú geograficky izolované, riedko osídlené alebo ťažko prístupné. Z pohľadu zberových spoločností alebo OZV sú tieto obce považované za málo rentabilné vzhľadom na nízku rentabilitu. Jednotlivé zberové spoločnosti a OZV nemajú záujem tieto obce obsluhovať.

Keďže zákon prikazuje, že s OZV musí mať zmluvu podpísaná každá obec bez výnimky, spájanie „nerentabilných“ obcí s OZV je zabezpečené losovaním. Zlosovanie obcí bez zmluvy s OZV zabezpečuje tzv. Koordinačné centrum, ktoré združuje všetky OZV. Napriek tomu, že OZV má povinnosť zmluvu podpísať s akoukoľvek obcou, uvedený systém stabilitu nezaručuje. Dôvodom je najmä fakt, že OZV má možnosť zmluvu s obcou kedykoľvek jednostranne vypovedať. V praxi to znamená, že OZV zmluvu s obcou síce podpíše, obratom ju však aj vypovedá. Po vypršaní výpovednej lehoty obec OZV stráca a pristupuje k podpisu zmluvy s ďalšou OZV. Podľa údajov IEP (2020) je v systéme cca 400 obcí, ktoré sú opakovane zaraďované do zlosovania. Z pohľadu OZV ide teda o obce, ktorých obslužnosť pre OZV z najrôznejších dôvodov vykazuje neprimerane vysokú nákladovosť.

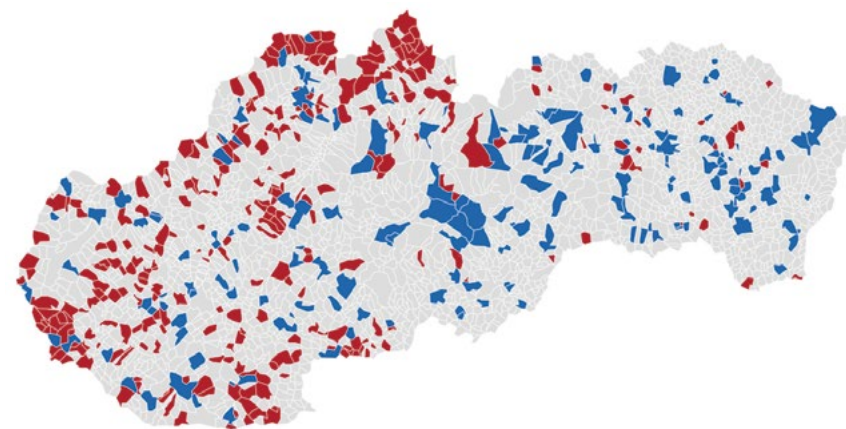
Viacere hlasy naznačujú, že v prípade menších obcí by hospodárnosť procesu, ako aj lepšie vyjednávacie pozície obcí posilnilo koordinované konanie a spájanie sa obcí do väčších celkov, čo sa čiastočne už aj začína diať. Dôkazom je i rastúci počet mikroregiónov alebo iných združení obcí medzi žiadateľmi o podporu v rámci výziev na predkladanie projektov v oblasti manažmentu odpadu financovaných z prostriedkov EŠIF.

Finančná podpora pre obce v oblasti manažmentu komunálneho odpadu

Cieľom v oblasti zavedenia mechanizmov zameraných na znižovanie a zhodnocovanie odpadov sa venuje veľká pozornosť na národnej aj lokálnej úrovni. Hlavným nástrojom finančnej podpory týchto cieľov bol v programovom období 2014 – 2020 operačný program Kvalita životného prostredia. Dôležitú úlohu však zohrali aj operačný program Ľudské zdroje a EnviroFond.

Operačný program Kvalita životného prostredia venoval jednu zo svojich investičných priorít práve problematike odpadového hospodárstva. Časť z prostriedkov určených v prospech odpadového hospodárstva bola určená aj pre potreby miestnej samosprávy v súvislosti s plnením ich úloh vyplývajúcich so zákona 79/2015 Z. z. o odpadoch.

- Obrázok 1: obce a mestá podporené z prostriedkov OP KŽP

Zdroj: ITMS 2014+

LEGENDA: modrou farbou sú označené obce a mestá vedené v Atlase rómskych komunít 2019, červenou obce a mestá, ktoré v Atlase rómskych komunít 2019 vedené nie sú.

V rámci špecifického cieľa 1.1.1. zameraného na zvýšenie miery zhodnocovania odpadov so zameraním na ich prípravu na opätovné použitie a recykláciu a podporu predchádzania vzniku odpadov bolo do 31. 12. 2021 vyhlásených 13 dopytovo orientovaných výziev na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok v celkovej hodnote 383,9 mil. eur. V prípade štyroch z vyhlásených výziev boli oprávneným prijímateľom výlučne podnikateľské subjekty, v prípade jednej to bolo samotné MŽP SR. V prípade ostatných ôsmich výziev boli oprávneným prijímateľom aj subjekty miestnej samosprávy, teda primárne obce. K 31. 12. 2021 boli hodnotené žiadosti o nenávratný finančný príspevok predložené v rámci siedmich výziev³, v rámci ktorých bolo podporených 625 individuálnych projektov predložených priamo mestami alebo združeniami obcí v celkovej hodnote 218,6 mil. eur.

V prípade veľkej časti týchto projektov išlo o dobudovanie zberného dvora alebo systémov triedenia odpadu, o nákup techniky potrebnej na fungovanie zberného dvora alebo o vybudovanie obecných kompostární, teda o opatrenia, ktoré majú kapacitu znížiť produkciu zmesového komunálneho odpadu v obci.

Z celkového počtu 625 podporených individuálnych projektov bolo 77 predložených a realizovaných združeniami obcí alebo mikroregiónmi. Zvyšných 548 projektov bolo realizovaných na území 448 miest a obcí miestnou samosprávou. Viaceré mestá a obce teda realizovali viac ako jeden projekt. Na základe analýzy údajov o schválených projektoch je

³ Ide o výzvy:

- OPKZP-PO1-SC111-2016-10 (triedený zber komunálnych odpadov a mechanicko-biologická úprava komunálnych odpadov)
- OPKZP-PO1-SC111-2016-11 (triedený zber komunálnych odpadov, zhodnocovanie biologicky rozložiteľného odpadu a mechanicko-biologickú úprava komunálnych odpadov)
- OPKZP-PO1-SC111-2017-23 (podpora predchádzania vzniku biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov)
- OPKZP-PO1-SC111-2017-32 (triedený zber KO, mechanicko-biologickú úprava zmesového KO a zhodnocovanie biologicky rozložiteľného KO v najmenej rozvinutých okresoch)
- OPKZP-PO1-SC111-2017-33 (triedený zber KO, mechanicko-biologickú úprava zmesového KO a zhodnocovanie biologicky rozložiteľného KO v ostatných regiónoch)
- OPKZP-PO1-SC111-2019-56 (zhodnocovanie biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov)
- OPKZP-PO1-SC111-2019-58 (mechanicko-biologická úprava zmesových komunálnych odpadov)

možné konštatovať, že v prípade jednej miestnej samosprávy sa v danom programovom období realizovali tri projekty zamerané na odpadové hospodárstvo v obci, ktoré boli spolufinancované z prostriedkov OP KŽP.

Z celkového počtu 448 miest a obcí je 174 uvedených v Atlase rómskych komunít 2019 (na obr. 1 označené modrou farbou), čo predstavuje prekrytie v prípade takmer 39 % podporených obcí a miest, čo je o cca 10 p. b. viac v porovnaní s podielom obcí a miest vedených v Atlas 2019 voči celkovému počtu obcí a miest na Slovensku. Na základe uvedeného je teda možné konštatovať, že finančná podpora operačného programu Kvalita životného prostredia určená na riešenie problémov súvisiacich s odpadovým hospodárstvom a zvýšenie miery zhodnocovania odpadov sa v prostredí a mestách uvedených v Atlas 2019 využívala pomerne často.

Úspešnosť obce alebo mesta vedených v Atlas 2019 pri získavaní finančných prostriedkov určených na zlepšenie procesov odpadového hospodárstva a zhodnocovania odpadov však nehovorí veľa o vplyve týchto iniciatív na kvalitu života ľudí žijúcich v prostredí marginalizovaných rómskych komunít. Viaceré zistenia z terénu naznačujú, že v prípade mnohých miest a obcí, v ktorých je manažment odpadového hospodárstva riadený pomerne efektívne, sa tieto procesy netýkajú lokalít, ktoré sú považované za rómske komunity. Naopak, tam sa odpad často nevyváža, nie sú zabezpečené zberové nádoby na separovaný zber a nie sú plnené ani ďalšie z povinností miestnej samosprávy v oblasti odpadového hospodárstva.

Aj z tohto dôvodu bola v rámci operačného programu Ľudské zdroje (ďalej ako OP LZ), prioritnej osi 6 s názvom Technická infraštruktúra v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít v období do 31. 12. 2021 vyhlásená špecializovaná výzva⁴ na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok, zameraná na nakladanie

⁴ Ide o výzvu s kódom OPLZ-PO6-SC611-2017-1, vyhlásenú 27. februára 2017 Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky ako sprostredkovateľským orgánom pre časť operačného programu Ľudské zdroje

s komunálnym odpadom a nelegálne skládky, v rámci ktorej bolo podporených 136 projektov v celkovej hodnote 17,03 milióna eur.

Výzva bola realizovaná v zmysle špecifického cieľa s názvom „Rast počtu rómskych domácností s prístupom k zlepšeným podmienkam bývania“. V rámci výzvy boli oprávnené dva typy aktivít: 1) vybudovania, resp. dobudovanie systému zberu a odvozu komunálneho odpadu a 2) realizácie sanačných prác nelegálnych skládok vrátane eliminácie nepriaznivých vplyvov nelegálnej skládky.

Prvú z oprávnených aktivít (Vybudovanie, resp. dobudovanie systému zberu a odvozu komunálneho odpadu) bolo možné realizovať prostredníctvom:

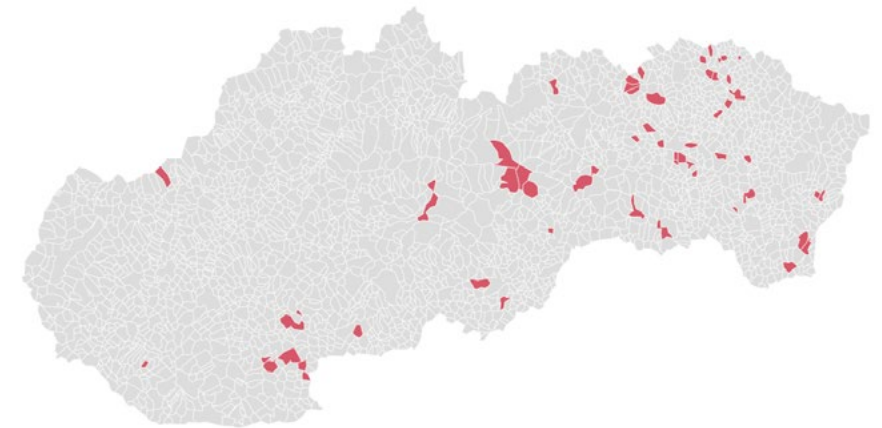
- vybudovania stojísk na umiestnenie zberných nádob na zmesový komunálny odpad vrátane ich nákupu za účelom predchádzania vzniku miest s nezákonne umiestneným odpadom;
- vybudovania zberných dvorov na umiestnenie zberných nádob za účelom zvýšenia kapacity triedeného zberu komunálnych odpadov;
- nákupu hnutelných vecí na podporu triedeného zberu, napr. zberných, zberových vozidiel a iných strojov na zvoz a nakladanie s odpadmi.

Druhú z oprávnených aktivít (Realizácia sanačných prác nelegálnych skládok vrátane eliminácie nepriaznivých vplyvov nelegálnej skládky) bolo možné realizovať prostredníctvom:

- zberu odpadu v miestach s nezákonne umiestneným odpadom;
- vytriedením odpadu z miest s nezákonne umiestneným odpadom, ak je to vzhľadom na charakter umiestneného odpadu možné a účelné, a jeho následným odovzdaním oprávnenej osobe na zhodnotenie;
- odvozom odpadu z miest s nezákonne umiestneným odpadom do zariadenia na zneškodnenie odpadov;
- umiestnením odpadu z miest s nezákonne umiestneným odpadom v zariadení na zneškodnenie odpadu;
- sanáciou miesta s nezákonne umiestneným odpadom, avšak iba v kombinácii a v nadväznosti na vyššie uvedené činnosti;
- kombináciou uvedených činností.

Z celkového počtu 136 podporených projektov boli v prípade 16 projektov oprávnené aktivity výzvy kombinované, teda spolu so sanáciou miest s nelegálne umiestneným odpadom bola realizovaná výstavba stojísk na umiestnenie zberných nádob, výstavba zberného dvora alebo dopracovanie systémov separovaného zberu odpadov alebo odvozu odpadov.

- Obrázok 2: Obce a mestá, v ktorých bola s pomocou OP ĽZ odstránená skládka nelegálneho odpadu

Zdroj: ITMS2014+ a spracovanie autorky

Na realizáciu len druhej z oprávnených aktivít, teda na sanáciu miest s nelegálne umiestneným odpadom sa sústredilo 45 projektov. Celková suma použitá v prospech sanácie nelegálnych skládok v rámci uvedenej výzvy predstavovala 3,14 mil. eur, pričom priemerná cena odstránenia nelegálnej skládky dosiahla sumu 60 483 €.⁵

⁵ Uvedená suma je čiastočne manipulovaná započítaním plnej sumy projektov, ktoré realizovali kombináciu aktivít, teda, napr. popri sanácii nelegálnej skládky postavili aj stojisko na zberné nádoby.

76 projektov realizovalo len prvú z oprávnených aktivít a sústredilo sa na výstavbu zberného dvora (37 projektov), výstavbu stojísk na umiestnenie zberných nádob alebo na dobudovanie systémov separovaného zberu odpadov alebo odvozu odpadov.

- Tabuľka 3: Obce a mestá, v ktorých bola s pomocou OP ĽZ odstránená skládka nelegálneho odpadu

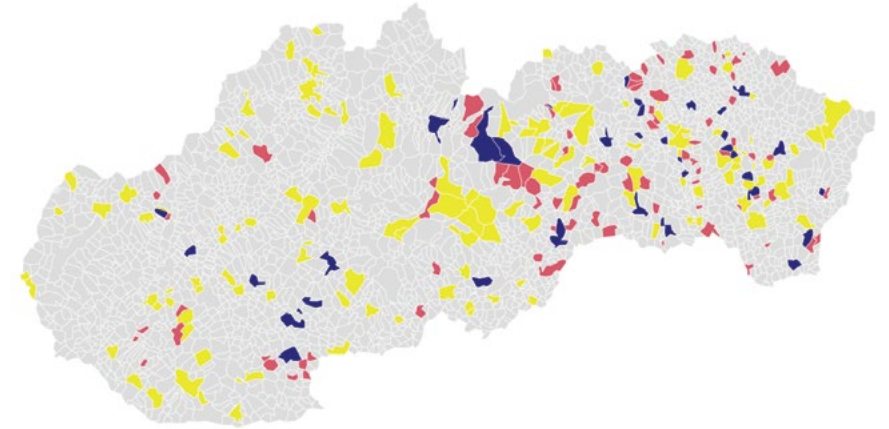
Zoznam obcí a miest vedených v Atlase rómskych komunít 2019, ktoré realizovali sanáciu nelegálnej skládky vďaka podpore z OP ĽZ

Brekov	Kendice	Pastovce	Šarišské Jastrabie
Budince	Kojatice	Petrovany	Šumiac
Cernina	Krajná Poľana	Rejdová	Telgárt
Čaka	Kráľovský Chlmec	Rovné	Tibava
Čirč	Kružlová	Roztoky	Valaská
Drienovská Nová Ves	Kunova Teplica	Rudlov	Varhaňovce
Drienovská Nová Ves	Kyjov	Rudňany	Veľká Ida
Dubová (okr. Svidník)	Lenartov	Ruská Nová Ves	Veľké Dvorníky
Farná	Levice	Sedliská	Veľké Kapušany
Fričovce	Liptovská Teplička	Slovenská Ves	Vyšná Jedľová
Giraltovce	Mirkovce	Sobrance	Vyšná Olšava
Hrušov	Moravské Lieskové	Stročín	Zbehňov
Jarovnice	Nálepkovo	Stropkov	Želiezovce
Jasov	Olejníkov	Šalov	
Jesenské	Ožďany	Šalov	
Kapušianske Kľačany	Parchovany	Šarišská Trstená	

Zdroj: ITMS2014+ a spracovanie autorky

V súvislosti s prístupom k finančným zdrojom viaceré obce a mestá vedené v Atlase rómskych komunít 2019 využili možnosť financovať svoje aktivity v súvislosti s manažmentom odpadov v obci prostredníctvom podpory OP KŽP, ako aj prostredníctvom OP ĽZ. Takýchto obcí bolo 37, ich zoznam je uvedený nižšie.

- Obrázok 3: Obce a mestá vedené v Atlase rómskych komunít 2019 podporené z prostriedkov OPKŽP a OPLZ

Zdroj: ITMS 2014+ a spracovanie autorky

LEGENDA: obce označené žltou farbou boli podporené z prostriedkov OP KŽP, obce označené ružovou farbou boli podporené prostredníctvom OP ĽZ a obce označené fialovou farbou získali podporu oboch zdrojov

- Tabuľka 4: Obce a mestá vedené v Atlase rómskych komunít 2019, ktoré získali podporu z prostriedkov OP KŽP a OP ĽZ súčasne

Zoznam obcí a miest vedených v Atlase rómskych komunít 2019, ktoré získali podporu z prostriedkov OP KŽP a OP ĽZ súčasne

Banská Štiavnica	Kojatice	Parchovany	Stropkov
Bátovce	Kráľovský Chlmec	Plešivec	Veľká Ida
Bystré	Lemešany	Podolie	Veľké Kapušany
Drienovská Nová Ves	Levice	Raslavice	Veľké Ripňany
Fričovce	Lipany	Rovné	Východná
Giraltovce	Liptovská Teplička	Rožkovany	Zlaté Moravce
Hlinné	Liptovský Mikuláš	Sačurov	Želiezovce
Hrušov	Ľubotín	Sobrance	
Humenné	Malý Slavkov	Soľ	
Jasov	Ožďany	Spišské Podhradie	

Zdroj: ITMS 2014+ a spracovanie autorky

Odstraňovanie nelegálnych skládok odpadu

Medzi dôležitých hráčov v oblasti prerozdelenia finančných zdrojov potrebných na podporu manažmentu odpadového hospodárstva je možné zaradiť i Environmentálny fond. Za zmienku stojí napr. program Veľké upratovanie Slovenska. Ide o program, ktorý spravoval Environmentálny fond a finančné prostriedky potrebné na jeho realizáciu v hodnote 10 miliónov eur poskytol Recyklačný fond.

V rámci programu mohli obce a mestá získať účelovo viazané finančné prostriedky v maximálnej výške max. 100 000 €, potrebné na odstránenie nelegálnych skládok odpadu. Podmienkou bolo, aby sa nelegálna skládka nachádzala v katastri obce/mesta a existenciu skládky potvrdil okresný úrad. Financovaný bol zber, odvoz a uloženie odpadu na legálnu skládku, prípadne jeho zlikvidovanie v spaľovni. Pokiaľ to bolo možné a účelné, bolo podporované aj vytriedenie využiteľného odpadu a úpravu miesta do pôvodného stavu.

Podľa informácii MŽP⁶ bolo v rámci výzvy realizovanej v roku 2015 podporených 219 projektov, čo predstavuje 46 % predložených projektov. Vzhľadom na veľký záujem o podporu sa MŽP rozhodlo výzvu zopakovať aj v roku 2016, keď v prospech programu vyčlenilo 7 mil. eur, pričom maximálna výška podpory na odstránenie jednej nelegálnej skládky klesla na 70 000 €.

Napriek vysokému záujmu zo strany obcí viaceré hlasy z terénu naznačujú, že v konečnom dôsledku spôsobilo zapojenie sa do výzvy mnohým obciam problémy, ktoré znášajú aj niekoľko rokov po ukončení výzvy. Ide o obce, ktoré sa do výzvy prihlásili, ale finančnú podporu nezískali.

⁶ Pozri: <https://www.enviroportal.sk/clanok/envirorezort-rozhodol-o-dotaciach-na-likvidaciu-ciernych-skladok>

Dôvodom ich problémov je fakt, že podmienkou účasti na výzve bolo, že existenciu nelegálnej skládky potvrdil okresný úrad, čo v praxi znamená, že skládka musela byť tzv. nahlásená. Podľa výpovedí viacerých starostov predchádzala realizácii výzvy pomerne intenzívna informačná kampaň, v rámci ktorej boli starostovia ubezpečovaní o dostatočnej finančnej alokácii a snahe MŽP uspokojiť potreby všetkých predložených projektov. Z dôvodu podmienky oficiálneho potvrdenia o existencii nelegálnej skládky zo strany okresného úradu a v snahe odstrániť aj tie skládky, ktoré boli dlhodobo prehliadané, starostovia a starostky tieto skládky v dobrom úmysle a očakávaní ich skorého odstránenia ohlasovali.

Finančné prostriedky alokované v prospech výzvy však uspokojili potreby menej ako polovice predložených projektov, druhej polovici záťaž nelegálnej skládky zostala.

V zmysle zákona o odpadoch 79/2015 Z. z. však existuje povinnosť nelegálne uložený odpad odstrániť. Túto povinnosť má pôvodca odpadu, ak sa ani na základe správneho konania nepodarí pôvodcu odpadu identifikovať, Okresný úrad životného prostredia má povinnosť vydať rozhodnutie o povinnej osobe, ktorá musí nezákonne uložený odpad odstrániť. Ak ide o komunálny a drobný stavebný odpad, túto povinnosť má obec.

V prípade mnohých obcí, ktoré v snahe získať finančné prostriedky potrebné na odstránenie nelegálnej skládky existenciu nelegálnej skládky nahlásili, teda Okresný úrad životného prostredia vydal rozhodnutie a obci uložil povinnosť nelegálnu skládku odpadu odstrániť. V opačnom prípade by v zmysle platnej legislatívy obci hrozila pokuta od 4 000 do 350 000 €.

Náklady na odstránenie skládky sa významne odlišujú v súvislosti s množstvom nelegálne uloženého odpadu, prístupnosťou terénu, ale aj vzdialenosťou najbližšej oficiálnej skládky, prípadne spaľovne. Zjednodušene je teda možné tvrdiť, že pre obce, ktoré sú viac vzdialené od miest s oficiálnou skládkou, sú náklady vyššie. Na základe rýchleho odhadu viacerých starostov predstavujú minimálne náklady na odstránenie menšej a ľahko dostupnej nelegálnej skládky v obci, ktorá nie je od oficiálnej

skládky vzdialená viac ako 30 km, cca 8 000 €, ale náklady na odstránenie priemernej skládky sa podľa odhadu starostov pohybujú okolo 40 000 €. Tieto sumy výrazne presahujú reálne možnosti najmä malých obcí. Uloženie povinnosti odstrániť nelegálnu skládku z vlastných zdrojov spôsobilo viacerým obciam vážne finančné problémy. Dopytované starostky a starostovia často uvádzali anekdotické výpovede o tom, že obce sa snažili získať podporu na odstránenie nelegálnych skládok odpadu lokalizovaných aj v blízkosti rómskych osídlení, ktoré podľa názoru miestnych obyvateľov vznikli konaním ľudí žijúcich v rómskej osade. Povinnosť odstrániť tieto skládky na náklady obce, ktorá významne skomplikovala financovanie iných aktivít v obci, podľa týchto výpovedí spôsobovala v obci napätie, pretože mnohí obyvatelia získali dojem, že obec nenapreduje, keďže peniaze museli byť použité na odstránenie skládky, ktorú vytvorili samotní Rómovia.

Manažment komunálneho odpadu v marginalizovaných rómskych komunitách

Na základe výpovedí dopytovaných starostov a starostiek je možné tvrdiť, že téma odpadov a nakladania s odpadmi patrí medzi časté dôvody napätia medzi obyvateľmi obce z majority a obyvateľmi z prostredia marginalizovanej rómskej komunity. Objektívne je možné tvrdiť, že vizuálny dojem rómskych osídlení je často ovplyvnený množstvom všadeprítomného odpadu. Súčasne je však tiež potrebné dodať, že mnohé miestne samosprávy uplatňujú iné procesy manažmentu odpadu v prípade oblastí osídlených majoritným obyvateľstvom a oblastí osídlených Rómami. Nie je výnimočné najst prípad, keď sa odpad v prostredí marginalizovaných rómskych komunít vyváža v nižšej frekvencii ako v prípade zón osídlených majoritou, keď v prostrední marginalizovaných rómskych komunít často nie sú umiestnené zberové nádoby na separovaný odpad, prípadne nie je zabezpečený žiaden odvoz odpadu, odpad sa zhromažďuje a raz alebo dva razy ročne je pristavený veľkokapacitný

kontajner. Zástupcovia takýchto samospráv často svoje konanie obhajujú a argumentujú, že odvoz odpadu nie je zabezpečený, pretože obyvatelia týchto lokalít neuhrádzajú miestny poplatok za komunálny odpad a drobný stavebný odpad, odpadové nádoby opakovaním ničia, neakceptujú pravidlá separácie a akékoľvek snahy sú zbytočné.

Je jednoznačné, že situácia v mnohých lokalitách nie je jednoduchá a zástupcovia obcí v súvislosti s manažmentom odpadu v prostredí marginalizovaných rómskych komunít čelia vysokej miere frustrácie. Prax mnohých obcí však dokazuje, že trend je možné aj vďaka viacerým existujúcim a pomerne ľahko dostupným nástrojom zvrátiť a situáciu postupne zlepšovať.

Výpovede zástupcov obcí, ktoré sa snažia systematicky manažment odpadu v prostredí marginalizovaných rómskych komunít zlepšovať, hovoria o malých postupných krokoch, zapájaní všetkých dostupných kapacít a snahách miestam bývalých skládok odpadu nájsť nové využitie.

Ďalej hovoria o potrebe vzdelávania a osvetu, ako aj intenzívnej a obojstranne zrozumiteľnej komunikácie. Na potrebu zlepšenia stavu informovanosti a osvetu upozorňuje aj Program odpadového hospodárstva SR na roky 2021 – 2025. Zákon o odpadoch zaviedol množstvo povinností súvisiacich s vykonávaním intenzívnejšej osvetu a kampaní za účelom zlepšenia stavu informovanosti obyvateľov. Osvetu majú na viacerých úrovniach vykonávať organizácie zodpovednosti výrobcov. V oblasti biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov dostali povinnosť vykonávať osvetu samosprávy. Na základe výpovedí ľudí z terénu je možné tvrdiť, že len málo obcí a iných povinných subjektov však túto osvetu vykonáva aj v súvislosti s ľuďmi z prostredia marginalizovaných rómskych komunít, prípadne ju vykonáva spôsobom, ktorý by bol zrozumiteľný a dostupný aj ľuďom z prostredia marginalizovaných rómskych komunít.

Malá pozornosť, ak vôbec, je venovaná aj programom zameraným na predchádzanie vzniku odpadu v prostredí marginalizovaných rómskych komunít. Na národnej úrovni je otázka predchádzania vzniku odpadu predmetom samostatného strategického dokumentu s názvom Program predchádzania vzniku odpadu Slovenskej republiky na roky 2019 – 2025

a hlavným nástrojom je prijatie nového zákona o poplatkoch za uloženie odpadov, prostredníctvom ktorého sú poplatky za ukladanie odpadov na skládky odpadov zásadne navyšované (prehľad pozri tabuľka 2). V oblasti znižovania odpadu však starostovia a starostky podľa vlastných výpovedí nevedia, aké aktivity by mohli realizovať, veria, že čiastočné zlepšenie by mohlo priniesť plnohodnotné uplatnenie zálohovania plastových fliaš. Výkup plastových fliaš a možné financie získané odovzdávaním fliaš by mohli zásadne znížiť ich výskyt v zmesovom odpade, rovnako ako to je v prípade železa a iných komodít, ktoré je možné odnieť do výkupu.

Zástupcovia obcí, ako sami tvrdia, sú však pomerne bezradní v súvislosti s kuchynským odpadom v prostredí marginalizovaných rómskych komunít. Napriek tomu, že potravín je v prostredí marginalizovaných rómskych komunít pomerne málo, z dôvodu obmedzených možností správneho skladovania ako aj častého nákupu druhotriednych potravín, podmieneného snahou pri nákupe ušetriť, často dochádza k vyhadzovaniu potravín. Starostovia a starostky často hovoria o tom, že potraviny sú vyhadzované na najrôznejšie miesta, vrátane najrôznejších škár okolo príbytkov, čo tiež zvyšuje výskyt hlodavcov a zásadne znižuje hygienické štandardy v lokalite. So zberom kuchynského odpadu mnohé obce nezačali ani neplánujú začať, keďže sa sústredili na vybudovanie obecného kompostoviska, čím svoju povinnosť voči zákonu naplnili. Vybudovanie obecného kompostoviska však nemá zásadný vplyv na správne skladovanie kuchynského odpadu v marginalizovaných rómskych komunitách.

Starostovia a starostky, ktorí sa snažia rozumieť komplikovanej sociálno-ekonomickej situácii ľudí z prostredia marginalizovaných rómskych komunít, chápu, že možnosti ľudí z prostredia marginalizovaných rómskych komunít dodržiavať vysoké štandardy separácie odpadov sú nesmierne obmedzené (už len z dôvodu potreby viacerých zberných nádob v obmedzenom priestore domácnosti). Uvažujú preto o možnostiach obecného výkupu separovaných odpadov, pričom výkupná cena nemusí byť určená len nominálne, ale aj vo forme iných benefitov. Tieto snahy však narážajú na obmedzené obecné rozpočty a často aj na odpor obecného zastupiteľstva alebo majoritného obyvateľstva obce.

Príklady dobrej praxe

Na druhej strane však existujú príklady obcí, ktoré manažment odpadu zvládajú úspešne aj v lokalitách s marginalizovanými rómskymi komunitami.

Príkladom môže byť napr. obec Ostrovany (okres Sabinov) s počtom obyvateľov 2 200, z ktorých podľa Atlasu rómskych komunít 2019 84 % sú Rómovia.

Obec v roku 2020 dosiahla 23 % úroveň recyklácie komunálneho odpadu, vďaka čomu bol v obci znížený poplatok za uskladnenie zmesového komunálneho odpadu a obec následne ohlásila zníženie miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady. Vedenie obce zníženie poplatku považuje za veľmi dôležitý signál pre občanov a tento krok sa rozhodlo urobiť aj napriek tomu, že náklady spojené s manažmentom odpadu vysoko prekračujú výnosy z miestneho poplatku za komunálne odpady.

Obec v roku 2020 podľa slov starostu vyprodukovala 700 ton odpadu, čo v rozpočte obce znamená náklad 69 556 €. Výška miestneho poplatku za komunálny odpad je určená na 36 € ročne za každú domácnosť bez ohľadu na jej veľkosť. Občania môžu tento poplatok zaplatiť jednorazovo, veľká časť obyvateľov má však úhradu rozdelenú do mesačných splátok vo výške 3 eurá mesačne. Výnosy obce z miestneho poplatku za komunálny odpad v roku 2020 dosiahli 5 424 €, rozdiel medzi nákladmi a výnosmi je hradený z rozpočtu obce, konkrétne z výnosov z podielových daní. V roku 2020 dosiahli tieto výnosy celkovú sumu 685 600 € (Ostrovany, 2021), a preto je teda možné tvrdiť, že náklady na manažment odpadu predstavujú cca 10 % prostriedkov obce, ktoré nie sú účelovo viazané.

Vysoké percento separovania komunálneho odpadu a jeho recyklácie, ktoré zásadne prekračuje hodnoty dosahované v okolitých obciach, starosta pripisuje neustálej osвете a vysvetľovaniu výhod, ktoré separovanie obci prináša. Sústreďuje sa najmä na argumenty o znižovaní nákladov pre samotné domácnosti, ale i pre obec, vďaka čomu obci zostanú finančné prostriedky na iné aktivity, ako je výstavba ihrísk alebo chodníkov.

Zníženie miestneho poplatku za vývoz komunálneho odpadu starosta obce považuje za veľmi dôležitý moment, prostredníctvom ktorého občania môžu osobne profitovať zo svojej angažovanosti. Starosta tiež verí, že takéto kroky môžu ľudí motivovať ešte k vyššej miere separácie odpadov.

V obci je však zabezpečená aj infraštruktúra, prostredníctvom ktorej je možné separáciu realizovať. Každá domácnosť má k dispozícii svoju zbernú nádobu, v rómskej osade sú umiestnené aj veľkokapacitné kontajnery. Samozrejmosťou sú farebné kontajnery na separovaný zber. Ľudia dostávajú aj „farebné vrecia“ určené na separovaný zber odpadu. Zmesový komunálny odpad sa vyváža každé dva týždne, separovaný každé tri, prípadne, ak je zberná nádoba na separovaný odpad naplnená, starosta zabezpečí skorší odvoz. Podľa slov starostu je vzťah s OZV veľmi dobrý a aj vďaka tomu je schopný čiastočne ovplyvňovať frekvenciu vývozu separovaného odpadu. Toto je však možné aj preto, že obec je pomerne blízko ku regionálnemu centru a je dobre lokalizovaná na hlavnom dopravnom ťahu.

Obec v roku 2015 využila možnosť sa zapojiť do grantového programu administrovaného Envirofondom s názvom „Veľké upracovanie Slovenska“, vďaka čomu vyviezla odpady z tzv. Jarku. Na miestach bývalej nelegálnej skládky odpadu aktuálne v obci stavajú chodník a stojisko smetných nádob.

V obci sa tiež dlhodobo realizuje program terénnej sociálnej práce, miestnych občianskych poriadkových služieb, obec má komunitné centrum, je zapojená do programu predprimárneho vzdelávania PRIM a ďalších programov realizovaných za účelom zlepšenia situáciu ľudí z prostredia marginalizovaných rómskych komunít.

Podľa slov starostu sa všetky pomáhajúce profesie angažujú v dosahovaní spoločného cieľa, ktorým je znižovanie objemu zmesového komunálneho odpadu zvyšovaním miery separácie odpadu. Nie je výnimočné, že odpady sú zle triedené, a preto je potrebné nesprávne zatriedené odpady z jednotlivých odpadových nádob vyberať ručne a pretriedovať ich. Podľa slov starostu je takýchto prípadov čoraz menej. Verí, že ich výskyt sa znižuje aj vďaka tomu, že obyvatelia neraz vidia aj samotného

starostu, ako z kontajnera ručne vyberá nesprávne zatriedené odpady a pretrieduje ich do správnych nádob. Pretriedovaním sa však najčastejšie zaoberajú ľudia zapojení do aktívnych prác, na dodržiavanie poriadku dohliadajú ľudia zapojení do programu MOPS. Pracovníci terénnej sociálnej práce a komunitného centra zasa šíria osvetu.

Výnos z miestneho poplatku v roku 2020 dosiahol sumu 5 424 €, čo v porovnaní s nákladmi vynakladanými na manažment odpadu nie je veľa. Starosta však tvrdí, že v obci nie je veľa dlžníkov miestneho poplatku za komunálny odpad a počet sa každoročne znižuje. Obyvatelia chápu, že plnenie povinností voči obci je pre nich výhodné, keďže splnenie povinností podmieňuje ich prístup k existujúcim možnostiam, ako sú napr. zapojenie sa do aktívnych prác alebo zamestnanie.

Ako ďalší príklad dobrej praxe je možné uviesť obec Ulič z okresu Snina s 870 obyvateľmi. Podľa Atlasu rómskych komunít 2019 zastúpenie Rómov na celkovom počte obyvateľov obce je cca 20 %.

Jednou zo zaujímavostí obce je, že miestnu nelegálnu skládku premenili na rybník. Nelegálna skládka vznikla pred mnohými rokmi na mieste, kde sa v minulosti ťažila hlina pre tehelňu. Na mieste vznikla jama, ktorú miestni postupne začali zaplňať odpadom. V obci existovala tendencia tvrdiť, že skládku vytvorili Rómovia, ktorí žijú neďaleko, starosta však tvrdí, že na skládku nosili odpad všetci bez rozdielu. Skládka bola lokalizovaná v blízkosti amfiteátra a obecného športového ihriska, teda miest, kde sa konávali a konávajú rôzne slávnosti a podujatia. Skládka bola každému na očiach, čo starostu a ďalších zástupcov obce nútilo konať. Skládku teda začali postupne odstraňovať, väčšinu prác v súvislosti s odstránením odpadu vykonali svojpomocne na náklady obce. Dnes je na miestach bývalej nelegálnej skládky naozaj rybník, oddychová zóna, a v tesnej blízkosti je vytvorená symbolická brána do národného parku Poloniny s kultivovanou krajinnou úpravou a náučnými tabuľami. Nikomu z dnešných návštevníkov by nenapadlo, že miesto ešte pred niekoľkými rokmi bolo nelegálnou skládkou.

Napriek tomu, že Ulič je malá obec, je aktívna a úspešná v získavaní externých zdrojov určených na najrôznejšie účely. V obci sa napr. podarilo

vybudovať kanalizáciu. Podľa slov starostu ju stavali 12 rokov a potrebné finančné prostriedky získali prostredníctvom jedenástich žiadostí o NFP. V obci existuje komunitné centrum, dlhodobo sa realizuje program terénnej sociálnej práce.

Obec je špecifická aj vysokou mierou religiozity medzi občanmi, ale v súvislosti s viacerými cirkvami. Nie je výnimočné, že v jednej rodine sú prítomne tri alebo štyri náboženstvá, ktoré sa aj pravidelne praktikujú, čo sa prejavuje v pomerne vysokej miere vzájomnej tolerancie. Rómovia z obce nie sú výnimkou, medzi nimi však dominuje príslušnosť k náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia.

V súvislosti s manažmentom odpadu je v obci vybudovaný zberný dvor a obec funguje aj ako zberová spoločnosť voči vlastnej, ale aj voči okolitým obciam. Intenzitu vývozu odpadu teda nastavuje obec, odpad aktuálne odváža každé dva týždne. Domácnosti v Uličí majú vlastné odpadové nádoby. Miestny poplatok za komunálny odpad je nastavený na 10 € ročne na dospelú osobu. V roku 2020 výnos z miestneho poplatku za komunálny odpad v roku 2020 dosiahol 7 495 €, čo je 83 % plánovaného výnosu, náklady spojené s manažmentom odpadu predstavovali sumu 51 297 € (Ulič 2021), čo pri výnosoch obce z podielových daní vo výške 335 889 € predstavuje cca 15 % prostriedkov obce, ktoré nie sú účelovo viazané.

Zástupcovia obce sú voči systému recyklácie odpadu, ako je na Slovensku aktuálne nastavený, pomerne skeptickí. Ich postoj je ovplyvnený najmä skúsenosťou malej obce vzdalenej od centra, ktorá ma voči OZV slabú vyjednávaciu pozíciu. Obec začala podľa slov starostu ako zberová spoločnosť konať najmä z dôvodu nevýhodných podmienok zo strany OZV, ktorým musela čeliť. Podmienky pre obec nie sú podľa slov starostu výhodné, pretože OZV majú právo jednostranne znižovať ceny vyzbieraných separovaných odpadov, ktoré sa aktuálne pohybujú na úrovni jednej pätiny ceny spred niekoľkých rokov, pričom náklady spojené so zberom vzhľadom na zvyšovanie cien PHM alebo minimálnej mzdy každoročne rastú. Situácia v mikroregióne Ulič je špecifická aj vzhľadom na pomerne veľkú vzdialenosť k najbližším OZV, ktoré majú sídlo v Prešove, čo je najbližšou trasou cca 130 km.

Ak by teda obec zohľadňovala čisto ekonomické aspekty, v situácii, keď obec vystupuje aj ako zberová spoločnosť, by bolo ekonomicky najrozumnejšie skládkovať odpad ako zmesový odpad, a to aj pri rastúcich cenách skládkovania zmesového komunálneho odpadu. Samozrejme, obec Ulič o tejto alternatíve neuvažuje a ani ju nepripúšťa, snahou je podiel zmesového komunálneho odpadu systematicky znižovať. Je však potrebné upozorňovať, že malé obce, ktoré sú geograficky vzdialené od centier, sú v systéme výrazne znevýhodnené a realizácia procesov a služieb, ktoré sú v iných regiónoch bežným štandardom, v týchto obciach vyžadujú neporovnateľne väčšie odhodlanie, podporu a často i rozpočet.

Spoločné menovatele úspechu

Príklady oboch obcí aj výpovede zástupcov ďalších obcí demonštrujú, že problematiku odpadového hospodárstva – rovnako ako mnohé ďalšie témy – nemožno riešiť oddelene. V prípade odstránenia nelegálnej skládky bolo podstatnejšie zabezpečiť, aby nevznikla nová skládka, tak ako sa to deje v mnohých lokalitách, ako odstrániť starý odpad. V prípade obce Ostrovany sa na miestach odstránenej nelegálnej skládky vystavali chodníky a stojisko zberných nádob, v prípade Uliča to je odychová zóna, v prípade iných obcí, ako napr. Tuhiná, sa miesto nelegálnej skládky zmenilo na nové stavebné pozemky, ktoré obec odpredala. V prípade odstránenia nelegálnych skládok sa všetci dopytovaní jednoznačne zhodujú, že pri odstraňovaní odpadov je potrebné myslieť na nový účel lokality.

Rovnako dôležité je do procesu znižovania zmesového komunálneho odpadu a nelegálneho skládkovania zapojiť všetky dostupné kapacity obce. Od terénnych sociálnych pracovníkov cez pracovníkov komunitných centier, pracovníkov miestnych občianskych a poriadkových služieb až po volených zástupcov obce a ľudí zapojených v aktívnych prácach. Každý z uvedených má v procese svoju úlohu, ktorá nemôže

zostať opomenutá. V opačnom prípade môže byť úspech ohrozený. Nie je možné podceniť intenzívnu osvetu, nastavenie motivačných benefitov alebo vytvorenie atmosféry spoločného cieľa.

Je bežné, že náplň aktivačných prác vykonávaných v obci sa sústreďuje na čistenie ulíc a zber odpadu. Napriek tomu sa však v obciach alebo v lokalitách označovaných ako rómske osídlenia často nedarí poriadok udržať. Podľa viacerých dopytovaných môže byť dôvodom slabá osвета a spolupráca so zapojenými pracovníkmi aktivačných prác, ktorí nie vždy rozumejú dôvodom, prečo musia odpady zbierať. Niektorým obciam sa osvedčilo najmä pri ženách výkon aktivačných prác čiastočne modifikovať a účasť na aktivačných prácach podmieniť nie časom zotrvaným na aktivačných prácach, ale výkonom, ktorý treba dosiahnuť. Rôzne obce určujú rôzne normy denného výkonu. Napríklad účastník aktivačných prác musí odovzdať vrece správne separovaného odpadu, pričom dôraz sa kladie aj na vzdelávanie a osvetu ohľadom odpadového hospodárstva.

Pri zbere odpadu je tiež potrebné vnímať špecifiká každej lokality. Jedna z respondentiek uviedla príklad obce a rómskej lokality, v ktorej bol zber realizovaný prostredníctvom veľkoplošného kontajnera. Napriek prítomnosti kontajnera sa odpad neustále vysypával mimo kontajnera, čo bolo zdrojom napätia medzi obyvateľmi rómskej komunity a vedením obce, pričom vedenie obce neustále opakovalo, že je takmer nemožné obyvateľov osídlenia prinútiť, aby odpady vyhadzovali do určeného kontajnera. Neskôr si však niekto všimol, že odpad chodia vyhadzovať najmä deti, ktoré do kontajnera jednoducho nedočiahnu, a preto odpad vyhodia mimo kontajnera. Po dohode so zástupcami rómskej lokality boli ku kontajneru pristavené schodíky, vďaka čomu sa situácia zásadne zlepšila.

Všetci dopytovaní jednoznačne tvrdia, a prax z terénu je toho dôkazom, že úspech nie je možné dosiahnuť bez zabezpečenia potrebnej infraštruktúry, akou je prítomnosť zberných nádob a pravidelný odvoz odpadu aj v lokalitách osídlených marginalizovanými rómskymi komunitami. Situácia mnohých obcí je určite náročná. Obce čelia nedostatku finančných zdrojov a náklady na manažment odpadu často výrazne prekračujú výnosy z miestneho poplatku za komunálny odpad aj v prípadoch, keď väčšina domácnosti miestny poplatok za komunálny odpad uhradza.

Avšak ani situácie, keď obyvatelia jednotlivých lokalít, či už ide o ulicu, alebo o marginalizovanú rómsku komunitu, poplatok z najrôznejších dôvodov neuhrádzajú, neopravňujú miestnu samosprávu základnú infraštruktúru neposkytnúť, alebo odoprieť výkon služby, ako je pravidelný odvoz odpadu.

Záver

Kompetencie miestnej samosprávy v súvislosti so zberom komunálneho odpadu sú pomerne široké a ich výkon pomerne nákladný. Situácia je najviac problematická v prípade obcí, ktoré sú malé alebo odľahlé, keďže ich vyjednávacía pozícia je v súčasnom nastavení zberových podmienok veľmi slabá. Zvyšovanie podielu triedenia komunálneho odpadu, orientácia na recykláciu vytriedeného odpadu aj znižovanie podielu skládkovania patria medzi hlavné národné priority odpadového hospodárstva SR. Vláda SR sa napĺňanie týchto priorít snaží podporovať aj uvoľňovaním finančných zdrojov, ktoré by mali obciam pomôcť uvedené priority naplňať. Na základe realizovanej analýzy administratívnych dát je možné konštatovať, že obce uvedené v Atlase rómskych komunít v porovnaní s inými obcami v čerpaní týchto prostriedkov nezaostávajú. Aj vďaka analyzovaným finančným schémam sa viacerým obciam uvedeným v Atlase rómskych komunít podarilo odstrániť nelegálne skládky odpadu a zaviesť efektívne procesy zberu a triedenia komunálneho odpadu, a to aj v lokalitách osídlených ľuďmi z prostredia marginalizovaných rómskych komunít. Tieto obce ponúkajú veľký zdroj inšpirácie. Ich úspech mal vždy podobných menovateľov, medzi ktorými najvýraznejšie rezonuje dôraz na vzdelávanie a osvetu, schopnosť ľuďom vysvetliť benefity, ktoré zvýšená miera vytriedovania komunálneho odpadu prináša, dôraz na vyvážené zapojenie všetkých zložiek obce, nevynímajúc starostu či starostku, a dôraz na rýchle využitie vyčistených priestorov v prospech ďalšieho rozvoja obce. V texte môžu uvedené príklady slúžiť aj ako dôkaz toho, že výzvy v oblasti zberu a triedenia komunálneho odpadu v prostredí marginalizovaných rómskych komunít je možné riešiť a dosiahnuť nespochybniteľné úspechy.

Hospodárenie s odpadmi v obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami

Kvalitatívna analýza

Edita Rigová

Úvod

V tejto kapitole sa pozeráme na to ako obce a mestá pristupujú k hospodáreniu s odpadmi, zatiaľ čo dôraz kladieme na lokality, v ktorých žijú marginalizované rómske komunity. V reakcii na to kapitola prezentuje prax v troch vybraných lokalitách západného Slovenska, v ktorých sa uskutočnil počas roka 2021 terénny výskum. Na základe zistených skutočností kapitola predstavuje rôzne výzvy, ktorým samosprávy čelia v súvislosti s odpadmi, a to tak v praktickej, ako aj legislatívnej rovine. Zároveň reflektuje na tieto výzvy v konkrétnych lokalitách prezentovaním žiadúcich opatrení na zmiernenie, resp. vysporiadanie sa s danými výzvami. Lokality výskumu sú v kapitole anonymizované z dôvodu možnej citlivosti interpretovaných dát. Formu prípadových štúdií sme zvolili z toho dôvodu, že ako metodologický nástroj môžu byť využité pre komplexné vysvetlenie určitých javov alebo každodenných udalostí. Podľa Yina (2009) pomocou nich dokážeme lepšie nie len vysvetliť, ale aj pochopiť aj súvislosti vyplývajúce z aplikácie verejných politík, nový opatrení politík ako aj ich dopadov na skúmanú populáciu. Umožňujú totiž hĺbkové skúmanie predmetu výskumu komplexne, v kontexte životných podmienok cieľových skupín výskumu (Crowe et al. 2011). Prípadové štúdie sú užitočné najmä v oblastiach, ktoré sú zamerané na prax (practice-oriented), teda v oblasti verejnej správy (Starman 2013), pričom poznatky z nich môžu byť užitočné pre tvorcov politík. Keďže ide o kvalitatívny výskum, v našom záujme bolo zozbierať hĺbkové dáta, pri ich zbere sme zvolili metódu výskumných rozhovorov. Tie totiž umožňujú hĺbkovejšie

poznatie, než by umožnili kvantitatívne metódy (Gill et al. 2008). Hĺbkové rozhovory uplatnené v rámci prípadových štúdií sú tiež mimoriadne užitočné na skúmanie javov, o ktorých potrebujeme získať podrobnejšie informácie (Gill et al. 2008).

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA Č. 1

Terénny výskum v lokalite č. 1, konkrétne v časti označenej ako písmeno „A“, sa uskutočnil v období september – október 2021 a zahŕňal dve návštevy obce. Kvalitatívny výskum je založený na vedení pološtruktúrovaných rozhovorov s miestnymi inštitucionálnymi aktérmi, teda dvoma predstaviteľmi mesta a tromi predstaviteľkami pomáhajúcich profesií. Okrem toho boli v rámci výskumu vedené pološtruktúrované rozhovory aj s obyvateľmi časti A, konkrétne so zástupcami miestnej marginalizovanej rómskej komunity, pričom tie bolo možné uskutočniť za spolupráce predstaviteľiek pomáhajúcich profesií.

Cieľom využitia metódy pološtruktúrovaných rozhovorov bolo zistiť, ako mesto hospodári s odpadom, počnúc jeho zberom až po vývoz, resp. likvidáciu. Účelom výskumu zároveň bolo zistiť perspektívu rómskych obyvateľov a ich problémy v predmetnej oblasti. Údaje z terénneho výskumu boli zaznamenané a následne spracované.

Prehľad obce a rómskych osídlení

Lokalita č. 1 je mestom, ktoré leží v okrese Komárno a žije v ňom zhruba 7680 obyvateľov. Približne 11 až 20 % obyvateľov tvorí rómska populácia, ktorá žije v osídleniach tak vo vnútri mesta, ako aj mimo neho (Atlas rómskych komunít, 2019). V súvislosti s rómskou populáciou ide do veľkej miery o marginalizované komunity. Mesto nemá vytvorenú špecifickú

komisiu zameranú na riešenie záležitostí súvisiacich s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít, a ak sa v tejto súvislosti objaví určitý problém, rieši sa na úrovni existujúcich komisií, keďže ide podľa vedenia lokality o prierezovú tému. Mestské zastupiteľstvo napriek významnej miere rómskeho etnika v meste nemá zvoleného žiadneho zástupcu spomedzi Rómov.

Katastrálne patrí pod mesto aj oblasť A, z ktorej územná časť prináleží aj susednej obci. Časť A je pôvodne vinohradníckou oblasťou, ktorá je od mesta vzdialená asi štyri kilometre. Mnohé pozemky v tejto časti nie sú vysporiadané. Oblasť je zaujímavá tým, že v posledných rokoch začala byť obývaná aj rómskymi obyvateľmi. Podľa Atlasu rómskych komunít (2019) žije v časti A viac ako 100 a menej ako 150 rómskych obyvateľov sústredených v jedenástich obydliach. Podľa zistení v teréne Rómovia v tejto lokalite obývajú približne sedem, najviac osem obydli, z ktorých väčšinu tvoria záhradkárske chatky. Zmeny v súvislosti s počtom rómskych obyvateľov a počtom nimi obývaných obydli sú vzhľadom na vysokú mieru migrácie v tejto konkrétnej lokalite časté. Rómovia žijúci v tejto časti mesta tu nemajú trvalý pobyt, prihlásenie sa k trvalému pobytu na konkrétnu adresu totiž nie je možné, pretože ide o rekreačnú oblasť, ktorá nie je určená na celoročné bývanie.

Vinohradnícka oblasť prekvitala najmä v minulosti. Pred rokom 1990 tam ešte rómska populácia nebola prítomná. Za posledných približne desať rokov však vinohradníctvo zaznamenalo úpadok. S odchodom mnohých tamojších vinárov začalo mesto v časti A pozorovať prítomnosť obyvateľov z marginalizovaných rómskych komunít. Tí začali obývať miestne obydli, ktoré tam stáli už v minulosti a väčšinou mali charakter záhradkárskej chatky. Niektoré z nich neslúžili na prenocovanie, ale skôr na úschovu náradia. Podľa predstaviteľov a predstaviteľiek Mesta nie vo všetkých prípadoch ide o legálne nadobudnuté obydli, ale podľa viacerých respondentov neexistuje spôsob, ako overiť vlastníctvo.

Obydliá obývané marginalizovanou rómskou populáciou sú rôzneho druhu: ide o malé niekoľkometrové plechové obydli, väčšie murované, alebo aj obydli z dreva. Niektoré nemajú vchodové dvere a sú teda otvorené, a niekedy nie sú vybavené nábytkom. Niektoré, zväčša murované obydli

sú zariadené starším nábytkom. V obydliach žijú mladé rodiny a jednotlivci, ako aj starší obyvatelia. Lokalita je kopcovitá a vedie cez ňu užšia poľná cesta. Okrem (spevnenej) cesty tam nie je vybudovaný ani vodovod či kanalizácia. Mnoho vinohradníkov si vodu dovážalo v cisternách.

Marginalizovanú populáciu v časti A tvoria ľudia s nízkym vzdelaním, ktorí sú zväčša dlhodobo nezamestnaní, čiže sú závislí od sociálnych dávok. Najväčším miestnym zamestnávateľom je pivovar, v ktorom funguje výroba cez digitálne linky, čiže podľa jedného z respondentov tam zamestnávajú len tých, ktorí majú aspoň základné digitálne zručnosti. Miestny priemyselný park tvorí zhruba šesť priemyselných podnikov. Medzi inými tam funguje podnik na výrobu plastov, ale aj potravinársky podnik. Niektoré z týchto firiem zamestnávajú aj ľudí s nízkym vzdelaním, avšak dopyt po nízko vzdelaných je za posledné roky nižší. Napriek tomu, sú pre populáciu sídliaču v časti A možnosti zamestnať sa a pracovať v jednom z miestnych podnikov prakticky nulové. Problémom je predovšetkým nevybudovaná dopravná komunikácia a riziko nesplnenia hygienických štandardov v prípade snahy zamestnať sa v potravinárskom priemysle, a to v dôsledku obmedzeného prístupu k vode.

Rómovia z mesta majú lepšie príležitosti zamestnať sa. Mesto zamestnáva niekoľko z nich v oblasti separácie odpadu. Takéto pozície sú kombinované, teda nakladanie s odpadom tvorí len časť agendy zamestnanca Mesta. Okrem toho si niektorí Rómovia priamo z mesta našli zamestnanie aj v okolitých podnikoch, predovšetkým sprostredkovane cez rôzne pracovné agentúry.

Okrem nezamestnanosti je v časti A problémom aj záškoláctvo. Dôležité je pochopiť, že ide o geograficky segregovanú oblasť, ku ktorej neprislúcha zastávka MHD. Dostať sa do školy znamená pre deti prejsť peši po poľnej ceste a potom po mestskej komunikácii bez chodníka zhruba 4 km do mesta. Lokalitu preto pravidelne navštevujú pracovníčky projektu zameraného na terénnu sociálnu prácu, ktoré zamestnáva Mesto cez Implementačnú agentúru Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktorých agendou je teda najmä riešenie záškoláctva a výchovy detí. „Problémom je správanie, výchova detí, alkohol, drogy, odpadky,

záškoláctvo, čiže celé to je problematické. [...] psy sú tam a je to také nebezpečné, stalo sa, že skoro nás napadli a len ledva sme skočili do auta. Čiže ide aj o ohrozenie života, tak lebo drogy, viete,” priblížila predstaviteľka pomáhajúcej profesie.

Mesto realizuje aj projekt Občianska poriadková služba cez Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, v ktorom zamestnáva aj predstaviteľov marginalizovanej rómskej populácie priamo z mesta. Pracovníci tohto projektu nepracujú s komunitou sídliacou v časti A. Ako uviedol respondent:

„Títo pracovníci nenavštevujú [názov časti mesta v texte označenej ako písmeno A], nemajú k dispozícii vozidlo, na rozdiel od pracovníčok terénnej sociálnej práce, a bez vozidla sa tam nedostanú.“

Respondent tiež dodal, že v prípade potreby túto oblasť navštevujú pracovníci mestskej polície.

Situácia s odpadovým hospodárstvom

Ako funguje vývoz odpadu v meste

V čase výskumu vývoz odpadu v meste už minimálne dvanásť rokov zabezpečovalo a spravovalo samotné mesto. Na základe toho Mesto zabezpečuje vývoz komunálneho aj separovaného odpadu. Čo sa týka komunálneho odpadu, Mesto vlastní okrem auta určeného na vývoz aj prekládkovú stanicu, kam sa vyváža komunálny odpad a neskôr sa aj likviduje. Zber komunálneho odpadu sa v meste uskutočňuje dvoma spôsobmi: (1) množstevný systém sa aplikuje v rodinných domoch, kde sa odpad vyváža každý druhý týždeň, pričom obyvatelia žijúci v rodinných domoch vlastnia kuka nádoby; a (2) kontajnerový intervalový systém, ktorý sa realizuje pre bytové domy, ktoré sú zabezpečené bobrami, teda

kontajnermi s objemom 1100 litrov, v rámci ktorého sa odpad vyváža pravidelne každý týždeň. Stojiská pre veľké kontajnery pri bytových domoch sa zamykajú.

Zber komunálneho odpadu pri rodinných domoch je založený na systéme žetónov, t. j. na kuka nádobu musí byť pripevnený žetón na to, aby bola nádoba vyprázdnená. Každý občan musí uhradiť poplatok za komunálny odpad vo výške 16 €, pričom v cene sú celkom dva takéto žetóny. Po ich spotrebovaní si môžu obyvatelia zakúpiť žetóny na mestskom úrade. Cena jedného žetónu je 3,20 €. Poplatok za komunálny odpad obsahuje už aj vývoz verejných smetných nádob, ktoré sú umiestnené v rámci mesta, zväčša však v jeho centre. Tieto verejné nádoby sú určené na drobný odpad, často sú však naplnené aj odpadom z domácností. Mesto teda zabezpečuje vývoz odpadu len občanom, ktorí uhradia poplatok za komunálny odpad a zároveň majú zakúpený žetón na vývoz.

Čo sa týka smetnej kuka nádoby, tú si musia domácnosti zabezpečiť na vlastné náklady. Faktom však je, že mesto čelí ťažkostiam vo vyberaní poplatkov za komunálny odpad. Potvrďuje to aj výrok jedného z respondentov:

„Čo sa týka poplatku, ak obyvateľ býva v [názov mesta], tak poplatok sa mu vyrubuje, ale druhá vec je, že je tu veľké percento neplatičov, a je jedno, či sú v [názov časti mesta označenej v texte ako písmeno A] alebo v meste.“

Práve neplatičstvo je často problémom aj pri zabezpečovaní poskytnutia kuka nádoby pre jednotlivé domácnosti. Niektorí občania sa podľa predstaviteľov mesta totiž práve z dôvodu zadlženosti v oblasti poplatkov za komunálny odpad vyhýbajú mestskému úradu, a tak si nezabezpečia ani kuka nádobu. To znamená, že nie každá domácnosť v meste je vybavená takouto smetnou nádobou. Domácnosti, ktorým Mesto odpad nevyváža, majú však stále možnosť svojpomocne si odnieť odpad na prekládkovú stanicu. To sa však deje len v ojedinelých prípadoch. Práve z tohto dôvodu vznikajú v niektorých domácnostiach čierne skládky odpadu, pričom nie je známe, či ide iba o komunálny odpad alebo v niektorých prípadoch aj o nebezpečný odpad.

Separovaný zber odpadu sa uskutočňuje taktiež dvoma spôsobmi: (1) vrecovým systémom pri rodinných domoch. O harmonograme zberu jednotlivých zložiek sú občania informovaní na webovom sídle Mesta, ako aj prostredníctvom kalendára, ktorý je distribuovaný do každej domácnosti. Podľa toho sú pred dom v danom termíne vyložené vrecia naplnené zložkou odpadu, ktorá sa aktuálne zväžá. (2) Stanice pred bytovými domami sú vybavené farebnými nádobami. Vývoz separovaného odpadu je zdarma a na úseku služieb takýto odpad ďalej vytriedujú zamestnanci Mesta. Podľa respondenta však marginalizovaní rómski obyvatelia v rámci mesta nevyužívajú túto službu, ani keď sa na ňu nevzťahuje poplatok.

Napriek dlhej histórii svojpomocného zabezpečovania vývozu odpadu od januára 2022 vývoz a likvidáciu odpadu, vrátane separovaného, zabezpečuje externá firma, ktorá bola vysúťažaná prostredníctvom verejného obstarávania. Podľa jedného z respondentov viedli predstavitel'ov mesta k rozhodnutiu najmä okolnosti súvisiace s vtedy meniacou sa legislatívou, podľa ktorej by už mesto nespĺňalo štandardy na pokračovanie vo vývoze odpadu, napr. by dopravný prostriedok na zber a vývoz odpadu musel byť vybavený vážiacim zariadením. Inovácia vybavenia, resp. samotného auta určeného na vývoz odpadu, ako aj ostatnej technológie súvisiacej s likvidáciou či už komunálneho alebo separovaného odpadu (napr. lisov) by bola finančne náročná a Mesto si veľké investície v tomto ohľade nemôže dovoliť. Výhodnejšie sa z tohto hľadiska javilo zakontrahovať externú firmu. Zároveň tak Mesto nemusí riešiť zabezpečenie personálnych kapacít súvisiacich s hospodárením s odpadmi.

Ako funguje vývoz odpadu v časti A

Zaujímavosťou je, že vývoz odpadu sa v časti A neuskutočňuje takmer vôbec. Jedným z dôvodov je nevybudovaná prístupová cesta. Poľná cesta s dĺžkou približne 2 km, ktorá vedie cez lokalitu, je pre auto vyvážajúce odpad príliš úzka a hrboľatá, čiže tadiaľ nemôže prejsť. Tým, že ide o odľahlú oblasť, ktorá je ťažko prístupná, tak okrem vývozu komunálneho odpadu nefunguje ani separovaný zber. Ako sa vyjadrila predstaviteľka

pomáhajúcej profesie: „Aj keby mali dobrú vôľu separovať, tak tam sa odpad nezberia.“ Z dôvodu problémov s vývozom odpadu vznikajú v tejto časti čierne skládky odpadu, a to nie len v areáloch, kde sú obývané obydlia, ale aj v okolí. Skládky odpadu sa v tejto časti mesta odstraňujú, ich elimináciu zabezpečuje Mesto, ale zároveň sa neustále obnovujú. Ide o bežný komunálny odpad tvorený potravinovými výrobkami, ale aj o odpad z domácností, ako napr. opotrebovaný nábytok a textilné materiály. Ďalšia predstaviteľka pomáhajúcej profesie ozrejmila, že za vznik skládok nie sú zodpovední len marginalizovaní obyvatelia danej lokality:

„Najhoršie je, že vidíme tam také nové skládky, ktoré určite nie od nich pochádzajú, lebo sú tam koberce, nábytok, topánky, šatstvo, že to oni zbierajú si domov, čiže toto oni by nevyhodili. Pri ceste odbočka prvá, je tam vždy niečo nové.“

Vzhľadom na absenciu vývozu odpadu nevlastnia domácnosti marginalizovaných rómskych obyvateľov v časti A smetné nádoby.

Mesto zabezpečuje zber odpadu v tejto časti jedine prostredníctvom veľkokapacitného kontajnera, ktorý je umiestnený na začiatku lokality, čo je zhruba 500 metrov od najbližších obydľí obývaných marginalizovanými Rómami. Kontajner je v lokalite umiestnený celoročne a vyváža sa každý štvrtý týždeň. Platený je z poplatkov za komunálny odpad, ktoré Mesto vyzbiera, avšak pokiaľ ide o marginalizovaných obyvateľov lokality, na tých sa povinnosť zaplatiť za komunálny odpad nevzťahuje, keďže nemajú v lokalite nahlásený trvalý pobyt. Respondent však naznačil, že riešenie zberu odpadu prostredníctvom veľkokapacitného kontajnera sa v časti A nestretá s úspechom:

„Vieme im tam dať ten veľkokapacitný kontajner, ale oni tam smeti nebudú nosiť, lebo je jednoduchšie hodiť to za dom, alebo to zahrabať, alebo to vyhodia o kúsok ďalej od domu.“

Ako potvrdili aj ostatní respondenti a respondentky, miestni rómski obyvatelia kontajner zrejme aj z dôvodu vzdialenosti veľmi nevyužívajú.

V súvislosti s elimináciou skládok a riešením odpadu majú obyvatelia mesta možnosť zapožičať si veľkokapacitný kontajner aj na vlastnú žiadosť. Niektorí Rómovia z mesta túto službu využívajú niekoľkokrát do roka. Poplatok za takýto kontajner je 60 €/deň. No rómski obyvatelia časti A si nezvyknú kontajner zapožičiavať. Jednak suma za zapožičanie je pre mnohých vysoká, jednak by kontajner nebolo možné umiestniť bližšie k ich obydliam než ten, ktorý Mesto celoročne prevádzkuje pri vstupe do lokality.

Situácia s odpadmi z pohľadu marginalizovaných rómskych komunít

Zo zistení v teréne vyplýva, že situáciu s vývozom odpadu v časti A vnímajú marginalizovaní obyvatelia ako problematickú. Jedna z respondentiek uviedla, že Mesto sa o lokalitu nestará. Časť poľnej cesty, ktorá vedie cez ich obydliá, je obklopená odpadkami a skládky sú viditeľné aj v areáloch jednotlivých obydlií. Za účelom skvalitnenia životných podmienok sa manžel respondentky angažoval za umiestnenie veľkokapacitného kontajnera v lokalite. Jeho aktívny záujem o riešenie odpadu potvrdili aj predstaviiteľky pomáhajúcich profesií. Napriek tomu, že kontajner je umiestnený na začiatku lokality, odpad sa naďalej hromadí v blízkosti obydlií marginalizovaných obyvateľov. Práve hromadenie odpadov pri obydliach bolo dôvodom aj občasných konfliktov v spolunažívaní medzi miestnou marginalizovanou populáciou.

Zaujímavosťou je, že v tejto lokalite marginalizovaná rómska populácie nie je dlžníkom v súvislosti s poplatkom za vývoz odpadu. Ako bolo spomenuté, nikto z nich totiž nemá v meste, pod ktoré spadá aj časť A, trvalý pobyt. Nie je známe, či majú v tejto súvislosti dlhy na adresách trvalého bydliska. Napriek tomu, že im teda nevzniká povinnosť platiť poplatok za komunálny odpad, v lokalite je im k dispozícii už vyššie

spomenutý veľkokapacitný kontajner. Ten je však umiestnený v značnej vzdialenosti od ich obydlií, zrejme preto ho viac-menej nevyužívajú. Ďalším dôvodom môže byť slabá informovanosť o umiestnení kontajnera v lokalite. Niektorí respondenti boli informovaní tom, že v lokalite je kontajner. Jeden z respondentov však uviedol, že kontajner si v lokalite nikdy nevšimol.

V súvislosti s poplatkom za komunálny odpad sa daný respondent vyjadril, že by bol ochotný poplatok aj platiť, tak ako to robil v mieste svojho trvalého bydliska, ak by bolo zabezpečené vyvážanie odpadu:

„... by som aj dal na to, však tak som robil aj (v mieste trvalého bydliska; pozn. autorky), ale nik sa nestará.“ Podľa neho totiž mesto neprejavuje príliš veľkú iniciatívu pomôcť tamojšej komunite. Jedna z predstaviteľiek pomáhajúcich profesií zase uviedla:

„Oni vám iba povedia, že pravdaže, áno, je to náš záujem, my to chceme, zaplatíme, vybavte. Ale nič z toho. Je to odľahlá časť, nedá sa to tam kontrolovať, neviete nijako... Ako ich donútite? Týždenne tam býva iný človek, idem zámerne na jednu adresu, už tam nie je, prídem ďalšíkrát, už tam je.“

Upozornila, že väčšina miestnych obyvateľov nemá zamestnanie a nachádza sa v nepriaznivej sociálnej situácii. Poplatok za komunálny odpad by podľa jej slov miestne rómske domácnosti neplatili, ani keby bola vybudovaná prístupová cesta a vývoz odpadu by bol umožnený, keďže výška poplatku predstavuje značnú časť ich mesačného príjmu.

Ako je už vyššie spomenuté, oblasť vývozu odpadu je zo strany respondentov žijúcich v časti A vnímaná kriticky. Napriek tomu však respondenti vnímajú, že oni a ich miestni susedia čelia aj rôznym iným ťažkostiam v každodennom živote. Boria sa s bývaním, zabezpečením tepla počas zimy, zabezpečením obživy či dopravy do mesta. Jedna z respondentiek vysvetlila, že ju síce trápi, že s deťmi žije obklopená odpadom, ale musí riešiť urgentnejšie záležitosti, ako je napr. zabezpečenie základných potrieb pre svoje deti.

Diskusia

Lokalita č. 1 je príkladom toho, ako samospráva napriek snahe zabrániť čiernym skládkam nedokáže zabezpečiť vývoz odpadu pre všetkých. Zatiaľ čo dôvodom, prečo sa vývoz v odľahlej časti mesta nevykonáva, možno porozumieť, je veľmi evidentné, že mesto čelí výzvam pri inklúzii rómskeho etnika, resp. v spolunažívaní vo všeobecnosti. Je bezmocné v riešení problémov, ktorým marginalizovaní Rómovia a Rómky čelia, či už ide o oblasť bývania, zamestnanosti, vzdelania, alebo o samotný zber odpadu. Práve v časti A je zo strany mesta možné vnímať bezmocnosť pri riešení vývozu odpadu a tvorby čiernych skládok. Pozitívne vnímané môže byť umiestnenie veľkokapacitného kontajnera na začiatku tejto lokality. Nedostatočnosť tohto riešenia zberu odpadu však pripomínajú pretrvávajúce čierne skládky, ktorým Mesto nedokáže účinne predchádzať. Zároveň nedokáže efektívne zabezpečiť vyberanie poplatkov za komunálny odpad, či už ide o rómske domácnosti v časti A, alebo priamo v meste.

Vychádzajúc aj z týchto skúseností je prístup predstaviteľov mesta k rómskej populácii zrejme do istej miery založený na predsudkoch:

„Čiže o čom sa dlho hovorí – zabezpečiť im prácu a bývanie. To je síce pekné, ale my aj tu vidíme, že pokiaľ by mali... Na aktivačných prácach sme mali kedysi veľa ľudí, cca 40, teraz ich máme do 10. A nie sú ostatní zamestnaní, ale oni nemajú záujem. Čiže ak nemá záujem pracovať, ťažko je potom pomáhať mu s bývaním, lebo tu pramení ten problém, že ľudia sa potom sťažujú, prečo dostávajú všetko zadarmo. Ak by mal fungovať ešte niekedy nejaký projekt, tak by mal byť viazaný na to, aby začali pracovať.“

Predstaviteľom mesta nemožno uprieť negatívne skúsenosti s riešením situácie marginalizovaného obyvateľstva a jeho začleňovaním. Zároveň je potrebné uviesť, že v tomto smere chýba na strane Mesta odborná kapacita, ktorá by rozumela kontextu marginalizácie a života v chudobe. Jediný nástroj, ktorý Mesto využíva na zmiernenie či zlepšenie situácie

marginalizovaných Rómov v časti A, je pôsobenie terénnych sociálnych pracovníčok. V súvislosti s odpadom terénne pracovníčky často upozorňujú miestnych obyvateľov na znečistené prostredie, v ktorom žijú, keďže je zahádzané odpadom. No v tomto ohľade pôsobia na obyvateľov káravo, namiesto toho, aby im ponúkli konštruktívne riešenie, a to aj s ohľadom na skutočnosť, že odpad nie je kam vyviešť, pokiaľ je veľkokapacitný kontajner ďaleko od obydli. Zároveň si svojpomocný prenos odpadu na zberný dvor vyžaduje vozidlo, a tak obyvateľom tejto časti mesta vlastne neostáva iné, než hromadiť odpad v okolí svojho obydli. Pre vedenie mesta zase neexistuje iné riešenie zberu odpadu v danej odľahlej lokalite, než zabezpečiť ho prostredníctvom veľkokapacitného kontajnera.

V prípade tejto lokality sa potvrdzuje, že aby zber a vývoz odpadu fungovali efektívne, nestačí riešiť situáciu len v tejto téme (napr. zabezpečiť vyberanie poplatku za komunálny odpad). Jednotlivé oblasti života marginalizovaného obyvateľstva sú navzájom prepojené a súvisiace problémy sa „cyklia“. Napríklad matka žijúca s malými deťmi nebude zväzť odpad do kontajnera, ak sa o deti stará sama a smetná nádoba je umiestnená vo väčšej vzdialenosti. Do úvahy treba vziať aj fakt, že ako oprávnená neplatička nevlastní kuka nádobu, a teda by si musela zadovážiť plastové vrecia, ktoré sú pre sociálne odkázanú rodinu tiež výdavkom. Ak je táto matka navyše nezamestnaná a nevlastní automobil, nemá ako odpad zviešť na zberný dvor, ak by sa ho chcela zbaviť. V okolí si zamestnanie zrejme hľadať nebude, pretože by do práce nemala ako cestovať, keďže do lokality nechodí žiaden autobus či vlak. Z rovnakého dôvodu budú pravdepodobne jej deti vymeškávať povinnú predškolskú či školskú dochádzku. Vzhľadom na to je nevyhnutné, aby sa k riešeniu jednotlivých tém, napr. témy hospodárenia s odpadom, pristupovalo v kontexte marginalizovaného obyvateľstva komplexne.

Záver

Javí sa, že pre takúto lokalitu, pre ktorú platí, že časť mesta, kde býva marginalizovaná populácia, je geograficky vzdialená bez existujúcej infraštruktúry, neexistuje fixné riešenie. Ideálnym riešením pre mesto aj obyvateľov odľahlej časti mesta by bolo zabezpečiť vývoz odpadu priamo od obydľí vo vinohradníckej oblasti, avšak v takom prípade by bolo potrebné vybudovať príjazdovú cestu naprieč vinohradníckou lokalitou. Pretože obyvatelia danej oblasti nemajú povinnosť platiť poplatok za komunálny odpad, nie je možné predpokladať, že by boli tieto domácnosti zabezpečené kuka nádobami.

Mesto často rieši vznik skládok odpadu aj v iných lokalitách v rámci mesta. Za účelom eliminácie skládok v areáloch obydľí, domov a bytov, ako aj vo verejných častiach by bolo z pozície mesta potrebné pristúpiť k týmto krokom:

- zabezpečiť väčší počet smetných nádob a stojísk
- zabezpečiť dostatok malých smetných nádob na uliciach, ktoré sú určené pre verejnosť a rovnako aj výmenu starých, opotrebovaných nádob.

Navrhované opatrenia nebudú účinné v odľahlých oblastiach, kde nie je vybudovaná prístupová cesta. V takejto lokalite by Mesto, naopak, mohlo vyzývať na participáciu pri zbere odpadu do veľkokapacitného kontajnera umiestneného v danej lokalite a poskytovať incentívy za vyvezený odpad.

Pre efektívnejšie hospodárenie s odpadom zo strany konkrétneho mesta by museli byť naplnené ďalšie potreby, ktoré by umožňovali naďalej hospodáriť s odpadom:

- zaobstaráť vozidlo na vývoz odpadu z týchto smetných nádob, ktoré by bolo flexibilnejšie než aktuálne používaný traktor

- zakúpiť nový moderný automobil, ktorý by spĺňal štandardy na vývoz odpadu
- zakúpiť novú linku na likvidáciu separovaného odpadu, vzhľadom na vek a opotrebovanosť aktuálne využívanej linky.

Vo všetkých uvedených prípadoch je potrebné zo strany Mesta vyčleniť finančné prostriedky na zabezpečenie vyššie spomenutých položiek. Okrem toho niektoré obce a mestá – rovnako ako táto lokalita – čelia pri likvidácii čiernych skládok problému samofinancovania. Preto by v takýchto prípadoch pomohla finančná injekcia. V minulosti sa za týmto účelom Mesto snažilo získať grant z eurofondov cez Ministerstvo životného prostredia SR, ale túto možnosť už viac neberie do úvahy. Pri čerpaní eurofondov totiž Mesto čelí hneď niekoľkým výzvam: (1) Ako záujemca o získanie a čerpanie nenávratných finančných prostriedkov (NFP) disponuje nedostatkom odborných kapacít pri písaní projektov, čo je všeobecný problém. V tomto smere by pomohlo financovať danú službu u externého partnera. (2) Zároveň ako potenciálny prijímateľ nenávratných finančných prostriedkov by muselo splniť náročné kritériá vzťahujúce sa na čerpanie, medzi inými zabezpečiť, aby počas doby monitorovania udržateľnosti projektu bol naplnený účel poskytnutia NFP, a teda aby tam, kde bola skládka zlikvidovaná, nevznikla znova ďalšia. Keďže sa skládky v rôznych lokalitách mesta opätovne tvoria, mnohé obce a mestá nedokážu zabrániť ich opätovnému vytváraniu. S cieľom splnenia takéhoto kritéria by Mesto muselo zabezpečiť v danom mieste hliadku, čo sa spája opäť s investovaním finančných zdrojov do personálnych kapacít. Na druhej strane by bolo potrebné, aby sa kritériá pre prijímateľov NFP v relevantných prípadoch znížili.

Mesto má problém so vznikom skládok aj na súkromných pozemkoch. V tomto prípade nevie zabezpečiť kontrolu nie len nad likvidáciou skládok, ale ani nad obsahom odpadu. Je bezmocné najmä v predchádzaní prípadného hromadenia nebezpečného odpadu, ktorý je trestné hromadiť, ale aj v oblasti presvedčenia občanov zlikvidovať skládky na svojich pozemkoch. Vzhľadom na to je za účelom efektívnejšieho nakladania s odpadom, jeho zberu a efektívnejšej spolupráce obyvateľov lokality s Mestom potrebné:

- zefektívniť informovanie a zvyšovanie povedomia obyvateľov v téme nakladania s odpadmi, a to s cieľom objasnenia pozitívneho prínosu zhodnocovania odpadov v porovnaní s ich skládkovaním.

V prípade uloženia a vymáhania sankcií za vytvorenie skládky by bolo potrebné ošetriť právomoc Mesta tak, aby si sankcie dokázalo vymôcť. Vývoz odpadu je v niektorých lokalitách náročné vyriešiť tak, aby fungoval plošne. V lokalitách, ktoré sú geograficky segregované a zároveň sú rekreačnými oblasťami, ktoré nie sú pôvodne určené na bývanie, je situácia o to komplikovanejšia, pokiaľ nie je vybudovaná infraštruktúra či vôbec prístupová cesta. Mesto v takomto prípade nemá veľa možností, no má minimálne možnosť šíriť osvetu o zbere odpadu, ako aj motivovať miestne obyvateľstvo k predchádzaniu a odstraňovaniu skládok.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA Č. 2

Terénny výskum v lokalite č. 2 sa uskutočnil začiatkom decembra 2021. Kvalitatívny výskum v tejto lokalite je – podobne ako predošlý výskum v teréne – založený na vedení pološtruktúrovaných rozhovorov s miestnymi inštitucionálnymi aktérmi – celkom s tromi predstaviteľmi a predstaviteľkami obecného úradu – pričom jeden z nich zastáva pomáhajúcu profesiu v rámci projektu zameraného na inklúziu marginalizovaných rómskych komunít. Výskum tiež zahŕňal výskumný rozhovor s predstaviteľkou miestnej rómskej komunity. Údaje z tohto terénneho výskumu boli zaznamenané a následne spracované.

Prehľad obce a rómskych osídlení

Lokalita č. 2 je obcou, ktorá sa nachádza v Nitrianskom samosprávnom kraji. Je to lokalita, v ktorej žije približne 3000 obyvateľov a zhruba 18 % z nich tvorí rómska populácia. Tá žije v rozptyle v obci, no časť z nej je sústredená v dvoch koncentráciách: (1) prvú v texte označujeme ako koncentráciu K a (2) druhú ako N, obe ležia vo vnútri obce a sú od seba vzdialené len niekoľko desiatok metrov. Obyvatelia oboch týchto koncentrácií žijú v marginalizácii, pričom podľa Atlasu rómskych komunít (2019) ide celkovo o 144 obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít.

Koncentrácie, ktoré sú v podstate rovnými uličkami, vznikali prirodzene, a to priebežným odkupovaním nehnuteľností rómskou populáciou. Rómovia sú súčasťou obce už niekoľko stoviek rokov (Amari luma, n. d.). V minulosti dostali niektorí Rómovia pozemky od miestneho grófa Huňadyho, preto sa postupne začali usádzať práve v častiach obce, kde sa tieto pozemky nachádzali, a časom sa vytvorili uvedené dve koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že veľa pozemkov, kde žije populácia marginalizovaných rómskych

komunit, zostáva nevysporiadaných. Vlastníkmi je v niekoľkých prípadoch obec alebo súkromní vlastníci, ale v niekoľkých prípadoch sú vlastníci neznámi. Obec sa preto venuje riešeniu vlastníctva pozemkov, ale nezapojila sa do národného projektu NP Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit, ktorý realizuje Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Pozemky sa snaží vysporiadať svojpomocne, aj keď v niektorých prípadoch je situácia pomerne komplikovaná.

Čo sa týka infraštruktúry, kanalizácia je zatiaľ vybudovaná len v určitých častiach obce, preto nie je každá domácnosť napojená na kanalizáciu. Rómska populácia v oboch vyššie spomenutých koncentráciách v súčasnosti kúri tuhým palivom. Mnohí obyvatelia obce majú vlastné studne, väčšina je však napojená na obecnú vodu. V prípade dvoch miestnych koncentrácií Rómov však platí, že väčšina domácností nie je napojená na vodovodnú prípojku. Preto si po pitnú vodu chodia stovky metrov k artézskym studniam (voľne tečúca pitná voda), ktoré sú v rámci obce na niekoľkých miestach. Jeden z respondentov vysvetlil: „Každý má káru, naložia si tam bandasky a idú. Často aj deti chodia na vodu.“

Na základe výpovedí respondentov možno uviesť, že rómska populácia sústredená v dvoch vyššie spomenutých koncentráciách čelí problému s bývaním, a to so zreteľom na viaceré skutočnosti. Ide o absenciu vysporiadaného vlastníctva domov či pozemkov, ďalej o absenciu pripojenia domácností na vodu, čo spôsobuje ťažkosti s dodržiavaním osobnej hygieny. V dôsledku absencie pripojenia na vodu nemajú mnohé domácnosti práčku alebo ani kúpeľňu. Jeden z respondentov poukázal na obchodovanie s pitnou vodou a snahu zneužiť situáciu tých domácností, ktoré na vodu nie sú napojené:

„Jedna z (názov koncentrácie, ktorú v texte označujeme písmenom N) vodu má napríklad, ale prvé čo ju napadne, je s tým obchodovať. Napríklad za 20 € desaťlitrovú bandasku si môžu naplniť tí, čo vodu nemajú. Ale kde za mesiac zaplatíte 20 € za vodu? A ešte za len 10 litrov!“

Tým poukázal na prevládajúcu úžeru a vykorisťovanie v rámci jednej komunity. Problémom niektorých domácností je tiež nezamestnanosť.

Tí, ktorí pracujú, zvyčajne dochádzajú do neďalekého mesta. Väčšina miestnych zamestnaných Rómov pracuje na živnosť v oblasti stavebných prác, často však vykonávajú aj čiernu prácu. Niekoľko rómskych mužov v zime 2021 vycestovalo za prácou ako partia aj do zahraničia. Vyššou mierou nezamestnanosti trpia miestne rómske ženy. V mnohých prípadoch je im znemožnené pracovať zo strany partnerov, ktorí očakávajú, že zostanú doma a budú sa starať o deti. Ak partner súhlasí, aby žena pracovala, tak len v prípade, že sa zamestná v rámci obce, čo zväčša nie je možné, keďže v lokalite nesídlí žiaden väčší zamestnávateľ.

Veľkým problémom je podľa respondentov miera vzdelanosti. „Niektorí končia povinnú školskú dochádzku v šiestom ročníku,“ uviedla respondentka, čím naznačila, že v mnohých prípadoch miestna rómska mládež ukončí vzdelanie bez dosiahnutého nižšieho stredného vzdelania, ktoré sa získa ukončením deviateho ročníka základnej školy. Problémom je v tomto smere aj informovanosť, keďže sa často stáva, že na miestne stredné odborné učilište, ktoré je určené pre žiakov s postihnutím, sa hlásia aj miestni Rómovia a Rómky bez zdravotného či mentálneho znevýhodnenia. Predstaviiteľka pomáhajúcich profesií uviedla: „Naše deti si často vybavujú papiere u lekára, aby ich sem prijali. Automaticky sú diskvalifikované na trhu práce, ale im je to jedno.“ Takáto prax vysvetľuje aj nízku vzdelanostnú úroveň.

Snahu o inkluzívny prístup vedenia obce možno vnímať aj na základe toho, že v minulosti sa obec dvakrát zapojila do projektov súvisiacich s terénnou sociálnou prácou zameranou na inklúziu marginalizovaných rómskych komunit. Momentálne však v obci funguje iba projekt Deti dokážu zmeniť svet, ktorý obec získala na štvorročné obdobie a v rámci ktorého financuje rôzne pomáhajúce profesie. Na margo inkluzívnych projektov predstaviteľ vedenia obce konkretizoval nevýhody zapojenia sa do niektorých projektov hradených z eurofondov:

„Niekedy aj prechod pokračovania projektov trvá príliš dlho a dostanete medzeru, ktorú ťažko vykryjete z obecného rozpočtu. [...] Nehovoriac o tom, že ťažko hľadáte ľudí, lebo je tam základný plat, a po druhé, darmo mi niekto bude hovoriť, že od roku 2024 bude pokračovanie projektu, keď už teraz to robia, že mi na niekoľko mesiacov nechajú vypadnúť ľudí.“

Tým upozornil na to, že niektoré, najmä menšie obce čelia problémom v pokrývaní finančných nákladov za ľudí zamestnaných cez projekty počas preklenovacieho obdobia.

V záujme dodržiavania lepšej hygieny miestneho obyvateľstva marginalizovaných rómskych komunít zakúpila obec zo súkromných zdrojov práčku, ktorú zadarmo poskytuje verejnosti na používanie. Prášok si môžu záujemci priniesť svoj, prípadne je možné zakúpiť si prací vankúšik za 50 centov v kancelárii pomáhajúcich profesií. Náklady na vodu, elektrinu a iné hradí obec.

Obec v minulosti tiež zriadila obecnú záhradu, určenú na využitie pre ľudí v núdzi. Predstaviteľ obce sa však posťažoval:

„[...] povedal som im poďte, vysadíme ju. Samé zemiaky a možno cesnak a cibuľu, a keď tu budete piati robiť, tak si to na jeseň vyzbierate, ja to dám porať s obecným traktorom. A nič.“

Projekt sa neujal, pretože podľa jeho slov zo strany cieľovej skupiny o takúto aktivitu nebol záujem.

V súvislosti so vzájomným spoluzitím rómskeho a ne-rómskeho obyvateľstva v obci nie sú väčšie problémy, čo je spôsobené predovšetkým tým, že Rómovia sú už po generácie súčasťou obce. Len v ojedinelých prípadoch prichádza k určitej nespokojnosti alebo konfliktom. Nespokojnosť nastala napríklad vtedy, keď sa v dôsledku odstránenia čiernej skládky odpadov z jednej z koncentrácií marginalizovaných rómskych komunít premiestnili hľadavce do okolitých susedných dvorov. Ľudia z toho obviňovali rómsku komunitu z danej koncentrácie. Majoritné obyvateľstvo sa podľa respondenta tiež cíti nespokojné v prípadoch, keď sú Rómovia „zvýhodňovaní“. Predstaviteľka pomáhajúcich profesií dodala, že ku konfliktným situáciám niekedy prichádza aj v školách:

„[...] koľkokrát [v škole] prvýkrát vidia točku a tečúcu vodu z kohútika, potom v škole sa im smejú, lebo to nevedia používať a už sa to nabaluje, dieťa ide do odporu, nechce tam chodiť, vymyslí si xy diagnózu, prečo tam nechodiť.“

Tým poukázala na to, že znevýhodnené podmienky, v ktorých deti z marginalizovaných rómskych komunít žijú, stavajú v niektorých prípadoch deti do pozície, že sa im rovesníci posmieávajú. Znevýhodnené prostredie teda do istej miery prispieva k ich väčšej neistote a sociálnej exklúzii. Čo sa týka riadenia obce, miestne obecné zastupiteľstvo nemá člena ani členku rómskeho pôvodu. V roku 2014 kandidovali do zastupiteľstva dve rómske aktivistky, podporu však nezískali. Ako uviedol jeden z respondentov, nepodarilo sa im získať ani podporu „tých svojich“, a to napriek tomu, že v minulosti sa obe aktívne zasadzovali za práva Rómov a pôsobili aj na pozíciách pomáhajúcich profesií, čiže vzťahy s miestnym obyvateľstvom mali dobre nastavené.

Koncentrácia N

Táto časť obce je v podstate jedna dlhšia rovná ulica s vybudovanou cestou, pozdĺž ktorej sú vystavané zväčša obytné rodinné domy, prípadne iné druhy obydli. Pozdĺž prístupovej cesty nie je vybudovaný chodník, v tomto smere však táto ulica nie je výnimkou. Časť domov obýva populácia marginalizovaných rómskych komunít a zvyšok majoritné obyvateľstvo obce. Podľa Atlasu rómskych komunít (2019) žije v tejto časti obce približne 42 obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít, pričom väčšina z nich obýva skolaudované rodinné domy a približne do desať obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít je sústredených v dvoch chatrčiach.

Najväčší podiel marginalizovaných rómskych komunít v tejto lokalite je sústredený v obydli, ktoré je akoby komplexom niekoľkých bytových jednotiek, teda z každej strany budovy je vchod do obydli, zatiaľ čo v každom vchode žije iná domácnosť. V tomto zoskupení rôznych domácností nie je žiadna z nich pripojená na kanalizáciu, ba väčšina z nich nemá vybudovanú ani kúpeľňu s toaletou. V dôsledku toho je v areáli danej výstavby pravidelne zápach, pretože niektorí obyvatelia, ktorí nemajú vo dvore vybudovanú ani drevenú latrínu, vylievajú fekálie z vedier priamo do spoločného dvora.

Kanalizácia je na tejto ulici v stave riešenia a obec predpokladá, že sa jej podarí dobudovať ju čoskoro, keďže väčšina pozemkov v tejto časti je vysporiadaná. Obec však predpokladá, že sa nevyhne problému so samotnými prípojkami na kanalizáciu, keďže v tejto koncentrácii má len jedna z rómskych domácností vysporiadané vlastníctvo domu.

Štandard životnej úrovne v koncentrácii N je o niečo vyšší než v časti K. Je to na prvý pohľad pozorovateľné vzhľadom na výzor stavieb. Podľa starostu obce je táto lokalita na lepšej úrovni, čo sa týka rómskeho obyvateľstva, a to preto, že tu žijú aj rodiny, ktoré:

„si snažia štandard udržať. Tam už len tým, že sú zamestnaní v tejto oblasti, tak už len to dvihne tú úroveň o tolko vyššie. Žijete síce v rámci nejakej tej oblasti [územnej, napr. osada, koncentrácia marginalizovaných rómskych komunít], ale aj keď prídem dnu, tak vidíme, že sú tam spravene napríklad prístavby, alebo aj na prádlo má už spravený prístrešok, aby mu to opraté nezmoklo, alebo má normálne dvere. [...] nie je to len taká nejaká chatrč na prežitie.“

V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť, že v koncentrácii N žijú aj majoritní obyvatelia obce, na rozdiel od koncentrácie K.

Koncentrácia K

Koncentrácia K je, taktiež ako ulica N, rovnou uličkou, kde je sústredených zhruba osemnásť obydľí, pričom ide o rodinné domy, unimobunky a chatrče. Rodinné domy sú zvonka zanedbané v dôsledku nepriaznivej sociálno-ekonomickej situácie domácností, ktoré v tejto koncentrácii žijú. Na ulicu K sa možno dostať z hlavnej cesty, ale v rámci nej nie je vybudovaná prístupová cesta.

Vyriešiť, teda vybudovať prístupovú cestu doposiaľ nebolo možné. Obec komunikáciu nemôže dať vybudovať ani sa uchádzať o dotácie za týmto

účelom, keďže pozemky v tejto koncentrácii sú nevysporiadané. Z tohto dôvodu sa najmä v daždivom a vlhkom počasí miestne obyvateľstvo musí vyrovnávať s bahnitou cestou. Obec už niekoľkokrát zabezpečila nános štrku či betónových kociek tak, aby aspoň zlepšila prístup do tejto časti obce. Tie sa však zanosili blatom, zemou a podobne, keďže tade miestni vchádzali autami, ktoré parkujú pri domoch.

V tejto časti obce žijú takmer výhradne obyvatelia marginalizovaných rómskych komunít. Prevláda tu nepriaznivá finančná situácia, čo je možné všimnúť si aj na výzore obydľí. Ako výskum ukázal, obyvatelia koncentrácie K žijú v chudobe, niektorí nemajú ani vhodnú sezónnu obuv či šatstvo. Predstavitelky pomáhajúcich profesií tu pomáhajú so zabezpečením šatstva a materiálnej pomoci takmer pre každú domácnosť.

Obec v tejto koncentrácii čelila po dlhé roky zakladaniu a zväčšovaniu čiernej skládky, ktorú sa v roku 2020 podarilo na základe iniciatívy pomáhajúcich profesií pôsobiacich v obci odstrániť. Skládka obsahovala 500 ton odpadu a po jej odstránení nasledovala deratizácia daného územia proti potkanom, ktoré sa vyskytovali práve na čiernej skládke, a ďalej proti všiam, ale aj švábom. Účelom zlikvidovania čiernej skládky bolo využitie pozemku na obecný projekt. Jedna z predstaviteľiek inkluzívneho projektu, ktorý obec realizuje, totiž získala dotáciu takmer 2000 €, z ktorej boli pokryté náklady na vybudovanie komunitnej záhrady a letnej školy priamo na tomto území. Letná škola má deťom napomôcť zmysluplne tráviť voľný čas, avšak za účasti pomáhajúcich profesií. Areál letnej školy a komunitnej záhrady je oplotený pletivom a je na ňom bránka, ktorá sa zamyká. Kľúče vlastní len obecní pracovníci a pracovníčky vrátane pomáhajúcich profesií, ktoré sú taktiež zamestnankyňami obce. Vstup do záhrady či letnej školy je teda podmienený účasťou predstaviteľiek pomáhajúcich profesií, ktoré v tomto objekte organizujú aktivity pre miestne deti (napr. opekanie, príprava na školské vyučovanie, hry a pod.). V areáli sa nachádza drevený prístrešok s veľkou tabuľou, ale aj socha sv. Márie, ktorú sa tam podľa respondentky rozhodli umiestniť zamestnanci obce ako patrónku viery, ktorá je z pohľadu miestnej komunity dôležitá.

Situácia s odpadovým hospodárstvom

Obec je členom Ponitrianskeho združenia obcí pre separovaný zber a nakladanie s odpadmi (ďalej len PZO) už od jeho založenia v roku 2005, keďže vtedajší starosta bol spoluzakladateľom PZO, v ktorom má obec podiel na majetku. PZO pokrýva komunálny aj separovaný odpad. Konkrétne, komunálny odpad zabezpečuje subdodávateľ ENVI-GEOS Nitra, pričom odpad sa vyváža raz za dva týždne. Okrem toho v obci funguje separovaný zber. Harmonogram vývozu jednotlivých zložiek separovaného odpadu je zverejnený na webovej stránke obecného úradu. Obec disponuje aj zberovým dvorom, kde sa zbierajú rôzne materiály, ako napr. textil, sklo, elektro odpad či stavebný odpad. Obec má tiež vyriešenú skládku bioodpadu, ako sú konároviny a hľuzoviny. Skládky bývajú otvorené každú sobotu. Zberný dvor obec financuje a organizuje sama a v rámci neho sa oddelene bezplatne odovzdávajú zbierané zložky komunálneho odpadu, s výnimkou drobného stavebného materiálu. Keďže v lete 2021 vznikla obciam povinnosť nakladať s kuchynským odpadom, vtedajší dvojtýždňový zvoz bioodpadu sa zvýšil na týždňový.

V rámci vývozu odpadu sa zmesový komunálny odpad, drobný stavebný odpad a objemný odpad zneškodňuje na skládke Rišňovce – Rumanová. Cez Environmentálny fond obec v minulosti získala aj traktor za účelom nakladania so stavebným odpadom. Biologický odpad (z kuchýň) sa zhodnocuje v kompostárni v obci Výčapy-Opatovce, zatiaľ čo zložky komunálneho odpadu v rámci triedeného zberu sú vytriedované v obci Lužianky.

Pokrytie smetnými nádobami rôzneho druhu je v lokalite vo všeobecnosti celkom dobré. V roku 2010 získala obec prostredníctvom dotácií kompostery, ktorými je pokrytých zhruba 600 domácností. Pri zabezpečovaní vývozu odpadu obec riešila, či dokúpi kompostery, aby zabezpečila zvyšok domácností, alebo zvýši vývoz bioodpadu. Nakoniec sa rozhodla v prospech druhej možnosti. Kuka nádoby určené pre jednotlivé zložky separovaného odpadu vlastní každá domácnosť. Obec v rámci

projektu, ktorý získalo PZO, zabezpečila tieto smetné nádoby pre občanov zdarma. Po ukončení projektu ešte dokúpila z vlastných zdrojov po tri smetné nádoby do každej domácnosti, ktoré finančne nestihla projektom pokryť. Domácnosti si teda hradia len náklady na kuka nádobu určenú na komunálny odpad.

Problémom v kontexte hospodárenia s odpadom ostáva, že táto samospráva registruje veľký počet neplatičov za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu. Ročný poplatok za vývoz odpadu je 27,01 € na osobu. To sa zdá mnohým občanom príliš veľa. Predstavitel' obce uviedol, že poplatky za komunálny odpad sa síce zvyšovali, ale najmä z dôvodu, že štát zvyšuje poplatky za skládkovanie. Na margo toho ďalej uviedol:

„Tak sa dostávame do stavu, že čím viac separujem, tým mám vyššie poplatky. Ale bolo to veľmi nešťastne možno v minulosti komunikované medzi občanmi jednotlivých obcí, lebo každý mal pocit, že začnem separovať a budem mať nižší poplatok za komunálny odpad. Lenže to nie je pravda, lebo dnes stále chodí štyrikrát do mesiaca auto do tej obce. Akurát, že raz ide s komunálom, dva krát s papierom a raz s bioodpadom. Ale stále je tu to zvozové auto štyrikrát.“

Tým poukazoval na skutočnosť, že frekvencia vývozu odpadu sa nezmenila a zatiaľ čo obyvatelia vnímajú zvyšujúce sa poplatky zo strany obce, obec reaguje na zvýšenie určitých poplatkov zo strany štátu.

Podľa odhadu predstaviteľov obce až 80 % dlžníkov za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu tvorí populácia marginalizovaných rómskych komunít. Napriek dlhom je však v obci zabezpečený vývoz každej domácnosti, ktorá si pripraví smetnú nádobu na vysypanie v deň vývozu. V prípade vznikajúcich dlhov za komunálny odpad je informovanosť obyvateľstva často nedostatočná. Dlžníkmi sú totiž bežne domácnosti, ku ktorým prídu na istý čas príbuzní, ktorých prihlásia na obci a po ich odchode ich zabudnú odhlásiť. Alebo sú to aj domácnosti, ktoré majú člena rodiny vo výkone trestu či v ústavnej starostlivosti, a neoznámia takúto skutočnosť vedeniu obce, pretože nemajú informáciu o tom, že ich odchodom im automaticky nezanikla povinnosť uhrádzať poplatok

za komunálny odpad aj za tieto osoby, resp. nemajú informáciu, že v prípade oznámenia je možné dohodnúť sa na tom, že obec nebude požadovať úhradu poplatku za tieto osoby.

V súvislosti s dlhmi je situácia rôzna. Niektorí dlžníci z marginalizovaných rómskych komunít sa splácaniu vyhýbajú:

„Boja sa prísť, keď ich stretneme, tak im hovoríme, ako prísť, čo spraviť, ale viac neprídu. Aj spravíme splátkový kalendár, ale ani si poň neprídu, nie je záujem,“ uviedla predstaviteľka vedenia obce. No sú aj takí, ktorí napriek tomu, že sa nachádzajú v zložitej finančnej situácii, prejavujú záujem o splácanie dlhu. *„Raz má dve eurá, raz má päť eur, ale prídu, neboja sa, prekonalí ten ostých kvázi,“* dodala tá istá respondentka. Problematické pre obec v takomto prípade je, že napriek snahe o splatenie dlhu sa v malých splátkach behom roka dlh niekedy nevyrovná.

V praxi sa často stáva, že obce nezabezpečia vývoz odpadu domácnostiam, ktoré neplatia poplatok za komunálny odpad. Predstaviteľ obce však politiku vývozu všetkým domácnostiam, vrátane tých, ktoré neplatia, vysvetlil takto:

„Voľakedy obec robila, ale už nie, že je známka a ak ju nemá, a teda ak nezaplatí odpad, tak povedzme od 1. 2. daného roka mu prestanú odpad vyvážať.“

V prípade, keď sa smeti nevyvážajú, však podľa neho obec nemôže hovoriť o nedoplatku, resp. dlhu za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu.

„Je to protiprávne, lebo len čo sa stane situácia, že dáte niekoho, že má nedoplatky, tak ste mu vlastne službu neposkytovali. Keď ste mu službu neposkytovali, tak aké nedoplatky? Mali sme to takto na jednom školení vysvetlené právnikom.“

Tým naznačil, že pre obec je realizácia politiky vývozu odpadu všetkým domácnostiam zábezpekou toho, že v prípade potreby si obec môže vynucovať doplatenie dlhov od dlžníkov.

V obci funguje „nálepkový“, resp. známkový systém zvozu odpadu. Nálepka na smetné nádoby je súčasťou ročného poplatku za komunálny odpad. Platnosť nálepky je jeden rok, čiže v priebehu roka nie je potrebné dokupovať viac nálepiek. Jeden z respondentov objasnil, že „nálepkový“ systém prebieha v praxi v podstate pro-forma, keďže vývoz sa poskytuje všetkým občanom obce bez ohľadu na to, či za vývoz komunálneho odpadu zaplatili alebo nie. Na základe nálepky je akurát možné zistiť, kto poplatok za komunálny odpad v danom roku zaplatil.

Obec má rezervy v separovanom zbere. Napriek tomu, že separovaný zber sa tu realizuje a smetné nádoby získali miestni obyvatelia zdarma, obec patrí do štvrtej kategórie v úrovni vytriedenia komunálneho odpadu, čo spôsobuje, že poplatky za komunálny odpad sú stále celkom vysoké. Ak by sa zlepšila miera vytriedenia komunálneho odpadu, viedlo by to k nižším poplatkom za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu. Separovanie odpadu sa však často stretáva s nezaujmom. Predstaviteľ vedenia obce uviedol príklady:

„Napríklad, toto mi aj jedna rodina z (názov koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít označenej v texte pod písmenom K) povedala, že prečo netriedite? My sme takí, nás to nebaví. Potom poznám aj z majority takých, čo povedali, radšej dajte aj päťdesiateurový poplatok, ale ja triediť nebudem, mňa to otravuje.“

Problém tiež vidí v zbere odpadu na zbernom dvore: *„Niekedy mám pocit, že keď na zberový dvor prídem, že ľudia všetko nahádzu a potom majú problém to tam do kontajnerov roztriediť,“* čím potvrdil nízku mieru osvedy obyvateľstva tejto samosprávy v oblasti separovaného zberu.

Situácia v súvislosti s vývozom odpadu v koncentrácii K

Situácia s vývozom odpadu v koncentrácii N sa rieši pravidelným vývozom, tak ako v ostatných častiach obce. Každá domácnosť, vrátane rómskych, si môže dať vyvieť všetky druhy odpadov a je zabezpečená smetnými nádobami. Situácia je však komplikovanejšia v koncentrácii K.

Keďže do koncentrácie K nie je vybudovaná prístupová cesta, smetiarske vozidlo tam nejazdí. Navyše, priestor pre smetiarske auto by bol príliš úzky. Pokiaľ jednotlivé domácnosti majú záujem, aby im bol odpad vyvezený, musia smetné nádoby vyniesť na hlavnú cestu. Tá je vzdialená niekoľko desiatok metrov (cca 200 metrov do jednej alebo druhej strany ulice). Cesta, resp. chodník vedúci k hlavnej ceste je však v zlom stave. Podmienky sú sťažené najmä v prípade dažďa a snehu, keď sa na chodníku tvoria mláky, pričom niektoré z nich sa dajú len ťažko obísť. Je možné, že aj z tohto dôvodu v minulosti vznikla v koncentrácii čierna skládka, ktorá sa hromadila a niekoľko rokov nebola riešená. V konečnom dôsledku jej odstránenie zabezpečila z vlastných zdrojov obec, zatiaľ čo prácu vykonali zástupkyne pomáhajúcich profesií.

„Pomáhali nám len deti a asi dvaja dospelí z komunity,“ uviedla jedna z nich. Po bezprostrednom zlikvidovaní skládky sa na rovnakom mieste začala opätovne tvoriť ďalšia, ktorú priebežne tiež odstraňovali.

Opätovnému vzniku čiernej skládky sa obec snaží predísť. Ako uviedol zdroj, v roku 2021 pomáhajúce profesie zisťovali v tejto koncentrácii zabezpečenie kuka nádob a v dvojtýždňových intervaloch začali monitorovať stav vývozu, resp. vyvezenia smetných nádob v dni vývozu odpadu na hlavnú cestu. Predstavitel vedenia obce reagoval na tento kontext:

„Nádoby im boli zabezpečené minulý rok, mali ich aj predtým ale teraz sme si dali kontrolu na to, že aby ich aj vynášali. [...] Dostali sme sa do toho, že aj fotky robia dievčatá každý týždeň. Chvália ich, že vykladajú, lebo väčšinou to dopadlo tak, že v piatok smetiak nevyložili a v sobotu to niesli na smetný dvor, čo nie je prípustné.“

Pre túto koncentráciu je teda príznačné, že problém s bývaním v kontexte miestnej populácie marginalizovaných rómskych komunít je spojený nie len s nepriaznivou sociálnou situáciou, ale je tiež poznačený ťažkosťami s nevysporiadanými pozemkami. Tie zapríčiňujú, že výstavba prístupovej cesty sa nerealizuje a miestna populácia je nútená v prípade potreby vývozu odpadu odnášať smetné nádoby na hlavnú cestu, čo miestnym zbytočne komplikuje život.

Situácia s odpadmi z pohľadu marginalizovaných rómskych komunít

Zistenia z terénu poukazujú na slabé i silné stránky súvisiace so situáciou s odpadmi. Obyvatelia oboch koncentrácií s marginalizovanými rómskymi komunitami majú dlh voči obci za neuhradené poplatky za vývoz komunálneho odpadu. Podľa respondentky z rómskej komunity môže výška poplatku znamenať pre mnohé domácnosti záťaž, keďže mnohí žijú zo sociálnych dávok a nie sú zamestnaní, a to najmä v prípade mnohopočetných domácností. *„Ale veľa ľudí spláca,“* uviedla a dodala, že miestna rómska komunita pozitívne vníma, že obec je otvorená splácaniu nedoplatku zo strany dlžníkov za účelom vyrovnania dlhov. Rovnako je vnímaná aj možnosť využívať službu vývozu odpadu napriek vzniknutému dlhu.

V koncentrácii K sa situácia ohľadom hospodárenia s odpadmi za posledný rok výrazne zmenila. Ako je uvedené vyššie, niektorí miestni obyvatelia boli zvyknutí vyhadzovať smeti na čiernu skládku. Podľa respondentky bolo pre nich jednoduchšie vyniesť smeti už na existujúcu čiernu skládku, ktorá bola založená v bezprostrednej blízkosti ich obydli a ktorú využívali ako smetisko, kde sa zbavujú všetkého odpadu, než voziť smetnú nádobu niekoľko desiatok metrov po provizórnej neupravenej prístupovej ceste na hlavnú cestu, kadiaľ chodí smetiarske auto. Odkedy sa čierna skládka zlikvidovala, obec začala túto lokalitu v oblasti vývozu

odpadov preventívne kontrolovať. Miestni začali smetné nádoby vozit v deň vývozu na hlavnú cestu, a to najmä v dôsledku početných kontrol, ktoré uskutočňujú predstavitelky pomáhajúcich profesií.

Lokalita je teda pod drobnohľadom obce vo veci vynášania odpadu. Predstavitelky pomáhajúcich profesií kontrolujú, či v deň vývozu obyvatelia koncentrácie vyviezli smetné nádoby na určené miesto. Podľa respondentky však prístupujú k miestnemu obyvateľstvu často autoritatívne.

„Skládka sa vyčistila, ale našim nerozumejú, oni len prikazujú. Nevysvetľujú, ale prikazujú,“ uviedla a dodala, že *„naši sú takí, že príkazmi si ich nezískaš.“*

Tiež uviedla, že niektoré predstavitelky pomáhajúcich profesií svojím prístupom a spôsobom práce delia miestne rómske obyvateľstvo do skupín, čím niekedy narúšajú aj vzťahy medzi nimi v rámci komunity ako takej, čo podľa jej slov *„nerobí dobrotu“*.

V oblasti hospodárenia s odpadmi by podľa respondentky miestnemu obyvateľstvu koncentrácie K pomohlo vybudovať prístupovú cestu, ale bolo by to len čiastočné riešenie.

„Starosta nechal nanosiť také ako štrk, alebo aj betónové kocky na cestu. Keď ju nemôže dať spraviť, tak aspoň takto zlepšiť to prostredie. Ale niektorí sú takí, že sa nestarajú a autami, lebo zachádzali až domov, aj keď bolo zlé počasie, tak to vždy zničili. Lebo bol zákaz tade chodiť autami.“

Vybudovaná prístupová cesta by pomohla obyvateľom koncentrácie zlepšiť životnú situáciu, avšak ani tak by smetiarske auto do lokality nemohlo zachádzať pre príliš úzku cestu pri vstupe do koncentrácie.

Diskusia

V tejto prípadovej štúdii vyberáme lokalitu, v ktorej sa nachádzajú dve koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít vo vnútri obce. Zároveň jedna z nich (koncentrácia K) je čisto rómska a už na prvý pohľad je zrejmé, že ide o sociálne a ekonomicky znevýhodnené domácnosti. Koncentrácia K je príznačná zablatenou provizórnou prístupovou cestou, ktorá spôsobuje miestnym nepríjemné situácie. Ako spomenula jedna z respondentiek, problémom je, že kým sa dieťa ráno dostane na hlavnú cestu, do školy už príde špinavé, čo nebudí dobrý dojem medzi ostatnými rovesníkmi. Obec má však zviazané ruky a situáciu s vybudovaním cesty práve pre nevysporiadané pozemky vyriešiť nevie.

Veľa pozemkov v tejto časti obce je teda nevysporiadaných, obec prejavuje snahu o ich vysporiadanie a snaží sa situáciu riešiť už približne šesť rokov, najmä preto, aby miestnej komunite zabezpečila prístup k pitnej vode. Ten nie je možné zaistiť bez vysporiadania pozemku, keďže v takom prípade nie je možné získať povolenie k vybudovaniu vodovodnej prípojky či kanalizácie. Takáto ambícia vyžaduje zo strany obce nemalé investície, preto má vedenie obce záujem uchádzať sa aj o dotácie z EÚ.

„Keď toto všetko urobíme, nie za málo peňazí, či už z eurofondov alebo zo svojho, lebo pracujeme na tom, že by sme tam chceli teraz vodovod a kanalizáciu dotiahnuť, tak už dnes vieme, že tam bude 80 % neplatičov. A už je tam dlhodobo a toto sú veci, ktorými sa naráža aj na spoložitie minority a majority, že sa dostávame do stavu, prečo oni nemusia platiť a my musíme, a potom sa dlhy odpúšťajú. A toto je aj s komunálom tak, aj so všetkým.“

Tým naznačil, že pri vybudovaní prístupu k pitnej vode či kanalizácii očakáva, že investície budú dokonca vyššie.

Pozitívnou skúsenosťou je, že vedenie obce vníma presah sociálnej oblasti, teda sociálne znevýhodnenie miestnej populácie marginalizovaných rómskych komunít, aj do oblastí, ako sú odpadové hospodárstvo, bývanie a iné. Respondenti niekoľkokrát uviedli, že vysporiadanie dlhov

za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu alebo pri iných poplatkoch situáciu nevyriešia, pokiaľ sa nezmení situácia marginalizovaných rómskych komunít a nenastavia sa vhodné sociálne politiky pre zlepšenie situácie. Pre marginalizované obyvateľstvo by sa mali podľa respondentov zvýšiť sociálne dávky, aby bolo schopné začať splácať dlhy.

Na druhej strane, niektoré navrhované riešenia na zlepšenie situácie marginalizovaných rómskych komunít sú ovplyvnené populizmom. Poukazujú na taký prístup k marginalizovaným rómskym komunitám, ktorý by ich mal naučiť, ako v spoločnosti „správne fungovať“. Napríklad v súvislosti s riešením v oblasti bývania respondent navrhol:

„[...] Dole by bola recepcia, hore nájomné bývanie, t. j. že formou 1-izbových a 2-izbových bytov, bola by dole neustále recepcia s SBS: „Čo tu hľadáte?“ Proste regulované bývanie. Ja viem, že je to pre niekoho obmedzovanie určitých práv, ale keď sa bude niekto vedieť správať, tak na návštevu môže prísť, ale nemáš tam čo hľadať, je to nájomný byt. Nech sa páči, napíšeš si návštevu. Nech sa páči, za kým idete, prišli ste, odídete vtedy a pod. Lebo inak to nebude fungovať.“

Navrhované riešenia zároveň presadzovali politiku zásluhovosti, teda napr. odmeňovať nezamestnaných zapojených do aktívnych prác na základe toho, ako dobre pracujú.

Aj prístup k rómskej populácii v rámci obce má svoje rezervy. Zo zistení v teréne vyplynulo, že niektorí obyvatelia pociťujú zo strany predstaviteľov pomáhajúcich profesií málo empatický prístup. Príkladom je obyvateľka rómskeho pôvodu, ktorá chcela reklamovať online nákup produktu vyrobeného zo zlata, k čomu potrebovala vytlačiť reklamačný formulár. Po príchode do kancelárie pomáhajúcich profesií so žiadosťou o vytlačenie dokumentu jej bolo síce vyhovené, ale po tom, ako pracovníčka zistila, o aký produkt ide, jej navrhla, aby s podobnou požiadavkou nabudúce zašla na obecný úrad, kde si za tlač zaplatí, pretože je v ekonomickej situácii, keď ju nemožno považovať za cieľovú skupinu. Takýto prístup možno do určitej miery považovať aj za škodlivý v zmysle vytvárania rozdielov medzi členmi miestnej rómskej komunity.

Snahu obce k zlepšeniu situácie obyvateľov daných koncentrácií však nemožno poprieť, rovnako ako plán, ako dosiahnuť pozitívnu zmenu. Vysporiadanie pozemkov by totiž umožnilo vyriešiť ďalšie problémy, ako napr. prístup k pitnej vode, ku kanalizácii, či eliminovať prekážky pri vývoze odpadu na hlavnú cestu. Predstaviteľ vedenia obce to vníma ako prioritu: *„Pre sociálne odkázané rodiny je potrebné vyriešiť túto situáciu,“* ako sám uviedol. Tiež dodal, že mnoho pozemkov nie je možné vyriešiť

„[pokiaľ] to štát nechytí a neprenesie tie hektáre na svoju vlastnú pôdu a teda slovenskému pozemkovému fondu vráti zem a prevedie to na obce bezplatne, tak sa to nikdy rýchlo nevyrieši, lebo náhradu pôdy môže robiť len štát“.

Samospráva sa teda usiluje o pozitívnu zmenu v situácii s odpadmi aj v situácii miestnej populácie marginalizovaných rómskych komunít.

Záver

Zo zistení z výskumu vyplýva, že za účelom lepšieho hospodárenia s odpadmi je potreba implementovať riešenia v týchto témach:

Osveta obyvateľstva – šíriť informácie ohľadom správneho nakladania s odpadmi, napr. ako správne separovať odpad. Potreba šírenia osvetu teda reaguje na nedostatočnú úroveň separovania odpadu. Zároveň vyplýva z nedostatočného osvojenia si súvisiacich informácií a poznatkov miestnymi obyvateľmi. Okrem iného by sa mala posilňovať informovanosť obyvateľov koncentrácie K (1) ohľadom potreby a možnosti vyvozenia smetných nádob na vývoz odpadu, ako aj (2) ohľadom potreby prevencie a eliminácie vzniku čiernych skládok, či už v bezprostrednom alebo vzdialenom okolí.

Sociálne politiky – zmena nastavenia sociálnych politík, ktoré by mohli prispieť k zlepšeniu situácie tých, ktorí žijú na hranici chudoby, aby boli schopní uhrádzať povinné poplatky alebo splácať efektívne svoje dlhy.

Vysporiadanie pozemkov – vyriešenie vlastníctva pozemkov by malo efektívny vplyv na riešenie ďalších oblastí života miestnej marginalizovanej populácie. Okrem iného by to umožnilo vybudovať prístupovú cestu, ktorou by bolo jednoduchšie a bez prekážok vynášať smetné nádoby, a to aj v čase nepriaznivého počasia.

Vymožiteľnosť práva, resp. dlhu – zefektívniť vymožiteľnosť splatenia dlhov (napr. dlh za poplatok za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu). Táto oblasť (bod d.) súvisí s oblasťou sociálnych politík (bodom b.). Je dôležité obciam umožniť, aby nedopĺcali z obecných zdrojov za nedoplatky obyvateľov obce, pretože v aktuálnom nastavení dlhy za vývoz komunálneho odpadu znášajú samosprávy a doplácajú ich odpadovým spoločnostiam, s ktorými majú vytvorený zmluvný vzťah.

Alternatívou je ponechať úplnú zodpovednosť za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu (vrátane poplatku) firmám, ktoré poskytujú vývoz odpadu, teda odpadovým spoločnostiam, aby na nedoplatky nedopĺcala samospráva. Pre zjednodušenie by to mohlo fungovať takým spôsobom, ako fungujú elektrárne, ktoré znášajú dlhy svojich zákazníkov, resp. im v prípade vzniku dlhov prestanú poskytovať služby. V prípade firmy zodpovednej za odvoz odpadu však hrozí, že ak prestane neplatičovi poskytovať služby, zákazník si poradí tak, že odpad buď spáli, alebo začne vznikáť nelegálna čierna skládka, na ktorej odstránenie by náklady v konečnom dôsledku opäť hradila obec, ktorá by síce mohla uložiť sankciu tomu, kto skládku založil, ale nebolo by to efektívne. „Ved' on neplatí ani za komunál, jak mi zaplatí za čiernu skládku?“ vysvetlil jeden respondent.

Zo zistení tiež vyplynulo, že v ideálnom prípade by mali bežať projekty v rôznych oblastiach zameraných na marginalizované rómske komunity súbežne. Napríklad projekty zamerané na odpadové hospodárstvo spolu s projektmi v oblasti zamestnanosti, čo by umožnilo zamestnať napr. niekoľko ľudí v oblasti hospodárenia s odpadmi. Aktivačné práce nie sú podľa respondenta motivačne ohodnotené, aby boli považované za vhodný nástroj.

Vedenie obce navrhlo za účelom odstránenia dlhov dlhodobých neplatičov, ktorí nie sú dostatočne schopní doplatiť svoj dlh, legislatívne zabezpečiť umožnenie odpustenia dlhov recipročne, teda za odpracovanie určitého počtu hodín pre obec. Obec by preto nebola príliš finančne stratová, pretože ak by dlžník napr. pomohol kosiť verejné priestory, obec by síce doplatila dlh za komunálny odpad, ale ušetrila by zase náklady za kosenie, prípadne inú potrebnú službu.

Za zmienku by podľa zistení stálo aj presunúť väčšiu zodpovednosť za priestupky v odpadovom hospodárstve na okresný úrad. Prípady, keď fyzické osoby napr. zakopávajú komunálny odpad do zeme v areáli domu a pod., nie sú pre obec možné efektívne riešiť, keďže nemá oprávnenie vstúpiť na súkromný pozemok. V prípade podozrenia o spáchaní priestupku by preto bolo efektívnejšie presunúť kompetencie obce v tejto téme, ktoré nie je možné často realizovať, na okresné úrady.

Dôležitou súčasťou zmeny k lepšiemu by malo byť podľa respondentov aj také nastavenie zákona, ktoré by obmedzovalo prílišné používanie plastu v obchodných reťazcoch (napr. potraviny zabalené vo fólii na plastovej tácke a pod.). Pretože, ako uviedol jeden z respondentov, je zbytočné riešiť, či a ako dobre obyvatelia separujú odpad a prípadnú potrebu zvýšenia frekvencie vývozu jednotlivých zložiek odpadu, keď na tejto úrovni hovoríme už o riešení dôsledkov. Efektívnejšie je preto riešiť aj východiskový stav, teda elimináciu produkovania nadmerného množstva odpadu cez vyššie spomenuté legislatívne obmedzenie.

Respondenti tiež považovali za dôležité eliminovať časté novelizovanie zákona o odpadoch, prípadne súvisiacich zákonov a ustanovení. Ako jeden z nich poukázal, za predchádzajúci rok sa spôsob nakladania s pneumatikami menil trikrát. Časté zmeny zákona vytvárajú zbytočné komplikácie aj vo vzťahu obce a jej obyvateľov, keďže slabá informovanosť obyvateľstva spôsobuje vnímanie toho, že obec si nastavuje pravidlá napriek tomu, že obec ich mení na základe štátom vytvorených pravidiel. Predmetná lokalita je príkladom samosprávy, kde sú sústredené dve koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít, pričom situácia,

či už sociálna, alebo v kontexte odpadového hospodárstva je v jednej z nich komplikovanejšia. Problémom je predovšetkým nevysporiadané vlastníctvo pozemkov, od ktorého závisia možnosti riešenia ďalších potrieb miestneho obyvateľstva. Samospráva zase čelí značným dlhom v oblasti poplatkov za vývoz komunálneho odpadu zo strany marginalizovaných rómskych komunít, ktorými prichádza o vlastné zdroje. Najst' riešenie týchto ťažkostí na lokálnej úrovni nie je jednoduché, keďže si vyžaduje okrem iného aj nastavenie rôznych verejných politík na národnej úrovni.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA Č. 3

Výskum v lokalite č. 3 pozostával z návštevy terénu, ktorá sa uskutočnila v auguste 2021. V rámci kvalitatívneho výskumu v danej lokalite boli uskutočnené pološtruktúrované rozhovory s dvoma inštitucionálnymi aktérmi, teda predstaviteľmi obce, a s tromi zástupcami miestnej marginalizovanej rómskej komunity. Účelom výskumu bolo zároveň zistiť aj perspektívu miestnej rómskej populácie pre danú oblasť. Počas výskumu v teréne sa údaje zaznamenali a následne spracovali.

Prehľad obce a rómskych osídlení

Lokalita č. 3 je menšia obec s celkovým počtom 999 obyvateľov a podľa Atlasu rómskych komunít (2019) je podiel miestneho rómskeho obyvateľstva 9 %, teda 85 ľudí, ktorí majú na území obce trvalý pobyt. Zo zistení v teréne vyplynulo, že počet rómskych obyvateľov je reálne nižší, a to v dôsledku migrácie.

Celková rómska populácia je sústredená v jednej koncentrácii, ktorá sa nachádza v centre obce. Ulica, na ktorej je rómske obyvateľstvo koncentrované, nemá žiadne pomenovanie. Do koncentrácie vedie prístupová cesta, samotná ulica svojím tvarom pripomína písmeno Y. Tvoria ju len zopár domov so 16 rómskymi domácnosťami a jeden alebo dva opustené domy. V jednom zo súkromných areálov je pristavená aj staršia maringotka, ktorú obýva jeden nájomník – príbuzný vlastníčky domu. Vo všetkých prípadoch ide o staršie rodinné domy, pričom niektoré sú v pôvodnom stave a niektoré domy majú aj prístavbu. Zhruba polovica rodinných domov je skolaudovaná. Predstaviteľ obce uviedol, že väčšina domácností nemá problém s vysporiadaním pozemku a len v ojedinelých prípadoch nemajú domácnosti vysporiadané pozemkové vlastníctvo.

Koncentrácia marginalizovaných rómskych komunít sa nachádza v centre obce, zhruba päť minút peši od obecného úradu. Ako uviedol predstaviteľ obce, Rómovia sú súčasťou obce dlhodobo, ale informáciou o historickom usídlení sa Rómov v lokalite nedisponoval. Čo sa týka vybavenosti domácností, všetky domácnosti v koncentrácii sú pripojené na elektrinu. Vodu čerpajú z vlastných studní a v zime kúria tuhými palivami. V obci, a teda ani v koncentrácii marginalizovaných rómskych komunít, nie je vybudovaný obecný vodovod, čiže všetci obyvatelia obce čerpajú vodu zo studní. V obci nie je vybudovaná ani kanalizácia. Niektoré rómske domácnosti majú vybudovanú toaletu, zhruba polovica domácností však disponuje len vonkajšími latrínami.

Čo sa týka služieb, obec má vybudovanú celkom dobrú infraštruktúru. V okolí obce sa nachádza niekoľko základných a stredných škôl. Priamo v obci sídli ambulancia všeobecnej lekárky pre deti a dorast, praktickej lekárky pre dospelých a aj stomatológia. V minulosti mala obec zriadený aj prvý stupeň základnej školy. V posledných rokoch bol však nízky počet detí v školskom veku, ako aj záujem zo strany rodičov zapísať deti na miesto školy. Podľa predstavitela obce mohlo ísť o postupný odliv nerómskych žiakov do okolitých škôl pre účasť rómskych detí na vyučovaní. V končenom dôsledku len rodičia troch rómskych detí mali záujem, aby ich deti navštevovali miestnu školu. Obec v reakcii na takýto nízky záujem školu zatvorila. Preto začali rodičia svoje deti vodiť do základných škôl v okolitých obciach a v neďalekom meste.

Podľa respondentov je spolunažívanie medzi rómskou a ne-rómskou populáciou inak bez väčších konfliktov. Obec bola zapojená len do jedného inkluzívneho projektu, ktorý zastrešuje Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Národný projekt Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií súvisiacich s ochorením COVID-19 v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít (ďalej len „NP COVID MRK“) sa zameriava na asistenciu obciam s rómskou populáciou, kde nie sú iné pomáhajúce profesie, a to so zvládaním situácií spojených s ochorením COVID-19. Projekt prebiehal v čase návštevy v teréne.

Podľa predstaviteľky obce bola situácia v súvislosti so zamestnanosťou priaznivejšia v období pred pandémiou súvisiacou s ochorením COVID-19. Časť marginalizovaných rómskych komunít vykonávala upratovacie práce, za ktorými dochádzali do Bratislavy. Niektorí boli zamestnaní vo firmách ako Amazon, prípadne vo výrobe bagiet. Muži boli zamestnaní aj v oblasti stavebných prác a niektorí aj na letisku. V dôsledku pandémie prišla značná časť miestneho rómskeho obyvateľstva o prácu a v čase terénneho výskumu boli nezamestnaní, pričom si niektorí príležitostne privyrábali čiernou prácou.

V obci fungujú aktivačné práce, do ktorých sú zapojení aj obyvatelia marginalizovaných rómskych komunít. Pracovníci zapojení do aktivačných prác vykonávajú väčšinou práce spojené s odpadom, resp. životným prostredím – čistenie verejných priestranstiev obce, upratovanie a pod. Podľa predstavitela obce však tento nástroj nie je efektívny. Ako sa vyjadril, s dochádzkou problém nebol, ale často niektorí pracovníci jednoducho nepracovali, preto obec pristúpila k rozhodnutiu, na základe ktorého sa niektorým znížil príjem o aktivačný príspevok.

Rómovia sú súčasťou obce, ale nemajú svoje zastúpenie vo vedení obce, prípadne v obecnom zastupiteľstve. Podľa respondenta vedenie obce nerobí rozdiel v prístupe k rómskemu obyvateľstvu. Preto, ako aj z dôvodu, že obec vo vzťahu k Rómom nečelí žiadnej významnej výzve, nie je v rámci samosprávy vytvorená komisia, ktorá by sa zaoberala špecificky problémami Rómov, prípadne špecifickou situáciou marginalizovaných rómskych komunít. Ako naznačil respondent, ak je potrebné riešiť niečo, čo súvisí s miestnou rómskou populáciou, tak sa to rieši podľa oblasti problému.

Situácia s odpadovým hospodárstvom

Samospráva má uzatvorenú zmluvu s odpadovou spoločnosťou sídliacou v Dunajskej Strede, vzdialenej približne 11 km od obce. Tá zabezpečuje vývoz komunálneho odpadu spred rodinných domov každý druhý týždeň. V rámci toho sú všetky domácnosti sídliace v rodinných domoch, vrátane rómskych domácností v koncentrácii marginalizovaných rómskych komunit, vybavené kovovou kuka nádobou na komunálny odpad. Populácia obce, ktorá sídli v bytovkách, je vybavená spoločnou smetnou nádobou bobor, ktorá sa vynáša s týždennou pravidelnosťou.

V rámci obce funguje separovaný zber, ktorý má určité rezervy. Domácnosti nie sú vybavené smetnými nádobami určenými na jednotlivé zložky odpadu. Separovaný zber prebieha prostredníctvom triedenia plastov, ktoré sa zbierajú do vriec. Obec v tomto smere nariadila používať len priesvitné vrecia, za účelom kontroly ich povoleného obsahu. Vrecia je možné kúpiť na obecnom úrade a ich cena je 3 eurá za kus. Naplnené vrecia si domácnosti vyložia v deň zberu pred dom a o vývoz sa stará zakontrahovaná odpadová spoločnosť, ktorá vyváža odpad raz za dva týždne – podľa harmonogramu vývozu zverejneného na webovej stránke obce. Ako tvrdil predstaviteľ obce, obyvatelia sa zatiaľ nenaučili dostatočne triediť odpad. Mnohí ho buď netriedia vôbec, alebo, ako uviedla ďalšia respondentka, niektorí nevedia správne postupovať pri triedení. V skutočnosti niektoré domácnosti napríklad naplnia vrecia nezlisovanými plastovými fľašami, ktoré zaberajú miesto. Za týmto účelom obec na svojej webovej stránke informuje, že do vriec je možné ukladať len zlisované, resp. stlačené fľaše.

Plasty sú jedinou zložkou triedeného odpadu, ktorá sa spred obydľí vyváža. Ostatné zložky sa riešia centrálné. Obyvatelia môžu do verejných smetných nádob v obci určených na túto zložku odpadu odhadzovať sklo, pričom vývoz tejto nádoby uskutočňuje odpadová spoločnosť ad-hoc podľa potreby obce. V obci je na tento účel umiestnený jeden veľkoobjemový kontajner a tri menšie. Papier je zase možné odovzdať pri

kultúrnom dome, kde na zber slúži veľkokapacitný provizórny priestor vo forme kovovej budky. Ten potom približne desaťkrát za rok vyváža externá odpadová spoločnosť. Biologicky rozložiteľný odpad sa vyváža jedenkrát do týždňa, pričom odpadová spoločnosť vyvezie tri nádoby s objemom 120 litrov takéhoto odpadu. Mesačné náklady obce za vývoz sú približne 90 € bez DPH. Stavebný materiál musí každá domácnosť riešiť na vlastné náklady prostredníctvom vývozu na skládku, ktorá je v neďalekej obci vzdialenej približne 11 km, prípadne môže obec zabezpečiť zapožičanie veľkokapacitného kontajnera priamo z odpadovej spoločnosti, s ktorou má uzavretú zmluvu. Obec uzavrela aj zmluvu s občianskym združením, ktoré v lokalite umiestnilo zberné nádoby na šatstvo, ktoré bezplatne vyváža raz za dva týždne.

Vyššie uvedené nedostatočné triedenie odpadu sa odráža aj na dotáciách od štátu, ktoré obec získava. Na základe miery vytriedenosti získava obec len 25 % štátnych financií. V roku 2021 výška ročného poplatku za komunálny odpad činila 25 €. V rámci uhradenia ročného poplatku za vývoz odpadu dostane domácnosť nálepku, ktorá má celoročnú platnosť a lepí sa na smetnú nádobu. Zároveň však zo zistení vyplynulo, že obec uzavrela s odpadovou spoločnosťou dohodu o vývoze odpadov aj z tých domácností, ktoré ročný poplatok neuhradili, a teda nemajú na smetnej nádobe aktuálnu nálepku.

Rómske domácnosti boli na obci väčšinou vedené ako dlžníci v rámci poplatku za komunálny odpad. Za nedoplatky musí samospráva odpadovej spoločnosti doplácať z obecného rozpočtu, ale predstaviteľ obce to nevníma ako markantný problém: „*Nie je to veľké mínus.*“ Obec naďalej zabezpečuje to, aby sa pravidelne vyvážali odpady aj od neplatičov. Zástupca obce vysvetlil: „*Ak nechceme, aby tu bola špina, tak iné neostáva.*“ Mesačné náklady na odpad však nie sú nízke. Obec vynaloží na tento účel každý mesiac celkom približne 3000 €, pričom počas pandémie súvisiacej s ochorením COVID-19 tieto náklady mierne stúpili v porovnaní s obdobím pred vypuknutím pandémie, a to v dôsledku vyššej miery používania hygienických výrobkov a jednorazových rúšok. Najväčším finančným nákladom je pre obec vývoz kontajnerov s veľkosťou 1100 litrov, keďže za jednu takúto smetnú nádobu obec po vlastnom prepočte hradí

okolo 150 €, zatiaľ čo v obci je týchto kontajnerov celkom 12 a vývoz sa vykonáva raz do mesiaca.

Pozitívne pre obec je, že v rámci zapojenia sa do projektu NP COVID MRK disponovala finančnými prostriedkami z projektu, ktoré boli určené na úhradu nákladov obce, ktoré súvisia s ochorením COVID-19. Pri povinnosti nosiť rúška a respirátory vznikal aj väčší odpad v dôsledku ich jednorazového používania, čiže obec mohla používať tieto financie (vo výške zhruba 400 €) práve na nakladanie s odpadmi, čo sám predstaviteľ obce vnímal veľmi pozitívne.

Všetky domácnosti na území samosprávy sú vybavené smetnou nádobou. Vedenie obce zabezpečilo smetné nádoby určené pre verejnosť aj na strategických miestach. Jeden kontajner s objemom 1100 litrov je umiestnený pri obecnom úrade, ktorý je zároveň v blízkosti koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít. Ďalšie veľké smetné nádoby sú v areáli miestneho cintorína. V centre obce sú umiestnené aj menšie smetné nádoby určené pre verejnosť a na malý odpad. Napriek zabezpečeniu obce smetnými nádobami sa na verejných miestach v blízkosti centra obce neustále hromadia odpadky, ktoré znečisťujú životné prostredie.

Za účelom zveladenia životného prostredia obec využíva pracovníkov v rámci aktivačných prác na pravidelné čistenie, teda zber odpadkov. V čase návštevy v teréne dvaja takíto pracovníci pochádzajúci priamo z koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít zbierali odpadky z verejných priestranstiev do plastového vreca v okolí obecného úradu a na ulici s koncentráciou marginalizovaných rómskych komunít. Pracovníci obce alebo pracovníci aktivačných prác tiež na verejných miestach kosia trávu a nevynechávajú ani koncentráciu marginalizovaných rómskych komunít. Ako uviedol predstaviteľ obce: „*Chceme, aby obec vyzerala.*“

Problémom obce, ako uviedli všetci respondenti, je, že napriek vybavenosti domácností smetnými nádobami a umiestneniu kontajnera v pešej blízkosti od obydľia sa nedarí oblasť obývanú Rómami udržať čistú. Pravidelne sa v okolí domov, predovšetkým na trávniku v centre koncentrácie hromadia odpadky rôzneho druhu. V čase návštevy v teréne bol

na tráve vyhodенý napr. rozbitý televízor. Respondentka potvrdila, že pokiaľ domácnosti v koncentrácii marginalizovaných rómskych komunít nemajú alebo nevedia, kde by mali odpad vyhodiť, tak si poradia tak, že to vyhodia na verejný trávnik alebo do verejného kontajnera, aj keď tam daný druh odpadu nepatrí.

Ďalším, i keď nie vypuklým problémom je, že verejné smetné nádoby v centre obce bývajú často zaplnené odpadom z domácností napriek tomu, že tieto smetiaky plnia iný účel. Podobne aj kontajnery slúžiace pre širokú verejnosť bývajú zaplnené rôznym odpadom a často takým, ktorý do týchto smetných nádob nepatrí, ako je spomenuté vyššie.

Čo sa týka iných zložiek odpadu, obec sa v minulosti uchádzala o dotácie na zriadenie zberného dvora na zber konárov a trávy, pričom z takto pridelených finančných prostriedkov plánovala zakúpiť veľký traktor, keďže disponuje len menším. Obec však grant nezískala. Okrem toho poslanci obecného zastupiteľstva zamietli predaj budovy v sume 20 000 € na tento účel. Práve preto je vybudovanie zberného dvora stále ambíciou do blízkej budúcnosti.

V minulosti sa v blízkosti koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít vytvorila čierna skládka odpadu. Cez ministerstvo životného prostredia získala samospráva finančné prostriedky na pokrytie nákladov na jej odstránenie. Skúsenosť so samotnou likvidáciou opísal respondent slovami: „*Všade tam deti behali pri čistení skládky. Museli sme na ne ešte dávať pozor.*“ Tým upozornil na to, že likvidácia skládky si získala pozornosť miestneho rómskeho obyvateľstva. Skládku sa podarilo odstrániť zhruba 4 – 5 rokov pred uskutočnením tohto výskumu.

Predstaviteľ obce vyjadril spokojnosť s tým, ako má obec nastavený vývoz odpadu, a teda cez zazmluvnenie odpadovej spoločnosti. Vedenie obce sa vývozom nemusí zaťažovať a nemusí ho riešiť. Približne dvakrát do roka prebiehajú osobné stretnutia medzi predstaviteľmi obce a odpadovej spoločnosti, na ktorých zazmluvnená spoločnosť okrem iného informuje obec o povinnostiach vyplývajúcich zo zákona a prípadných zmenách v zákone, čiže napriek tomu, že obec má nedostatok odbornej kapacity v tejto oblasti, potrebné informácie sa im dostanú takouto formou.

Podľa respondenta je pre obec výzvou budúcnosť vývozu odpadu. Zkontrahovaná odpadová spoločnosť totiž vyváža odpad na skládky, ktoré sú v chránenej oblasti na Žitnom Ostrove, a je problém s povolením spaľovania odpadu. Ak by nastala situácia, že vývoz by musel byť riešený mimo Dunajskej Stredy, náklady na financovanie odpadu narastú a pre obec sa stane vývoz veľkou výzvou. Do budúcnosti sa preto obec plánuje uchádzať o finančnú podporu, pomocou ktorej by dokázala túto situáciu riešiť.

Situácia s odpadmi z pohľadu marginalizovaných rómskych komunít

Návšteva v teréne zahŕňala nielen rozhovory s inštitucionálnymi aktérmi, ale aj s členmi a členkami miestnej komunity marginalizovaných rómskych komunít. Zo zistení vyplýva, že miestne obyvateľstvo čelí výzvam spojeným s nepriaznivou sociálno-ekonomickou situáciou. Nedostatok financií si niektoré domácnosti snažia kompenzovať zberom železa či čiernou prácou. Zároveň čelia nedostatkom v oblasti bývania, ktoré sa spájajú s absenciou pripojenia domácností na vodovod a v niektorých prípadoch absenciou toalety, keď domácnosti disponujú len externou drevenou latrínou. Na druhej strane oceňujú, že napriek nedoplatkom za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu im odpadová spoločnosť na základe dohody s obcou poskytuje vývoz odpadu.

Poplatok za komunálny odpad sa javí v prípade mnohopočetných domácností príliš vysoký. Jedna z respondentiek uviedla: „*Ledva mám každý mesiac na lieky, čo beriem.*“ Vysvetlila, že príjem celej domácnosti ide väčšinou na základné potreby, ako sú jedlo, lieky a cestovné, keď si niektorí členovia chodia privyrábať. Takto zdôvodnila aj dlh, ktorý má voči samospráve za komunálny odpad, a dodala, že by bolo vhodné zo strany štátu prehodnotiť výšku príspevkov pre ľudí v núdzi. Ako uviedla

predstaviiteľka obce, niektoré domácnosti žijú na pokraji chudoby, preto im „*je veľa dávať aj za sáčky,*“ ktorými myslela vrecia na plast, ktoré sa dajú *kúpiť* aj na obecnom úrade za 3 eurá za kus.

Koncentráciu marginalizovaných rómskych komunít sa rovnako ako zvyšok obce snaží vedenie obce udržiavať v čistote, t. j. bez odpadkov na verejných priestranstvách. Ako uviedol respondent z predmetnej koncentrácie, s kolegom zbierajú smeti z verejných trávnikov v rámci aktívnych prác pravidelne, a vždy majú čo zbierať: „*Poobede čisto a ráno... vidíte... televízor.*“ Dodal, že niekedy nájdu aj plastové fľaše povypádané z vriec, ktoré umiestňujú domácnosti pred dom. Tým poukázal na to, že vrecia niektorých domácností sú preplnené a nesprávne uzavreté, na čo upozorňuje aj obec na svojom webovom sídle.

Zo zistení vyplýva, že napriek nedoplatkom za vývoz a spracovanie komunálneho odpadu je v záujme niektorých miestnych obyvateľov udržiavať poriadok v okolí ich obydľí. Za týmto účelom inicioval obyvateľ marginalizovaných rómskych komunít podanie sťažnosti na Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, v ktorej sa sťažoval na znečistené prostredie, v ktorom žije on a jeho susedia, pričom vinil obec z toho, že situáciu nedostatočne rieši. Predmetný úrad reagoval návštevou obce, situácia sa však po úvodnej komunikácii sťažnosti a zmapovaní situácie viac nikam neposunula. Ako však uviedli respondenti z miestnej koncentrácie marginalizovaných rómskych komunít, obec zabezpečuje zber odpadkov z verejných trávnikov, dokonca aj tých, ktoré sú priamo pred obydľami na ulici, kde sídlia rómski obyvatelia, ako aj v iných častiach obce. Tiež potvrdili, že obec dlhodobo zabezpečuje vývoz smetných nádob prostredníctvom odpadovej spoločnosti aj tým domácnostiam, ktoré sú dlžníkmi za vývoz komunálneho odpadu.

Diskusia

V tejto prípadovej štúdii venujeme pozornosť menšej samospráve, ktorá disponuje menším rozpočtom aj v dôsledku nízkej miery vytriedenosti odpadov, a zároveň dopláca na nepriaznivú finančnú situáciu časti obyvateľstva. Vznik dlhov za neuhradenie poplatku za komunálny odpad nie je ojedinelý jav a samosprávy sa s ňou bežne stretávajú. Táto samospráva je opäť príkladom, keď vedenie obce zabezpečuje službu vývozu odpadu aj neplatičom, čo je zrejme možné častejšie pozorovať v menších obciach v porovnaní s mestami. V obciach sú totiž často vzťahy založené na vzájomnom osobnom kontakte, zatiaľ čo mestá majú viac obyvateľov a vzťahy sú väčšinou formálne.

Riešenie vývozu odpadu prostredníctvom externej odpadovej spoločnosti prispieva k väčšej spokojnosti vedenia samosprávy. Predstavitel obce zdôraznil, že aj v prípade, keď bude v obci vybudovaná kanalizácia, „*tak by bolo lepšie, keby sa o to iná firma stará*“. Jednak takéto riešenie odľahčuje obec, jednak v lokalite chýbajú kapacity, ktoré by sa venovali riešeniu sféry hospodárenia s odpadom, či už odborne, logisticky alebo prakticky. Predstavitel obce sám zdôraznil, že vo väčších mestách je jednoduchšie zohnať ľudí, ktorí by mali zručnosti a odbornosť v tejto téme, pre malé obce je však často ťažké zabezpečiť akékoľvek kapacity.

Samospráva má skúsenosť s čerpaním eurofondov, ale zároveň sa niekoľkokrát uchádzala o dotácie cez rôzne výzvy neúspešne. Naposledy tak urobila v partnerstve s dvoma ďalšími samosprávami, pričom sa spoločne uchádzali o finančnú podporu za účelom dobudovania kanalizácie. Na základe zistení možno konštatovať, že predstavitel obce nepovažuje eurofondy za najlepšiu či flexibilnú voľbu. V niektorých prípadoch ich považuje za skorumpované, no predovšetkým za náročné na splnenie podmienok, a to najmä v prípade menších samospráv. Napriek tomu sú podľa neho jedným z mála významných zdrojov, o ktoré sa samospráva môže uchádzať, aby mohla získať akúkoľvek finančnú injekciu na naplnenie miestnych potrieb.

Problém pre obec predstavujú vysoké náklady spojené s hospodárením s odpadmi. Celkové mesačné náklady sú približne 3000 €, ktoré zahŕňajú

poplatky za vývoz všetkých druhov odpadu. Obec tiež každoročne organizuje jednodňové jarné upratovanie, ktorého náklady dosahujú v prepočte tiež približne 3000 €. Situáciu komplikuje fakt, že samospráva dopláca odpadovej spoločnosti z obecného rozpočtu nedoplatky za komunálny odpad svojich obyvateľov. Významnejším problémom však je, že z dôvodu nízkej miery triedenia odpadu samospráva získava pomerne nízky príspevok zo štátneho rozpočtu.

Podľa zistení v teréne je práve triedenie odpadu výzvou, ktorú obec musí prekonávať. Nízka osвета obyvateľstva o potrebe triedenia odpadu a o tom, ktoré zložky odpadu triediť, spôsobujú nie len nízku mieru triedenia odpadu, ale aj situácie, keď sa odpady umiestňujú do smetných nádob, ktoré nie sú určené na daný typ odpadu. Následne sú pracovníci obce – zväčša ľudia zapojení do aktívnych prác – nútení tieto smeti vytriedovať.

Ďalšou výzvou v tejto lokalite je odhadzovanie odpadkov na verejných priestranstvách. Obec sa musí každodenne vyrovnávať so zberom odpadkov z trávnikov a iných verejných priestranstiev. O životné prostredie sa však vedenie snaží starať tak, aby bolo v rámci možností čisté a nezávadné pre život.

Ako sa ukázalo na príklade tejto obce, samospráva môže v oblasti hospodárenia s odpadmi v niektorých prípadoch zmysluplne využiť účasť nezamestnaných na aktívnych prácach, ako aj benefitovať z prípadných inkluzívnych projektov hradených z eurofondov (napr. NP COVID MRK). V rámci aktívnych prác môže využiť ľudský potenciál na čistiace práce pri zbere odpadkov, prípadne pri ich triedení, a z projektu, ako je NP COVID MRK, si obec zase finančne prilepšila pri úhrade vývozu odpadu.

Záver

Výskum v teréne ukázal, že samospráva čelí problému v súvislosti s nízkou mierou triedenia odpadu. Na základe toho v lokalite narastá potreba šíriť osvetu ohľadom jednotlivých zložiek odpadu, ktoré sa triedia, ako aj správnej prípravy na zber (napr. stlačiť plastové fľaše). Taktiež je potrebné posilňovať osvetu ohľadom toho, ktoré smetné nádoby treba používať na jednotlivý odpad, resp. ktorý zberný dvor slúži na aký odpad.

Pre samosprávu sú výzvou náklady spojené s vývozom odpadu. Výška dotácií zo štátneho rozpočtu sa odvíja od miery vytriedenosti odpadu. Práve preto je dôležitá účinná osвета obyvateľstva o jeho triedení. Zvýšenou mierou vytriedenosti odpadu by samospráva mohla zvýšiť príjem zo štátneho rozpočtu, a tým aj efektívnejšie fungovať.

V lokalite sa zároveň ukazuje dlhodobá potreba založenia zberného dvora. Zberný dvor na území samosprávy by umožnil vedeniu obce efektívne vykonávať zber trávy a konárovín z verejných priestranstiev, a to priebežne. V súvislosti s tým je jednou z potrieb obce zabezpečiť nákup veľkého traktora za účelom efektívneho zberu vyššie spomenutého odpadu. So založením zberného dvora úzko súvisí aj potreba nájst potrebný personál. Obec by jednak musela riešiť zabezpečenie potrebných kapacít, jednak ich financovanie, čo môže pre malú obec predstavovať bariéru.

Na druhej strane sa ako výzva ukazuje možný nárast výdavkov spojených s vývozom odpadu. Výdavky by sa zvýšili v prípade, keby odpadová spoločnosť nemohla naďalej využívať skládky, ktoré v čase návštevy v teréne využíva. Z týchto dôvodov je potrebné poskytovať samosprávam viac možností na efektívne uchádzanie sa o finančné prostriedky, ktoré by najmä obciam s menším obecným rozpočtom pomohli zabezpečiť základné fungovanie v oblasti hospodárenia s odpadom, ako aj účinnú asistenciu pri žiadaní o dotácie.

Zo zistení tiež vyplynula potreba zo strany štátu poskytovať asistenciu v prípade rýchlo meniacej sa legislatívy. Práve v prípade malých obcí, kde je pomerne náročné zabezpečiť vedenie obce kapacitami v rôznych

oblastiach, v tomto prípade v oblasti s hospodárenia s odpadmi, je výzvou sledovať s porozumením meniace sa povinnosti a pravidlá, a vôbec zabezpečiť informovanosť obce v danej oblasti.

Na základe výpovede predstaviteľa obce sa ukázalo, že okrem potreby zabezpečiť efektívnejší tok informácií priamo do samospráv, ktoré majú v legislatívnej oblasti nedostatočné kapacity, by malé samosprávy boli otvorené tomu, aby štát prevzal financovanie odpadu. To znamená, že obyvatelia by uhrádzali poplatky za vývoz odpadu priamo spoločnosti zabezpečujúcej vývoz a nie samospráve, ako je to momentálne nastavené. Pretože práve financovanie sa javí pre obce s nízkym obecným rozpočtom ako záťaž.

Daná samospráva je príkladom obce, v ktorej žije menší počet rómskeho obyvateľstva sústredeného v jednej koncentrácii, ktorá sa nachádza priamo v centre obce. Vznik dlhov obec nevníma ako významnú výzvu, ale napriek tomu je potrebné konštatovať, že vznik dlhov aj v oblasti poplatkov za vývoz odpadu súvisí s nepriaznivou sociálnou situáciou daných domácností, to znamená, že aj efektívne hospodárenie s odpadmi úzko súvisí so sociálnymi politikami, ktoré ovplyvňujú populáciu samosprávy. Z hľadiska udržiavania životného prostredia sa pozitívne vníma ústretovosť obce zabezpečovať vývoz odpadu aj od neplatičov, s čím je možné stretnúť sa najmä v prípade obcí v porovnaní s mestami. Na príklade tejto obce je možné vnímať potrebu osvetu ohľadom separovania odpadu medzi bežným obyvateľstvom a zároveň nepriaznivé nastavenie politiky prerozdeľovania štátnych dotácií, ktoré sa odvíja od miery triedenia odpadu pre obce s už aj tak nízkym rozpočtom, so zreteľom na skutočnosť, že problém malého obecného rozpočtu môže byť kombinovaný s potrebou vyšších investícií do odpadového hospodárstva v prípade, ak sa skládky odpadu nachádzajú vo väčšej vzdialenosti.

Z mesta na skládku

**Prípád mestskej osady,
kde je sociálna
marginalizácia Rómov
sprevádzaná
environmentálnou
nespravodlivosťou**

Daniel Škobla, Richard Filčák

Úvod

Lokalita Lipnica v okresnom meste M. vznikla ako nový priestor rómskeho osídlenia na okraji mesta v priemyselnej zóne, ktorá nemá dobré spojenie s centrom, neexistujú tu školy, lekárske zariadenia a chýba základná občianska infraštruktúra.¹ Napriek tomu, že od začiatku 90. rokov v lokalite existuje skládka komunálneho odpadu, v roku 1996 tu boli postavené príbytky pre približne 200 ľudí. Predstaviteľom mesta muselo byť zrejmé, že takáto lokalita je pre obydliu vyslovene nevhodná a výstavba obydlií v bezprostrednej blízkosti skládok je aj v rozpore s platnými zákonmi a technickými predpismi. Vytvorenie segregovanej osady Lipnica je teda dôsledok prelínajúcich sa sociálnych a ekonomických procesov, ktoré prebehali v kontexte politickej a ekonomickej transformácie – rapidnej deindustrializácie, privatizácie a liberalizácie ekonomiky a z toho vyplývajúcich sociálnych vplyvov. Dôležitým faktorom tu pritom bola etnická dimenzia celého procesu vytvorenia geta.

V našich úvahách podrobujeme kritike koncepčný rámec, ktorý exotizuje rómske etnikum a esencionalizuje Rómov ako neprispôsobivých a sociálnych iných, a ktorý je latentne prítomný v praxi verejných politik na

---

¹ Názvy lokalít boli pozmenené alebo anonymizované

Slovensku. V prípade Lipnice bol mestom vytvorený de facto segregovaný priestor, ktorý nesie znaky geta. To, ako došlo k procesu getoizácie, opisujeme na základe makro a mikro faktorov identifikovaných pri analýze historických prameňov. Etnicky segregovaný priestor rómskej osady Lipnica je zároveň príkladom toho, akú úlohu môžu v procesoch kreovania geta zohrávať environmentálne faktory. Tento aspekt analyzujeme pomocou teórie environmentálnej spravodlivosti.

Štúdia bola vypracovaná na základe terénneho etnografického výskumu v lokalite Lipnica a archívnych výskumov. Konkrétne išlo najmä o články publikované v dvojtýždenníku Život Turca medzi rokmi 1990 a 2000, prístupné v okresnej knižnici v meste M. a o texty v populárnych národopisných publikáciách o regióne a meste. V nasledujúcej etape výskumu sme následne analyzovali dokumentáciu vzniku skládky a dokumenty z posudzovania jej vplyvov na životné prostredie (EIA). Analýza archívnych materiálov umožnila opísať chronológiu politického, ekonomického a sociálneho vývoja v meste M., ktorý viedol k rozhodnutiam o vysťahovaní obyvateľov a vytvorení osídlenia Lipnica. Informácie získané z textových materiálov boli konfrontované a doplnené informáciami získanými z rozhovorov s aktérmi a z etnografického pozorovania.

Verejné politiky zamerané na Rómov

Takzvaná rómska otázka sa za posledné tri desaťročia stala jednou z hlavných tém verejnej diskusie na Slovensku a stala sa aj predmetom veľkého záujmu Európskej únie, medzinárodných mimovládnych organizácií, nadnárodných inštitúcií, ako sú Rada Európy alebo rôzne agentúry Organizácie spojených národov (OSN). Viaceré výskumy identifikovali Rómov ako skupinu ohrozenú chudobou a sociálnym vylúčením. Slovenské strategické vládne dokumenty, napríklad Národný akčný plán sociálnej inklúzie (NAP/INCL) 2004 – 2006, Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2006 – 2008,

Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie za roky 2008 – 2010, Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a iné charakterizovali Rómov ako skupinu najviac ohrozenú chudobou a sociálnym vylúčením. Tieto dokumenty poukazujú na to, že nerovnosti medzi postavením väčšinového obyvateľstva a sociálne vylúčenými a marginalizovanými skupinami rómskeho obyvateľstva sa prejavujú v ukazovateľoch chudoby, nezamestnanosti, príjmu, ako aj v ukazovateľoch vzdelania a zdravotného stavu. Príslušníci rómskej populácie z mnohých dôvodov nemajú dostatočné podmienky a možnosti plnohodnotnej účasti na ekonomickom a kultúrnom živote spoločnosti.

Verejné politiky zamerané na Rómov v 90. rokoch by sa dali charakterizovať ako *laissez-faire* prístup. Tento prístup je charakteristický pre politiky, ktoré oficiálne neboli špecificky cielené na národnostné či etnické skupiny, a ako dokladá dokument Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom (1991), ich základnou zásadou bolo „nevydeľovať osobitnú, zvláštnu sociálnu starostlivosť smerujúcu k Rómom“ a „neposkytovať Rómom špeciálnu starostlivosť z titulu príslušnosti k rómskej etnicite, poskytovať ju iba tej časti obyvateľov, ktorá je sociálne ohrozená“ (Zásady... 1991). Deklarovaným dôvodom tohto prístupu bolo to, že „vydelenie osobitných štátnych finančných fondov pre Rómov by znamenalo [...] zvýhodnenie istej skupiny na úkor ostatných“ (tamtiež). V rámci uvedeného prístupu sa teda predpokladalo, že Rómovia nie sú špecifický prípad a ignoroval sa fakt, že v spoločnosti môžu byť prítomné hlboké štrukturálne nerovnosti a že na vyrovnanie týchto nerovností môžu byť potrebné skupinovo cielené intervencie.

Za fasádou podobného rovného *laissez-faire* prístupu sa však v sociálnej praxi zintenzívňovalo fungovanie takých mechanizmov, ktoré štrukturálne vyčleňujú Rómov na okraj spoločnosti. Príkladom sú aj procesy, ktoré v 90. rokoch viedli k vzniku segregovanej osady Lipnice.

Idea etnického sebaurčenia Rómov sa vo verejných politikách na Slovensku začína objavovať v druhej polovici 90. rokov, keď začínajú koezistovať špecifické politiky posilňovania národnostnej identity Rómov. V reakcii na zhoršujúce sa postavenie početných skupín Rómov a tlak zo zahraničia požadujúci od Slovenska cielené prorómske opatrenia

vzhľadom na predvstupový proces do EÚ a migráciu Rómov na západ, začal byť *laissez-faire* prístup nahrádzaný prístupom založeným na preferovaní etnicky cielených sociálnych intervencií. V tomto období sa realizovalo aj množstvo projektov financovaných z predvstupových a povstupových štrukturálnych fondov EÚ. V rámci tzv. mäkkých projektov to boli projekty zamerané predovšetkým na pomáhajúce profesie ako terénna sociálna práca, komunitné centrá, ale aj na školiace aktivity a na získavanie „stratených“ pracovných návykov u dlhodobo nezamestnaných Rómov a podobne. Veľká pozornosť sa venovala aj širokému spektru aktivít zameraných na podporu zamestnanosti a zamestnateľnosti formou aktívnych politik v oblasti pracovného trhu (Šatara et. al. 2020). Mnohé projekty v rámci štrukturálnych fondov EÚ boli zamerané na vytváranie programov prechodných pracovných miest, dielní či aktivačných podnikov. Výsledky však v širšom meradle nemohli naplniť očakávania pre existujúcu zlú socioekonomickú situáciu mnohých regiónov a pre celkovú neoliberalnú reštrukturalizáciu, ktorá výrazne ovplyvnila regióny Slovenska vyznačujúce sa silne segmentovaným trhom práce. Jedným z najviac limitujúcich faktorov úspechu takýchto podnikov boli štrukturálne podmienky jednotlivých regiónov Slovenska a inter-etnické vzťahy (Grill, 2006).

Vytvorenie rómskeho geta Lipnica je potrebné vidieť, vnímať a posudzovať v rámci latentných prevažujúcich stereotypov a postojov k Rómom, ktoré prevažujú v majoritnej nerómskej populácii. Kultúra ako kauzálna premenná na populárne vysvetľovanie tzv. rómskej otázky sa často vyskytuje v dvoch alternujúcich podobách. Jednou z nich je koncept tradičnej rómskej kultúry, v rámci ktorého sa predpokladá, že Rómovia majú odlišný a predmoderný hodnotový systém odlišný od nerómskeho obyvateľstva. Tento hodnotový systém sa potom považuje za príčinu neprispôbilosti Rómov modernej spoločnosti, čo spôsobuje ich vylúčenie a chudobu. Druhou podobou vysvetľovania rómskeho vylúčenia je koncept „kultúra chudoby“. Tento pojem predpokladá, že obyvatelia rómskych osád sú nositeľmi špecifického kultúrneho modelu, ktorý vznikol v procese adaptácie na dlhodobú chudobu a na sociálne a priestorové vylúčenie a ako reakcia na tieto skutočnosti sa generačne reprodukuje do ďalšej generácie, čím sa vytvorí špecifický systém.

Definičným znakom kultúry chudoby nie je teda chudoba ako taká, ale špecifický súbor noriem, hodnôt a správania, ktoré platia v danej komunite. Diskusia o vhodnosti a výpovednej hodnote tohto konceptu sa už dlhšie vedie najmä v Česku – dotýka sa však aj slovenských realít a na Slovensku realizovaných výskumov. Abu Ghosh (2008) tvrdí, že východiskový prístup sociálnych antropológov, ktorí v svojej práci uplatňujú koncepty „tradičná kultúra Rómov“ a „kultúra chudoby“, spočíva v tom, že vnímajú okolnosti života Rómov ako hodnotový a morálny svet sui generis, ako nejakú svojbytnú entitu, čo vyviera sama zo seba. Podľa tejto logiky životné podmienky, v ktorých chudobní žijú, si teda reprodukovujú chudobní sami tým, ako sa v nich naučili žiť. Reprodukcia ich mizérie je teda zapríčinená ich samotnou biologickou existenciou.

Empirickým faktom, naopak, je však hlboká chudoba a sociálne vylúčenie rómskej populácie. Podľa údajov Rozvojového programu OSN (UNDP 2012), ako aj Agentúry EÚ pre základné práva (FRA) (2018) veľká časť rómskej populácie na Slovensku žije v priestorovo segregovaných osadách, mimo hraníc obcí a miest. Zlé životné podmienky v segregovaných osadách, absencia prístupu Rómov k pitnej vode a ďalšej základnej fyzickej infraštruktúre sú sprevádzané aj horším prístupom k zdravotnej starostlivosti, čo sa prejavuje výrazne vyšším výskytom chronických ochorení ich obyvateľov. Podľa UNDP pätina Rómov ukončila svoje vzdelanie bez dokončenia bežnej základnej školy a iba tri pätiny z nich ukončili bežnú základnú školu. Zamestnávanie rómskej populácie pomerne často prebieha mimo oficiálneho trhu práce. V rámci štandardného pracovného pomeru prevláda u Rómov menej kvalifikovaná práca, pri ktorej možno predpokladať nízke mzdy. Vysoký podiel rómskych žien je mimo trhu práce a častejšie končia v kategórii nezamestnaných.

Exotizácia Rómov a getoizácia priestoru

Dominantná etická konštrukcia slovenských Rómov je postavená na exotizácii a esencIALIZácii Rómov ako marginálnych, odlúčených a asociálnych iných. Pod exotizáciou Rómov teda rozumieme ako tendenciu vnímať Rómov ako toho druhého. To zahŕňa zdôrazňovanie indického pôvodu Rómov, ich kultúrnych špecifik. Paradigmatickým príkladom je fascinácia pojmami ako rituálne čisté a nečisté. Zastáva sa názor, že predstava o rituálnej čistote a nečistote predstavuje elementárnu zložku tradícií Rómov. Takýto prístup k rómskej diverzite sme chápali ako príklad exotizácie, ktorá dáva zmysel narastajúcemu pocitu „inakosti“.

Takéto stereotypy a predstavy chápeme ako základ dominancie, ktorej cieľom je podporovať a udržiavať mocenské asymetrie v neprospech Rómov. To znamená, že Rómovia sú konštruovaní ako „problém“ pre normatívnu spoločnosť a ako problém pre nerómov, ktorí musia riešiť predovšetkým nerómovia. Pozornosť sa tak nezameriava na problematiku chudoby, nezamestnanosti, ale na spôsob života Rómov. Identifikácia štrukturálnych mocenských asymetrií na lokálnej úrovni, napríklad v prípade osady Lipnica, poukazuje na potrebu porozumieť Rómom v interakcii s ich náprotivkom. Vzťahujeme sa k oblasti štúdií nazývaných štúdie belosti, aby sme preskúmali alternatívy a možnosti, ktoré umožňujú dekonštrukciu konceptuálnych omylov. Pokiaľ ide o situáciu Rómov na Slovensku, domnievame sa, že zameranie sa na miestny kontext diachrónnym spôsobom by mohlo byť produktívne. Napríklad dávame prednosť analýze, ktorej cieľom je opísať zemetrasenie spôsobené zmenou režimu na začiatku 90. rokov a pretrvávajúcim ekonomickým úpadkom určitých regiónov, spôsobeným kapitalistickou ekonomickou reštrukturalizáciou.

Dôležitý koncept v prípade príbehu osady Lipnice a mesta M. predstavuje geto, ktoré je tradične chápané ako mestský fenomén, predstavujúci široký potenciál pre analýzu segregácie, vykorisťovania a sociálneho úpadku. Ide o koncept, ktorý sa v európskej tradícii vzťahuje na priestory

obývané prisťahovalcami alebo etnickými menšinami. Termín geto teda nepoužívame ako opisný termín, ale ako analytický koncept, ktorý poskytuje dôležitý rámec pre analýzu a pochopenie pôvodu a prítomnosti rómskych osád. Tendencie geograficky a sociálne deliť priestor obývaný rôznymi sociálnymi, náboženskými alebo etnickými skupinami nie sú ničím novým. V stredoveku bolo pražské geto uzavreté pred okolitým svetom opevnenými múrmi s bránami. V 40. rokoch 20. storočia postavili v Detroite v štáte Michigan betónový múr na oddelenie afro-amerických a „bielych“ štvrtí. L. Wacquant, vychádzajúc z rozsiahlych štúdií v amerických getách, dospel k záveru, že nútená koncentrácia etnických menšín do špeciálne určených oblastí má štyri hlavné základné prvky: stigmú, obmedzenie, priestorové obmedzenie a inštitucionálne uzavretie (2004). Getoizácia je proces, pri ktorom sa od určitých skupín vyžaduje, aby žili v určených oblastiach so vznikajúcim nezávislým alebo jedinečným vnútorným inštitucionálnym usporiadaním s čoraz menšími možnosťami úniku z tohto určeného územia a so sociálnym vyčlenením (Wacquant 2014). V tomto chápaní geto slúži ako „zariadenie, ktoré využíva priestor na zosúladenie dvoch protikladných účelov: maximalizovať materiálne zisky extrahované zo skupiny, ktorá sa považuje za menejcennú a minimalizovať možný fyzický kontakt s jej s členmi, aby sa predišlo hrozbe symbolickej korózie a nákazy, ktorú v sebe nesú (2004). Wacquant charakterizuje geto predovšetkým svojou štruktúrou uzavretých príležitostí. Je to nepriepustná sociálna kapsula, ktorá zbavuje svojich stigmatizovaných obyvateľov možností k rozvoju nezávislých foriem sociálnej reprodukcie s len veľmi vzácnou pomocou zvonku a bez nádeje na únik (2008).

Významným zdrojom inšpirácie pri opise prípadu Lipnice je konceptuálny aparát P. Bourdieua. Diferencované ekonomické možnosti medzi nerómami a Rómami majú však svoje korene a môžeme ich do veľkej miery vnímať ako výsledok dlhého historického procesu vývoja, ktorý formovali rôzne faktory. Kultúrny kapitál vníma ako formu nefinančného sociálneho majetku, pričom tieto aktíva sú nahromadené kultúrne poznatky ovplyvňujúce sociálnu mobilitu. Ako uvádza P. Bourdieu (1985), kultúrny, sociálny a symbolický kapitál je konvertibilný na ekonomický kapitál. Skúmanie sociálneho priestoru znamená teda umiestnenie predmetu

výskumu do jeho špecifického historického a vzťahového kontextu. Pole teda predstavuje štruktúrovaný sociálny priestor s vlastnými pravidlami, schémami dominancie, legitímnymi názormi a pod. Aktivity aktérov vo vnútri poľa sledujú usporiadané vzorce a sú predvídateľné. Pole je hierarchicky štruktúrované a nie všetci v rámci neho sú si rovní. Existujú aktéri, ktorí sú dominantní a majú rozhodovaciu moc.

Environmentálna spravodlivosť

Pri procesoch formovania geta môžu zohrávať dôležitú úlohu aj environmentálne faktory. V tomto kontexte je osada Lipnica zároveň príkladom vystavenia ľudí nepriaznivým environmentálnym vplyvom. Lokalizácia osídlenia v bezprostrednej blízkosti skládky komunálneho odpadu je príkladom environmentálnej nespravodlivosti. Prístup k prírodným zdrojom a vystavenie environmentálnym rizikám nie sú rovnomerne rozdelené a triedna alebo etnická príslušnosť hrá dôležitú úlohu (Bullard 1990; Pellow 2002; Walker a kol. 2003; Schlosberg 2004). Podriadené sociálno-ekonomické skupiny budú s väčšou pravdepodobnosťou znášať nepriaznivé environmentálne vplyvy a je menej pravdepodobné, že budú mať prístup k environmentálnym benefitom, ako je čistý vzduch a voda. Ako uvádza Davis (2004):

„Chudobní miestni obyvatelia [...] sú všade nútení usadiť sa v nebezpečných a inak problematických lokalitách, na strmých svahoch kopcov, na brehoch riek a na planinách. Často ich nájdeme schovávaných v smrtiacich tieňoch železiarní, chemických tovární, toxických skládok alebo na okrajoch železníc a diaľnic.“

Environmentálna spravodlivosť sa vo všeobecnosti definuje ako spravodlivé zaobchádzanie a uznanie všetkých zainteresovaných strán v procesoch súvisiacich s distribúciou environmentálnych výhod a rizík, pričom samotná distribúcia sa uskutočňuje spôsobom, ktorý nie je diskriminačný pre žiadnu sociálnu alebo etnickú skupinu. Ide o zamedzenie nerovného vystavenia environmentálnym rizikám alebo diskriminačného prístupu

k environmentálnym výhodám. Situácia sociálne a etnicky ovplyvnenej distribúcie environmentálnych rizík bola na Slovensku skúmaná v prípade marginalizovaných rómskych osídlení. Rómske osídlenia bývajú postavené v blízkosti bývalých priemyselných objektov či v záplavových oblastiach. Nájdeme ich na miestach v blízkosti skládok komunálneho a priemyselného odpadu (Filčák, Steger 2014; Filčák, Ficeri 2021). Ľudia – ako aj miesto, ktoré obývajú – sa považujú za „znečistených“, „ekologicky menejcenných“ a „nebezpečných“. Pozemok s nízkou komerčnou hodnotou, ktorý je napríklad oddelený od obce či mesta prirodzenou alebo umelou bariérou, je často vybraný ako miesto na umiestnenie obydľí pre Rómov. Takéto lokality môžu mať zvýšenú koncentráciu environmentálnych rizík. Typickým príkladom sú pravidelne zaplavované zóny alebo opustené priemyselné zóny a pozemky. Typickým prípadom je aj rómske geto Lipnica umiestnené v bezprostrednej blízkosti skládky komunálneho odpadu.

Kľúčovú úlohu v distribúcii environmentálnych rizík má okrem štátu, ktorý vytvára verejné politiky a normy, miestna samospráva. Jej rozhodnutia pri lokalizácii problematických aktivít, napríklad postavenie skládky alebo prevádzky so silnými vplyvmi na životné prostredie zvyčajne ovplyvňuje aj to, kde mesto alebo obec vlastní pozemky, prípadne kde je najvýhodnejšia cena pozemkov a zároveň najnižší predpokladaný odpor obyvateľov. Rezistencia voči navrhovanej stavbe alebo pri lokalizácii osídlení do značnej miery závisí aj od ekonomickej a politickej sily, ktorú sú ľudia schopní vygenerovať. Tá je rozdielna na chudobnom predmestí s vysokou nezamestnanosťou a v bohatých štvrtiach miest, kde býva miesta mocenská elita. Výsledkom je niekedy lokalizovanie environmentálne problematických projektov v chudobných oblastiach, pričom zároveň sa tieto oblasti stávajú priestorom ďalšej koncentrácie chudoby. Tí, čo majú zdroje, odchádzajú. Následný pokles cien láka nových prichodiacich, ktorí si nemôžu dovoliť drahšie bývanie. Inokedy, ako v prípade Lipnice, je to lokalizovanie ľudí, ktorých sa chce mesto z rôznych dôvodov „zbaviť“, do bezprostrednej blízkosti environmentálneho ohrozenia. Na príklade osídlenia Lipnica je signifikantné to, že okrem sociálnej a ekonomickej exklúzie tu dochádza k premiestneniu ľudí do priestorov, ktoré sú z environmentálneho a zdravotného hľadiska nevhodné na bývanie.

Cesta Rómov do osady Lipnica

Mestský úrad M. podal dňa 27. 11. 1992 návrh na vydanie rozhodnutia o umiestnení skládky komunálneho odpadu pre mesto M. V priemyselnej zóne na okraji mesta sa dohodla výstavba na pozemkoch Severoslovenských tehelní v bývalej ťažobnej jame v lokalite Lipnica. Návrh bol posúdený podľa vtedy platnej legislatívy a stavebného zákona č. 50/76. Podľa rozhodnutia o umiestnení stavby má skládka rešpektovať vyjadrenie Obvodného úradu životného prostredia, zohľadniť ochranné pásmo elektrického vedenia a ďalšie technické podmienky. Pripomienka podniku ZŤS o monitoringu skládky bola rešpektovaná, námietka voči umiestneniu skládky zamietnutá. V tom čase bola najbližšia zástavba obytných blokov pri skládke oddelená železničnou traťou v lokalite Prednádražie, čo je približne 1200 m východne od lokality Lipnica. Okrem týchto domov v relatívne bezpečnej vzdialenosti nestáli pri plánovanej skládke ďalšie obydlia.

Lokalita Lipnica v priemyselnej zóne mesta M. sa v minulosti spomínala len v súvislosti s ťažbou tehliarskej suroviny. V roku 1994 miestna tlač píše ako v blízkej i vzdialenejšej budúcnosti budeme o lokalite Lipnica ako o mieste navážania a skladovania pevného domového odpadu z M. a okolia:

„Sučianska skládka, tam sa vozí odpad z podstatnej časti Turčianskeho regiónu, dosluhuje a po podrobnom prieskume viacerých lokalít padla voľba na Lipnicu preto, že vyhovuje všetkým normám ekologického skládovania komunálneho odpadu. Najneskôr do apríla budúceho roku má byť časť jamy pripravená na navážanie. Na stavenisku treba premiestniť 150 tis. kubíkov zeminy, spevniť podložie, vystlať ho špeciálnou nepriepustnou polyetylénovou fóliou, zrealizovať drenážny systém, recykláciu vody, zabezpečiť prívod elektriny a vody a podobne.“

Výstavba skládky bola rozdelená do viacerých etáp a jej postup nadväzoval na doťažovanie tehliarskej suroviny. V prvej etape, ktorej koniec bol ohraničený 30. júnom 1995, sa mal získať skladovací objem 126 tis. kubíkov čo by pri vtedajšom tempe produkcie domáceho odpadu

postačovalo na 8 rokov. No úvahy o organizovaní separovaného zberu komunálneho odpadu podnecovali odhady, že skládka vydrží aj dlhšie. V ďalších etapách výstavby sa postupne malo pripravovať prostredie pre ekologické skládkovanie ďalšieho množstva odpadov alebo ich zvyškov, a odhadovalo sa, že v prípade lokality Lipnica ide o skládku do nekonečna.

„... Budúca skládka, ktorej prevádzka bude podriadená príslušnému režimu, sa stane aj miestom produkcie okrasných drevín, keďže jej vrstvenie má končiť humusom s patričným využitím na pestovanie a predpestovanie zelene do našich záhrad a parkov.“

Neexistujú žiadne zmienky, že by v tom čase niekto uvažoval o vytvorení obydli pre viac ako 500 ľudí v tejto lokalite.

Rozhodnutie o lokalizácii obydli pre miestnych Rómov do oblasti Lipnica a vytvorenie osady Lipnica bolo vyvrcholením procesov, ktoré súvisia s transformáciou slovenskej ekonomiky a deindustrializáciou, ktorá silne vplývala na mesto M. a viedla k zmene verejných politík po roku 1990. Tvorbu rómskeho geta v meste M. tak musíme chápať práve v kontexte ekonomických a sociálnych zmien, ktoré odštartovali po roku 1989. Ich začiatok bol optimistický. Symbolicky sa začali návštevou prezidenta V. Havla v roku 1990:

„Návšteva predvolebná, krátka a významná. Tak možno charakterizovať návštevu prezidenta Česko-Slovenska v M. a Bystričke v stredu 16. mája. Počas cesty v stredoslovenskom kraji sa za 150 minút zastavil v Turanoch, v Matici Slovenskej, v ZŤS, na Bystričke a na Národnom cintoríne v M.“

Michal Beňadik v novinách o tejto udalosti píše:

„Jedno je určite bezo sporu isté: návšteva – ledva dvaapohodinová – prezidenta Česko-Slovenska bola vskutku udalosťou [...] nebola nafúkane pompézná a lacno mesiašsky rozdávacía [...] prepojila národné so sociálnym a politickým, a teda nezabudla ani na každodenný chlieb strojárov – neistotu, hrozbu nezamestnanosti a nestability, pričom ju sprevádzalo nebývalé nadšenie občanov.“

Nadšenie pre zmeny však zakrátko začalo prechádzať zaťažkávacími skúškami. Kým ľudia čakali rýchle a pozitívne zmeny, hlavne prvé roky transformácie boli sprevádzané ekonomickým úpadkom a rastúcou nezamestnanosťou. Dňom 31. augusta 1990 sa skončila pôsobnosť kombinátu ZŤS a k tomuto dátumu dostalo výpoveď všetkých 463 ľudí. Vznikla akciová spoločnosť, ktorá v priestoroch bývalého generálneho riaditeľstva zamestnala iba 37 ľudí. Kľúčové fabriky boli veľmi rýchlo vyštavené veľkým problémom a postupne sa rozpadali:

„20. decembra 1993 sa v športovej hale na Podháji konalo ustanovujúce zhromaždenie, a. s. Turčianske strojárne, ktoré schválilo stanovy. Vznik, a. s. Turčianske strojárne ešte neznamená sprivatizovanie ZŤS. Rok (1994) sa začína tak, ako sa skončil – núteným voľným výrobných a väčšiny nevýrobných pracovníkov [...] naplno robia len tí, ktorí priamo pripravujú zmenu vnútornej organizácie z divíznej na cechovú. Využitie kapacít ani nie na 50 percent, horúčkovité hľadanie odbytu, to sú dve hlavné črty dnešných ZŤS. Problém je pred rozlúsknutím. Pre 5100 strojárov, tisíce ľudí v spolupracujúcich firmách a ich rodinných príslušníkov je najvyšší čas.“

Hlavne pre ľudí s nižšou kvalifikáciou a čeliacim na trhu práce diskriminácii to boli roky strácania príležitostí a nezamestnanosti. Typická špirála zahŕňala stratu práce, rastúce dlhy za nájomné a energie. V tom istom čase sa začali meniť zákony o exekučnom konaní. V decembri 1995 menoval minister spravodlivosti prvých 81 exekútorov Slovenska. Dvaja z nich boli vybraní pre región Turiec. Čakalo na nich 4 000 podaní. Slovenská republika v tom čase prijala drastické úpravy umožňujúce prudké zadlženie domácností a jednotlivcov, pričom sa malé dlhy na nájomnom šplhali v podobe úrokov a poplatkov do neplatiebných výšok.

Bytový fond v meste v polovici 90. rokov prechádzal privatizáciou. Prevod vlastníctva – spolu 200 bytov – schválilo nedávne zasadnutie zastupiteľstva v M. Išlo o 40 bytov na Jilemnického ul. 51, 40 bytov na Jilemnického 53, 9 bytov na Škultétyho 9 – 13. Hlavným deklarovávaným dôvodom uhradenia časti nákladov za byty pri prevode vlastníckych práv dlhopismi bol záujem mesta urýchliť zmenu vlastníctva k bytovému

fondy a naakumulovať na účte Fondu rozvoja bývania prostriedky, ktoré by sa mohli pružnejšie používať na plnenie koncepcie bytovej politiky mesta. Ďalším deklarovateľným dôvodom bola aj ochota mesta pomôcť občanom v sociálnej tiesni, ktorí si z rôznych príčin nemohli našetriť dostatok peňazí na kúpu bytu a majú o ňu záujem. Zastupiteľstvo schválilo na zasadnutí 14. novembra ďalšiu etapu prevodu vlastníctva bytov. Išlo o „bytové domy na Rázusovej 1 (32 bytov), B. Němcovej (27 bytov), Jilemnického 49 (40 bytov) a Gogoľovej (24 bytov)“.

Proces zmeny vlastníctva tak bol voči obyvateľom relatívne ústretový. 25. júna 1996 sa v miestnej tlači opisuje, ako mestské zastupiteľstvo schvaľuje prevody vlastníctva bytov. Napríklad na ulici Rumunskej armády stál 1 jednoizbový byt (37,7 m²) 8989 SK, zatiaľ čo trojizbový byt na Zvolenskej ulici (72,6 m²) vyšiel na 20000 SK. Priemerná mzda v roku 1996 bola na Slovensku 8154 SK.² Pre mnoho ľudí boli však tieto byty nedosiahnuteľné. Hlavne nižšie kvalifikovaní pracovníci žili často v robotníckych ubytovniach a tí, ktorí mali pridelené byty, sa často po strate práce dostali do dlhovej pasce a exekučných konaní. Špecifickou skupinou, ktorá sa začala ocitať na okraji spoločnosti, bola rómska etnická menšina. Rómovia boli medzi prvými, ktorí prichádzali o prácu, a zároveň boli pre diskrimináciu na trhu práce znevýhodnení pri hľadaní zamestnania. Otázka etnických predsudkov, ktorá bola za bývalého režimu potláčaná, sa začala naplno prejavovať.

V januári v roku 1994 uverejnil Život Turca rozhovor s predsedom Okresného výboru (OV) rómskej občianskej iniciatívy Jozefom Facunom a podpredsedom demokratického zväzu Rómov Karolom Gregorom. Zatiaľ čo konštatovali, že Rómovia patria k najchudobnejším skupinám obyvateľstva, zároveň poukazovali v súlade s dobovým naratívom na to, že Rómovia premrhali možnosť za minulého režimu, keď sa mohli oveľa viac integrovať do spoločnosti bez toho, aby stratili identitu. Dnes je značná

² STATdat, Priemerná mesačná mzda podľa odvetví, <http://statdat.statistics.sk/>

časť tejto populácie pologramotná, nekvalifikovaná či slabo kvalifikovaná, teda bez práce. Na otázku, čo plánujú robiť s týmto určite základným problémom, však respondenti poukazujú aj na širšie súvislosti. Napríklad, že absolútna väčšina Rómov pracovala v technických službách a v ZŤS:

„ZŤS vieme, ako stoja, a bola chyba, že sa predali technické služby. Dnes sa dá spočítať na prstoch jednej ruky, koľkí Rómovia robia. Kedysi boli Rómovia dobrí, napr. na kopácke práce, dnes to vezme aj biely. Keď prídem na úrad pýtať prácu – nemáme. No príde biely... My nezalievame podnikateľom, keď uprednostnia kvalifikovaných. No sú aj kvalifikovaní Rómovia.“

Karol Gregor uvádza príklad:

„Keď sa robili výkopové práce okolo kina Moskva, na tržnici, nám to nedali. Máme vodičov z povolania, čo robili v ZŤS. A nik im nedá prácu. Je to diskriminácia.“ Ako východisko z tejto situácie videli posilnenie úlohy mesta, ktoré by bolo garantom, aby podnikatelia brali Rómov aspoň na pomocné práce: *„Alebo aby dalo [mesto] zákazky s takouto podmienkou. Čítal som, že podnikateľ nesmie odmietnuť prijať len preto, že je Róm. Môžu im vziať živnostenský list.“*

Diskusia o tzv. rómskej otázke sa však zároveň odohrávala na pozadí zásadných procesov, ako bola spomínaná privatizácia bytového fondu a zároveň drastický nárast počtu exekúcií. V auguste 1996 v článku s názvom Zoznamy ľahostajnosti noviny Život Turca píše o rozplevení (sic) nájomníkov, ktorí si roky neplnia základnú (platobnú) povinnosť. Tú podľa autora podmienovala v rokoch totality existencia liberálneho zákonodarstva. V podmienkach trhu s bytmi sa však neplatí stal neprípustnou kategóriou, a tak vo všetkých organizáciách spravujúcich bytový fond je menoslov takýchto nájomníkov zároveň so zoznamom a termínmi upomienok, dohôd o splátkovom režime, informáciách o súdnych pojednaniach o zrušení práva na užívanie bytu, a už aj rozhodnutí o deložácii. Neplatí sa podľa autora článku *„grupujú predovšetkým z kategórie ľudí, ktorí majú nezodpovedný prístup k životu a rodine, a ktorí nepracujú nie preto, že by sa pre nich nenašla vhodná práca, ale preto, lebo sa im nechce... ani budúcnosť nebude neplatícom priaznivo naklonená.“*

Zároveň však dobová tlač indikuje, že problém neplatenia sa netýka len špeciálne definovaných skupín:

„No závažnejší ako počet neplatičov je údaj o prehlbovaní dlhu niektorých nájomníkov. V súčasnosti riešime 230 prípadov neplatičov s dlhom nad päťtisíc korún. Treba ešte pripomenúť, že nejde o neplatičov so sociálnymi dôvodmi.“

Mnohé rodiny, ktoré privatizovali byty za pomerne priaznivé ceny, o ne začali prichádzať v exekučných konaniach.

Otázky riešenia problémov najmä rómskeho etnika, avšak aj ďalších sociálnych problémov boli predmetom rokovania, ktoré sa uskutočnilo 17. októbra 1996 na mestskom úrade v M. Dvojtyždenník Život Turca píše, že na tomto stretnutí sa zúčastnil aj vládny splnomocnenec Pavol Kaňka, zástupcovia okresného úradu, Mestského úradu, niekoľkých obecných úradov oboch okresov a ďalší.

„V úvode stretnutia sa predstavitelia samosprávy vyjadrili, že s rómskym etnikom nie sú príliš veľké problémy a informovali o niektorých konkrétnych riešeniach. K niektorým problematickým oblastiam týkajúcim sa napríklad materskej školy pre rómske deti či skúseností s pomocnými vychovávateľkami pre deti na základných školách sa vyjadrila aj predstaviteľka rómskej občianskej iniciatívy Zdenka Lacková.“

Otázka bývania sa postupne začína čoraz viac profilovať ako etnická otázka:

„Pavol Kaňka informoval o najbližšie pripravovaných materiáloch v tejto oblasti, ktorými sa bude zaoberať vláda. Ide napríklad o budovanie nových lacnejších rodinných domov pre rómske rodiny, na ktorých sa finančne aj prácou budú podieľať aj budúci obyvatelia.“

Zatiaľ čo pripravované koncepcie bytovej politiky mesta operujú hlavne s budovaním bezbariérových domov, slobodární, malometrážnych bytov, objavujú sa tu už prvé zmienky o bytoch pre spoločensky neprispôsobivé osoby. Mesto medzi nich ráta neplatičov a plánuje pre nich

byty „s minimálnym vybavením a základnou ponukou služieb nižšieho komfortu“. Toto riešenie sa stáva aktuálnym po roku 1998. Dovtedy zákon umožňuje – a mesto M. to v nevyhnutných prípadoch aj využíva – deložáciu neporiadneho nájomníka.

Štrukturálne podmienky nezamestnanosti, zadlženosti, exekúcií a meniacej sa bytovej politiky sú teda v rokoch 1996 – 1997 prítomné. Zlomovým sa v našom príbehu stáva rok 1997. Ako referuje dvojtyždenník Život Turca 12. novembra 1996: *„Radnica sa rozhodla prikročiť k riešeniu problému spoločensky neprispôsobivých občanov. Občania poškodzujúci komunálne byty, neplatiaci nájomné a znepríjemňujúci život susedom nebudú mať možnosť pokračovať v týchto aktivitách. V návrhu rozpočtu mesta na budúci rok je aj výstavba sídliska pre spoločensky neprispôsobivých. Informoval nás o tom primátor mesta Stanislav Bernát. Sídlisko by malo stáť v oblasti Lipnica a bude slúžiť ako miesto presídlenia spoločensky neprispôsobivých občanov. Pôjde o byty nižšej kategórie s lokálnym kúrením“.*

Čo presne znamená termín „byty nižšej kategórie s lokálnym kúrením“ sa ukazuje čoskoro, keď v lokalite, kde od roku 1992 existuje skládka komunálneho odpadu pre mesto M., vzniká bytový dom, prezentovaný mestom ako „neutrálne“ riešenie bývania neplatičov. V realite je toto bývanie však konštruované ako etnické geto pre Rómov. Na okraji mesta, v priemyselnej zóne, ktorá nemá dobré spojenie s mestom, kde neexistujú školy, lekárske služby ani infraštruktúra, vzniká osídlenie pre približne 200 ľudí. V kontexte prác L. Wacquanta tu vidíme getoizáciu ako špeciálnu formu kolektívneho násillia konkretizovaného v mestskom priestore, alebo križovatky, kde sa stretá sociálna a ekonomická marginalizácia, ktoré nevzniká zdola nahor, ale skôr vznikajú v dôsledku mocenského rozhodnutia zhora nadol, v ktorých silnejší aktéri a skupiny vylučujú tých, ktorých kategorizujú ako podriadených. Lipnica je v slovenskom kontexte príkladom prelínania politických, ekonomických a sociálnych podmienok, ktoré vedú k vytvoreniu geta.

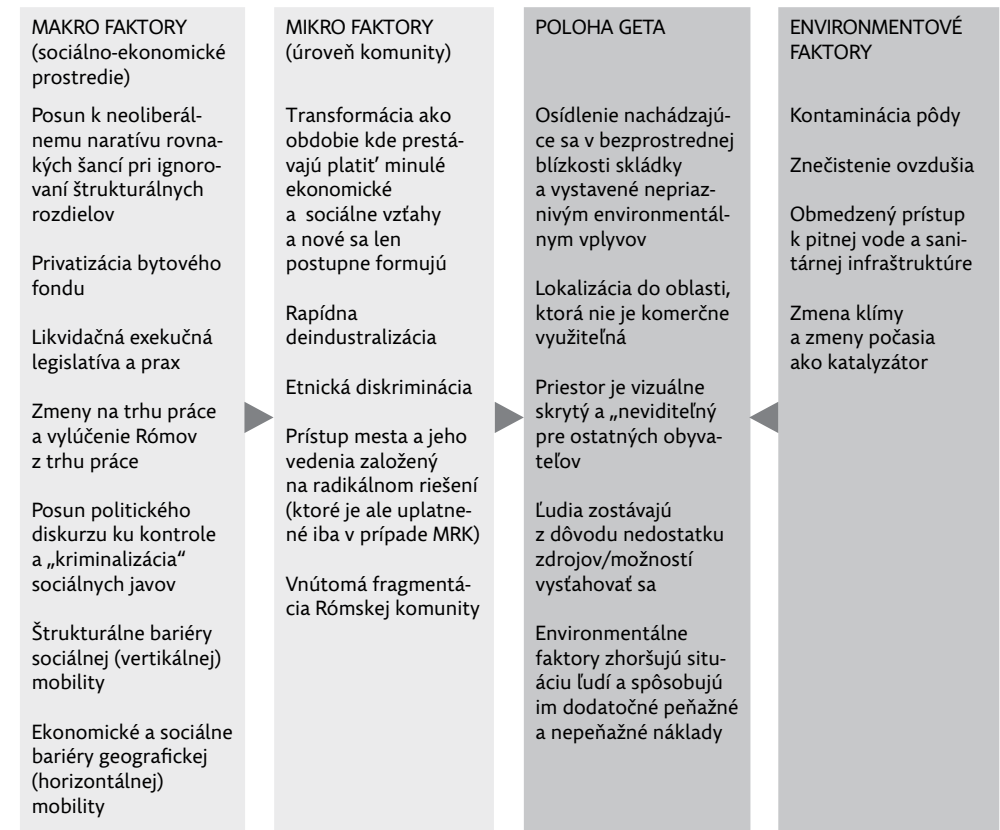
Skládka komunálneho odpadu však postupne prestáva kapacitne stačiť. V roku 2008 dochádza k rozhodnutiu rozšíriť existujúcu skládku odpadov zabezpečujúcu nakladanie s odpadom pre región mesta M. a okolie

s ideou vybudovania priestorov pre nie nebezpečný odpad (NNO) a kaziť pre nebezpečný odpad (NO). V roku 2008 už v tesnej blízkosti skládky žili ľudia. Správa o posudzovaní vplyvov na životné prostredie pre toto rozšírenie už konštatuje prítomnosť osídlenia: „Najbližšie obytné domy (lokalita Lipnica) sa od plánovanej plochy rozšírenia skládky nachádzajú juhovýchodným smerom, vo vzdialenosti 100 – 120 m. Domy tam boli postavené už počas prevádzky súčasnej skládky.“ Navrhované rozšírenie skládky síce tvrdí, že rozširovaním sa bude prevádzka skládky postupne vzdaľovať od lokality Lipnica, ale realita v roku 2022 je komplikovanejšia. Skládka komunálneho odpadu sa týči rovno na osídlení Lipnica. Ponad hlavy obyvateľov stúpajú na jej vrchol nákladné autá naložené odpadom, aby ho tam vysypali. Vo vzduchu cítiť zápach a vietor roznáša po okolí plastové vrecká a ďalší odpad. Dnes sa v lokalite Lipnica nachádza asi 450 ľudí, ktorí žijú v nevhovujúcich priestoroch, odtrhnutí od dopravy a mesta a – aby toho nebolo málo – priamo vystavení nepriaznivým environmentálnym vplyvom spojeným so životom v tesnom susedstve skládky.

V prípade rómskej osady Lipnica je nepochybné, že je to lokalita v bezprostrednej blízkosti skládky. Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky pritom v svojich metodických pokynoch upozorňuje orgány územného plánovania, odborne spôsobilé osoby na obstarávanie územnoplánovacích podkladov a územnoplánovacej dokumentácie obcí a samosprávnych krajov a spracovateľov územnoplánovacích podkladov a územnoplánovacej dokumentácie na vyhlášku Ministerstva životného prostredia SR č. 382/2018 Z. z. o skládkovaní odpadov a uskladnení odpadovej ortuti. Podľa § 1 ods. 2 citovanej vyhlášky bezpečná vzdialenosť hranice budúcej skládky odpadov od obytných zón alebo rekreačných oblastí sa určuje podľa STN 83810, pri určení kritéria bezpečnej vzdialenosti možno postupovať aj v súlade s inou obdobnou technickou špecifikáciou s porovnateľnými alebo prísnejšími požiadavkami. Podľa STN 838101 sa skládka odpadov nesmie zriaďovať v bezprostrednej blízkosti sídel. Minimálna vzdialenosť skládky odpadov od sídla má byť 500 m v smere prevládajúcich vetrov. Minimálna vzdialenosť skládky odpadov od zdravotníckych a školských zariadení má byť 1000 m v smere prevládajúcich vetrov od zaradenia. Vjazd do areálu skládky odpadov pri skrátených vzdialenostiach musí byť na odvrátenej strane. Všetky tieto vyhlášky a normy sú v prípade Lipnice ignorované a je ťažké si predstaviť nevhodnejšiu lokalitu na vytvorenie osídlenia v meste M.

• Obrázok 1. Ekonomické, sociálne a environmentálne faktory pri formovaní geta v Lipnici

Záver

Prípád vytvorenia rómskej segregovanej osady Lipnica považujeme za špeciálnu formu kolektívneho násillia konkretizovaného v mestskom priestore. Je to výsledok prelínania politických, sociálnych a ekonomických procesov, ktoré prirodzene nerastú zdola nahor, ale vznikajú ako mocenské rozhodnutia zhora nadol, pri ktorých mocensky silnejší aktéri a skupiny vylučujú tých, ktorí sú v spoločenskej hierarchii na nižšom stupni pomyselného rebríka. Lipnica je v slovenskom kontexte príkladom vplyvu politických, ekonomických a sociálnych podmienok, ktoré vedú k vytvoreniu geta. L. Wacquant charakterizuje geto ako štruktúru uzavretých príležitostí, ako nepriepustnú sociálnu kapsulu, ktorá zbavuje svojich stigmatizovaných obyvateľov možností rozvoja nezávislých foriem sociálnej reprodukcie, s len veľmi zriedkavou pomocou zvonku a bez nádeje na únik.

Snažili sme sa zdôrazniť, že tento sociálny problém vytvorenia uzavretého geta sa dotýka skupiny ľudí, ktorá je definovaná etnicky, a preto je to nepochybne otázka, ktorá má etnickú podstatu. Vyslovili sme myšlienku, že v 90. rokoch, kedy sa Lipnica ako osada sformovala, politiky, ktoré oficiálne neboli špecificky cieleené na národnostné či etnické skupiny a neposkytovali Rómom špeciálnu starostlivosť z titulu príslušnosti k rómskej etnicite, boli iba fasádou rovného prístupu. Ako ukazuje náš príklad, v sociálnej praxi prekvitalo fungovanie takých mechanizmov, ktoré štruktúralne vyčleňovali Rómov na okraj spoločnosti.

Netvrdíme, že prípad osady Lipnica je etnický problém v tom zmysle, že Rómovia a Rómky majú sociokultúrne špecifiká, ktoré ich kultúrne determinujú, a že majú špecifický premoderný spôsob života a svoj hodnotový systém. Naopak, s takýmto prístupom sa nestotožňujeme. Tvrdíme však, že vytvorenie segregovanej osady bolo etnickou otázkou v tom zmysle, že skupina ľudí, pre ktorých tam boli bytové domy postavené, je definovaná primárne etnicky, a preto to je aj etnicita, ktorá generuje ich nerovné postavenie.

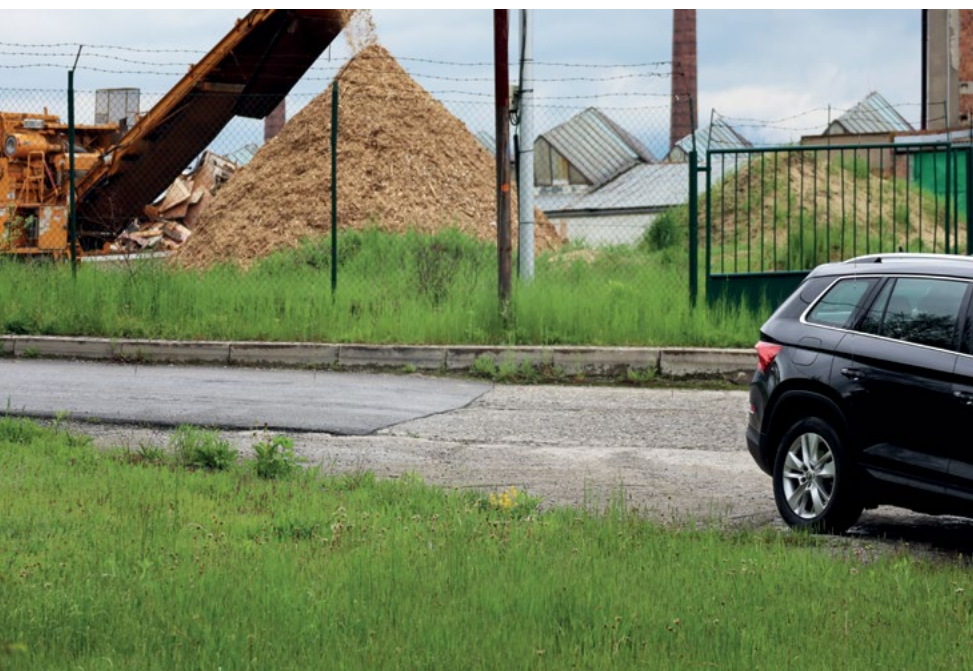
Otázka etnického geta Lipnica je zároveň otázkou nerovného prístupu k environmentálnej spravodlivosti. Environmentálna spravodlivosť

sa vo všeobecnosti definuje ako spravodlivé zaobchádzanie a uznanie všetkých zainteresovaných strán v procesoch súvisiacich s distribúciou environmentálnych výhod a rizík, pričom samotná distribúcia sa uskutočňuje spôsobom, ktorý nie je diskriminačný pre žiadnu sociálnu alebo etnickú skupinu. Ide o zamedzenie nerovného vystavenia environmentálnym rizikám alebo diskriminačného prístupu k environmentálnym výhodám. Lipnica bola situovaná v bezprostrednej blízkosti už existujúcej veľkej skládky komunálneho odpadu, čo je príklad nespravodlivej distribúcie environmentálnych rizík vyplývajúcich z kontaminácie bezprostredného životného prostredia.

Počas uplynulých dvoch desaťročí sa medzi aktérmi a tvorcami verejných politík, ako aj medzi verejnosťou upevňovalo presvedčenie, že riešenie tzv. rómskeho problému je výlučne otázkou určitej expertnej vedomosti alebo vecného, metodického postupu. Napríklad aj projekty zamerané na sociálnu inklúziu Rómov boli posilňované dominantným európskym integračným rámcom ako určitý typ expertného riešenia. Ako ukazuje aj prípad osady Lipnica v meste M., riešenia pomáhajúce skutočnej integrácii Rómov a zlepšeniu životných podmienok Rómov nespočívajú iba v nájdení vhodného metodického postupu, ale primárne spočívajú v zásadnej politickej voľbe, ktorá je v svojej podstate morálnou voľbou. Tá môže spočívať napríklad v zásadnej podpore širších politík limitovania ekonomických nerovností, napríklad prostredníctvom širšej redistribúcie zdrojov. Problémom je však nepriaznivý spoločenský kontext pre realizáciu takýchto politík. Všadeprítomnou skúsenosťou je dehumanizujúci étos ekonomického neoliberalizmu, ktorý vníma ľudskú existenciu pomocou súvahy ziskov a strát. A pod povrchom toho, čo sa považuje za normálne fungovanie spoločnosti, pôsobia štruktúralne mechanizmy a procesy, ktoré diferencujú, vylučujú a vytláčajú na okraj spoločnosti celé skupiny populácie.

Fotografická príloha

Literatúra

- Abu Ghosh, Y., 2008. Kam stát nevidí, nasadí vědce, *A2*, 112008.
- Adrijana Biba Starman: The case study as a type of qualitative research. *Journal od Contemporary Educational Studies*, 1/2013, 28-43
- Agentúra EÚ pre základné práva (The European Union Agency for Fundamental Rights), 2016. *Second European Union Minorities and Discrimination Survey* <<https://fra.europa.eu/en/publication/2017/eumidis-ii-main-results>>
- Akčný plán EÚ pre obehové hospodárstvo, 2015
- Akčný plán EÚ pre obehové hospodárstvo, 2020
- Amari luma – internetová encyklopédia. Dostupné na: <www.amariluma.romanokher.sk/encyklopedia>
- Atlas rómskych komunit, 2019
- Bilchitz, D., 2007. *Poverty and Fundamental Rights. The Justification and Enforcement of Socio-Economic Rights*. Oxford University Press
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood: 241–58
- Bullard, R., D., (ed.) 1993. *Confronting Environmental Racism: Voices from the Grassroots*. Boston, MA: South End Press, s. 259
- Bullard, R.D., 1990. *Dumping in Dixie: race, class, and environmental quality*. Boulder, Colorado: Westview Press
- Buyse, A., 2006. Strings Attached: the concept of “home” in the case law of the European Court of Human Rights. *European human rights law review*. No. 3: s. 294-307
- Craven, M., 1995. *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Perspective on its Development*. Oxford University Press
- Davis, M., 2004. Planet of Slums: Urban Involution and the Informal Proletariat. *New Left Review*, 26, s. 5-34
- Dohovor OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (CERD), 1990
- Dohovor OSN o právach dieťaťa (CRC), 1991
- Eide, A., 2006. *Article 27: The Right to an Adequate Standard of Living*. Martinus Nijhoff Publishers
- Eide, A., a kol., 1992. *The Universal Declaration of Human Rights: a Commentary*. Drammen, Scandinavian University Press
- EK, 2017. *Legal Assistance on the Application of Public Procurement Rules in the Waste Sector*. Brusel: Európska komisia
- Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950
- Európsky ekologický dohovor, 2019
- Fabre, C., 2000. *Social Rights Under the Constitution: Government and the Decent Life*. Oxford University Press
- Filčák, R., Ficeri, O., 2021. Making the Ghetto at Luník IX in Slovakia: People, Landfill, and the Myth of the Urban Green Space. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, roč. 57, č. 3, s. 293-313

- Filčák, R., Steger, T., 2014. Ghettos in Slovakia. The Environmental Exclusion of the Roma Minority. *Analyse & Kritik*, 2 s. 229–250
- Filčák, R., Szilvasi, M., Škobla, D., 2018. No water for the poor: The Roma ethnic minority and local governance. *Ethnic and Racial Studies*, 41 (7), s. 1390-1407
- Filčák, R., Škobla, D., 2021. Sanitation Infrastructure at the Systemic Edge: Segregated Roma Settlements and Multiple Health Risks in Slovakia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 18, art. no. 6079
- Filčák, R., Škobla, D., Dokupilová, D., 2020. Ensuring Access to Sanitation Infrastructure : Roma settlements and structural inequalities in Slovakia. Bratislava : Centre of Social and Psychological Sciences, Slovak Academy of Sciences, 2020. s. 145
- Gould, K., A., Pellow, D., N., Schnaiberg, A., 2004. Interrogating the treadmill of production: everything You wanted to know about the treadmill but were afraid to Ask. *Organization & Environment* 17(3), s. 296–316
- Grill, J. – Hurrell, J., 2006. Activating, Training and Employing Social Enterprises as a Tool of Social Policy Towards Roma and other Marginalized Groups – Lessons Learnt from “Feder Dzivipen” and other EQUAL
- Hohmann, J., 2013. *The Right to Housing: Law, Concepts, Possibilities*. Hart Publishing
- Chovanec, J., Krasnec, P., Lenčesová, S., Lutter, P., Šujan, O., 2021. *Analýza odpadového hospodárstva*. Národný projekt, Bratislava: IA MPSVR SR, s. 168
- IEP (Inštitút environmentálnej politiky), 2020. *Ako pretriediť triedený zber. Analýza fungovania triedeného zberu a rozšírenej zodpovednosti výrobcov obalov a neobalových výrobkov*, Bratislava: MŽP SR
- IEP (Inštitút environmentálnej politiky), 2020. *Skládky za humnom*. <https://www.minzp.sk/files/iep/2020_1_skladky_za_humnom.pdf>
- IEP (Inštitút environmentálnej politiky), 2020a. *Miera recyklácie komunálnych odpadov vzrástla takmer na 39 percent*, tlačová správa vydaná TASR 11. 6. 2020, dostupné na <<https://www.enviroportal.sk/clanok/iep-miera-recyklacie-komunalnych-odpadov-vzrastla-takmer-na-39-percent>>
- Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR), 1966
- Molotch, H. (1976). The City as a Growth Machine. *American Journal of Sociology*, 82 (2)
- Nariadenie vlády SR č. 153/2004 Z. z., ktorým sa ustanovujú záväzné limity a termíny pre rozsah opätovného použitia častí starých vozidiel, zhodnocovania odpadov zo spracovania starých vozidiel a ich recyklácie
- Nariadenie vlády SR č. 153/2004 Z. z., ktorým sa ustanovujú záväzné limity a termíny pre rozsah opätovného použitia častí starých vozidiel, zhodnocovania odpadov zo spracovania starých vozidiel a ich recyklácie
- Nariadenie vlády SR č. 330/2018 Z. z., ktorým sa ustanovuje výška sadzieb poplatkov za uloženie odpadov a podrobnosti súvisiace s prerozdelením príjmov z poplatkov za uloženie odpadov
- Nariadenie vlády SR č. 330/2018 Z. z., ktorým sa ustanovuje výška sadzieb poplatkov za uloženie odpadov a podrobnosti súvisiace s prerozdelením príjmov z poplatkov za uloženie odpadov
- Nariadenie vlády SR č. 330/2018, ktorým sa ustanovuje výška sadzieb poplatkov za uloženie odpadov a podrobnosti súvisiace s prerozdelením príjmov z poplatkov za uloženie odpadov
- Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2006 – 2008
- Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie za roky 2008 – 2010
- Národný akčný plán sociálnej inklúzie (NAP/INCL) 2004 – 2006
- Ostrovany, 2021. *Záverečný účet obce za rok 2020*
- Oxfam Media Briefing, 2022. *Profiting from pain. The urgency of taxing the rich amid a surge in billionaire wealth and a global cost-of-living crisis*. <<https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2022-05/Oxfam%20Media%20Brief%20-%20EN%20-%20Profiting%20From%20Pain%2C%20Davos%2022%20Part%20.pdf>>
- Oznámenie federálneho Ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb. o dojednaní Dohovoru o právach dieťaťa
- Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. o Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd
- Oznámenie Ministerstva životného prostredia SR č. 222/2020 Z. z. o vydaní opatrenia z 29. júla 2020 č. 1/2020 o metodike analýzy zmesového odpadu
- Oznámenie Ministerstva životného prostredia SR č. 222/2020 Z. z. o vydaní opatrenia z 29. júla 2020 č. 1/2020
- P. Gill, K. Stewart, E. Treasure and B. Chadwick: Methods of data collection in qualitative research: interviews and focus groups. *British Dental Journal* 204 No. 6, 2008; 204: 291-295
- Posudzovania jej vplyvov na životné prostredie (EIA)
- Program odpadového hospodárstva SR 2021 – 2025. Bratislava: MŽP SR
- Program odpadového hospodárstva SR na roky 2021– 2025*, Bratislava: MŽP SR
- Ravasz, Á., Kovács, L., Markovič, F., 2020. *Atlas RK 2020*. Bratislava: VEDA
- Sarah Crowe, Kathrin Cresswell, Ann Robertson, Guro Huby, Anthony Avery and Aziz Sheikh: The case study approach. *Medical Research Methodology*, 2011, 11:100
- Sen, A., 1981. *Poverty and Famines: An Essay in Entitlement and Deprivation*. Oxford, Clarendon Press
- Shue, H., 1996. *Basic Rights. Subsistence, Affluence, and U.S. Foreign Policy*. Princeton University Press
- Schlosberg, D., 2007. *Defining Environmental Justice. Theories, Movements, and Nature*. Oxford University Press, s. 238
- Stephens C., Bullock, S., Scott, A., 2001. *Environmental justice: Rights and mean to a healthy environment for all Special Briefing Paper 7*, ESRC Global Environmental Change Programme
- Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020
- Šatara, E., Rusnáková, J., Gabčová, L., 2020. Job search – information on possibilities of job application in the environment of marginalized Roma communities in Slovakia. *Economic and Social Development : 63rd International Scientific Conference on Economic and Social Development „Building Resilient Society“*, Zagreb, 11–12 December 2020. Burilovic, L., Rados, T., Recker, N. eds., Zagreb: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency, s. 101-110

Škobla, D., Filčák, R., 2016. Infrastructure in marginalised Roma settlements in Slovakia: Towards a typology of unequal outcomes of the EU funded projects. *Sociology/Sociologia* 48 (6) s. 551–571

Škobla, D., Filčák, R., 2020. Mundane Populism: Politics, practices and discourses of Roma oppression in rural Slovakia. *Sociologia Ruralis*, vol. 60, issue 4, s. 773–789

Štátny geologický ústav Dionýza Štúra. Mapový portál <<https://apl.geology.sk/skladky/>>

Ulič, 2021. *Finančná závierka obce za rok 2020*

UNDP, 2012. *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku*. Bratislava: UNDP

Všeobecná deklarácia ľudských práv (UDHR), 1948

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 365/2015 Z. z, ktorou sa ustanovuje Katalóg odpadov

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 365/2015 Z. z, ktorou sa ustanovuje Katalóg odpadov

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 366/2015 Z. z o evidencnej povinnosti a ohlasovacej povinnosti

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 366/2015 Z. z o evidencnej povinnosti a ohlasovacej povinnosti

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 371/2015, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o odpadoch

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 371/2015, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o odpadoch

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 373/2015 o rozšírenej zodpovednosti výrobcov vyhradených výrobkov a o nakladaní s vyhradenými prúdmi odpadov

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 373/2015 o rozšírenej zodpovednosti výrobcov vyhradených výrobkov a o nakladaní s vyhradenými prúdmi odpadov

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 382/2018 Z. z. o skládkovaní odpadov a uskladnení odpadovej ortuti

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 382/2018 Z. z. o skládkovaní odpadov a uskladnení odpadovej ortuti

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 382/2018 Z. z. o skládkovaní odpadov a uskladnení odpadovej ortuti

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Z. z. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 95/1974 Z. z. o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie

Wacquant, L., 2004. *Body and Soul: Ethnographic Notebooks of An Apprentice-Boxer*. New York: Oxford University Press

Wacquant, L., 2008. *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Cambridge: Polity Press

Wacquant, L., 2014. Marginality, ethnicity and penalty in the neo-liberal city: an analytic cartography. *Ethnic and Racial Studies*. 37 (10), s. 1687–1711

Walker, G., Fairburn, J., Smith, G., Mitchell, G., 2003. *Environmental Quality and Social Deprivation*, R & D Technical Report E2-067/1/TR

Yin Robert K.: *Case study research, design and method*. 4 edition. London: Sage Publications Ltd.; 2009

Zákon 302/2019 Z. z. o zálohovaní jednorazových obalov na nápoje v znení neskorších predpisov

Zákon 329/2018 Z. z. o poplatkoch za uloženie odpadov v znení neskorších predpisov

Zákon 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov

Zákon 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a poplatku za komunálny odpad a drobný stavebný odpad v znení neskorších predpisov

Zákon 79/2015 Z. z. o odpadoch v znení neskorších predpisov

Zákon č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení

Zákon č. 442/2002 Z. z. o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách

Zákon č. 525/2003 Z. z. o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie

Zákon č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike

Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom (1991)

Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky voči Rómom (Príloha k uzneseniu vlády SR č. 153) z roku 1991

ZMOS, 2018. Dobrý deň, samospráva! ZMOS 2018 – 2022, Bratislava <<https://www.zmos.sk/dobry-den-samosprava.html>>

Život Turca, 1990 – 1999

Daniel Škobla

sa zaoberá sa otázkami etnicity, nacionalizmu, sociálnych nerovností, sociálnej integrácie. Pôsobí v SAV, pracoval v Rozvojovom programe OSN, participoval na stretnutiach medzinárodného riadiaceho výboru Dekády začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015, podieľal sa na príprave Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. Je hlavným riešiteľom výskumného projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja (APVV), participuje na európskom projekte Horizont 2020, podieľa sa na evaluáciách verejných politík a na tvorbe strategických dokumentov v oblasti integrácie Rómov. Spolupracuje s medzinárodnými mimovládnyimi organizáciami ako sú Amnesty International (AI), Priatelja zeme (FoE), Inštitút otvorenej spoločnosti (OSI). Publikuje vo vedeckých časopisoch ako sú *Sociológia*, *Ethnic and Racial Studies*, *Sociologia Ruralis* a iné.

Richard Filčák

sa vo svojom výskume a práci venuje problematike zmeny klímy v jej ekonomicko-sociálnych dimenziách, výskumu chudoby a životného prostredia, environmentálnej spravodlivosti a rozvojovým stratégiám zameraným na energetiku, dekarbonizáciu a prechod na nízko-uhlíkové a obehové hospodárstvo. Dlhodobu sa venuje oblasti evaluácie rozvojových politík so zameraním na Európske programy ekonomickej a sociálnej kohézie. Je riešiteľom projektov Agentúry na podporu výskumu a vývoja (APVV) a Horizon 2020, spolupracuje s Úradom podpredsedu vlády SR pre informatizáciu a investície pri hodnotení programových období EŠIF a ich plánovaní. Ako externý konzultant spolupracoval so Svetovou bankou, Environmentálnym programom OSN (UNEP), Európskym environmentálnym úradom (EEB) a rôznymi mimovládnyimi organizáciami.

Dušana Dokupilová

pracuje na Prognostickom ústave centra spoločenských a psychologických vied SAV ako vedecká pracovníčka. Venuje sa najmä kvantitatívnym metódam výskumu, matematickému modelovaniu, príprave prognóz a scenárov so zameraním na ekonomiu, energetiku, životné prostredie a zmenu klímy. Posledné roky sa intenzívne venuje problematike energetickej chudoby na národnej aj medzinárodnej úrovni. Je hlavnou riešiteľkou a riešiteľkou niekoľkých národných a medzinárodných projektov. V minulosti sa podieľala na evaluáciách verejných politík aj v spojitosti s rómskou problematikou. Súčasťou jej výskumu je aj zisťovanie dopadu nevhodných vonkajších podmienok (napr. nepripojenosť obydľí na verejný vodovod či kanalizáciu) na zdravie (rómskeho) obyvateľstva.

Sandra Sakolciová

je právničkou vo Fóre pre ľudské práva, kde sa aktuálne venuje problematike transrodových ľudí na Slovensku a ochrane Rómov pred nenávisťnými prejavmi. Okrem toho pôsobí ako odborná asistentka na Katedre medzinárodného práva

a medzinárodných vzťahov na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Vyučuje medzinárodné právo verejné, ale jej hlavným zameraním sú ľudské práva v kontexte nových technológií. Venuje sa aj projektom rozvíjajúcim praktické právne zručnosti študentov a absolventov. Jej skúsenosti pramenia zo štúdií v zahraničí a pôsobenia v rôznych inštitúciách vrátane Európskeho súdu pre ľudské práva, Ministerstva spravodlivosti SR a advokátskych kancelárií s rôznymi špecializáciami.

Maroš Matiaško

spolupracuje ako právnik a filozof s Fórom pre ľudské práva. Zastupuje strategické prípady vo verejnom záujme. Venuje sa problematike štruktúrnej nespravodlivosti, právam ľudí v zraniteľnej situácii a sociálnemu vylúčeniu. Pracoval na Európskom súde pre ľudské práva. Je členom rôznych pracovných skupín a výboru proti mučeniu Rady vlády Českej republiky pre ľudské práva. Je autorom prvej monografie o problematike zlého zaobchádzania na Slovensku a v Čechách a spoluautorom veľkého komentára k Listine základných ľudských práv, ako aj rady odborných štúdií a publikácií o ľudských právach.

Zuzana Polačková

pracuje na Prognostickom ústave SAV, kde sa venuje témam súvisiacim so sociálnym podnikaním, sociálnou inklúziou a zamestnanosťou znevýhodnených skupín. Vo svojej praxi kombinuje pracovné skúsenosti zo štátnej správy, medzinárodných inštitúcií, mimovládneho sektora a akademického prostredia. Je spoluautorkou Zákona o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a členkou viacerých medzinárodných expertných skupín zameraných na podporu sociálneho podnikania. Je absolventkou Konzervatória v Žiline, Univerzity Komenského a London Metropolitan University. Je držiteľkou Fulbrightovho štipendia a štipendia Japonskej nadácie.

Edita Rigová

pôsobí ako doktorandka na Ústave etnológie a sociálnej antropológie SAV. Zúčastnila sa na programe Roma Access Programs na CEU a neskôr úspešne absolvovala, MPA štúdium na University in Lausanne v odbore Public Administration. Pôsobila ako stážistka v Agentúre EÚ pre základné práva so sídlom vo Viedni, v OBSE vo Varšave a pod záštitou Lantos Foundation a Humanity in Action ako praktikantka v americkom kongrese. V súčasnosti sa venuje predovšetkým výskumu vzdelávania Rómov, pričom jej dizertačný projekt skúma elokované pracoviská stredných odborných škôl v kontexte rómskej inklúzie. Okrem toho sa rómskej inklúzii venuje profesne aj v rámci pôsobenia na Úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.